LVII
7
24.

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LVII
F
24
NAPOLI

CHRISTOPHORI VARSEVICII

Turcicę Quatuordecim.

HIS ACCESSERVNT OPVSCVLA DVO.
L. Friderici Ceriole, de Concilio & Conſiliariis Principis, ex Hiſpanico in Latinum verſum vnum, & de Legato Legationeque eiuſdem Varſeuicii alterum.

Omnia his rebus & temporibus accommodata.

CRACOVIAE,
In Officina Lazari, Anno Domini,
M. D. XCV.

SERENISS. PRINCIPI,

& Domino, Domino

SIGISMVNDO III.

REGI POLONIAE ET SVECIAE.

S. P.

CVm vnà ex Suecia tecum, Sigiſmunde Rex, Dantiſcum appuliſſem, & de maiori quotidie Europæ à Turcis incendio accepiſſem nuncium, vt minora omnia, quæ ſumma hîc requiruntur, habeam, pro antiquioris parentis patriæ charitate, facere non potui, ac nec debui quidem, quominus prioribus Turcicis meis tribus, quibus olim Turcam Perſico bello occupatum vrgendum ſuadebam, vndecim alias adiungerem, & Philippicarum Ciceronis inſtar, diſpari licèt ingenij & eloquentiæ laude, ſub tuo ſacrato nomine peruulgarem. Vtinam ſaltem alium quàm olim M. Tullij exitum (quæ tamen in lucem veritatis proferri debuit) mea ſortiatur commentatio. Sed vtcunq; tandem euenerit, modò Reſpub. ſalua ſit, non laborabo. Omnia quippè omnium regnorum Comitia, ſed Polonici maximè, perpetuam belli Turcici meditationem continere eſt neceſſe, vtpotè cùm plerumq; chriſtianorum bella, pax, & ocium, ſolùm illud Turcicum immaturè & intempeſtiuè geſtum, ſeruitus & exitium conſequatur. Qua etiam de cauſa, magnus ille Tarnouius Comes, Polonis ſuis perpetuò vigilandum, & Turcæ fœderibus nunquam fidendum eſſe cenſebat, cùm ille Polonos tanquam in quodam viuario ad certam prædam ſibi ſeruaret, ne interim binis in locis ſimul bellum gerere cogeretur. Quod quàm firmis rationibus adductus tum ſuaſerit, cùm & Solymanum aliis Otthomanis fœderibus colendis conſtantiorem, & Hungariam adhuc integriorem viderit, non facilè dixero; næ haud quidem & parum illum vidiſſe, & in artibus tam bellicis quàm vrbanis exercitatum fuiſſe, dubitanter affirmabo: loquebatur enim vt multi, ſentiebat vt pauci, quod illius ſolidæ, rerum dominæ argumentum erat ſapientiæ. Atq; idem ille, cùm propter Rhodum tanquam nidulum quendam, Ionio mari incluſum, à Solymano Turca captum, cum Sigiſmundo ſuo Rege abiectis ornamentis, veſtem pullam induit, hacq; ratione dolorem ſuum maximum præ ſe tulit; quid iam faceret vicino Hungariæ regno, decore & præſidio chriſtiani nominis, & Polonici regni patrimonio, annonæq; ſubſidio ambuſto, & ceu quodam mortuo cadauere intuendo? Omnis profectò arcendis malis procraſtinatio periculoſa eſt, ſed vicino ardente pariete periculoſiſſima. Quò etiam magis, dum his tot tan-

tisq́; , quæ nos manent, malis medicinam diſquiro, & quæ ad rem quadrare poſſint, mecum ipſe attentiùs conſidero ; adieci his Turcicis, vel opuſcula, alia duo, L. Friderici Ceriolę, de Concilio, & Conſiliariis Principis : vnum ex Hiſpanico in Latinum verſum, quod inter tot & tantos præſtantes Senatores tuos, quem, vnum alteri hac in parte præpoſuiſſem, neſcius; tandem Illuſtriſſ. Principi Cardinali Radiuilo, vtpotè Hiſpanicæ linguæ, morum, & inſtitutorum gnaro, inſcribere placuit : & de legato, legationeq́; meum opuſculum alterum, perilluſtri viro, Staniſlao Minſcio, Palatino Lancicienſi, qui tanta cum dignitate, tuo nomine, obiuit legationem Romæ dedicatum; vt quoniam hæc dubia & formidoloſa Reipub. tempora, ad res quaſq; maximas tractandas, & conficiendas, Conſiliariis & legatis idoneis opus habeant. Abeant interim leuiora negotia alia : & tu, qui ſicuti præeſſe, ſic & debes omnibus virtute præiuiſſe, quòad eius fieri per occupationes magis poterit, hos Conſiliarios mutos, tuis aliquando conſultationibus etiam adhibeto; quos olim ille Alphonſus Arragonum & Neapoleos Rex, verè appellatus ſapiens, optimos & veraciſſimos eſſe cenſebat: præſertim cùm Ceriola ex media virorum Principum orbis terræ luce, ſalutarium conſiliorum & inſtitutorum doctis præceptionibus, & appoſitis exemplis, tantus auctor fuerit, quantus dici & haberi maximus hac tempeſtate potuerit. Quem biennio antè Ioannes Ceuenhilerus, Cæſareus in Hiſpaniis legatus, vir ſummus in eas nauigaturus, diem ſuum obiiſſe, iuſſit mihi nunciari. Quod ideò commemoro, ne aut falſam apud mortuos venari gratiã, aut transferendis idiomatibus in latinũ externis oſtentare velle videar induſtriã; quorum alterum ſtuporis, alterum eſſet vanitatis. De meis interim monimentis aliorum eſto iudicium : & inprimis, Rex optime, tuum, cui pro mea tenui & infirma parte, ad hoc tam neceſſarium bellum aliis quoq; excitandis, immò & patriæ ipſi, ſi quid officij præſtitero, id equidem Deo Opt: Max: acceptum feram; ſin ſecus peccatis meis adſcribam, & nihilominus pro veteri meo & laborioſo genere & inſtituto vitæ, ad poſteri temporis memoriã, hanc quantulamcunq; meam, cum aliis, quæ mox & plures & grauiores ſequentur, relinquam lucubrationem, teſtem meæ perpetuæ erga te obſeruantiæ, & conſtantiſſimæ in Rempub: voluntatis, quam omnibus in rebus perſpicies, quæ ad eius tuamq́; amplitudinem maximè pertinebunt. Quod reliquum eſt felix, & auguſtum, æquabile diuturnumq́; imperium, & de hæreditariis chriſtiani nominis & ſeminis hoſtibus deſideratam victoriam diuinitus tibi precor. Cracouiæ Idib. Febr. Anno 1595.

Sacræ Maieſtatis veſtræ Regiæ

Deuotiſſimus & fidiſſimus ſubiectus & ſeruus. C. *Varſeuicius.*

CHRISTOPHORI VARSEVICII Turcicæ Quatuordecim.

TVRCICA I.

MAXIME EXPEDIRET REIPVB. IAM PRIdem impendentia auertiſſe nos potiùs mala, quàm temerè ſperaſſe meliora. Minuit quippè difficultatem labor, tempeſtiuè neceſſariis rebus, quàm ſerò conquirendis. Sed quoniam præterita reprehendi, quàm corrigi magis ſoleant; danda eſt opera, vt non tam ea, quę prętcrlapſa ſunt verbis exaggerando, quàm ad ea, quę nos manent mala, animum applicando, patriam, quæ omnes omnium charitates in ſe vna complexa eſt, calamitate prohibeamus. Etenim tot tantiſq; chriſtianis Regnis atq; Prouinciis, in Mahometanorum redactis ſeruitutem, & rei benè contra Turcas gerendæ occaſionibus occurrentibus raRò, ſemel verò oblatis & poſthabitis reuertentibus ſerò; quid aliud magis expedierit nobis, quàm tot tamque bellicoſis nationibus ad arma contra eos excitatis, huic rei & tempori non amplius indormire? Diuini enim quiſq; ingratus eſt beneficij, qui opportunè oblata, occaſionis alterius expectat tarditatem. Amiſimus profectò, quæ amitti potuerunt maxima atq; chariſſima: & partim diſſenſione, partim procraſtinatione noſtra, tot & tantas vrbes, regiones, prouincias, regna & imperia chriſtiana, Turcici tyranni ſubiecimus poteſtati; ſic vt nihil non peruium conatui, nihil non patens libidini, nihil eius ſufficiat abdomini, nobis noſtriſq; deuorandis. Qui, quod olim neſcio quis Tyrannorũ veterum populo Romano, hoc ille chriſtiano ceruicem dari vnã, quam facilius amputaret, maximopere concupiſcit. Quæ vt grauia & calamitoſa ſint omnia, multo tamen adhuc grauioribus & calamitoſioribus rebus, à nobiſmetipſis ſeu quædam ſeges & materia comparatur. Obeſt ad ſua ſuorumq; retinenda potentioribus domi inuidia: Vexat & potentes & imbecilles pariter Mahometanorum foris potentia: Eſt qui contentione ancipiti, nunc diſiungendis, nunc maioribus difficultatibus implican-

plicandis potentioribus,aut meliori loco,aut tutiores ſuas futuras res opinatur, ſed fallitur. Hoc enim modo Paleologos Græciæ dominos chriſtiani quidã inter ſe cõmittendo,cùm ea ratione eorum prouincias in ſuam poteſtatem venturas exiſtimarent, & ſuas ipſorum perdiderunt. Semper enim à domo vicina incendia & arma longè expediuit tenuiſſe. Qua tamen ipſa in re, magna cautione eſt opus, ne maximis hoſtium exercitibus, exiguis opponendis copiis, nos noſtraque omnia veniant in diſcrimen. Nihil enim Ferdinandi olim Cæſaris in Hungaria magis attriuit vires, quàm quæ promiſſa erant, & citò ſubmitti debebant, diu expectata ordinum imperij auxilia,& magnis copiis cunei noſtrorum oppoſiti,& diſſolutio morum, diſciplinæq; militaris: multa enim amiſſo cauſantur prælio,ſed vnus ille prælij euentus nunquam poteſt occultari. Sunt porrò,qui non tam in hoſtico,quàm domi noſtræ tractandis armis occupatos nos eſſe, & non tam offendendum hoſtẽ,quàm defendi noſtra aiunt debere. Egregiè profectò: quaſi alibi,quàm in ſolo patrio prælium periculoſius committatur; & quaſi ſemel amiſſo, omnia ſimul in periculum & diſcrimen nõ vocentur: & quaſi priùs non perderemus hoc modo omnia,quàm Turcicæ frenum aliquod per id imponeretur cupiditati:nunquam enim hoſtis fatigatur alienis inuadendis, ſi neceſsitatem impoſitam non habet, ſuis ſuorumque defendendis. Qua olim ratione, dum pro Raſcia & Bulgaria ſæpimentis regni ſui lentius Hungari arma induunt,in diſcrimen rerum ſuarum venerunt: & ſublatis vicinis,Turcica vexilla, ex vicina ad ſe tranſlata nec opinantes conſpexerunt. Fit enim hoſtis in eum animoſior, quem videt diu bellum contra ſe declinaſſe. Iam verò & illi reperiuntur, qui vicinorum calamitates, tanquam grandinem quandã ocioſi in agro inſpectant alieno,& promiſſo Vlyſsi Polyphemi beneficio, quem inter alios deuorandos deuorare debuit vltimum,volunt eſſe contenti. Sed vtinam quidem, quod ſibi propoſuerunt,per id aſſequantur.At ego vereor,ne & Polyphemi beneficio minus potiti,ab hac tam immani bellua vel ipſa opinione ſua celeriꝰ deuorentur:Turca enim ſuo non alieno commodo,cum chriſtianis ęquè õnibus,bellum atq; pacem ſemper metitur. Apparuit id aliquando in rege Boſniæ: apparuit in Ioannis Sepuſii Hungarorum Regis poſteritate: apparuit in Venetis à Baiazethe II. Turca Corone, Mettone, & à Selimo II. Cyprio regno ſub fœdere perfidioſiſsimè ſpoliatis; ne aliorum Otthomanorum perfidiei exempla, quæ & multa & magna ſunt, perſequamur. Non enim tam rebus fortiter gerendis, quàm alienis fraude & dolo capiendis Turcę notantur. Age. An & aliquibus nõ videtur eſſe conſtantiæ,vel hoſti etiam perfido fidem ſeruare, & pacta conuenta ac veterem (ſi Deo placet) colere cum eo societatem?

etatem? Benè habet quidem: ſed ſi illa pax, nõ eſt pax,ſed pactio imminentis ſeruitutis potiùs eſt æſtimanda? An verò tu videns & volens nihilominus ad interitum rueres voluntarium? Turca,vt eſt apud Comicum, lingua iurauit. At mentem iniuratam gerit: tu verò eius inſidioſo fœdere,non ſecus ac laqueo aliquo,quominus te tuaq́; defendas, irretitus teneâre? Perinde ac ſi neſciamus Hungaros olim vt dixi Raſciam & Bulgariam, Polonos verò hoc modo amiſiſſe poſterius Valachiam; qui dum Solymanum Turcam Petro Valachiæ Palatino caſtigando ſunt reueriti, ipſe quidem non tantam amicitiæ ipſorum rationem habuit, ſed imò illam ipſam prouinciam,quæ iuris & poſſeſſionis eorum fuerat, per id, quòd de Valacho querebantur, adeò etiam fidentiùs ſibi vſurpauit. Vt enim priuatim fures,ſic & occaſionibus Tyranni alienorum publicè fiunt prædones. Quibus tamen omnibus non obſtantibus chriſtianos Reges,atq; Principes à tam potenti hoſte irritando,cùm miris aliis modis,tum maximè duorum illorum ſanguinis Poloniæ Hungariæ Regum, Vladiſlai ad Varnam, veteribus Dyoniſiopolim dictam, & Ludouici ad Mochacium cauſa dehortantem audimus non neminem, quaſi rebus & temporibus præſentibus, & deniq; veritati ipſi illud ſimile, diſsimile non videatur; & quaſi vt minutatim expendamus omnia, & Vladiſlaus iuuenis admodum & celer ad arma Princeps,& alter neſcio ſi non à ſuis proditus,& ex prælio fuga ſaluus; & tamen nõ ſatis conſtat, quo modo & quo authore occiſus, iuuenilis feruoris & rei incõſideratæ cœptæ,quàm belli iniuſti pœnas nõ magis perſoluerit. Mars enim fortiſsimũ quenq; in acie pignorari,& mors,cuius bella ſunt inſtar mercatus,obuios quoſq; ſemper conſueuit prædari. Quid? An & Eugenius IIII. Pont. Max: & Sanctiſs. qui idẽ Conſtantino Dragaſo Conſtantinopolitano Cæſari, eiuſq́; imperio excidiũ à Turca prædixerat,illud Vladiſlao bellum nõ ſuaſerat; eius verò legatus Cardinalis Cęſarinus,vir ſapientiſsimus,Regi ducenti exercitum in expeditionem comitem non ſe præſtiterat? vt quod ſuaſiſſe,id & ſanguine ſuo teſtari & probare videretur: & deniq; an & illius belli relliquias Franciſcus Capiſtranus,quo familia Franciſci vix paucos habuit ſanctiores, non acerrimè eſt perſecutus? cùm & Belgradum cum Hunniade defendiſſet,& luculentiſsimum virtutis & ſanctimoniæ ſuæ teſtimoniũ ab eodem retuliſſet; vt taceam,nec illud nouum chriſtianis etiam eſſe, quamùis aliqui regum noſtrorum cõtra eos in acie ceciderint, viciſsim de barbaris triumphare. Communis enim eſt Mars cunctis, & tam intra quàm extra muros plena omnia ſunt funerum & triumphis.Nam vt tantùm in multis paucas chriſtianorum de Turcis victorias proferam. An idem ille Hunniades vnus, Regis Matthiæ Hungarorum pater,non tot de Turcis victorias habu-

it, quot maximè deſiderauit? An non toties Scanderbegius Turcas fudit? An Rex Matthias caſtris non exuit? An Venetorum Reſpub. terra mariq́ue non toties eos profligauit? Sic vt infinitum eſſet, quæ in hanc ſententiam dici poſſent, ſingula percenſere. Sed neq; tam in victoriis chriſtianorum enumerandis, quàm in Turcicis hoc bello Perſico difficultatibus oſtendendis, noſtra verſatur oratio. Quas ſi oculis corporis non cernimus, animo ſaltem & cogitatione contemplemur. Humanæ namque acies mentis vel luminibus orbata, res remotiſsimas colluſtrat,& quiſquam dubitabit,quanta rei contra Turcas benè gerendæ occaſio oblata ſit; cùm fractas Turcicas in Perſide vires, exhauſtum Otthomanum ærarium, veteranum deſiderari militem, multas paſsim Turcico in imperio oriri ſediciones, & excitari tumultus audiamus? Quæ ſimul omnia iuncta ad quæuìs magna euertenda imperia ſuffecerint. Atque haud ſcio, án magnis quàm mediocribus non fuerint calamitoſa magis. Sicuti enim grandia quæq; ædificia, quæ incipiunt ruere,difficillimè fulcias ruinaq́ue prohibeas; ſic vaſta ac Tyrannica imperia,ſimul ac domi increpuit, armorum externorum aut internorum incendium mole ſua ruunt, & tot difficultatibus non reſiſtunt. Quod in Alexandri magni imperio facilè fuit cognoſcere, quod non tam rara quadam felicitate & admirabili celeritate creuerat, quàm eo mortuo eſt repente diſsipatum. Vt enim vno aliquo morbo correptum, & in lecto tandem decumbentem,non rarò & alii plures morbi infeſtare ſolent; ſic & ad ruinam inclinatos amicos, pariter & inimicos videas impuliſſe. Plures enim inuidia, quã miſericordia commouentur. Verùm hanc tantam occaſionem rei benè in hoſtem gerendæ nos arripimus ſcilicet? Hoc Dej Opt. Max. erga nos beneficium, vt par eſt penſamus? Hoc memori mente colimus? Hoc Dei noſtraq; contumelia vindicanda, ad arma excitamur? Quid ſi eo etiam in vtramq; aurem (quod aiunt) ſecurius dormimus, & quaſi hæc ad nos pertineant nihil, re & actionibus noſtris apertè teſtamur? Quid ita obſecro? Cauſa ſanè inuentu,quî ſit difficilis, cùm hi cupiditate habendi,illi conſuetudine inuidendi, nonnulli otio vel ſine dignitate ſectando, multi perpetuò odio & diſsidio inter ſe alendo, vnus alterum impediat: & tandem,quotquot ſunt omnes, ſeu ad fatalem interitum,vltrò decurrant. Nihil autem tam volucre eſt, quã occaſio, nihil leuius,cùm ſe offert penditur, nihil magis,cùm abierit deſideratur, nihil periculoſius amittitur,nihil difficilius recuperatur. Quod num ſic ſecusúe ſe habeat, præteritorũ temporum occaſionum momenta, & quid eis amiſsis ſubſecutum ſit mali, memoria repetamus. Quamùis enim aliena & præterita facta faciliùs ſugillari, quàm mutari queant: illud tamen iis commemorandis euenit haud

dubie

haud dubiè commodi, quod homines, né in eadem incidant mala, faciliùs admonentur. Deuicta acie, & Baiazetto primo Turcorum Principe à Tamerlane capto, leues & temerarii Græci, omnem ipſius ſobolem ſtirpitùs euellere potuiſſent. Quod tantùm quidem abeſt, vt feciſſent; vt etiam paulò pòſt Turcicis auxiliis, in viſcera Græciæ aſciſcendis, gradum in Europa imperii Turcis fecerint, & ſuam amentiam ſerò deplorauerint. Carẽdo quippe, quàm fruẽdo, magis bona cognoſcũtur. Quid? An & ſub altero Baiazetto crudeliſsimũ bellũ, iiſdẽ inter ſe Turcis aliquando non fuerat, cùm Zizimus Baiazettis frater, ad Alexandrum VI. Pont. Max. Conſtantinopoli Romam fugiſſet, & Chriſtianorum auxilia, contra fratrem imploraſſet? Cui non tantùm nulla auxilia præbita, ſed adeò etiam veneno vita à noſtris eſt erepta, & intereà temporis, cruentiſsimis illis bellis, inter Chriſtianos ipſos, potiùs eſt indultum. Multi enim à communi omnium hoſte excœcari non renuunt; modò interim priori, aut proximiori hoſti, oculus eruatur. Age, an & Selimus Baiazetus iſtius filius, vitæ paternæ inſidias non ſtruxerat? Quem antequàm veneno ſuſtuliſſet, non patrem, ſed acerrimum habuit hoſtem; quorum vtrique, & eorum gubernaculis, à Chriſtianis ſi voluiſſent, maximopere incommodari poterat, & debebat. Duobus enim canibus in ſe irruentibus, bolus facilè eripitur. His tamen omnibus minimè obſtantibus, Selimus quietè potitus eſt imperio: & non tàm citò in patrium peruenit dominatum, quàm Syros, Arabes, Garamannos, neſcio, ſi non vna æſtate ſubiugauit. Quo ipſo, tanta & tàm exaggerata potentia auctus fuerat; vt vel remotioribus omnibus eſſet formidini, qui eum, ſucceſſoresque ſuos, multò adhuc potentiores, & formidabiliores futuros, non ſatis ſecum expendebant. Quanto enim Tyrannicis imperiis ſenſim, ſine ſenſu noſtro, maior fit acceſsio; tanto tandem omnes grauiùs periculũ manet, manebitque ſeruitutis. Superuenit ergò terror ille gentium, & in figura hominis tetra quædam bellua, & regnorum procella, Solymanus. Cui etiam ipſi, quod cum Muſtapha filio, quod cum Perſa, quod cum aliis ageret, non defuerat: & cuius adeò filii, ad Anazum ſecum pugnârant. Sed nec tum quoque, barbaris inter ſe confligentibus, Chriſtianis, fuit aliquid in eos animi, aut verò in ictis contra eos fœderib⁹, vel tantillũ firmitatis. Scimus, quomodo inter Paulum III. Pon. Max. & inter Carolum V Cæſarem, inter Venetos, pacta conuenta, reciderint: quid tot coadunatæ claſſes, quid legiones, quid exercitus effecerint: quibus denique & quantis regnis, & prouinciis Turcæ nos ſpoliauerint. Iam & Selimus So-

lymanni filius, nauali prælio, ad Naupactũ victus, & grauiſsimè debilitatus; an paulò pòſt animum & vires ſuas non recollegit? & quod Veneto legato, Bizantii dixerat; id re ipſa præſtitit, quòd claſsis, quam amiſerat, barbæ inſtar ei rurſus creuit: at interim regnum Cyprium, non ſecus ac dextram quandam manum ſemel amputatam, Chriſtianus orbis non recuperauit. Sub Turcicum namq; iugum, vt quondam dixit poëta, patent veſtigia intrò, nulla retrò: & faciliùs præcipitem ſub illud eſt deiici, quàm indè aliquando liberari. Quo magis, quæ nunc Turcicæ debilitandæ, imò & euertendæ potentiæ, diuinitùs oblata ſit occaſio, nobiſcum ipſi recognoſcamus: & à ſedibus noſtris quàm longiſsimè, ad ipſius remouendum nos comparemus dominatum. Amurates iſte, quàm Amuratibus illis omnibus diſsimilis ſit, quantis morbis laboret, quãta auaritia æſtuet, quanta luxuria diffluat, quantas copias in Perſide obterat, quàm inuitus bellum gerat, quantum ſuis omnibus diffidat, quàm ſubitò cuncta inuertat, & mutet, quod quidã dixit, quadrata rotũdis, quantas in Aſia, Africa, & Europa ſeditiones, in ſe experiatur, quis ignorat? Nemo tamẽ, proh dolor, arma chriſtianorũ in eum capit: nemo afflictos ſocios adiuuat: nemo captos, & ipſius ſeruituti mancipatos, cùm poſſet, eliberat: nemo tàm præſentis quàm futuræ ſuæ, ſuorumque conditionis, recordatur; & accidit haud dubiè iis, quod in pecuniarum vſu & poſſeſsione euenit quã plurimis. Etenim ſi pecunias, quas ſemel parauerint, incolumes conſeruauerint; agunt Deo Opt. Max. gratias, & habent ſempiternas: ſin ſecus; nec illius etiam beneficii, quod referre debuiſſent, volunt omninò meminiſſe. Poſterioribus enim euentis, vt plerunque fit, ante actæ res vulgò ponderantur. Quod quantumuis ſit iniquiſsimum; tamen pars ſæpenumerò vincit maior minorem etiam meliorem. cùm ſi Deo placent, vel etiam tales Polytici reperiantur, qui ſicuti naui in tempeſtate, ſic Reipub. in aliqua difficultate, conſtitutæ, aut ſaltem à potentiorum inſidiis ſuſpitione non vacuæ, minuendis eorum viribus; & Turcam, qui ſemper ijs eſſet, freno in Perſide potentia augeri, impunè iudicant relinquendum. Verùm hanc tantam ſapientiam, mei pectoris non capiunt anguſtiæ: nec qua ratione, hoc conſilio ſibi aliiſque commodare illi poſſent, facilè ego animaduerto. Quin adeò vnum illud videre mihi videor, ſi hanc præſentem rei benè contra Turcam gerendæ amiſerint occaſionem, & ſi ſummorum quorumq; chriſtianorum Regum ſartam tectamque non conſeruauerint potiùs potentiam; vel talium molitionum autores, hoſtili prædæ

priùs

prædæ, priùs futuros, aut ſaltem lachrymantibus aliis, non riſuros. Quidam enim, qui foueam aliis ponunt, nec opinantes in eam incidunt. & quod antè præ liuore, & æmulatione non diſpexerant, libertate priuati patriæ, tandem ſecum ipſi quid fecerint, tacitò recognoſcunt. Mala enim conſilia, trepidatio & pœnitudo comitantur. Sic enimuerò ſentiunt Raſcij, quantum expediuiſſet eorum rebus, Græciam incolumem conſeruaſſe: ſic Hungari, quantum à Raſcia, & Bulgaria hoſtes propulſaſſe: ſic vtinã & Poloni non ſentiant, quantum expedierit Hungariæ reliquias imminenti interitu prohibuiſſe. Pericula certè non, niſi tum, cùm magis vicina ſunt, & cùm quaſi iam euitari non poſſunt, patefiunt. At non felix eſt is, qui vel etiam poſt ipſum factum, felicior, qui in facto, feliciſsimus qui ante factum, ſibi, ſuiſque conſulit; & antequàm madefiat, induitur penula, & ante amiſſum equum, occludit ſtabula, vt eò ſuæ minùs coarguatur tarditatis. Nihil enim eſt inſipientiùs, quàm id tandem cum periculo facere, quod citra omne acceptum damnũ poteras antè feciſſe. Quare, ſi alicuius Principis ſuſpecta debet nobis eſſe potentia, huius Turcici Tyranni ſit ſuſpectiſsima: ſi grauem alicubi futuram ſeruitutem, tum in Turcia grauiſsimam: ſi denique alicuius alterius obſtandum eſt conatibus; tum certè hoc Turcicũ monſtrum, ex tot orbis terræ ſpolijs, in immenſum auctum, ignauia noſtra firmatum, diſſenſione audax & elatum, quóàd eius fieri celeriùs poterit, rurſus eſt opprimendum. Seruiuit olim terrarum orbis Aſſyrijs, ſeruiuit Græcis, ſeruiuit & Romanis. At partim Aſſyriorum æquitas, partim Græcorum diſciplina, partim Romanorum ſolabatur gentes humanitas, quibus ſeruire nonnulli, quàm imperare alijs maluerunt. Turcis verò, (quod animus ominari horret) noſtris exiſtentibus tyrannis, quæ non dicam decora priſtinæ dignitatis, ſed extrema velut lineamenta ſupererunt libertatis? Odio ipſis eſt IESVS, odioſiſsimum nomen Chriſtianum. Nihil ingenuum, nihil liberale, nihil moderatum iis eſt: animus æger, manus rapaces, oculi furentes, frons fallax, plena denique libidinis, luxuriæ, & crudelitatis, furoris, & barbariei apud eos omnia ſunt deteſtandę. Nemo ſuarum rerum dici poteſt in Turcia dominus: vnius tyranni cuncta patent libidini: liberi ab amplexu matrum, matres à liberis & maritis, mariti à coniugibus, omnes ab omnibus vel chariſsimis pignoribus abripiuntur, & diuina, prophanaque omnia ſimul miſcentur. Poſtremò, quis non videat, vt tot tantaſque gentes & nationes alias taceam, vel ex vna illa nobiliſsima, ac longè lateque potentiſsima Slauonica gente, ſub quam etiam Polonicam

cõprehendo, quanta Turcico imperio quotãnis fiat acceſsio, Chriſtianorũ pueris, impuro Mahometo cõſecrandis; cùm adeò ſub hoc tàm religioſo cum Turcis Polonorũ fœdere, tota Sarmatia, captiui à Tartaris facti, quod alioquin aliis cõfœderatis nõ fit, Cõſtantinopoli publicè venũdẽtur? qui poſtea adulti, arma in ſuos, vel inuiti ferũt, & ea ingenita fortitudine, quę patrię vſui eſſe poterat, & debebat, in eius perniciẽ & euerſionẽ, abutũtur. Vt enim robora ramis eorundẽ roborũ abſciſsis, diffiduntur: ſic & Turcæ noſtratibus vtũtur, nobis maximè euertẽdis. Hi, quoniã apertè loqui non licet, taciti, nos per Chriſti ſeruatoris nomen, per veſtra chariſsima pignora, per ſalutem ciuium, per præſidia, & ornamenta omnium orant & obteſtantur; vt ab hac tàm immani ſeruitute Turcica, in priſtinum ſtatũ eos reponatis. Hæcciné eſt, inquiunt, quæ nobis, maioribusque noſtris à vobis referri debuiſſet, gratia? Hæcciné proximi charitas, & miſericordia? vt cùm nobis, maioribusque noſtris, tam diu, tamque fortiter pro vobis excubare, cùm laterum ſuorum oppoſitu vos tueri, cùm denique ſanguinem pro vobis profundere, difficile non fuerit; vos quidem viciſsim noſtrorum ergâ Remp. meritorum, tàm cito obliuiſcamini? & nunc barbarorum armis nos premi, nunc diuturnam ſeruitutem pati impunè permittatis? ecquid tandẽ nobis non licuerit, quod creditores ſuis debitoribus faciunt, vos officii veſtri liberiùs admonere? Quo eodem modo nos quoque maiorũ noſtrorũ modeſtè erga vos percẽſemus merita, oſtendimus patriæ noſtræ vobis vulnera, enumeramus calamitates, explicamus acceptas clades, & dolores denique noſtros, quos quotidie maiores ſubimus, voce, & literis apud vos teſtificamur; vt tandem aliquando conditionis noſtræ miſerti, in communionem temporum aliquid conferatis. Sed ſi hoc etiam ipſo profecerimus nihil, erumpet tandem ex nobis libera vox illa, aut querimonia, quòd non omnium optima nobiſcum agitis fide, & in dictis factisque conſtantia: quòd duri, & inexorabiles eſtis: quòd priuata commoda ſaluti publicæ, voluptatem dignitati antefertis: & quòd toties noſtra de vobis ſpe falli, & fraudari nos patimini; quos ex præſcripto Chriſtianæ legis, tum ob vincula plurima ſocietatis, tum ob metuendam flammam incenſæ vicinitatis, tanquàm ipſos hos debeatis cuſtodire. Atque adeò etiã iuſto quodam dolore, mœſtitiaque incenſi, progrediemur adhuc vlterius, & eandem illam viciſsitudinem cladium, & calamitatum inuiti, & gementes licèt vobis imprecabimur vniuerſis: denique cùm nos renuitis habere ſocios, habituri tandem eſtis Turcicæ profectionis

duces,

duces, & veſtrorum domiciliorum euerſores. Hæc haud dubiè Slauones, quos commemoraui, illi; hæc Hungari, hæc alii, ſi liceret, apud vos loquerentur. Vos interim, quem in eorum calamitate animum ſuſcipere, & gerere debeatis, vobiſcum ipſi penditote. Iam quidem eò deuenit & progreſſa eſt res, vt ſi non Slauonicæ gẽtis gratia, quæ tàm longè ſemper patuit, & cuius linguam Carolus IIII. Cæſar, omnes Cæſares noſſe voluit, ſi non Hungaricæ gentis cauſa, quæ ſe, atque alios, contra Turcas tàm diu defendit; ſaltem veſtræ omniumque chriſtianorum ſalutis ergô, ab iſto, (vt ita dicam) lethargo expergiſcimini. Quæ & quanta ex Hungaris, quæ ex Slauonibus, quæ ex Polonis, non iam armentorum, ſed hominũ prædæ à barbaris agantur, & in ſeruitutem Turcicam abducantur, perſpicuum eſt. Cui malo, an aliquando occurſum ſit ſeriò, & an tandem nimis occurri poſsit ſerò, res ipſa loquitur. Omne incendium, quò in denſo tecto fuerit lentiùs, eò & grauiùs futurum eſt iudicandum. Ac vt alia regna & Prouincias miſſas interim faciamus, vel vna illa Polonia, & Hungaria eſt teſtis, quanta non iam aliarum rerum, ſed hominum multitudo, ex ea in Turciam abigatur, & paſſim per ludibrium venundetur; & tamen, quoties de ineundo contra Turcam fœdere cum Polonia eſt actum, ſuas ſemper rationes adduxit, quibus ab aperto cum eo bello gerendo ſemper eſt refragata; quaſi eius emiſſarii Tartari anniuerſariis cladibus Sarmatiam afficiendo, bello illo gererent apertiùs, & in Turcico fœdere, ad certam & ſtabilem pacem eſſet aliquid firmitatis, per quod fœdus potiùs Turcæ paratur ad victoriam via, & præoccupantur priùs quæque obuia, quàm triumphum, quem toto animo de omnibus chriſtianis Turca concupiſcit, aliquo modo morarentur. Quid regnorum olim decus, opulentiæ mater, aureum bonitate ſolum, cãpus militaris gloriæ Hungaria? An non ſic conuulſa, deſolata, & peruaſtata eſt, nihil vt miſerabiliùs eiùs vaſtitate videatur? In huius ſæpimentis, & reliquijs, quantum Germaniæ poſitum ſit, ipſa non videt, nec Viennẽ. vnius & alterius oppugnationis memoria perhorreſcit: nec denique & Polonia, quanta mala, ſublata Hungaria, metuere debeat, perſentiſcit. Cæſar quidem ſuo, maiorumque ſuorum more, quæ maxima ea iuuanda poteſt, & libenter præſtat, & in primis ſtudioſè omnia vectigalia, quæ ex his laceris Hungariæ reliquiis percipit, propemodũ æquã, & quæ Matthiæ Regis cenſus, qui integrã poſsidebat Vngariam, in ſalute ipſius locat, & de ſuo adhuc addit liberaliter quàmplurima, ac vltra centum milliaria, diuerſis locis militem in ea alit præſidiarium, & nihil eorum, in ſe deſiderari

ſiderari patitur, quæ ad Hungariã ſpectant extrema ruina prohibẽdã. Sed quid tamen & præſtare per ſe ipſe Cęſar poſſe, & quid collapſa Hungaria, Germania metuere debere videatur; colluſtret pro ſe quisque animo; & tum facilè præteritarum & futurarum rerum momenta ſecum ipſe recognoſcet. Atq; haud dubiè intelliget, hoc, ceu quodam propugnaculo totius Chriſtianitatis ſublato, ſi alia item regna, & Prouinciæ, quæ in ſtationem contra Turcam ſuccedent, peræquè ac Hungaria futuræ ſunt diuturnæ. Ducentis ab hinc annis Turcicum furorem, ceruicibus ſuis, à reliquo Chriſtiano orbe interclusum, Hungari tenuerunt: & adhuc ſub Sigiſmundo ſuo rege, neſcio feliciorinẽ marito, an Imperatore, ad Nicopolim vnum, & ad Columbarium alterum prælium contra Turcas, amiſerunt. Interim verò, veluti in perpetua quadam pro aliis gentibus, nationibusque, excubant vigilia, nec tot aduerſis caſibus, ſuorumque funeribus, ab inſtituto retardantur. Multa quippe, & magna, habent, quæ eos non obſcurè iuuant, & quibus præ aliis maximopere commendantur. Hungarus miles paruò conſtat, & plus aliis valet mercenarius: nihil nugarum in comitatu habet: exiguo victu contentus eſt: cito eum parat: caſtrenſem diſciplinam ſeruat: præfectis ſuis morem non inuitus gerit: perpetuò ſe exercet, ac equis bonis & exercitatis ſemper lætatur: Turcis denique fugandis, & ſuis vicinorumque ſedibus tutandis, videtur quodammodo diuinitùs eſſe deſtinatus. Sic vt nec Baiazetes Turca, duobus illis, quæ commemoraui locis, Hungaris cædendis; neque Amurathes, ad Varnam Vladiſlao, & Solymanus ad Mochaczum Ludouico Hungarorum regibus occidendis, potuerint Hungaros deleuiſſe. Habet quippe Deiparã virginẽ patronã Hungaria, & tot ſanctiſsimos reges ac in his S. Stephanũ & Emericũ, pietate olim religioneq; ſingulares. Demum omni ferè ex parte plana eſt, nec vſquàm ab aliis regionibus, colles eam dirimunt, quàm vbi Poloniæ, & Tranſyluaniæ eſt contermina. Antea quidem olim vno illo Danubio, & Tybiſco tutiſsima fuerat. Slauonia verò, quæ quondam Pannonici regni pars, & ornamentum extitit, Drauo & Sauo, omni hoſtili impreſsione erat immunis. Verùm Bellogrado ſiue Nãdor Alba, à Solimano capta, paulò verò pòſt amiſſo Syrmio, cuncta Hungariæ flumina, hoſtium claſſe enauigata, & ipſi omnes ſinus atque portus in Turcarum ſunt redacti poteſtatem: qui vna ad Tybiſcum, altera ad Drauum arcibus communitis, quaſi quosdam Hungariæ compedes iniecerunt: barbari enim Turcæ, ſed minimè ſunt barbara intelligentia rerũ, pręſertim bellicarũ. Sic vt vltra Danubiũ

non

non procul à Buda, per deſerta præterfluentem, inter Sauum & Drauum in intima Slauóniȩ progreſsi, in veſtibulo verſentur Styriæ, atque Carinthiæ: & pontibus conſtructis, exercitibusque tranſmiſsis, in partem quam collibuit Hungariæ, poſsint impunè excurrere paſsim prædatum, atque populatum. Nihil quippè formidabiliùs eſt, exercitu conſpecto ſemel iterumque victore. In his tamē tot, tantisque malis & Hungariæ cladibus, quas partim barbarorum accerſitæ copiæ, partim Turcarum excurſiones, auxerunt quo tidianæ, quanquàm vis, vi maiore victa, & paucitas, à multitudine & ciuium diſſenſio ab hoſtium conſpiratione ſit oppreſſa; reſtant tamen adhuc, ſi vno in loco eſſent, aliquæ Hungariæ reliquiæ, & magna ipſorum Hungarorum ſpectatur vbique fortitudo; ſic vt parua nonnunquàm eorum manu, maximæ hoſtium copiæ profligentur. Non enim numerus, ſed militum virtus præſtat triumphos. Ac memorabile vel in primis eſt, quòd Imbraimus gratioſus, Solymani purpuratus, Ioannis Sepuſii, regis Hungarorum legatis, aliquando aperuerat, cùm inter ſe inſtructæ & ad dimicandum paratæ, ad Mochaczum vtrinque acies conſtitiſſent, dixiſſe ad eum Solimanū: Vtinā, inquit, iuueni huic Regi, pacē hodie à me petere, in mentē veniret; non difficilè id, quod cuperet, à me impetraret: nā vicerimus etiā licèt, hæc Hungarica natio nō quieſcet. Et rectè id dixerat & ſenſerat quidem: Regi enim ipſi, vt ſeptimo mēſe naſci, ſic & immaturè mori fatale fuit. Solymanus, ſi quid aliquando contra Hungaros memorabile efficere voluit, in mediam Hungariam ipſe deſcendere neceſſe habuit: & demum etiam ad Sigettum tali, tamque difficili expeditione, ne dicam deſperatione fractus, vitam cum morte commutauit. Hos igitur Hungaros, ad extremū interire pati, ſimul & amentiæ, & impietatis eſſet maximæ: & haud ſcio, ſi his, tanquàm muro aliquo, ſublatis, alii virtuti ipſorum reſponderent: nauclerum enim tempus procelloſum, & gentem atq; nationem aliquam continuum certamen, quantum valuerat, declarat. Quo etiā loco, nec illud quidē præteribo, quod Lazarus Suēdius, vt mihi amiciſsimus, ſic & inter Germanos belli dux prudentiſsimus, multis olim dixit audientibus: Hungaros præ cæteris, militum nomine videri ſibi digniores, qui tàm diu, tamque fortiter, reliquos Chriſtianos tuerentur. Qui idem quadraginta millia hominum, Germanici exercitus in vno eodemque loco, per quadrimeſtre ſubſiſtere non poſſe, ob immenſam commeatus vim, quæ ad eum alendum requireretur, confirmabat. Quod non idcircò commemoro, vt tantis de nationibus, quo nihil eſt magis lubricum, ſumam

ſumam mihi iudicium. Verùm vt eius viri, cuius ſumma apud omnes extitit auctoritas, vel de longinquis ab eo Hungaris, de quibus nobis inſtitutus eſt ſermo, ſententiã habeatis. Quorũ tandẽ, quàm exiguus reſtat numerus, quanquàm iam planum omnibus eſt factũ; tamen nec à me prætereundum eſt, verbis faciundis. Ignoratio namque magni & præſentis vicini mali, ſeu quædam materia maioris eſt, & ſempiterni. Paruæ igitur, & Hungarorum militum, & Hungariæ munitionum, præ Turcica rabie, nobis ſuperſunt reliquiæ. Ac vt breuiter attingam aliquas. An Caniſia, Veſprimio, Papa, Palota, Comaro, Iaurino, & noua arce Archiepiſcopali capta, & quorum non admodum multa ſuperſunt millia, Hungaris ſublatis; an non liberrimum & apertiſsimum in Morauiam iter Turcicus habebit Imperator? Ad fines verò inferioris Hungariæ, oræque Caſſouieñ. tractum tuendum, vnica ferè eſt Agria: qua ſemel expugnata, vſque ad Carpatum montem, patebit barbaris aditus, & tàm in Poloniam, quàm & in Germaniam patefiet. Quarum rerum, & periculorum terrore, quis non excitetur? quis regna non coniungat aliis regnis, atque prouinciis? quis vicinorum diſcrimen & occaſum, ſuum eſſe non arbitretur? Memini ego Maximilianum Cæſarem, in poſtremis Ratiſponenſibus dicentem comitiis, cùm de quibuſdam Germaniæ regulis, tardiùs pro iiſdem comitiis aduentantibus, quæſtus eſſet. Exiſtimant, inquit, boni iſti Principes, rem eſſe nihili, cũ de Poloniæ agitur regno, aliis noſtris regnis adiungẽdo. Errãt, qui mea fortè cauſa, & nõ multò magis Reipu. gratia, me hac de re ſolicitum eſſe opinantur. Sed veniet proculdubiò tempus, & illuceſcet illa dies, qua me humanis perfuncto rebus, vtinam quidẽ ſaluis iis, ſalutaria conſilia ſecutum eſſe me deprehendent, & abſorptis à Turca, quæ leuiori militia, & maiori in victu moderatione aſſuefactæ ſunt, nationibus, quantum Germanis belli contra Turcam gerendi iucumbet onus, ſecum ipſi, ſed ſerò fortaſſe recognoſcent. Atque hæc ille tam præſtans, tantoq́ue rerum vſu & intelligentia Cæſar, omnibus ſeculis memorandus. Cui idem adſtipulabatur Suendius, & nec Turcas metuere magis, quàm noſtros, iiſdem armis, quibus & illi, vtentes, neque noſtros fidentiùs in acie contra hoſtem verſari, quàm ſimilibus gladiis, haſtis, & equis inſtructos, & frugalitate fretos teſtabatur. Arma enim militem, & eſculenta poculentaq́ue quàm languidum reddunt potiùs fortem. Videamus ergò, quantum in Hungaria tali, tamq́ue præclaro Chriſtianæ Reipublicæ propugnaculo, & Vngaris ipſis tanta fortitudine, ac frugalitate

præſtan-

præſtantibus, hactenus poſitum ſit, & fuerit, & demum etiam conſideremus. An dum in Perſide occupatus eſt, omnibus ſimul cum Hungaris, aggredi & infeſtare Turcam præſtet; an verò metu omni & difficultate ſolutum, per noſtra tecta, domiciliaque volitantem, rurſus intueri. Mihi quidem videtur, totum iſtud belli Turcici mali, perſimile eſſe in vaſta aliqua domo, incendio, quod inter denſa tecta ædificiorum latens, principiò quidem non appareat, poſtremò verò ſic erumpat, nulla vt ampliùs ratione, & à vicinis ei ſuccurratur. Nam hoc videlicet modo in orbem ducuntur omnia. Vngaria quid à Turca patiatur, Germania non curat: quid Valachia, Polonia non conſiderat: quid alia Chriſtiana regna & prouinciæ, Anglia Oceano circumfuſa ſecum ipſa non perponderat, & omnia maioribus difficultatibus, & periculis quotidiè inuoluuntur. Atq; ita demum chriſtiano regno, in Turcicam poteſtatem veniente vno, venit & alterum: exinanita prouincia illa, & aliæ, quæ vicinæ ſunt, vi, ferro, flamma, & perpetuo luctu confectæ, contabeſcunt. Omnis enim malorum contagio, contermina contagione, excitatur. Interim autẽ quàm turpe & ignominioſum eſt, Germaniam populo, ſplendore; Italiam, diuitiis Angliam, equitatu magno gloriari Poloniam; & omnes nihilominùs barbaris cædere in prædam, nobiſcum ipſi conſideremus. Enimuero hoc modo, Chriſtianos iuuabunt opes, quas tàm auarè colligunt: iuuabunt vrbes & munitiones, quas tàm ſumptuosè erigunt: iuuabunt tituli, quos tàm ambitiosè expetunt: iuuabunt populi, quos tot exactionibus premũt; qui adeò etiam in eorum necem, vel hac ipſa de cauſa conſpirabunt. Ac veniet tandem, quæ ei nunc tantopere fidelis eſt, in Turcicam poteſtatem Britannia, & inſidioſi fœderis laqueis ſeipſam (quod abſit) irretiet Polonia, & Germania denique ipſa, quæ vnius Cæſaris nõ fert, grauẽ experietur multorũ barbarorũ dominatũ. Hiſpaniis præ Africa lachrymantibus, nõ ridebunt Galliæ, nec Gallijs lugentibus, Italia exultabit. Sciet Turca vti meliùs in nos tẽpore: animoſior ſpectabitur, vel minima quaque occaſione: crudelior euadet, accepta hac in Perſide clade: cautior quàm antè efficietur, dimicandi nobiſcum occurrente neceſsitate. Amiſerit licèt magnos in Perſide exercitus, veteranis abſumptis poſſunt tyrones adoleſcere: amiſsis ducibus, quominùs ſucceſſu temporis, & alios habeat, non debet deſperare. Exhauſtum eſt ærarium: & in illud poteſt nouos pecuniarũ aceruos rurſus inferre. At verò noſtra ſecùs ſe habent omnia. Quod ſemel perdimus, nunquàm acquirimus: quod adimi nobis patimur, non ampliùs recuperamus. Amiſimus

ſimus Græciam, & quis de ea liberanda cogitat? Amiſimus magna ex parte Hungariã, & de hac recuperanda, non nemo vicinorum penè deſperat; cùm interim ille contra nos ſpiritu & viribus perpetuò augetur, cupiditate habendi incenditur, commoditate & vicinitate prędandi inuitatur. Habet in Epyro Apolloniam, ex qua vna nocte Hydruntum poteſt appellere: habet Vngariam, ex qua in Auſtriã & Morauiã cupiet inuolare: habet Slauoniã, ex qua Carniolam, Styriã, & Carynthiã ſolet vaſtare: habet denique Choczimũ in Valachia, ex quo, vno illo ſuperato Tyro, Pokuczium, & alias Poloniæ prouincias, ſub hoc ſpecioſo fœderis nomine, audebit occupare. Quid igitur coniunctim omnes in eum non irruimus? Quid rei & tempori tàm opportuno indormimus? Quid Turcam in Perſide inclinatum, non vrgemus? Quid nos noſtroſquè ſocios, perpetuo ab eo metu non liberamus? Præſtolamur credo illi, vt qua crudelitate, furore, & libidine eſt dominandi, facta in Perſide pace, ab omni re imparatos nos circumueniat, in nos impotenter irruat, in noſtro cinere & ſanguine perbacchetur. Abſit hoc à nobis omẽ, ſed abſit & ſocordia. Vitãdis enim euẽtis, & cauſæ euentuũ ſunt euitãdæ. Semper vel prophanis Imperatoribus ipſis, maximæ curæ fuerunt Pannoniæ, tanquàm medium quendam Europæ locum, & cor imperii occupãtes; chriſtianis verò ſint odio & deſpectui? quib' poſſeſsis, in Italiã, Germaniã, Poloniam; & ab altera parte in Illyricum, Thraciam, & Orientem, liberum erit Turcis, quando, & vt libuerit, proficiſci. Quid non iungimus dextras, non modò in pactis inter nos ſeruandis, ſed & in præliis cõficiendis cõtra barbaros, firmiores? Trepidationis mihi credite plena forẽt apud eos õia fide ſemel inita à nobis cõcordia; qui nunc diſtractos, & inter ſe diuiſos viles & abiectos ceu quadrupedes aliquos aſpernãtur. Ferũt quippe lupũ, qui vniformibus pilis veſtitus, canes cõtra ſe aduentantes, quòd diuerſis fuerãt, contẽpſiſſe. Turca verò nõ contemnat Chriſtianos Principes? non iam pilo, ſed animo & voluntate inter ſe diſgregatos? Quid ſibi volebat aliud Solymani illud dictũ, quòd Draconem vnius capitis & multarũ caudarũ ſe, Chriſtianũ verò Cæſarẽ multorũ capitũ, & vnius caudæ appellabat; quàm quòd nobis noſtræq; diſcordiæ, quæ nos aliquo ire & ingredi volentes impedirẽt, audacter inſultabat? Omnes profectò, quantũ viriũ & animi noſtra diſſenſione Turcæ accreuerit, ſcimus: ſed quomodo & quàm citò occurri ei queat, & num vel ipſa ſalus ſaluare nos in ea poſsit, nec ſcimus nec ſi ſciamus, auertere mala laboramus. Quo magis oro, obteſtorque vos Chriſtiani omnes, vt ſi ſerò, quàm nunquàm, ſapere

pere eſt vtiliùs, ſi antea noluiſtis, iam vos tandem animis & viribus in hunc hoſtem coniungatis: & ſi poſſeſsionem illius terræ, quam Chriſtus Opt. Max. ſanguine ſuo reſperſit, pedibus inſtitit, miraculis beauit, morte conſecrauit, hoſti eripere non poſſumus; ſaltem adhuc ea loca, quæ ipſi⁹ diuino cultui ſunt deſtinata, interitu prohibeamus. Multa debemus multis: ſed mutis illis & amicis, in quibus nati ſumus ſedibus, diuinæque inprimis gloriæ, debemus vniuerſa. Eripere tu nos Chriſte Opt. Max. ex poteſtate dæmonũ, à morte & cruciatu æterno, ſanguine tuo voluiſti. Nos Martẽ communẽ, & incertum exitũ præliorum, pro te refugiamus, & quæ naturæ debetur, vitam tibi, patriæque reddere recuſemus? Quid tibi in extremo reſpõdebimus iudicio, ſi tantùm in profundendo Chriſtiano ſanguine occupati fuimus, in defendendo verò nihil prorſus laborauerimus? O amentiam, ô obliuionem noſtram beneficiorũ tuorum execrandam! Enimuerò ſic ſpinoſo illi capiti ſuo reſpondebunt membra, & ſic, pro anguſtis certare expediet terminis, & amplisſimis regnis, regionibusq; à barbaris ſpoliari: ſic iactare libertatem & ruere cœcos in ſeruitutem. Sed finis ſit. Quidam enim volunt ea ſibi licêre, quæ nec dici quidem aiunt decêre. Vnum ergo illud tantummodò addidero, vt qui patriæ plus debetis, quoniã etiam ab ea plus accipitis, offenſiones omnes quotquot ſunt veſtras, detis Reip. detis ſaluti patriæ, detis incolumitati dignitatiq; veſtræ; & ſi Dei Opt. Max. benignitatis, qui has nobis rei benè contra hoſtes gerẽdæ occaſiones ſubminiſtrat, grati, ſi acceptorũ à ſocijs beneficiorum memores, ſi patriæ veſtræ amantes, ſi gloriæ ſummi Dei cupidi eſſe & videri vultis; hanc tantam opportunitatẽ temporis, minimè tandem negligatis; & in diuerſitate oris, vnam illam conſpirationem, in hunc hoſtem, cordis apud nos tueamini. Verè magni & generoſi eſt animi, quaſdam nõ tàm reminiſci, quàm contemnere potiùs iniurias, & dolorem illum mentis, diſſentientibus de religione opinionibus, inuſtum, hoc tẽpore diſsimulãter & moderatè pertuliſſe: cùm fugax & tenera ętas & exitus valetudinis ſint omnium incertiſsimi, nec quibuſuis rebus impendendi, & irreligioſis noſtris de religione altercationibus, vnã illam, & ſanctiſsimam religionem noſtram Spartaco prodere, & Iudæis ac Mahometanis nos ludificandos exhibere, quàm indignum ſit, ſemperque fuerit, quis ignorat? Deus Opt. Max. bonorum auctor omnium, & vnus ille dux, & ſignifer belli, facere multa poteſt; ſed nõ peræquè tamẽ ſemꝑ præſtare cũcta ſolet. Si dicto audiẽtes nos viderit, omni felicitate beabit. Sin ſecus, more parentũ, inobediẽtes filios exhæreda-

bit: nec opinor parcet nobis ampliùs cũ vt miſericors, ſic & iuſtus ac ſeuerus eſſe volet, nec iure nõ debet.

TVRCICA II.

INTELLECTVM VOBIS OPINOR EST SATIS, quanta rei benè contra Turcas gerendæ oblata ſit occaſio, ſi, quàm vel antea habuerimus raras, memoria nobiſcum repetamus. Iam verò, ne diuinum numen, conatibus noſtris defuturum fortè exiſtimemus, quòd noſtræ, & Mahometanæ doctrinæ diſcrimen haberi debeat, humanitate veſtra fretus, breuibus percenſebo. Omnia enim bellorum ſubſidia ſunt bona, ſed diuinitùs profecta, optima. Mille ab hinc circiter annis, in ignobili quodam Arabiæ pago, Saracenorum dux & auctor, natus eſt Mahometes, qui magiſtro, & adſtipulatore Sergio hæreſiarcha, & profugo Monacho, cum Heraclii Imperatoris tumultuantium militum, ſeditionis occaſione vti ſciuiſſet, in eam apud vulgus hominum venerationem venit; vt longè latèque dogmate ſuo propagato, finitimos vi & armis perſequi, & in iis ſibi ſumere non dubitauerit principatum. Multi enim non tàm religionis gratia, quàm regionis cauſa nouarũ ſectarum efficiuntur auctores. Hic ſui impii impurique dogmatis, quæ per orbem terrarum paſsim diſperſerit, ſemina, tametſi nullius, vt hæc neſciat, ſic peregrinantur aures; tamen neque ego id, quoniam obtulit ſe occaſio, ſilentio præteribo; vt quos & quales habeamus hoſtes, quibus tot regnis ceſsimus, & quibus adhuc, quod abſit, ceſſuri ſumus, nobiſcum ipſi recognoſcamus; & hanc ciuilem, valde inciuilem diſcordiam, toto animo auerſemur. Et quis non videt tàm fœda, & horribilis ſecta, quantopere diſſecta? & nihilominùs proſeminata ſit Mahometis, qui non modò IESV Chriſti Opt. Max. doctrinæ, & ſanctimoniæ repugnantia, ſed & rationi, & ſibiipſi adfert contraria, & cuncta tàm diuina quàm humana iura, & inſtituta ſpurciſsimè inſectatur. Nam vt de Calipha, & Mephti, vt ſummis, ſic ſibi contrariis, ſacrorum apud Mahometanos præſidibus, & aliis, alio loco loquar. Quorſum quidem ipſius Mahometis illæ pertinent nugæ, quibus Angelos duos, Aroth & Maroth nominatos in terram miſſos, vt mortalibus adminiſtrarent ius, teſtificatur? Quibus cùm ea mandata accepiſſent, vt ne vinũ bibant, neuè cũ mulieribus rem habeant, neq; ad ſuperos iter oſtendant; illi interim dicto non fuerunt audientes, & mulieris

fraude circumuenti, ipſiusq́; cõſuetudine vſi,& vino ſunt inebriati, & in cælum iter monſtrauerunt Mahometi. Quem vt aduentantem Deus conſpexiſſet; & Angelos ſibi aſtantes, quiſnam tali habitu ingrederetur, interrogauit, & rurſus ab illis Aroth & Maroth errorem fuiſſe reſponſum accepit. Quo factum, vt mulierem in ſtellam Deus conuerterit, & Angelos concatenatos, in puteum miſerit æternis ignibus cruciandos. Quid verò de altero illo ſomnio veriùs, quàm prodigio appellando loquar? quod de quodam animali Ebarachiel nuncupato ſuis Mahometes prodidit literis. Quo quidem animali, Angelo Gabriele auctore, vna hora illatum ſe fuiſſe cælo, & pro Angelis oraſſe Mahometes profitetur. Et rurſum, altero cælo conſpecto,quod annorum quingentorum itinere conſtabat, vſque ad tertium, pari diſtantia cælum ſe perueniſſe. In quo demum Angelorum legiones innumerabiles, & cuiuſlibet Angeli magnitudinem, mundi inſtar vnius, & eorum aliquem adhuc millies grandiorem, & in his poſtremò vnum, cui ſepties centena millia erant capita, & in quolibet capite infinita ora, & in quolibet ore totidem linguas ſe vidiſſe affirmat. Sed interim vide quàm tua ſectatorumq́ue tuorum ridicula iſta prorſus ſint Mahometes. Vna hora quingenta annorum millium iter confeciſſe te profitere. At qui hoc fiat? quo modo? qua via compendiaria eueniat? quis talia dicenti fidẽ vnquàm adhibeat? quis ſanus dogmati tuo acquieſcat? An enim corpori id detur, nòndum in æterna gloria conſtituto? ita opinor. Quo ergò iuiſti? vbi loci fuiſti? quod iter confeciſti? quem circuiſti ambitum? quas orbis peruagatus es partes atque regiones? Cælum quidem extremum nondum tibi patuit. Et quibuſnã aliis in locis, tanta terrarum ſpatia emenſus es? Pro Angelis oraſti, inquis. At quid tuis precibus habuerunt opꝰ Angeli? Iumentũ non tulit te, quis igitur tulit? Quid peccauit animal, tuis vt indigeret precibus? Spatia & longitudinem terræ,ſi quam aſſeris ſpectes, falſiſsima eſt. Geometræ omnes, ratio denique ipſa, & ſcriptorum monumenta tibi reclamant. Non Dymoſiodorus, non Eraphones, non Hypparchus, non Ptolomæus Alexandrinus Aſtronomorum principes tibi ſubſcribunt. Solus tibi, quod aiunt, ſapis: ſolus bene oles, vt tantò minùs poſsis omnibus. Cui enim omnia ſibi ſunt pulchra; ea aliis pleriſque videntur fœdiora. Nam quòd & Angelos mundo maiores eſſe ais, an vel hoc ipſo ineptire te & Angelorũ partem extra mundum verſari nolis velis non fateare? Quo ipſo,Philoſophorum præcepta, qui mundi ambitu omnia contineri aſſerûnt, veritatis oſtendis expertia. Mitto, quòd Angelos corporeos,

de flamma ignis creatos eſſe perituros, & mox ſententiam ſecutus Origenis, eoſdem cenſes eſſe ſaluandos. Poſtremò cælum de fumo factum, & lunam æquè ac ſolem ſplenduiſſe, antequàm volitantis Gabrielis Angeli ala tacta, fulgorem ſuum amiſiſſet, & quæ non his ſimilia alia producis in apertum. Hæcciné autem tanti prophetæ eſt lex? hæcciné, quæ rectæ rationi conſona ſit oportet, ſanctio & inſtitutio? hæcciné quæ paruulis inſtillatur, ſapientia? Quæ adeò nõ veritati, ſed multò proximior eſt falſitati. Eſt namq; lex, ratio recta, à diuino numine tracta, & quæ vel tantillũ nõ repugnauerit lumini intellectus. Cuius cùm omnẽ vim & efficaciã non in rationando vel argumentando, ſed in ferro enſeúe ſtringendo tu impure reponas Mahometes, quî tuum dogma ſteterit, tot mendaciis, & fallaciis infarcitum? Fures, vt eſt in prouerbio, perfodiunt & ingrediuntur domos: latitat in tenebris mœchus: & vt denique iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones. Quod idem quoque tu facere habuiſti apud te conſtitutum. Metuebas, ne limanda in diſputatione veritate, doctrinæ tuæ cognoſcatur vanitas. Verbis de ea diſputari prohibes, ne alterius quàm tuarum aſſertionum maior ſit authoritas, verebere: vis tua tueri armis, non ſententiis; ne quis argumentis tibi ſit ſuperior, pertimeſcebas; ferro, non iudicio litem iubes decerni. Ac breuiter impius, prophanus, ac ſacrilegus es legiſlator. Chriſtum Opt. Max. cum Ario negas eſſe Deum: Spiritum Sanctum dicis eſſe creaturam cum Neſtorio & Macedonio: vxores plures, & in his concedis eſſe diuortia, ac præter vini vſum, nefarias quaſque voluptates. Nonné hoc magis eſt quadrupedis, quàm magiſtri vel doctoris? & nunc in ſecta pro ſe quemque ſaluari ſua, nunc extra tuam omnes vis condemnari: & quæ eſt iſta leuitas & inconſtantia tua? qui vt aliquid aliquãdo etiã, haud ita omninò damnãdũ doceas, hęreticę te coarguis, ſemperq; coargues te prauitatis; quæ vt faciliùs venena propinet hominibus, dulcia iis intermiſcet, & blandis verbis, tanquàm Græcæ illius meretricis poculis, vulgus inebriat. Venena namque expertia zacchari, rariſsimè propinantur. Iam verò tantum abeſt cæleſtia vt intelligas, vt ne terrena quidẽ quæ ſequeris, aſſequare. Quæ Deo Opt. Max. curæ nõ eſſe, nec vnquàm fuiſſe: & cũ Democrito mundũ caſui & fortunæ ſubiectũ ais ſemper extitiſſe. Quẽ tu ipſe potiùs diſciplinarũ, & ſapientiæ expertẽ facis, & omni barbaria coinquinas. Vbi nãq; ſunt Arabes? vbi Ægyptii tui? vbi õnes Aſiatici, qui antiquiſsimis literarum monumentis aliquando præſtiterunt? vbi Græci, qui tot & tantis ſapientiæ ſtudiis præ aliis claruerunt?

runt?

runt? vbi Chaldæi, qui aſtrorum cognitione viguerunt? Tua Mahometana lex & fex obruit omnia: Græcia in ipſa requiritur Græcia: non ampliùs Ægyptiaca, non monumenta reperies Chaldæa: quocunque tandem inuolârunt Mahometana dogmata, vel potiùs ſomnia? quorum fundamentum voluptas eſt fœda, enſis præſidium, furta & latrocinia incrementum, tyrannis ſtabilimentum. Sed erit, inquies, doctrinæ tuæ magnum adiumentum illud, quòd Chriſtiano relicto, Mahometani dogmatis noſtrorum aliqui fiunt diſcipuli, & auitæ religionis deſertores. Cædò, quos & quales, quantosque eiuſmodi numeres. Sed demus etiam, magnos, & infinitos, aut certè mancipia libidinis, aut ſeruos ambitionis, aut ob enormia flagitia expertes inter Chriſtianos omnes deprǽhendes libertatis; uſu & intelligentia diuinarum & humanarum rerum nullos, animo abiectos, malefactorum conſcientia oppreſſos: ſiue verò media & deſperatione eneruatos, vt mirum non ſit illos proditoriè nos deſerere, qui viciſsim à nobis magno eorũ merito fuerunt ſemper deſerti & deſpecti. Quærit enim latebras is, qui lucem hominum, non ſecus ac noctua ſolis refugit radiorum. Quorum tamen intimos ſi quis introſpiceret penitius ſenſus; haud dubiè cognoſceret, aut futuræ vitæ ſpem habere eos nullam, aut intra ſe anxios, & ſolicitos admodum eſſe, quòd aquæ viuæ & perennis deſeruerint fontes, & Mahometis ciſternas ſecuti ſunt deteſtandas. Nullus quippe quàm animi & conſcientiæ internus, horribilior eſt cruciatus. At enim multò magis illud nos moueat, & religionem noſtram eſſe veriſsimam perſuaſum cunctis faciat, quòd in Mahometana ſeruitute, tanquàm in Chaldæorum illa quam alicubi legimus fornace Chriſtianorũ ſunt quamplurimi, qui nõ iã libertatẽ, ſed mutato tantũ ſolo, eandẽ expetunt ſeruitutẽ, tributa Turcis antiquitus grauia pendũt, ferunt onera, ſubeũt verbera, accipiunt vulnera, & nec ipſam quidẽ ſuam calamitatẽ tutò deplorare poſſe videntur, ne ſi ſciatur, patiantur grauiora. Qui tamẽ his nõ fracti malis, & periculis omnibus, nomina ſua Chriſto Opt. Max. dant quotidie, religionẽ auitam colunt conſtantiſsime, non ſe, non liberos mancipant ſuos Mahometo, imò vel capitis ipſius nonnunquam periculo, ſuum contra ipſius dogma tuentur & defendunt. Quid ita? Quia diuinæ doctrinæ veritas, & æternæ ſalutis ſecuritas, multos, quàm præſentis felicitatis facit ſtudioſiores: & quia illa tàm impura Mahometis lege nihil eſt abſurdiùs, nihil deteſtabiliùs, nihil iure vouendum, & conſecrandum igni & cruciatui magis eſt ſempiterno. Omnia enim, quæ hîc delectant, exiguo perdurant tempore.

At

At æterna ſunt & erunt quibus ea expiantur. Quid, quod & in locis quibuſdam Chriſtianis, maximè verò in Iudæa, in villa Maronitarum Betaël, tribus noſtris à Damaſco milliaribus, circumciſum neminem ſine periculo mortis ferunt poſſe triduo pernoctare: Nonnullos interim huius quàm alterius mortis metus permouet vehementiùs, ad omnia illa loca, quæ ſuſpecta ſunt, declinanda. Quo magis euidens, & vera Chriſtiana eſt religio, ex vtero Moſaicę legis tracta, vatum oraculis illuſtrata, doctrinæ conſenſione aucta, ſanguine martyrum ſacrata, infinitis miraculis confirmata. Cuius Deus ipſe Opt: Max: eſt auctor, filius Dei magiſter & Doctor, Spiritus Sanctus propagator. Qua ſi libet, cum Mahometiſmo conferenda, vlterius progrediamur. Nullus enim diſcordiæ fons eſt maior & capitalior, quàm non idem ab vno & altero attributus honos Chriſti Opt: Max: diuinitati. Mahometanus ergò Chriſtum inficiatur Dei eſſe filium, aſſerit Chriſtianus. Ille quidem proptereà negat, quòd Deus vxores, ex quibus ſuſcipiat liberos, non ſortiatur; quibus exiſtentibus pluribus, regna, quæ niſi vnum capiunt, interirent. Hîc ego te Mahometane quæſiero, num & chriſtiani ex connubio Deum generare teſtificentur? Hoc profectò auditum eſt nunquàm. Quid igitur garris? Quid chriſtianos calumniaris? quaſi verò nõ ſit perſpicuũ, orthodoxorũ hãc eſſe, fuiſſeq; ſemp Deo ſententiam, eum eſſe Spiritum, incorporeum, immortalem, æternũ, & incomprehenſibilẽ. Qui dum ſeipſum intelligit, in mẽte ſua verbum, quod verbum Dei dicitur, concipit. Quæ nimirum ipſa de verbo Dei infallibilis veritas non modò illuxit tantùm apud chriſtianos, ſed adeò etiam olim Philoſophorum lycęa peruaſit, & Platonicorum ſcholas nobilitauit. Sed ſicuti noctuæ oculus ad lumen ſolis, ſic noſter intellectus eſt ad diuinitatem, quod nemini mirum videri debet. Nam & apud Iureconſultos, non omnium eorum, quæ à maioribus inſtituta ſapienter ſunt, reddi poteſt ratio, aut haberi de iis oratio; & tamen nulli vnquàm rei, quàm antiquæ legi maiorem autoritatem eſſe tribuendam placuit Ariſtoteli. Nihil enim in contemptum adducit magis leges, quàm ſi feras multas, & nullas vel pauciſsimas exęquare. Iam & quo pacto generationem filii & ſpiritum ſanctum ab vtroque procedentem rudis & prophanus, & libidinum cœno immerſus intellexiſſet Mahometes, cùm hæc non modò doctioribus, ſed & ſanctioribus eò magis viſa ſunt difficilia, quò plus aliquando de iis cogitabant. Quæ & ipſa auctoritate ſcripturæ ſacræ nos tueri, an non multò æquiùs uidetur, quàm quòd ſuas nugas igne & gladio defendi iubet Mahometes?

hometes. Etenim & Pythagorici à cognitione veri Dei remoti non Deo,ſed homini vni tantũ tribuere erãt ſoliti, vel ſola reſpõſione illa, Ipſe dixit, reſtarẽt cõtenti. Quòd ſi quis Euangelio nõ credit,nec Moyſi quidẽ fidẽ eſt habiturus; quẽ tamẽ Mahometana lex nõ aueſatur. Quid? an nõ credunt ſuis Hiſtoricis Græci? nõ credunt Latini? nõ credũt barbari? & nos ſummis Ieſu Chriſti cãcellariis, vita innocentibus,miraculis claris, vnũ & idẽ ſpirantibus nõ acquieſcamus? qui alioquin Hiſtorici, quàm diſpares inter ſe ſint,ſempq́; fuerint, facilè eſt cognoſcere. Hiſtorici nulli⁹ ferè auctoritate recepti ſunt; cùm quidã ipſorũ nõ tàm ad veritatẽ hiſtorię, quàm ad imitationis exemplũ multa literis prodidiſsẽt. Euangeliſtarũ libros tot ac tãta diuerſis locis & tẽporibus approbarũt Concilia, & cunctæ orbis terrę gẽtes atq; nationes priùs examinârũt,quàm ſanctione & auctoritate ſua cõfirmaſsẽt. Quo etiã ipſo factũ eſſe puto,vt ex his nõnulla ſuppreſſa, & à multorũ cognitione cõſtet eſſe ſubtracta. Prętat enim ſubdubitare de ambiguis,quàm diſceptare de arcanis. Quibus demũ tot martyrũ acceſsit robur & numerus,qui per acerbiſsimos cruciatus ſui teſtamentũ ſanguine reſperſerũt & cõfirmârũt ſeruatoris. Acceſſerũt his probatiſsimę vitę,& perſpectiſsimę doctores prudẽtiæ,qui niſi doctrinę Euangelicę verã cõperiſſent hiſtoriã; in Euangelici magiſtri verba iurare nũquàm omninò voluiſſent. Acceſsit deniq; tot Imperatorũ, regũ & Principũ auctoritas,qui rationibus victi, cõſcientia puncti, miraculis tracti, collũ Euangelio ſubmiſerũt. Acceſſerũt populi numero infiniti; linguis inter ſe varii, locis & tẽporibus diſiuncti, rerũ geſtarũ gloria clari, opibus & diuitiis abundantes; qui gentiũ abiecta molliori, Chriſtianã religionẽ longè duriorẽ amplexi ſunt, & vnũ illũ verũ & æternũ Deũ,tot tantiſq́; aliis prætulerunt, ex ſuiſq́; fanis delubra eorum eiecerunt. Age verò quantũ & illud Euangelicæ veritatis argumentũ fuerit, quòd tot ante ſæcula tàm certa, & euidantia de Chriſto vatũ extitêre oracula; vt non tàm quidẽ gerenda, quàm geſta enunciauiſſe de eo, & ab eo videantur. Qui poſteaquã regali ſanguine, puriſsimaq́; natus eſſet ex virgine, quod nõ dedit exemplũ, quod nõ adũbratũ, ſed expreſsũ nõ reliquit veſtigiũ ſanctimoniæ, manſuetudinis, doctrinæ & potentiæ ſuæ ſingularis? Duodenis cũ doctoribus eruditiſsimis diſputauit puer: Vocatus ad nuptias,aquã in vinũ cõuertit: Quinq; panibus quinq; hominũ millia ſatiauit: Quocunq; ibat, vnico verbo õnes vndequaq; collectos ægros, priſtinę ſanitati reſtituit: mutis deniq; loquẽdi,claudis ambulãdi,cœcis vidẽdi, ſurdis audiendi pręſtitit facultatẽ. Quo ipſo quoq; nõ cõtentus, nõ ſo-

lũ imbecillibus vires ſed & vitã reſtituit mortuis,etiã quadriduanis, ſecreta & cogitationes hominum intellexit, futura prænuntiauit, dęmonia eiecit,ſuper aquis pedibus ſiccis iuit, mari & ventis imperauit; poſtremò videns & volens in Iudæorũ poteſtatem redactus, & pro tot tantiſq; in eos collatis beneficiis, crudeliſsimè ab iis eſt interfect⁹: & cùm adeò ſepultus fuiſſet,pro eo ac facturũ ſe recepe-rat, intra triduũ reuixit, & demùm tractandũ & palpandũ ſuũ corpus diſcipulis exhibuit: ac quadraginta diebus pòſt inſpectantibus illis, in cælum commigrauit,viuorum & mortuorum iudex tandem aliquando aduenturus. De cuius doctrina pia, vita ſancta, & maximis quibusque miraculis clara, nulla vnquàm ætas, nullæ linguæ, nullæ literæ conticeſcent. Quid enim aliud docuit, quàm vt colamus Deum Opt: Max: feſtos dies celebremus, proximos vt noſipſos diligamus,pauperum miſereamur,viduis & pupillis patrocinemur, infirmos, & carceri mancipatos inuiſamus, humemus mortuos, hoſpitio excipiamus alienigenas & longinquos, ſtupra & adulteria fugiamus, iurgia, lites, ebrietatem, crapulam auerſemur; poſtremò Reges, Principes & parentes vt honoremus, magiſtratibus & ſacerdotibus dicto audientes ſimus, & denique theſauros,& perfectam felicitatem, non in terra, ſed in cælo conſectemur. Hæc eſt illa Chriſti ſeruatoris lex, hæc ſanctio, & præceptio ſalutaris. Atque vt ſimul tandem coniungamus vniuerſa, Chriſtus Opt: Max: Dei & virginis eſt filius, ex Spiritu ſancto conceptus, vitam agit ſe, doctrinaque ſua digniſsimam: miracula edit varia, atque illuſtria: naturæ ipſi imperat, leges perfectiſsimas fert, & tot iis Reges, atque Cęſares, tot gentes & nationes ad ſe conuertit, Deum & hominem ſe eſt profeſſus, vtrique rei ſatisfecit. Prophetæ, Euangeliſtæ, Martyres,& omnes omnium ætatum ſuffragantur ei doctores: Florent ſub religione eius literæ,vigent diſciplinæ, vrbes & prouinciæ Chriſtianę ſunt moratæ, iuſtè imperatur, & moderatè ſeruatur fides & æquitas, nõ exulat humanitas, ratio poſtremò, non furor, lex, non libido dominatur. Quæ ſimul iuncta, quid ſibi volunt aliud, quàm quòd verum ſit ſemperque fuerit Chriſti de ſe teſtimonium, verũ eſſe Deum ipſum, veras illius promiſsiones, doctrinam & religionem veram, & ad omnem æternitatem duraturam? Mahometis contrà quæ & qualis ſit, & quibus artibus creuerit, quæ denique deliramenta ſparſerit, quis non perſpiciat? Gente fuit Agarenus, patria Arabs, ortu ignobilis,mala & peruerſa natura, nulla excultus doctrina. Dogma ſuum ex Paganiſmo, Iudaiſmo, & Chriſtianiſmo conflauit, hæreticorum quorundam opinionibus

fulciuit, ſimulandi, & diſsimulandi artificio erudiuit, de vita æterna nihil prorſus ſenſit, nihil in codicibus ſuis teſtatum fecit: nullum in morte, & quöad vixit, miraculum edidit: nulla denique alia re, quàm quòd corpus ipſius, Magnetis vi in aëre pendet, varium & mutabile vulgus magis infatuauit. Interim verò, quàm & ipſe turpiſsimè vixerit, & alios turpia docuerit, & ſibi neſcio quid ſomniauerit, omnes intelligunt. quot enim lactis, & mellis viniique futura flumina, in cælo ſibi non ſomniat? quos non promittit cibos? quos non permittit coitus? quæ Angelorum obſequia vel in turpiſsimis rebus ſuis non pollicetur? O hominis fœditatem, vel quadrupedis potiùs, cui non dicam cum ſanctitate, ſed vel cum ratione ipſa nihil eſt commune. Et erit, qui in voluptatũ cœno, tanquam in quodam lutulentus ſus ſterquilinio, cupiat dies, noctesq́; volutari? & an nõ multò ſunt plura & iucũdiora, quib⁹ homines recreantur? nam vel vna illa gloriæ, & immortalitatis cupiditas, homini ratione prædito; quàm hæc ipſa libido, & voluptas corporis fœda, longè eſt amabilior, & magis vergit ad perpetuitatẽ, ſi perpetuum dici vel haberi debet id, in quo aliquod eſt extremum. Etenim ſi labore, & induſtria aliquid confeceris, abit tandem labor, & reſtat decor; ſed ſi voluptates tanquàm Syrenum voces, blandiſsimas ſequare dominas, anguſtiſsimis hæc circumſcribuntur terminis, vna verò illa turpiter actæ vitæ pœna, & infamia remanet ſempiterna. Et quidem quantò voluptas fuerit vehementior, tantò lumen animi magis extinguit, & intemperans adoleſcentia effœtum corpus relinquit ſenectuti. Vtrobique enim libidinoſi diſpari licèt modo, hîc, & in inferno cruciantur. Iam verò, ſicut ignis & aqua ſimul eſſe non poſſunt, ſic neque iſtæ terrenæ, & caducæ deliciæ cohærent cæleſtibus. Quas quoniam impurus ſua quadam lege ſanxit in cælo Mahometes; magis morata Solonis, aut Lycurgi eſt ſanctio, qui etiam in terra eas prohibuit, quippè oblectamenta omnia eouſque tollerantur, quoàd ſpeciei hominis conſeruandæ ergò, & in vnum illum, qui Deus eſt, finem perpetuò diriguntur. Fœdior profectò ipſe Mahometes Calipho, & Synomacho eſt, & cenſeri debet, qui ſummum bonum ſitum eſſe in voluptate coniuncta honeſtati putauerunt. Fœdior Erillo, qui in ſcientia poſuit, fœdior Ariſtippo & Epicuro, qui in ſola voluptate omnem felicitatem collocauit. Felicitas Chriſtianorum, animæ nobiliori reſpondet parti; Mahometa viliori, hoc eſt, corruptibili, & caduco corpori. Chriſtianorũ mentẽ, Mahometana ſpectat ventrem. Hæc obſcura & putida; illa clara & ſuauis. Chriſtiana cum

Angelis, illa cum animantibus eſt communis: Chriſtiana in illo claro & illuſtri & pleno ſyderum ponenda eſt loco; Mahumetana nec quidem in ipſis Aſiæ latebris, aut ſterili Libyæ ſolo, præferenda. Ac breuiter Dei quidem Opt: Max: iudicia, abiſſus eſt profundiſsima; & Turcæ, vt voluntas in nos ſit iniquiſsima, poteſtas eſt iuſtiſsima diuinitùs attributa; cui placuit, vt & diuitem Aſiam, & doctam Græciam, & amænam Thraciam, & rebus geſtis nobilem poſsideret Macedoniam; vt templum illud Salomonis, in quo toties concionatus eſt Chriſtus, vt Bethlehem, in qua natus, Hieroſolymam, in qua mortuus, occuparet; vt denique Antiochia, in qua Chriſtianum nomen primùm eſt auditum, vt Bizantium, in qua vrbe centum & quadraginta, contra Macedonii hæreſim, vt Nicæa, in qua contra Arianam trecenti & quadraginta, vt Chalcedone, in qua ſexcenti & triginta, contra Eutichi & Dioſcori deliria conuenerunt Epiſcopi; & tot, tantisque aliis illuſtribus locis, Apoſtolicis ſedibus, & Pauli miniſterio claris, hoſtes religionis potirentur. Sed non propterea noſtra religio eſt infirmior, aut maiori proſequenda deſpicatu. Quin cùm optima & certiſsima ſit, & loca illa ſacra venerari magis debeant, tantò maiori conatu, & laterum noſtrorum oppoſitu ſunt defendenda. Etenim ſi pro repetundis rebus, iuſtam belli cauſam veteres putauerunt; quid eo bello fuerit iuſtiùs, quod pro tot atque tantis direptis vrbibus, ſpoliatis fanis, euerſis regnis, occiſis principibus ſuſcipiatur, & geratur? Sæpè olim Romani pro ſociis, ſæpè Græci pro augendis confiniis arma ceperunt: Vos pro tanto, tamque latè patenti imperio, quanta magna ex parte Aſiæ, & Africæ, & Europæ regionibus auctus eſt Turca, ad vos rurſus transferendo nihil agetis? præteritarum cladium & calamitatum non recordabimini? Dei Opt: Max: iniuriam veſtrã, maiorũq; veſtrorũ cõtumeliã inultam relinquetis? Atqui ſi vel pacem deſideremus etiam maximè, Turca veſter, & totius Chriſtiani nominis hæreditarius hoſtis vobis eam non dabit: Sed tanquàm alter ſatelles Satanæ, & prodromus Antichriſti, in figura hominis, immanis quædam belua, ſocietati hominum infeſta, vos aggredietur, ex oriente in occidentem rurſus transferet hoc incẽdium: vi denique & cæde, ferro & flamma in his regionibus cuncta complebit. Quid igitur? An nõ præſtiterit hac occaſione nos vti, & Turca dũ in Perſide occupatus hæret, aggredi potiùs, quàm in noſtros ſtringere ferrũ, & illius furorẽ, & crudelitatẽ vt alios experiri? Grauiora quidem ſunt vulnera ea, quæ obligat examinata metu vxor, conſtuprata luget filia, vexatus deplorat parens, & incenſa

incenſa acerbiora reddit patria. Stultum eſt obiicere hoſti omnia, liberos quos ante ora parentum violet, coniuges quas conſtupret, aras quas diruat, Rempub. quam euertat, facultates quas deprædet & exinaniat. Romanis duriùs bellum nuſquam quàm in Italia fuit. Philippus Alexandri magni pater, per ciuilem Græcorum diſcordiam aliâs inuictam peruicit Græciam. Annibal ſuperari non potuit, quàm in patriam à Scipione reuocatus. Caput caput imperii petendum eſt, Byzantium inquam, olim vrbem poſt pacem cum Graciano factã, & à Theodoſio cõfirmatã, Attalarinus Gottorũ rex ingreſſus ad eum modum dicitur eſſe locutus: Verè inquit, terrenus Deus hîc habitans eſt imperator, & quiſquis manum contra eũ mouerit, ſui ſanguinis reus fuerit. Tantus quidẽ illius vrbis ſplẽdor & amplitudo ſpectabatur; vt vel hæc Turcica monſtra cõtinuò eã inhabitantia, nomini ſuo inde quodãmodo maximã aſtruxerint maieſtatẽ. Scio verò eſſe multos, qui hæc apud ſe parui admodũ faciũt, qui cõtemnunt, qui aut vrbibus munitis cõfiſi, aut voluptatib9 dediti; aut mõtibus fluminibusúe diſiuncti, aut oceano circumfuſi, tanꝙ folia Sibyllæ hæc audiũt recitari. Sed illa eadẽ Gręcos, eadẽ Illyrios, eadem Hungaros ſpes fefellit. At interim cupiditatis tyrannicæ finis eſt infinitus: & ſi pro anguſto Myſorum imperio, pro Triballorum montibus, pro Illyriorum caſulis, maiores Turcæ tot confecerunt prælia; pro Italiæ opibus, pro Germaniæ theſauris, pro magna ad gerendas res Poloniæ opportunitate, pro Hungariæ relliquiis tantopere expetitis, iſte etiam (ſi Deo placet) Turca aliquid non audeat? non tentet? non maiorum ſuorum inſtitutum vitę, & ſui Mahometis perſequatur? Quid ſi nec votis quidẽ ſuis aliud barbari ingeminant, nihil optant, nihil expetunt magis, quàm Chriſtianorũ diſcordias? Has in ſynagogis ſuis diuinitùs petũt, pro his quotidie orant, has ſummopere concupiſcunt. Nos verò eorũ rem agamus? nos mutuis cædibus conficiamus? domi & foris perpetuò digladiemur? & quid eſt turpiùs, quàm agere quod hoſtis iubet, non ratio ſuadet, quod illi, non mihi expedit procurare? Enimuerò ignoramus, quòd nullum imperium, quid dico imperium? vrbs vna, imò & domus ſine animorum concordia nunquàm fuerit diuturna. Corruit olim rerum domina & arx gentium omnium diſſenſione Roma, corruit Græcia, corruit nuper Hungaria, & nos in his Europæ reliquiis non corruamus? tabidam quidem febrim ægrè priùs in homine, quàm totus marceſcat, deprehendas. Ad eum modum & interitum hunc à Turca noſtrum, vix præſentias, quàm ad eundem torrentis inſtar præcipitêre. Speramus in-

dies meliora, & aliorum obſtamus potentiæ. De hac, quæ omnium futura eſt grauiſsima & infeſtiſsima, euertenda, ne quidem cogitamus. Paruæ erant Turcicæ principiò vires, quæ nunc in immenſum diſcordia noſtra auctæ, orbi terræ extremum, niſi prohibuerimus, minantur excidium. At quî prohibeamus, niſi ſumma volũtatum & animorum noſtrorum accedat conſenſio? Quo pacto olim à Xerxe Græciam, cuius quinquagies centenis hominum millibus exercitus & claſsis, mille ducentis conſtitit nauibus, liberatam fuiſſe legimus, & audimus. Nos interim quid operimur? quid noſtra in communionẽ temporum non conferimus? quid vicinos & conſanguineos noſtros non adiuuamus? potiùs quàm Byſantinorum exẽplo ipſi cum omnibus facultatibus noſtris in Turcicam veniamus ſeruitutem. Ferunt Conſtantinopolim, quinquaginta aureum nummûm millibus in militiã erogatis interitũ prohiberi potuiſſe. Taurinum in Vngaria tantùm centum & quinquaginta aureis, quibus commeatus Budæ emptus, ſecundoque Danubio, ſi Quæſtores voluiſſent, demiſſus, longiorem obſidionem defenſores ferre præ pudore coëgiſſet: ſed hoc curatum eſt, ſcilicet. Nunc errorem fatentur, atque lugent omnes. Quod vereor ne & nobis eueniat, & vt ſerò ſerio certè erudiãt nos grauiora. Video potentiã, & Turcici imperatoris maieſtatẽ, tanquàm iuſtũ aliquem & legitimum tot regnorum poſſeſſorem quoſdam Chriſtianos principes non obſcurè venerari, & hanc vnam regiam, tot tantasque alias formidare. Quin adeò & cõmunia conſilia cũ eo habere, & occulto quodã deſiderio eius potentiã & ſucceſsũ peroptare. At enim longè adhuc iuſtiùs & moderatiùs Romanorũ erat imperium, qui tamen & Aſia quàm Attali & Bythinia, quã Nicomedis teſtamento habuerant, exuti ſunt, cùm Cyrenas cum vrbibus Lybiæ, & Pentapolim Ptolomæi antiquioris liberalitate, & Lybiam ſupremo Appionis regis arbitrio aſſecutas amiſerunt. Turca in tanta ſua tyrannide temerè aliorum vſurpatis ſibi rebus non amittat Bizantium? non Thracia, non Hungaria ſpolietur, quam ſpecie quadam ferendi auxilii proditoriè occupauit? Vnusné ille impune aggrediatur omnes, & ipſum aggredi domi ſuæ audeat nemo? quaſi verò neſciatur, vrbem illam Bizantinam, à Pauſania quondam conditam, poſteà verò à Conſtantino magno, Sanctæ Helenæ filio, nouam Romam, ſeu Conſtantinopolim nuncupatam; ſub altero autem Conſtantino, Dragaſæ Helena item nato, ſed Catholicæ religionis deſertore, non tàm quidem Turcæ ipſius viribus, quàm pœnis diuinitùs periuro Cæſari irrogatis vltricibus in hanc calamitatem deueniſſe, &

Hunga-

Hungariæ partem non tàm Solymani Turcæ copiis, qui in eius excidium ter ipſemet venerat, diuiſo Senatu, diſtracto populo, & inteſtino graſſante diſsidio, corruiſſe; vt facilè coniecturam capias, quale, & quàm diuturnum hoc futurum eſſet imperium, ſi ſeriò ſemel animis & viribus ſimul iunctis, à Chriſtianis regibus ad ruinā inclinatū impelleretur. An verò quis dubitauerit, tot Chriſtianis gētibus & nationibus, Cōſtantinopolim in bellum proficiſcentibus, omnes iſtos intermedios populos, qui non ita pridem nomen Chriſti coluerunt, & etiamnum colunt, ſed apertè tantùm profiteri metuunt, ad arma concitatos in Turcas ruere, & extrema quæque libertatis ſuæ cauſa debere experiri, cuius intermiſſæ grauiores ſunt morſus, quàm retentæ? Neque verò & omnes ij, qui in Aſia ſunt, Chriſtianæ religioni nuncium remiſerunt. Multi in Cilicia, Bythinia, Cappadocia, Syria & Palęſtina ſunt Chriſtiani. Hiberni verò, qui & Gregoriani vocantur, Trapezuntii, Armenii, & Præcopiani Tartari Chriſtum colunt; neque in Turcam induere arma dubitabunt, quoties à Chriſtianis Principibus ſerio rem agi animaduertent, maximè, cùm hæc inter Mahometanos in Aſia & Africa ſeditionis fama paſsim iam increbuerit, quæ Chriſtianorum conatus haud dubiè adiuuaret. Sumunt enim animos omnes rebus hoſtium paulò inclinatis. Non autem leue inter Arabes, Numidas, & ferè omnes Afros, & inter Turcas ipſos de Mahometano dogmate eſt diſsidium. Hi quidem obediunt Caliphæ, penes quem ſummam poteſtatem voluit eſſe Mahometes. Turcæ verò rurſus ſummum ſacrorum præſidem Muphti creârunt. Ex qua ipſa diſparitate dogmatum, magnæ inter eos ortæ ſunt diſſenſiones. Etenim in Senatum Turcicum Muphtæ ingrediuntur vicarii, qui intercedunt, ſi quid ſuo, ſuorumque dogmati, & Mahometis legi aduerſetur. Calipha interim ſacrat quidem miniſtros per vniuerſam Libyam, ſed nullum ſub ſe regem æquè potentem ſortitus eſt Ottomanis. Quæ ęmulatio, quantum pariat contentionum, & bellorū, tot Chriſtiana regna & prouinciæ ab otioſis ſyllogiſmis incenſæ, & ad cruentiſsima bella deuolutæ, ſatis ſuperque docuerunt. Vno enim momento à verbis ad verbera, & ab armis ciuilibus ad inciuiles peruenitur laniatus. Quod idem, ſi in Turciam etiam peruàſerit mali, qualis illi tàm impotenti dominatui impendeat mutatiò, quis non intelligat? Antea etiam vel florentibus Turcicis viribus, & nullo internorum armorum exiſtente in Turcia metu, arma & bombardas domi ſuæ habere prohibebantur Chriſtiani. Quod vt vel hodie capitis periculo ſanciatur, annis tamen nihilominùs ſingulis

gulis diligens ſit inquiſitio, ne quid armorum & inſidiarum alicubi lateat & abſcondatur. Vbi autem aliqua, vel minima increpuit belli, vel armorum ſuſpicio, falces etiam ipſæ agreſtibus adimuntur: & falſi paſsim & vbique rumores ſparguntur: imò & falſa eduntur lætitiæ ſigna, ob relatam de Chriſtianis victoriam, multitudinis tantùm ergò in officio continendæ. Quo tantùm abeſt, vt aliquid proficiant; vt maiori adeò ſpiritu populi in eos augeantur. Temerè enim fingentes & fugientes veniunt in periculũ & cõtemptũ. Et nõ modò non auferuntur per illam inquiſitionem à Turcis Chriſtianis arma; ſed noua adeò, & plura ab iis conquiruntur, ad hunc potiſſimum vſum; vt ſi tandem aliquando potens Chriſtianus aliquis in peniciora Turciæ ingrederetur exercitus, qui nec opinanti ſtatim opem ei ferret præſtò haberet. Quo minùs dubitare debes, domi ſuæ Turcas infinitos ſortituros proditores, coniugum liberorumq́; ſuorum percuſsores, Mahometanæ perfidiæ deſertores. Non aliud profectò Raſcii & Bulgari quàm vicinos ad ſe aduentantes Hungaros, non aliud hi, quàm Polonos, non aliud Epirotæ & Macedonii, quàm expectant ab altera maris parte poſitos Italos: & ſi fieri poſſet, qui aliquando etiam olim illac iter in Palęſtinam faciebant, Gallos & alios Chriſtiani nominis populos, propemodum infinitos. Quorum omnium æquitatis eſt, ſocios non deſerere: ſapientię, videre integris & coniunctis viribus, quàm fractis & diuiſis cum hoſte potiùs eſſe bellum gerendum. Eſt enim fatuitatis, ab eo qui hactenus Chriſtianorum fidus prorſus fuerat nemini, certam aliquam pacẽ, & in fœderibus polliceri ſibi firmitatem. Quas & quãtas penè anniuerſarias clades Poloni à Tartaris, Turcæ prodromis & emiſſariis patiantur, vident. Quid ex Foro Iulij, ex Græcia Italiam periculorum maneat, conſideret. Quo in ſtatu Auſtria, Morauia, Bohemia, & ipſa denique Germania, reliquiis Hungariæ confectis, futura ſit, quis ignoret? Quis igitur communi cauſæ & neceſsitati defuerit? quis non audierit ſociorum querimonias? quis non ingemuerit calamitate? quis non exhorruerit ſeruitute? Audendũ audendum eſt aliquid, & aut pulchra (vt ait ille) per vulnera mors oppetenda, aut verò de perfidiſsimo & teterrimo hoſte is, quem optamus & ſperamus omnibus numeris & partibus abſolutus triumphus eſt referendus. Hoc pacto rem olim Romanã ſenſim creuiſſe, & hos eoſdem hoſtes noſtros ad ſummam amplitudinem videmus perueniſſe. Pacẽ qui firmam habere auet, perfidum, crudelem, inſidioſum hęreditariũ hoſtem bello oportet perſequatur. Non eſt Turca ampliùs is, qui antea fuerat: habebatur ſuperatu credibilis

dibilis

dibilis ſemper. Nunc adeò etiam eſt facilis. Obtriuit ſuorum Prætorianorum in Perſide legiones: exhauſit ex orbis terræ ſpoliis theſaurum conflatum: amiſit quem habuit præſtantiorem equitatum: vrgere tributis ſuos vix ampliùs poteſt: domi & foris inimicum habet: cum metu & horrore interitum vndequaque circumſpectat. Vobis verò Chriſtiani adſunt, & aderunt omnia, duces, milites, exercitus, pecuniæ, commeatus: aderit & ipſe Deus Opt: Max: pro quo bellum geſturi, cuius aras, phana, cerę monias, & religionem eſtis defenſuri. Qui dum Moſes orabat in monte (vtar enim exemplis Chriſtianis ſacris) populum Iſraëliticum reddebat victorem in acie, & ſolem retinere ſuum fecit curſum, ne victoriæ Ioſuæ retardaret aditũ. Aderit inquã eadẽ illa prælucente cruce, qua Cõſtantino magno, qua Theodoſio, qua regi Galliæ Ludouico, qua Carolo magno, & eius nominis V. præluxit Cæſaribus: qua Petrus Eremita toties Saracenos fugauit: qua Chriſtianus exercitus Sultanũ Ægypti, & eius calidiſsimũ ducẽ Corbonã ſuperauit: qua Capiſtranus Monachus cum Hunniade in acie ſtans, & Ieſu nomẽ inclamans, toties Turcas profligauit, impiũ, impurũ, ſacrilegũ, & cõſceleratũ Turcarũ genus ſuas cõſpurcari aras, ſua dirui templa, ſuũ ſacroſanctum proſcindi nomen, ſuorum martyrum diſiici oſſa, & prophanari ſepulchra, non ampliùs patietur. Iam mille penè exacti à nato Mahomete ſunt anni, quo ille tempore patria & genere ignobilis, mente tumidus, moribus fœdus, ingenio multiplex & varius, conſuetudine idololatra, legem ſuam prædixit occaſuram. Vtinam ſaltem Chriſtiani non tantùm nomine, ſed multò magis ſimus ipſa re atq; veritate; & pro ſeruatore noſtro innocente, ſcelerati pro patria antiquiore omniũ parẽte, multis nominibus in eã ingrati, pro tot nationibus ſeruis, nos qui ſumus & eſſe liberi volumus, ſi ita tempus neceſsitasq́ue poſtulauerit, non inuiti moriamur. Hoc quidem à nobis patria, hoc chariſsima coniugum, liberorumq́ue noſtrorum exigunt pignora, hoc parentes, hoc neceſſarii & propinqui noſtri à nobis deſiderant; qui iam olim extincti, in illo excelſo & pleno ſyderum loco, hanc eandem noſtram oſtentant patriam, nos orant & obteſtantur, ne eam iam non hoſtibus, ſed belluis Turcicis occupandam & diripiendam permittamus. Quo eodem loco mihi videre videor ſenum, & ſacerdotum, mulierumq́ue turbam, veſtram fidem implorantem, & ad veſtros proiectam pedes; vt ſi eorum corpora, metandis contra Turcam caſtris, non vultis tueri; raſtris ſaltem veſtris, vt æquitas rei, rationesq́ue veſtræ tulerint, addici potiùs patiamini; & in eo, vt conſtet ſuæ Reipub.

ſalus, ſua dignitas, Chriſto ſuus honos & gloria, animos veſtros defigatis. Moueamini obſecro afflictorum lachrymis, moueamini precibus & calamitatibus identidem geminatis, & id aliquando nobis euenire etiam poſſe, quod in vicinia eueniſſe iam cernitis, qui non iudicetis? Ac quod nobiles exercituum faciunt duces, vt poſteaquam milites in acie ſtantes, ante prælium fuerint cohortati, ipſi quoque in confeſtiſsimos ſe inferant hoſtes, ne expectationi militum defuiſſe videantur. hoc vos etiam orbis terræ reges & dynaſtæ, haud ita grauatim faciatis; vt non modò aliis belli contra Turcam ſuſcipiendi & gerendi auctores vos præſtetis; ſed armis etiam ipſi induamini, & denique in Turcam proficiſci, & ſi ita fors obtulerit, vel in acie fortiter contra eum cadere; quàm in ſingula momenta, quod increpuit, ſemper pertimeſcere potiùs ſtatuatis. Sic enimuerò eorum qui pro Chriſto ſeruatore ſuo aliquid etiam paſsi ſunt, inſiſtentes veſtigiis vtinam quidem in Palęſtina priùs etiã iſta potiti; ſed quomodocunque acciderit, cæleſti Ieruſalem illa altera potiemini ſempiterna.

TVRCICA III.

SI QVOD VNQVAM SAECVLVM FVIT, QVOD tot, tantasque tamque varias, & admirabiles rerum & temporum habuiſſet viciſsitudines, hoc profectò eiuſmodi eſt: vt ab inanium rerum cura, & ab inteſtino maximè auocet diſsidio, terrarumque orbis ad ſuum finem nos admoneat properantis. Etenim ſeſquimilleſimo partu à virginis anno, Carolo huius nominis V. Romanorum Cæſare, ceu quodam Heſpero Gandaui oriente, ea quidem iſtius, qui ad ſexcenteſimum decurrit centenarii initia & progreſſus extiterunt; vt quæ in eo plus ferè quàm in mille annis aliis acciderint, enarrare omnia penè factu ſit incredibile, nefas verò cùm inceperis, vel aliqua prætergredi. Turpiùs quippè reticentur quàm recenſentur, ſemel cœpta recenſeri. Verè ſanè & ſapienter olim in eius Caroli V. natalis diem, qui D. Matthiæ Apoſtolo ſacer, & ipſi per omnẽ vitam felix & fauſtus fuerit, verba illa ſacris oraculis prompta ſortem ſuper Matthiam cecidiſſe, Iſabella Ferdinandi Hiſpaniarum regis coniunx, eius auia vſurpauit. Vt enim iſta ſic ſe habere, & Auſtriacorum Principum paulò altiùs repetitis rebus felicitatis oſtendamus incrementa. Maximilianus primus hoc nomine Cæſar

ſolers & prouidus, familiæ ſuæ auctor dignitatis, non hanc quæ Carolum eius nepotem peperit, ſed grandiorem natu Ferdinandi Catholici Hiſpaniarum Regis filiam, Philippo ſuo vnigenæ filio elocari poſtulauit. Qua cùm matrimonii ergò ſolenniter contrahendi ex Auſtria ampliſsimi legati in Hiſpanias aduenißent, ſic quidem eis reſponſum eſt; vt cùm caſtam & religioſam vitam agere ipſam parentes teſtarentur, ad alterius filiæ expetendum connubium quaſi quædã via illis tacitè monſtraretur. Nulla enim re quàm religionis ſpecie, regum poſtulata & reſponſa omnia pulchriùs condiuntur. Sed cùm nihilominùs tamen, neſcio quid dubitationis ea fortè res oratoribus attuliſſet, volentibus diſcedere, vt integrum negotium ad Cæſarem reiiceretur, & illi interim noua mandata expectarent, fuit ab eis poſtulatum. Res enim magnæ, tardiùs licèt confectæ, ſatis in ſe habent habueruntque ſemper celeritatis. Ferunt autem Maximilianum Cæſarem prudentiſsimum Principem aliquandiu hic hæſiſſe, & quid potiſsimum conſilii ſibi hac in parte capiundum foret, cogitaſſe. Verùm enimuero cùm præter multa alia regna victorias & cõnubia, ortusq; noſtros & occaſus ab vno illo præpotenti Deo Opt. Max. rectà ſciret proficiſci, vel adeò etiã cũ minori natu filia contrahendũ eſſe matrimoniũ, reddidit legatos certiores. Connubia quippè in cælis habẽt ortũ, & in terris exitũ conſumatũ. Quod cũ Principis ſui iuſſu legati Cæſaris perfeciſſent, ruſus illam maiorem natu filiam primum quidem Alphonſo, Odoardi Luſitanorum regis filio, poſtea & Emanueli regi ipſi, vt Luſitaniæ regnum tam diu tamque anxiè ab Hiſpanis deſideratum ſuis aliis adiunxiſſent regnis, non dubitanter elocârunt. Sed in multis quæ apud ſe deſtinauerit homo, vnum illud numen cuncta gubernat diuinitatis. Etenim maiori tandem natu paulò pòſt extincta filia, præter omnium ſpem & expectationem, Ioanna filia regnorũ euaſit hæres, & Carolum V. cuius demum filius Luſitania eſt potitus, die Martis fœtum edidit Martium, omnibus omnium gentium linguis & monumentis celebrandum. De quo, quod antea etiam dixeram cùm Iſabellæ auiæ fuiſſet nunciatum, quanquàm Michaëlem ex Iſabella nepotem viderat ante ſe inambulantem, illa ipſa verba ſacris ex codicibus ſumpta, è veſtigio recitauit. Rariùs enim alia, quàm ſacra ſacrato ex pectore verba debẽt tonare. Quorum vim & efficaciam vel ex eo eſt cognoſcere, quòd Auſtriacis regibus Luſitaniam fatale fuit tenere, inprimis verò Carolo V. ea natalis ſui die, Aquiſgrani imperiale diadema, & de Frãciſco I. Gallorum rege, ad Tycinum victoriam multaque alia obtinere. Habet

namque à ſeculis Deus Opt.Max. numerata,dimenſa,& perponderata apud ſe vniuerſa, adeò vt idem ille Carolus V. ſi ferè pari à Carolo magno, aut nato, aut inaugurato temporis interuallo, quo olim ille à Chriſto in hunc mundum edito, feliciſsimè diuinitus excitatus non fuiſſet, in tanta Mahometanorum rabie & hęreſum varietate,ne ſalus quidem ipſa ſaluare Rempub. potuiſſet. Creſcente enim horum illorum,decreſcit potentia, & ad externam vim,domi,funeſtiſsima dogmatum eſt licentia. Nam vt tandem iſtius Centenarii, quo vtrumque hoc maxime ebulliuit malum,maximè quęque memorabilia breuibus percenſeam; & erit qui dubitet, omnia in eo plena tumultuum & bellicorum incendiorum fuiſſe,& Carolum V. Cæſarem,vt nolentem in illa ipſa incendia,vel inde ab incunabulis incidiſſe? qui dum adhuc in cunis vagiebat puer,Deo Opt. Max. eius gubernaculis & victoriis auguſtiora adhuc præparante, tria illa memorabilia prælia intra vnius & alterius anni ſpatium, iis ducibus,qui poſtea etiam ipſius auſpiciis militârunt, ſunt commiſſa ad Seminaram vnum, ad Carniolam alterum, & tertium ad flumẽ Gariglianum:& omnes quidem pugnæ illæ, vno Conſaluo duce, & die Veneris tres, qui Hiſpanis non infauſtus eſſe, & idem ille dux, qui regnum Neapoleos bis recuperauerat,vel apud ipſos hoſtes in tanta veneratione ſcribitur fuiſſe; vt duobus maximis Europæ regibus menſæ accũbentibus,Gallo,contra quẽ militauerat auctore, iuſſus fuerit tertius aſsidere. Etenim vel in hoſtibus ipſis virtus & fortitudo ſæpè ſuſpicitur & amatur. Ex quo ipſo tempore & Carolo V. ſeu quodam Martiali orto Hiſpanis & Germanis ſydere, Gallorum auctoritas imminui, illorum verò non obſcurè cœpit augeri. Floret quippè perpetuò nihil & ſaltatorium orbem,quæ falſò appellatur Dea, verſat fortuna. Atque vt ea, quæ polliciti ſumus, tandem præſtemus, neque multũ in iis, quæ Maximilianus Cæſar hoc nomine primus,Bauarico & mox Veneto geſsit bello: aut quæ Ferdinandus Catholicus etiam ipſe,nouo indagando orbe,aut quę Florentini contra Piſanos in Hetruria, & Veneti contra Germanos bella adminiſtrarunt, immoremur. Carolo quidem Cæſare, iam annum agente duodecimum, crudeliſsimum illud ad Rauennam commiſſum eſt prælium: In quo Iulii II. Pont: Max: legatus Leo X. Pontifex ipſe intra annum poſtea renunciatus,à Gallis captiuus eſt factus, & Foſſeius eorum dux interfectus. In ſequenti verò anno, Moſchorum octoginta millia,à Sigiſmundi Poloniæ exercitu, Ioanne Oſtrogio,& Ioanne Suerceuio Ducibus,ad Orſcham ſunt profligata. Quibus veluti præludiis, ſpectandis maioribus adhuc motibus,

bus, & priùs quidẽ ocioſarũ quæſtionũ, poſtea & cruentorũ certaminũ, tempus appetebat. Etenim Martino Luthero profugo, & omnis pudicitiæ violatore Monacho, facem Vitebergæ accendente, quam in Chriſtiano ſanguine ſpargendo paſsim eſt laboratum, quis vnquàm dubitabit? Ac primũ vt Lutherana ferè omnia cum Mahometanis quodãmodò cõueniũt. Iſmaële Zophi Mahometanũ dogma nouis interpretationibus exponente, tanta in Aſia excitata in Turcas eſt ſeditio, quanta ſi in Chriſtianis ea quæ debebat vigilantia & concordia fuiſſet, ipſorum euertere imperium potuiſſent. Sed tot tantæque occaſiones neglectæ, & primùm quidem Conſtantinopolis à Mahomete Turca impune capta, demum Soldanus Ægypti à Selimo eius nepote, nobis videntibus & volentibus, debellatus, Mahometanum imperium ſtupendæ reddiderunt maieſtatis. Quod quàm longè etiam futurum eſt maius & potentiùs, ſi hac tanta belli Perſici occaſione, cui implicatus hæret, vel aliqua ſaltem ex parte ſuis non fuerit Turca diminutus viribus, omnes intelligunt, qui habẽt nõ modò iudicii aliquid, verũ etiã ſanitatis. Sicuti namq; ſupremo gradu lapſis, à mediis ad infima deſcenſus eſt prę̨ceps; ſic rurſus à mediis ad ſuprema, niſi impedimenta obſtiterint, faciliùs peruenitur; prout in his duobus, qui vno eodemq́; anno nati & gubernacula adepti fuerãt, Carolo V. Chriſtianorũ, & Solymano Turcarũ, Cæſaribus licuit cognouiſſe. Etenim Solymanus Taurino primùm, mox & Rhodo expugnata, demũ Ludouico Vngariæ rege ad Mochaczũ interfecto: & Carolus V. Franciſco ad Ticinũ vix nõ eodẽ anno captũ, imperiũ ſunt auſpicati: & hic contra Gallos triginta inuitus licèt, ille contra Hungaros penè quadraginta annis bella adminiſtrauit. Quo loco non potero non referre, quod de Franciſco primo Galliarũ rege audiui aliquando referentẽ nõ neminẽ, cũ propter grauiſsima quæq; bella, vel cũ Turcis ipſi cõmunia haberet, in Carolũ V. conſilia dehortatã fuiſſe à tali inſtituto eũ matrẽ, & illud demũ cùm obſtinatus eſſet, addidiſſe: & ipſum & liberos ipſius Gallorũ reges, alioquin magno eorũ merito, Chriſtianiſsimos dictos; nec ſucceſſum, neq; ſucceſsionẽ in regno diuturnã eſſe habituros. Quod nũ ita ſecuſúe ſe habuerit, euẽtꝰ declarauit. Sed nos his omiſsis, ad curriculũ narrationis noſtræ reuertamur. Ac Carolo V. Cæſare Francoforti, cùm abſens in Hiſpaniis eſſet, electo, demũ Aquiſgrani inaugurato, quid alibi quoque terrarum ſit geſtum & ſubſequutum, breuiter percurramus. Pruſsia quidem poſt diuturna inter Polonos & crucigeros bella, & magiſtri nomine in Ducis permutato, Polonię ſub Sigiſmũdo primo aſſociata eſt, eidẽq; regi bel-

lum in Pruſsia gerenti, Sigiſmundus Auguſtus vnigena natus filius; & mox ruſticani tumultus per Germaniam ſunt excitati;qui, vix cogitari poteſt, quantum calamitatum per Germaniam pepererunt. Cùm namque omnibus bellis, tum nulla ſalus eſt inteſtinis. Taceo Romam à Cæſarianis militibus duce Borbonio direptam, & paulò pòſt Viennam à Solymano Turca fuiſſe oppugnatam, qui ingenti adducto barbararum gentium exercitu eò audaciæ venerat; vt quędam ipſius copiæ longiùs in Germaniam progreſſæ apud Vathoſtē ſuperioris Auſtriæ oppidum,profligatæ fuerint.Cogitemus interim quid iã denuo facturi Turcę ſint, ſi vires recollegerint; cũ vel antea tot ac tanta in Chriſtianos moliri, & caput Auſtriæ Viennam, duobus orbis terræ luminibus, Carolo V. Cæſare, & Ferdinando eius fratre rege florentibus,acerrimè oppugnare,minimè dubitauerint. Dies quippè ſuccedit diei, & crudelitas ſuccreſcit crudelitati. Nihil dico eodem ferè illo aut proximo ſtatim tempore, motus fuiſſe in Italia grauiſsimos, & memorabilem illam Cæſaris Bononiám profectionem ſubſequutam, quam incredibili pompa à Clemente VII Pontifice,diademate imperiali accipiendo,in tot tantorumq́ue Principum, & eorundem Oratorum frequentia celebrauit. Mox Florentia capta,eiuſdem Cæſaris beneficio Mediceorum in Hetruria incepit principatus; qui virtutum omnium & humanitatis ac magnificentiæ gloria,non modò ſuæ patriæ, ſed vel cunctæ adeò Italiæ anteà etiam prælucebant. Prætereo Chriſtianorum Danorum & Suecorum regem,ob inſignem crudelitatem regnis excidiſſe tribus Sueciæ, Daniæ,& Noruegiæ, ſimul ac nuntium remittere religioni cœperat orthodoxę. Nolo commemorare Henricũ VIII. Anglorum regem, ſecus quàm paulò antè quodam libro contra Lutherum edito,defenſoris fidei appellationem retulerat, Catholicæ religionis hoſtem ſe turpium connubiorum & ſpoliandorum ergò ſubitò declaraſſe,& multos præſtantes eius religionis aſſertores & patriæ ſuæ decora,crudeliſsimè ſuſtuliſſe. Secuta eſt demum Caroli V. Cæſaris in Italiam profectio, qua per vtriusque Siciliæ regna, & Albæ Græciæ agros,duxit ipſe Tunętum verſus exercitum in expeditionem. Nec mora,Guleta,& Tunetano potitus eſt regno, & permulta Chriſtianorum millia, quæ captiua tenebantur, priſtinæ reſtituit libertati. Sed paulò pòſt Franciſcus Galliarum rex, infeſta arma rurſus in eum cepit, & ab inſtituto eum reuocauit. Quod Romæ apud Pont. Max. Paulum III. in reditu quæſtus fuiſſe, & Galliarum regem ad ſingulare certamen prouocaſſe memoratur. Non deerat autem vel tum quoque belli contra Turcas ſuſci-

piendi

piendi & gerendi peropportuna Chriſtianis occaſio: Perſa enim vrbẽ vulgo Tauris dictã, Turcis rurſus eripuerat: & Imbraimũ Solimani Turcæ gratioſiſsimum purpuratum, ad Euphratem maximis copiis profligauerat; & ipſi denique Solimano, cum filiis atrox certamen interceſſerat, quod haud dubie Turcico dominatui, ſi tempore & viribus noſtris vti ſciuiſſemus, ruinã minabatur. Sed neglecta, vt dixi, fuerũt tũ tẽporis õnia: Ita demũ & naualis cõtra Hariadenã parandæ victoriæ excidit occaſio, diſsidentibus inter ſe claſſis Chriſtianæ ducibus, Andrea Auria, Caroli V. Cæſaris, & neſcio quibus aliis Venetorum. Qua ipſa re in ſpem rerum ſuarum meliorem Turcæ erecti ſunt, & vires conſiliaque noſtra eluſerunt. Omnia enim quæ inter homines fiunt, faciliùs ſciuntur, quàm ſemel facta corriguntur. Nec multò pòſt nobiliſsimi totius Italiæ principes tres, infelici & immatura quadam morte, exiguo vnus poſt alterum, ſpatio extincti ſunt, Franciſcus Forzia, vltimus Mediolanenſium dux, & Alexander Medices Florentinorum, & poſtremò etiam tandem Aloyſius Farneſius, Parmenſium & Placẽtinorum. Gaudanum verò, apud ſe nato Carolo V. rebellauit Cæſari, cuius ille motus, cùm non alia facilè ratione, quàm præſentia ſua compeſcere poſſe ſe iudicaſſet, contra omnem omnium eorum, qui ab ipſius conſiliis erant ſententiam, per diſpoſitos ad celeritatẽ equos, pauciſsimis comitatus, Gallias traiecit, & nec Vaſcones, per quorum Prouinciam iter faciendum ei fuerat, & quos ſuperioribus bellis maximè vexauerat, neque ipſum Franciſcum regem, quem captiuum tenuerat; & non niſi magno auri pondere redemptum libertati reſtituerat, ſubueritus, in Belgiam celeriter venit, & rebelles ſuos caſtigauit. Vidiſſes autem quanta ſummi vtriusque principis fuerit conſtantia, & fidei hoſpitiique iuris obſeruantia. Nam tametſi externis quibuſdam rebus & ſignificationibus, Franciſcus Galliarum rex, & meminiſſe omnia, & multa in regno ſuo poſſe ſe innueret, & ingredienti Luteranã vrbem Cæſari, Madydi carceri incluſum ſe in arcu triumphali manu oſtenderet, nihil tamen prorſus contra fidem datam in eum eſt molitus: Maior enim quàm priuatæ alicuius iniuriæ habenda ratio in dictis factisque omnibus regalis eſt firmitatis. Nec tamen multũ poſtea effluxit temporis, ex quo inter eoſdem illos tam arcta neceſsitudine deuinctos ſibi Principes, bellum atrox exarſit, & in aliis orbis partibus varia & multiplicia certamina cœpta ſunt inſpectari, vtpote inter Turcas & Germanos ad Eſſecum, inter Polonos & Valachos ad Obertinum & Seretum: inter deni-

que

que Hungaros & Turcas ipſos in Hungariæ auxilium imprudentiſsimè euocatos, occiſo præſertim Turcarum duce Gritto, Principis Venetiarum filio, & Hieronymo Lasko Syradię Palatino Budæ detento. Diceres malorum iam finem fuiſſe omnium, nihil profectò minùs. Imò verò quid hic à quingenteſimo ad ſexcenteſimū Centenarius monſtri adhuc magis aluerit, & quid adeò prodigiorum allaturus in fine ſit, tecum ipſe recognoſce. Omnes enim venenatorum animantium caudæ venenatæ magis ſunt, & in annis centenariorū periodi plura mōſtra alunt. Iam quidē cōſtat, Ioanne Sepuſio Hungariæ rege mortuo, quàm à Solimano Turca repente obſeſſa fuerit Buda, & ingens Germanorum cæſus ad Peſtum exercitus, & quàm cruentum inter Cæſaris & Gallorum copias ad Ceriſolā extiterit certamē, in quo, licèt vtrinque magna, maior tamen Cæſarianorum militum cecidit multitudo, Ioannes porrò Comes Tarnouius, Sigiſmundi regis Poloniæ exercituum dux, quàm fortiter, & glorioſè Starodubum & Homeliam, Moſco tum etiam ademerit, non commemoro; neque illud dico, quàm alieno anni tempore, & infeliciter Alligerium Cæſar ipſe adierit, vnde poſtea reuerſus Cliuenſem Ducem ad arma à Gallo exercitum compeſcuit, & Virtebergenſes motus pariter ſedauit. Infinitum deniq; perſequi eſſet omnia aut ſaltem narrare ea, quæ bello Turcico intermiſſo neceſſe habuerit: hîc Cæſar celebrare comitia, non tam quidem, licèt hoc vnum expetebat maximè, belli in Turcam mouendi gratia, quam diſsidii religionis ergò excitati cauſa tranquillandi: Verùm qui auita religione prophanata diuinam contempſerant, Cæſaris etiam ipſius ſpreuerunt facilè maieſtatem. Itaque Smalcaldico fœdere in Cæſarem percuſſo, exortum eſt bellum illud, quod vulgo appellabant Saxonicum; fama magnum, exitu pro Cæſare glorioſum, duorum inſignium Germaniæ principum, Saxoniæ electoris & Landgrauii detentione, inprimis memorandum. Quod enim vel Romanis olim ipſis rerum dominis denegatum, hoc Carolo V. religionis Catholicæ vindici fuit conceſſum, vt de Germania triumpharet. Quod paulò ante quàm fieret mirabile præſtantium regum atque Principum floruit paſsim ſeculum, vt tanto maiores rerum à ſe geſtarum teſtes & ſpectatores, non ſine aliquorum inuidia, ſua quidem animi cum voluptate maxima, hic tam perinſignis habuiſſet Imperator. Sicuti enim ſuos parentes filiis, ſic regibus æmulos iucundum virtutis & felicitatis ſuæ habere eſt ſpectatores. Habuit ergò cum alios, tum Paulū III. Pont. Max. Habuit Solimanum Turcarum, Franciſcum Gallorum, Henricum

VIII.

VIII. Anglorũ, Sigiſmundũ Polonorũ, Emanuelẽ Luſitanorũ, Goſtauũ Suecorũ,& Grittũ Ducẽ Venetiarũ. Quos ferè cunctos, vt rara felicitate, ſic & admirabili imperii ſui maieſtate ſuperauit. Ac ne ſui ſuarũq; bellicarũ artiũ oblitus fortè videretur, ſtatim, ac Hẽric* Francorũ Rex quibuſdã Germaniæ regulis denuò in eũ cõcitandis ad bellũ ipſum prouocauerat, Mettẽſis vrbis (ætate licèt & valetudine ſubaffecta) ingẽti coadunato exercitu tẽtauit oppugnationẽ. Cui demũ dux Guiſius, qui eã fortiſsimè defenderat, inaurato eiaculato ex maiori quadã bõbarda globo, cui, vt Mettim metueret, quæ meta ipſius felicitatis eſſet inſcriptũ erat, inſultauit. Nec mora tamẽ & Senenſem rurſus vrbẽ, memorabili parta de Gallis victoria, ſuæ effecit poteſtatis. Quo eodẽ ferè aut modico pòſt tẽpore inter Mauritiũ Saxoniæ Ducẽ,& Albertũ Marchionẽ Brandeburgenſem, & rurſus inter hunc & Ducẽ Henricũ Brunſuicienſem, vario & ancipiti marte in Germania prælíis aliquot eſt decertatũ. Vidit verò Cæſar, partim oppugnatione Mettenſi, partim Oenipontana nec opinata perſequente eũ Duce Mauritio fuga, ſeneſcere in ſe omnia, & vagã illã volubilẽq; falsò appellatã veteribus Deã, orbẽ ſuũ quodammodo verſare ſaltatoriũ. Deſerere igitur ludibria mundi, quàm ab iis deſertus voluit potiùs videri: quod nimirũ opus, quã tota vita non obſcurè præ ſe tulit, prudentiæ fuerat perſpicacis, & paucis annis in Belgio moratus, articulariq; morbo cõfectus, octennio antè in Auguſtanis Comiciis, cũ graui quodã oppreſſus eſſet morbo, prudentiſsimo & piiſsimo condito teſtamento, & Philippo Hiſpaniarũ regi Brixellis, omnium regnorum ſuorũ iure & poſſeſsione nõ ſine lachrymis tradita, eodẽ anno, quo & regina Bona ex Polonia in Italiã, & eius filia Zophia ad maritũ in Germaniã diſceſsit, in Hiſpanias nauigauit. Qui demùm Philippus, pernobili de Gallis ad Sanctum Quintinum victoria parta, imperium ſuum eſt auſpicatus. Qua Carolus intellecta, viſisque feliciſsimis filii ſui gubernaculorũ initiis, cũ reliquũ illũ vitæ ſuæ actũ ſumma cũ religione exegiſſet, fereq; cunctorũ hoſtiũ ſuorũ iutuitus eſſet interitũ, in monaſterio Iuſti, ętatis ſuæ octauo & quinquageſimo, vitam cum morte cõmutauit. Quo poſt Carolum magnũ nemo potentior, felicior, amplior, & rebus gerendis clarior extitit Imperator. nempe qui Solymanum Turcam, tanti imperii, & felicitatis magnitudine ſibi præfidentem, ſolo penè caſtrorum ſuorum fremitu, à mœniis Viennæ diu multumque oppugnatis, & dirutis in fugam egit. Qui Andriadenum, Barbaroſsam vulgo dictum, acie ſuperatum, & Tuneti regno exutum, Africa depulit: qui ſuperiorum Cæſarum partim

ignauia, partim verò imbecillitate virium, & conſilii, depreſſam imperii maieſtatem, priſtinæ reſtituit dignitati: qui Germaniam compeſcuit, Hiſpanias abſens gubernauit: & Franciſcum Gallorũ regem, & duos potentiſsimos totius imperii regulos captiuos diu apud ſe tenuit; & multo antè etiam priùs ad religionem Catholicam tuendam animatus, in nouum, quem vocant orbem, eiuſdem lucem intulit: templa, cœnobia, Xenodochia, Epiſcopatus in ea erexit; & denique Cæſarum omnium primus, ob religioſę vitæ inſtitutum, vltrò ipſum ſe imperio abdicauit. Raro namq; ſummæ opes, & ſumma religio ſociantur. Venio iam ad eius filiũ Hiſpaniarum regem Catholicum, qui anno ſuprà ſeſquimilleſimum, vigeſimo & ſeptimo natus, ſexto verò & quinquageſimo à patre traditam omnium regnorum poſſeſsionem integram ſortitus, illa quã dixi ad S. Quintinum memorabili victoria, & mox ad Theomuilum & Greuelingam aliis de Henrico Gallorum rege eſt potitus. Quanquàm idem ille, ſub Philippo anteceſſore olim ſuo, Caletum ab Anglis occupatũ, ſub hoc eodẽ Philippo tum Anglorum rege, ſuis ſe Gallis recuperaſſe etiã gloriabatur. Quo quidem Philippo Hiſpaniarum rege Catholico prædicando, cui deeſſe poſſet oratio? Sed ne id hoc loco faciam, tenent me quamplurima. Ac inprimis vita regis ipſa, ne quod virtuti debetur, auribus tributũ eſſe videatur. Qui enim virtutem colunt, liuori & inuidiæ ſemper expoſiti ſunt: ſed interim tamen eorum finis vitæ, principium laudis & gloriæ eſt ſempiternæ. Tot tantaq; quidẽ optimi & Catholici ipſius regis nomini, correſpondentia ſunt opera; vt in multis, magnisque aliis, quibus maximam magnitudinem animi declarauit ſuam, vel tantũ in ipſo Belgio, quibuſdam auctoribus, quorum conſilium malum iis demum factum eſt peſsimum, non dicam profuderit, ſed auita in religione, & hæreditate ſua tuenda immenſos theſauros collocârit. Quibus, ſi præpotentis Dei gloria ſalua, vti commodè alibi potuiſſet, iam haud dubie Bizantii cõſediſſet. Sed reliqua perſequamur, & quid tã à regis ex Belgio diſceſſu iſtius, quã ab Henrici Gallorum morte alterius, quod pauco à ſe differenti acciderat tẽpore, geſtum & obſeruatu dignum fuerit, memoria repetamus. Ferunt quidem Carolum V. ſapientiſsimum Cæſarem (ſi variis in vita principum auditionibus fidem habere ſemper par fuerit) ferunt inquam, vt, ſi ſuum dominatum auctum in Italia, ſi conſeruatum in Belgio, ſi difficultatibus implicatum vellet, in Hiſpaniis maneret, filiũ aliquando monuiſſe. Quã rectè neſcio. Luſitania quidẽ Philippum in Hiſpania manentem auctum cerno: ſed quanti interim

rim etiam illud, quod à Belgio abfuerit ei conſtiterit, non memorabo. Conſiliis quippè Principum notandis, cauſæ etiam conſiliorum ipſorum exploratæ oportet habeantur. Quod facilùs dictu quàm prȩſtitu fuerit. Quare vt ea, quæ ſuprà nos, nihil ad nos pertinere oſtendamus, quȩ tantũ ex eo tẽpore, partim in ipſo Belgio, partim in vicinis acciderint oris, ſi corporis nõ poſſumus, mẽtis oculis cõtemplemur. Etenim primũ omniũ in Galliis, & Allobrogibus contra diuinas leges, & reges excitato motu, tantus in occiduis prouinciis profuſus eſt ſanguis, quãtus ab vlla hominũ memoria, profuſus fuiſſe nunquã auditur; adeò vt in Franciſci, hoc nomine alterius Galliarũ regis, necẽ ab Vgoniis fuerit conſpiratũ. Primũ enim ſectarii Deo, mox & ipſius vnctis fiunt rebelles. Itaque primo quidem bello ciuili Gallico, Rothomagum obſidens, occiditur vulgo dictus Nauarreus, paulò pòſt Santandriæ Marſallus, Princeps item Gondæus, & Annas Momerantius, partim interficiuntur, partim verò capiuntur. Cadit & Dux ipſe Guiſius, proditoriè occiſus, de quo grauiſsimum ſuplicium ſumptum eſt à Pultroto. Et omnia toto Galliarum regno fiunt funeſta, & bello, fame, peſte miſeranda. Iam & Angli adiungunt ſe Gallis Vgoniis, & Normannia peruaſtata maritimum quendam portum, vulgo Garziæ appellatum capiunt, nec niſi vehementiſsima eiecti peſte, Galliis excedunt. Non tàm enim citò ad domeſtica venitur prælia, quàm ad prædam direptionemque patriæ accurrunt conuicini. Eadem verò ob vicinum malum inuadit contagio Belgium, fiunt atrociſsima vtrinque certamina, vrbium direptiones, agrorum vaſtitates, & multa magnaq; alia funeſta & exitialia, ſubſequuntur. Neque verò talis, ac tantus inteſtinus motus, lubrica quorundam ambitione, & naufragio patrimonii excitatus, cuius religionis integumento ſecundo populo tabulas ſe ſperabãt collecturos, quatuor clariſsimis regis Hiſpaniarum exercituum ducibus potuit in Belgio tranquillari. Albano Duce primo, mox Aloyſio Requeſano, & Ioanne Auſtrio, ac Duce Parmenſi poſtremo. Vno namque aut altero ſeditionis authore fatuo, complures etiam non ſedauerint ſeditionem ſapientes. Vtinam quidem & in ipſis quæ tàm diu ciuili bello flagrârunt Galliis, ſuprema hæc eſſent vulnera, & Franci maiorum ſuorum more olim victricia in Turcas arma à domeſtico ferant, quamprimùm laniatu. Phœbum diſcutere nubes, & poſt cõmunis impietatis pœnas ciuiles motus, lȩtiores poſſe ſequi dies nemo ambigeret ſanus. Nam vix nõ eodẽ illo, quo hæc in occidente, in Galliis, Anglia, Belgio geſta ſunt tẽpore, cõmutatæ religionis

pœnas dedit etiam in Aquilone Liuonia, & ab anno ſuprà ſeſquímilleſimo quinquageſimo octauo,vſque ad octogeſimum ſecundũ, nunc ſuorum ſeditionibus & proditionibus, nunc externorum Regum & Principum armis perpetuò eſt conquaſſata; quóàd tandem Stephanus Poloniæ Rex, Princeps immortali laude dignus, Moſchouitica ſeruitute fortiſsimè eã nõ liberauit. Quò magis rebus tota Europa ob religionem perturbatis, & nunc hîc, nunc ibi tanti ædificii concidentibus angulis, generale gentium nationumq́ue omnium indicere oportuit concilium, quod aliquandiu quidem interruptum, tandem præſidentibus quatuor ſedis Apoſtolicæ legatis, duobusq́ue item Cardinalibus, præſentibus Patriarchis tribus, vno & viginti Archiepiſcopis, centum & ſexaginta Epiſcopis, auctore Pio IIII. Pont. Max. Tridenti biennio eſt celebratum. Quid verò nauale ad Zelbas Turcis victoribus prælium? quid inter Ericum Sueciæ, & Fridericum Daniæ reges nouennale terra mariq; bellum? quid Maximiliani Cæſaris, Lazaro Suendio Duce contra Ioannem Tranſyluaniæ Principem, & Turcas præclarè geſtas res, & ad Sabbaticam victoriam partam commemorem? quid Moſchouiam longiſsimis itineribus emẽſis, à Selimo Turca armis tentatam? quid Gottam ab Auguſto duce Saxoniæ captam, deq́ue imperii rebellibus ſumptum ſupplicium referam? quid de Iula,& Segetho, duobus maximis Hungariæ propugnaculis à Turcis occupatis,& pariter de Maximiliani Cæſaris memorabili ad Iaurinum contra ipſos expeditione loquar? quam vtinam quo feruore cœperat, pari conſtantiá continuatam vidiſſemus. Pluribus, quæ inde ſecuta ſunt malis, non modò mea, quæ manca & debilis eſt, ſed vel eloquentiſsimi cuiuſque non reſpondebit oratio. Numeroſos namque in expeditionem ducere exercitus, & nihil memorabile iis præſtare, hoſtem animo & potentia eſt auxiſſe. Taceo eodem ferè propemodum etiam tempore, Sigiſmundi Auguſti Poloniæ regis ingenti cum exercitu, ſed vix non pari cum Cæſareo exitu, ad Radaſzkouicium Lituaniæ oppidum in Moſchum profectionem: mitto chriſtianæ claſsis, poſt homines natos maximum ad Naupactum cum Turca prælium: prætereo regnum Cyprium, cum graui Nycoſiæ & Famaguſtæ excidio, in barbarorum redactum poteſtatem: minora alia, vt Inſulam Chio, poſt ducentorum annorum ſpatium, ex quo Ianuenſium fuerat, Olchinum Guletamq́ue à Turcis occupatam,& Caſpari Bekeſsii cum Stephano rege conflictum non enumero. Feſtinat tandem animus ad infauſta Poloniæ interregna tria. Quæ quantò quibuſdam optatiora, tantò poſtea omnibus

bus fuerunt grauiora. Quæ enim nimiũ appetuntur, conſtant magnò aliquando. In his quidem regum electionibus, identidem geminandis, quantum non illud regnum tantùm, ſed vicinæ etiam gẽtes & prouinciæ tulerint incommodi, nemo non intelligit; propterea quòd nihil Reipub. eſt infeſtũ magis, quàm immoderatus vſus & vſurpatio libertatis. Secuta ſunt ergò vt dixi Polonica interregna duo, & tertiũ præceſsit Sebaſtiani Portugaliæ regis in Africa cladẽ cum multorum Chriſtianorum millium interitu. Sequutum in Hiſpaniis Beticum, & Luſitanum, in Polonia Dantiſcanum, in Moſchouia Polocenſe, Velcolucenſe, Pleſcouienſe bellum ab ipſo Stephano rege vbique & ſtrenuè adminiſtratum. Sequuta in Perſide ſexaginta Turcarum millium poſt vrbem Seruan captam, memorabilis cædes, vt alia huic aut paria, aut paulò minora Turcis infelicia prælia taceantur. Secuta denique & præceſſerunt alia quamplurima in multis Chriſtianis regnis & prouinciis cum perinſigni eorum nominis & ſeminis detrimento. Nam quis & in Galliis ad S. Dionyſium, ad Moncotorum, ad Druidas, ad Caruacum: in Belgio verò ad Rosbecum: in Friſia, & ſemel ac iterum Antuerpiæ: in Polonia contra Moſchos ad Hulam & Vendenam, contra Gedanenſes ad Libiſcheuium lacum poterit prælia non modò complecti orando, verùm etiam percenſere numerando? Vt interim graues aliquot his viginti annis Tartarorum in Polonia incurſiones ſileam, vt Moſchouiam vrbem direptam & incenſam, regionemque ipſam longè, & latè peruaſtatam ab iiſdem, prætercam. Vt nihil de Valachiæ, nihil de Beſſarabiæ, nihil de Tranſyluaniæ motubus nunc harum nunc illarum rerum ſtudio, & nunc his euocandis, illis conſeruandis Palatinis loquar. Ventum quidem eſt tandem ad annum octauum & octogeſimum, de quo multa multorũ extant vaticinia, ſiue hoc ille ſiue futuro Centenario vatũ oraculis prædictus videatur, tametſi vel iſtius Centenarii menſes ſinguli octogeſimi octaui ſemp vna aliqua memorabili re inſigniti ſunt, & fuerunt. Etenim & Ianuarius menſis Biczinenſi in Sileſia conflictu: & Februarius Belgarum motu: & Martius Turcarum in Perſide clade: & Aprilis Friderici regis Daniæ morte eſt perinſignis. Maius porrò Lutetiæ Pariſiorum tumultu: Iunius claſsis Hiſpanicę ab vltimis Luſitaniæ oris nauigatione: Iulius Arabũ in Turcas ſeditione: Auguſtus nauali pugna: Septẽber deditione Bonnenſi: October Hungarica ad Sixũ de Turcis victoria memoratur. Nouember denique armorum in Sabaudia ſtrepitu: & December obſidione Bergenſi, & Antiſtitum atque Ducum in Galliis nece eſt nobilitatus.

tus. Sic vt tot tantisque rebus rerumque ſpectandis conuerſionibus non pœniteat me dixiſſe, hoc ſexcenteſimum poſt mille quingētos decurrēs ſæculū, cuius vt memoraui, ann⁹ primus Carolo V. magno Imperatori fuit natalis, præ multis aliis eſſe admirabile. Siue enim bello, ſiue pace geſtas in eo res aliquis conſideret, ſiue clariſsimorum ingeniorum celebritatem,& copiam videat,ſiue nouas & admirandas inuentiones, artes, opificia, oppidorum ſtructuras, arciumq; mœnia, & prorſus incognitas regiones non tàm paſsibus, quàm victoriis Chriſtianorum perluſtratas animaduertat, non dicam in vna & altera vrbe, ſed in toto terrarum orbe non tam rara, ſed planè etiam ſtupenda procul dubio plura depręhendet: vt ſileam ex orbe, quem appellamus nouū, tantam & tàm variam inuectam eſſe rerum omnium & pecuniarum copiam, quā-tam ab vlla hominum memoria conſtat non fuiſſe. Cedant huic centenario ſuperiora omnia ſæcula. Non vt dixi ædificiorum, non munitionum, non ducendorum ſub iis cuniculorum, non ſagaciſſimè bellorum gerendorum ſcientiam cuiquàm alteri concedat. Ecquando quàm hoc centenario primùm ſub Iulio II. Pont. Max. ad imitationem olim Romanæ cœptum eſt ædificari maieſtatis, quando mœnibus & propugnaculis hoſtium quatiendis & diruendis, & magna celeritate conficiendis campeſtribus naualibusque præliis, maiorum & minorum bombardarum vſus: quando Typographica ars ad ſuam veluti quandam perfectionem exactiùs tandē peruenit? Ferunt quidem horum vnum atque alterum inuentum etiam ſuperioribus ſæculis viguiſſe: & in orientis obeuntisque ſolis Indiis, quin & in regno Chinæ, aliquid ſimile multò antè quàm hoc ipſo centenario fuiſſe cognitum, aut ſaltem quodammodò adumbratum: præſtantiam quidem eius talem,qualem Europa habet, & hoc ſæculū vel inprimis tulit, nuſquàm depræhendas. Quin adeò proximo ſæculo, quoties maiores bombardæ debebant in hoſtē explodi,voce præconis obſeſſos monitos dicunt fuiſſe, ſibi vt cauere maturarēt:& neſcio cui Ducū, quod maioribus bombardis in perniciē humani generis vteretur, munus abrogare Venetos voluiſſe incerto proditū eſt auctore. Qua in re Romanorū fortaſsè ſecuti ſunt exemplū, qui à Pyrrhi medico oblatū reſpuerant dolū, cū nec etiā hoſtes ipſos fraude & inſidiis volebant circūuentos. Quarum rerum fides penes auctores eſto: me quidem non modò vox & memoria, ſed ætas etiam deficeret ipſa, huius ſæculi nouis artibus, inuentionibusque enumerandis. Cui enim cuniculorum ducendorum rationem, puluerę tormentario munitionibus ab imis

diſiici-

diſiiciendis fundamentis ſolerter ſubdendo à Petro Nauarro adinuentam? Cui nauigandi omnium ſubtiliſsimam ſcientiam, qua Hiſpani orientis & obeuntis ſolis vltima, Angli perluſtrârunt Aquilonem totum, quàm huic ſæculo feramus acceptam? Ac quod primo & prçcipuo loco debebam poſuiſſe, religionem auitam in extremas oras numinis prouidentia propagatam. Eſt enim res mira, eo maximè tempore, quo refrixit charitas, augenda in aliis pietate, feruentē ſpectari charitatē. Quis deniq; diſciplinā militarē, in Germania maximè obſoletā, quam Maximilianus Cæſar primus correxit; quis doriphoros, aut eorū cuſpides adinuenit? quis quàm Carolus V. inuictas Hiſpanorū peditū legiones, vt quādā firmā, & perpetuæ militiæ haberet officinam, per varia regna & prouincias diſtribuit? vt veteranis noui ſuccedentes milites ex præſidiorum ſtatione, cùm neceſsitas poſtularet, prodirent in aciem exercitatiores. Vt enim eiuſdem matris duo canes, capiendis pari vſu feris, ſic nec ipſi quidem ſine armorū tractatione, vel eiuſdem gentis nationiſúe milites peræquè ſemper expectationi reſponderint. Leuiora alia prætereo, cùm nemini ſit dubiū, minora horologia, varias & affabre factas ſclopetorū rotas, pulueris tormentarii magis exquiſitū vſum, & caſtrorū metandorū exactiorē rationē, qua vnꝰ Albanus Dux mirè prçcelluit: excubiasq́; ipſas mediis caſtris locatas, & ordinū deniq; ductandorū modū rectiùs intellectum, inter huius ſæculi inuenta nō iniurià numerari, nec vnquàm torculatoria inſtrumenta, nunq̄ dealbandę cerę, ignotarū notarum, venationū & aucupiorū nouos modos & artificiū, nunq̄ tibialia ſericea, & id genus alia, quā hoc ipſo ſçculo aut eſſe inuēta, aut certè haberi cœpta præſtātiora. Vt enim equi pernicitas alterius pernicitate, ſic ingeniorum ſagacitas excitatur ſagacitate. Quorum celeritatem & acumen, & diſciplinarum nunc inuentarum, nunc correctarum ſi ſpectes ab iis excellentiam; quis poſt veteres illos motum cæli & aſtrorum Copernico rectiùs intellexit? quæ vnquam ætas tàm bello, quàm pace viros præſtantiores tulit? quæ omnium temporum difficillimas quæſtiones tandem feliciùs explicauit? Ac vt viuis relictis, in multis paucos, quorum mors extinxit inuidiam memoremus, & ſingularum nationum armis & literis proferamus lumina; quis Ferdinando Conſaluo Cordubenſi, quæ eadē vrbs tot illuſtrium virorū Lucani, Martialis, Senecæ fuit mater; Cordonio, Leua Alarcone, Albano Duce, Ioanne Auſtrio, Aloyſio Requeſano, clarior in Hiſpaniis Dux belli fuit, aut eſſe potuit? quis in literis Vega, Paina, Aloyſio Granatenſe, Didaco Conaruina, Nauarro, Oſorio, inter

Hiſpa-

Hiſpanos magis excelluit? Italia verò ipſa, quã fuerit ſemper virorũ in armis & in literis præſtantiũ ferax, quis ignorat? Neq; tamẽ poſt illos veteres Decios, Horatios, Scipiones, Cæſares, vel Pompeios, quã hoc ipſo Cẽtenario, Triuulcio, Piſcario, Aluiano, Proſpero, & Fabricio Columnẽſi, Marchione Vaſtio & Ferdinando, deniq; Gõzaga, & Guidobaldo Vrbinate, demũ etiã Philiberto Duce Sabaudię bello duces clariores prodierunt. Quibus rurſus varia & recõdita eruditione Caietanũ, Bembũ, Sadoletũ, Alciatũ, Bonamicũ, Sigoniũ, Robertellũ, Onuphriũ & alios plures cõſtat reſpõdiſſe. Sẽp enim laurea comitata Muſis, & toga ſepta armis magis refulget. Quid verò Germania? An vt in omni omniũ ætatũ memoria magni nominis habuit bellatores, Fraunsbergio, Rogendorphio, Comite Salmio, Felſio, Suendio, Rubero, Forensbergerio alter fuit noſtro æuo excellẽtior, vt breuitatis cauſa alios omittamus. Literis verò Ecchius, Staphilus, Caniſius, & alii in Germania eodẽ ſæculo etiam clarueruͤt. Age, an & Galli armis & literis excellentes eadẽ tẽpeſtate inter ſe multos nõ numerant? Ac in his primo loco, quẽ fulgur belli appellabant Foſſeium Momeranſios patrẽ & filium, Guiſios Duces, & Bellegardum Marſallum, quorum viciſsim in literis pares Budeus, Tornebus, Duarius, & Genebrardus recenſentur. Quid Angli? An tàm bellicę quàm & ſcientiarũ nõ fluruerunt ſemper gloria? Hoc tamẽ Centenario Ioannes & Iacobus Geraldini in armis, in diſciplinis Ioannes Roffenſis, Thomas Morus, & Cardinalis Polus, non ſolùm Angliæ ſed etiam noſtri ſæculi lumina, tenuerunt principatũ. Quid Hungaria lacera, & afflicta? nonnẽ Nicolao Zrenio, Georgio Thuri, Petro Edoardi, Paulo Iſtuanffi, Franciſco Torek, Thoma Nadaſdi, ſtrenuis bellatoribus: eruditis verò iuris Nicolao Olao, Antonio Verantio, Georgio Praſcouicio, Stephano Radſcio, Sigiſmundo Thorda, Ioanne Sambuco nihilominùs gloriatur? Difficilè enim eſt vbi claſsicum canitur, canere pariter & Muſis, otii & tranquillitatis amicis. Bohemia armis Stephanum Slikium, Carolum Zerotinum: literis Boguſlaum Haſenſetnium, Sigiſmundum Galenium, Ioannem Dubrauium, Cyprianum Leouicium habuit memorandos. Polonia poſtremò non tàm quidem publicis literarum monumentis claros, quàm in omni ætate periluſtres ſortita eſt bellatores. Hac tamen tempeſtate vtriſque excelluit, & neſcio ſi Conſtantino Oſtrogio felicior, ſi Comite Tarnouio prudentior, ſi Senauio vigilantior, ſi Meletio animoſior, ſi Nicolao Radiuilio liberalior inter Polonos & Lithuanos fuerit Imperator; cùm pariter & literis claruerint, doctrinamque & ſanctimoniam

niam ſuam variis ſcriptis æditis teſtati ſint quàmplurimi. Ac in his, quis Cardinale Hoſio ſanctior? quis Martino Cromero doctior? Orichouio eloquentior? Patricio elegantior? Gorſcio laborioſior? Sokolouio facundior reperiatur? De aliis gentibus & nationibus, quorum in hoc genere laudis & gloriæ non peræquè viguit induſtria, taceo: neque de rebus vel aliundè hoc ſæculo in has oras importatis, vel in iis inuentis & excogitatis loquor: non denique, quod ſuprà etiam dixi, auri & argenti auctam Indica nauigatione copiam commemoro, non fruges, non ligna, non medicamenta varia allata, refero: non de opibus & potentia vrbium, non de veſtitu inuſitato aggreſtiũ, non de ſplendore & ornamentis nobiliũ, non de magnificentia Principum verba facio: poſtremò nec ipſa pretia agrorum, in quibus tamen nec flumina piſcibus, nec ſyluæ feris, neque terra reſpondet præteriti æui frugibus, exaggero. Vnũ tantùmmodò illud dixero, multarũ rerũ nunc inueniri, nunc etiam nos deficere copiam, & tamen manere inſaturatam libidinem: & in eo tandem gradu conſtitiſſe iam omnia; vt cùm ſuprà non queant, breui infrà futura ſit credibile, & eum venturum, qui vt in ſumma pace, ſic eum qui in maximis bellorum procellis eſt naſcẽdus, gladio oris eſt occiſur⁹. Cuius interim prodromo authore Mahomete, quantũ Chriſtianæ gẽtes & nationes calamitatis patiãtur, perſpicuum eſt. Cùm verò eius aſſertor Turca tantum, quantum audimus habuerit in Perſide cladis, & domi demùm ſuæ iam experiatur ſeditionis; quid ex hac quoque Europæ parte eum non vrgeamus? quid tot tantiſque inuentionibus nouis gloriemur? & id quo pacto barbarorum liberemur metu non inueniamus? quid tot tantiſque amiſsis, & hanc amittamus occaſionem? Motuum quidem in Chriſtianis ſedandorum, cum externis gerendis (vt plerunque fit) bella ceſſent domeſtica; ſed vel eo etiam magis Turcicæ labefactandæ potentiæ; cuius ſi (vt aliâs fecimus) capiet nos obliuio, ille quidem ſui maiorumq; ſuorum inſtituti memor, breui nec opinantes nos aggredietur, &, quod Deus prohibeat omen, in cruore & cinere noſtro exultabit. An verò non ſatis ſuperque conſtat, quanta his proximis, non iam annis, ſed menſibus ſubſequuta Conſtantinopoli ſit ſeditio? cũ Beglerbegũ Græciæ, & quæſtorẽ Turcicũ concitata multitudo morte mulctare, Cæſare inſpectante minimè dubitauit? Quẽ etiã ipſum caſum, paulò pòſt atrox vrbis incendiũ eſt ſubſequutũ. Rara harũ rerũ aliqua in hoſtes opportunitas temporis, Dei ergâ nos propenſæ prænuncia eſt voluntatis. Nobis autem, quid obſecro ampliùs Deus Opt. Max. conce-

det,ſi tàm opportunam,& tàm neceſſariam occaſionem neglexerimus, belli in Turcã maturandi? Enimuerò eum nobis parſurum, ſit incredibile, qui tot reges, & regna, tot gentes atque nationes inſidioſo ſuo fœdere, ceu quodam laqueo, variè & perfidioſè diſperdidit. Habemus adhuc Auſtriacæ familiæ potentiam tantam, quanta proculdubio eſt Turcica: & rurſus moderationis animi & benignitatis non iam adumbrata, ſed expreſſa veſtigia quamplurima. Sic, ut ſi adeò etiam Turcicum penitus debellarent imperium, de oppreſsione in alios graui & intollerabili Auſtriacorum aliquo dominatu ſolicitos eſſe (vt faciunt) quoſdam, non neceſſarium videatur. Sæpiùs namque in præſtantibus familiis maiorum exemplis corroboratam & continuatam virtutem, quàm Neronis quinquennia in peius mutata licuit numeraſſe. Cuius rei, vt in multis & magnis, pauca tantùm exempla proferam. An Carolus V. qui tamẽ ipſe vt bellator, & armipotens potiùs eius, quæ cum Marte nihil commune manſuetudinis habet, expers eſſe non ægrè credi potuiſſet, Saxoniæ Duci, & Landgrauio Heſsiæ non pepercit, qui eum imperii gubernaculis priuare, ac ne titulo quidem Cæſareo dignari ampliùs velle, non modo animis, ſed etiam diſsidentes ab eo caſtris apertè ſpectabantur? Quid verò Ferdinandus tùm temporis Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque Rex, poſtea verò Imperator, an pro Hieronymo Laſco, Budæ à Ioanne rege eius æmulo detento, in cuius ille gratiam Solymanum Turcam ad Viennæ mœnia duxerat, non ſeſe apud eum interpoſuit? & an pro eo liberando nõ plurimum laborauit? Quid poſtremò de Maximiliano ſecundo Cęſare dixero? qui an Henricum III. Galliarum regem, cui in petitione Polonię regni cum Erneſto eius filio ſumma fuit æmulatio, ex Polonia ad ſe venientem comiter, humaniterque non habuit? non donis muneribusque eum ornauit? non filiis etiam ſuis in iter concomitantibus honorauit? quem ego ipſum Maximilianum dicentem audiui aliquando, cùm nũ tantũ tamq; paucis comitatum hoſpitem apud ſe videre ſperauiſſet, interrogaretur, Et vidi, inquit, & eo quo par fuit honore habui, cùm ille totũ meæ concrediſſet viciſsim ſe poteſtati. Magnificam profectò vocem, & magno Cæſare dignam, quem non tàm quod liceret, quàm quod deceret ſummis quibusque regibus cordi eſſe debere teſtabatur. Atque hæc videlicet rara & virtutis exempla ſunt admiranda; vt de tot tantisque aliis, quæ ceu quodam in ſpeculo in hac relucent familia, hoc loco taceamus. Sed nimirum luſcus oculus næuos cernit potiùs, quàm aliqua alia in corpore pulchriora. Vnde communi ſermone illud

tritum,

tritum in prouerbii abiit conſuetudinem, nullam eſſe inuidiam quàm virtutis & felicitatis acriorẽ. Quæ cùm ſeneſcente hoc mundo, in Auſtriaca familia, occulta quadam diuinæ voluntatis lege, ſumma appareat, & ſi inuidi, & maleuoli non obſtarent, Turcicæ rabiei & cupiditati haud dubiè finem modumque imponeret: non deſunt tamen Chriſtiani ii, ſi tantùm eo nomine ſunt digni, qui ſi alterutrum eligendum eſſet, mallent fortaſſe Turcæ, quàm Auſtriacorum regum augeri potentiam. Vtinam quidem etiam ita ipſis eueniat, vt benè merentur de Repub. Sociis enim debilitandis fortioribus, fit barbaris gradus in omnium noſtrum viſcera ad vlterius fidentiusque penetrandum. Neque verò dubites magnis & tyrannicis imperiis, aliud aliquid ceu obicis cuiuſdam loco poni & obiici oportere; quàm & magnis viribus, & moderati rurſus imperii reges; vt quantum vel ipſa recordatione tyrannis homines non modò animis, ſed ipſis adeò corporibus perhorreſcunt, tantũ moderati ſpe & expectatione vnius iuſti magis alliciantur principatus. Malè quippè curatum eſt ſemper, quod à multis curabatur. Ad pacta & bellorum fœdera inter ſe firmiter obſeruanda, adamãtino illo ſanguinis, vel arctiſsimæ neceſsitudinis nexu, eſt, fuitque ſemper opus. Diſpari genere & ſemine reges vel ad tempus aliquod fœderũ ſocietate colligati, vix memorabile quid præſtiterunt. Contrà verò, vnius capitis belluã, non multis caudis bellũ indiget ſociale. Cuius ſex potiſsimũ ſunt leges: prima de ærario, de mortuorum beneficiis altera: de ſortibus tertia: quarta ſit lex epularis: quinta de ſociorum belli clientelis: ſexta de coloniis nouis. Quarum promulgatarum auctoritate neceſſariam pecuniam Chriſtianorum Ducibus minimè opinor defuturam. Cogitate interim, quàm vera ſint omnia, quæ dico, & reuoluentes animo cunctarũ gentium nationumque hiſtorias, quantum ſanguinis & arctæ neceſsitudinis ſit vinculum, ad feliciter ordienda continuandaque & tandem etiam terminanda bella, vobiſcum ipſi conſiderate. Nam vt duntaxat recentiora exempla proferantur, quæ etiam ipſa, haud ſcio, ſi non commouerint magis. Quid olim illud inter Carolum Cæſarem, & inter Venetos ictum in Turcas fœdus habuerit firmitatis, ſatis conſtat: & quid denique & alterum inter Philippum Hiſpaniarum regem, & eoſdem Venetos poſtremò percuſſum. Præterita quidem ætas magiſtra ſit ſubſequentis. At verò, cùm ad eos eſt ventum, qui ſanguinis & neceſsitudinis inter ſe vincula aliqua habuerunt, quàm firma fœdera, & bellandi fuerit ſocietas iis rata, vobiſcum ipſi recordamini. Nam, vt ab iiſdem Auſtriacis non rece-

damus, enimuerò ignoratur, quàm Ferdinandus rex Romanorum, Carolum V. Cæſarem ſuum fratrem bello Saxonico, contra Ioannem Fridericum Ducem, opportunis Hungaricis auxiliis, à quibus tandem & ipſe Dux captiuus eſt factus, ſubleuauit: & quàm ei viciſsim Bohemicis tumultibus gratiam Cæſar ipſe rependit, cùm Marchionem Marimani cum ſelectis Hiſpanorum Italorumque aliquot cohortibus Pragam miſiſſet. Celeriter enim ſeditioſi opprimendi ſunt motus, nec vel minimum ſpatii dandum eſt coniuratis. Quod cùm vel in bellis aliis, minoris ſanè momenti & periculi olim valuerit; quanto toto animo, & viribus incumbendum eſt vehementiùs in hoc bellum Turcicum Chriſtianis; vt ſi adeò nullus ſanguinis & neceſsitudinis iis eſſet nexus, ſolùm religionis vinculum, ſeruando ſemel icto fœdere, ſatis ſuperque nos animaret. Præſtat enim in communionem temporum ſe ſuaque ſociis dare, quàm vel aridis foliis Turcis dominis triumphare. Sit, fueritq; ſemper, maximis viris in magiſtratu poſitis, à ſe ſuiſque arma auertere: nec ſatis iis fidere, à quibus aliquando nobis non minùs quàm à furore Turcico immineret diſcriminis; ſed tamen, qui Chriſtiani dici & haberi volunt, in tanta vicinorum miſeria, qui nō fecerint officium, quãlibet ſingulis eſſet pereundum. Tyrannũ naturâ odimus, & in ſocietatem conſilii, fraudené an virtute, non requiras, è medio tollendi, tanquàm in equum Troianum non inuiti permittimus nos intromitti. Qui id non faciant pro aris & focis, pro ipſa ſui ſeruatoris religione & gloria, iuſtè indicto & denunciato bello, omnes certatim Chriſtiani? Nam vt Hungarorum hoc ferè ducentorum annorum Turcico in eos bello paruæ admodùm factæ videantur reliquiæ; quid & adhuc illæ valeant, & quantum tot tantarumque aliarum Chriſtianarum gentium reſtet robur; & quid nunc hæc, nunc illa, bellando habeat adiumenti, pauliſper expendamus: ſi ſerio aggredi rem, & vna alteri natio ſeruare fidem icto ſemel fœdere, & interpoſito iureiurando, aut certa aliqua cautione haberēt apud ſe perpetuò conſtitutum. Quid enim Italo longè præſertim à patria diſſito eſt fuitque ſemper bellicoſiùs? quid ad Statariam pugnam Germano firmiùs? quid Gallo primo impetu validiùs? quid Polono animoſiùs? quid Sueco inediæ patientiùs? quid Anglo armis celeriùs? quid Scoto ſolertiùs? quid Dano robuſtiùs? quid Moſcho munitionibus defendendis obſtinatiùs? Et quiſquàm dubitabit tot tamque præſtantibus, quæ adhuc liberæ ſunt, gentibus, illæ in ſeruitute natæ & educatæ nationes, quàm longè ſint inferiores, & quàm exanguis Arabs, nudus Afer, imbellis Aſiaticus, ineptus

Syrus

Syrus, degener Macedo, luxurioſus Græcus, periculoſiſsimè his opponantur? Vt enim publica munera plus vel minùs quibus conferuntur idoneos; ſic rerum gerendarum occaſiones illuſtrant bellatorum, vel obſcurant nomina, & ipſas vniuerſas nationes. Quo magis orientalibus deuictis, C. Cæſar, veni, vidi, vici, aliquando ipſo de ſe prædicauit. Sunt enim Aſiatici, vt plerunque fit, effœminati populi: Europei omniũ maximè bellicoſi; quorũ cõtra, vt alicui etiam parti Turca dominetur, vel id quidẽ vnũ quòd dominatur, ad illud inuictum animi robur, quo & conſilio omnia in bellis gubernãtur valde eſt infeſtum; nec aut recto vſu, aut exercitatione bellandi, aut armis, aut caſtrenſi diſciplina, aut quolibet bellico apparatu poſſunt Chriſtianis reſpõdere. Europei deniq;, omnes illi Alexãdrini, Pyrrhi, Scipiones, Cæſares, Pompeii, & alii duces fuerũt, qui orbem terrarum nominis ſui impleuerunt gloria. Quid? quòd & Romani ipſi rerum domini, non aliis quàm Europeis populis tot gentium atque nationum facti ſunt victores. Ipſum denique Alexandrum, non pluribus, quàm aliquot & triginta bellatorum millibus, orbem terrarum ſuo ſubieciſſe imperio accepimus. Germania verò omnium prouinciarum ampliſsima, & haud ſcio, ſi non & ditiſsima, quæ tot atque tantis aliis nationibus militem ſubminiſtrat; Italia, quæ Romanæ olim virtutis hæres & æmula eſt: Hiſpania, quę pluribus centum annis, quàm Turcia præſtitit, tercentis: Polonia, quæ tot equitum & nobilium numerat millia: Moſchouia, quæ cum Aſia toties certauit, aliquid memoratu dignum hac in parte coniunctim non facerent? non barbaricæ ſeruitutis iugum à ceruicibus ſuis depellerent? non Turcas & Tartaros ab his, in quibus nunc ſunt ſedibus, longiùs amouerent? Sed expedit quidem nullã ampliùs belli contra Turcam gerendi, occaſionis expectare tarditatem: neque præſtolari, vt quod hactenus fecit, nunc populo aut principe iſto armis perterrefaciendo, nunc ad tempus illo fœdere vinciendo, nunc ancipiti contentione diſtrahendo vno, nunc aggrediendo altero, omnes tandem ſpoliet libertate. Ferunt eundẽ illum, quem ſuperiùs etiam memoraui Alexandrum (libenter enim in iiſdem, & præſertim claris, perſtamus exemplis) ferunt, inquam, in bellum profecturum, non plura quàm ſeptuaginta talenta in militum ſtipendium, nec niſi pro triginta diebus ſecum accepiſſe cõmeatus. Quorſum verò Germaniæ tot erunt pecuniæ? quorſum opes & magnifica ſuppellex Italiæ? quorſum ex occidente tantum auri Hiſpaniæ? quorſum tot tantique commeatus, quæ horreum occidentis dicitur, Poloniæ; ſi in rem tàm, quàm eſt bellum Turcicum,

cum neceſſariam, aut ſumptuum eos pœniteat, aut commeatu deſtituantur? cùm ad debellandum terrarum orbem Alexander Macedo ferro omnia hæc habuerit viliora. Vt enim neruus bellorum vulgo dicatur pecunia, ferro geritur res: & vbi nauus, horridus, lacer miles amatur; ibi hoſpes pecunioſus & ſplendidus ſpoliatur. Benè denique agitur de Centenario, cuius numerus denarius veluti quidam cautor periculi eſt imminentis. Age, quantæ venationibus otioſis, quantæ ad luxum, & voluptatem epulis, quantæ ad ſuperbiam veſtibus & gemmis temerè pecuniæ impenduntur? Colligendis interim in Turcam copiis, pecuniæ nobis deeſſent aut commeatus! Abſit hoc tantum à nobis dedecus Chriſtiani nominis atque ſeminis. Sit monetalibus pecuniæ cura, & præneſtinis (ſi tollerandi erunt) commeatus. Careant verò omnes omnibus rebus, qui in bello tàm glorioſo & neceſſario proſequendo, digno ipſis ſe animo tandem caruerint. Quid? An ſi hoc tantum peſtilentiæ, ſeu in venis & in viſceribus Europæ incluſæ, vel quàmprimum noluerimus extirpare, in graue cuncti non deueniamus diſcrimen? Senſim quidem ſine ſenſu pericula augentur: ſed cùm vires ſumpſerint, difficillimè iis prouidetur. An verò alicui fuerit dubium, quantum non modò Chriſtiani, quorum talium operum merces in cælis eſt ampliſsima; ſed prophani etiam illi, ac à veri Dei cognitione homines remoti, dubiis temporibus ſuorum iuuandorum fuerunt cupidiſsimi? Fabius Romanus pro captiuis recuperandis hæreditatem ſuam vendidit. Gotifredus Lotaringus in Aſiam contra Saracenos profecturus, vendito patrimonio, pecuniam in militem ſecum ducendum corrogauit. Quid horum etiam aliquid hodie non fieret? à tot tantiſque Chriſtianis opulentiſsimis regibus, atque principibus? qui quidem non iam vendendis principatibus, ſed minuendis duntaxat cupiditatum ſumptibus, magna hac in parte, & glorioſa multa præſtarent, neque (vt opinio mea fert) vlla alia magis re, quàm vel hac vna & facili, nomen & genus nobilitarent ſuũ; & tũ ſibi, tũ poſteris perpetuũ otium tranquillitatemque afferent. Multi enim multarum bonarum rerum auctores ſunt grati; ſed nulli quàm publici otii & quietis gratiores. Sed hæc fortaſſe optaueris, quàm ſperaueris potiùs; cùm vnus tantùm ſpectet alterum, & nemo, ſi vel maximè queat, operi admoueat manum; vt nõ multo omnes diſsimiles muribus, qui catto alligare volebant ſonos; ſed ad id præſtandum præ aliis volebat primùm vouere ſe nemo, videantur. Plures enim ſemper conſilium dare, quàm in ſe periculum viſi ſunt aſſumpſiſſe. Vetus autem eſt verbum, bella fama

conſtare

conſtare ſemperq́ue conſtitiſſe, & audaces raro eſſe infelices. Quis igitur dubitet, ſi vnus alterué potentiorum principum Turcas ſerio aggrederetur, plures ſimul gentes atq; nationes, tàm quidē eas, quæ ipſis ſubſunt, quàm & eas, quæ talem iam pridem occaſionem offerri ſibi cupiunt, non tam mercede conductas, quàm pietate Chriſtiana excitatas, & bonæ ſpei plenas, arma ſumpturas, & illis Principibus ſe coniuncturas? Semper enim potentiorum opibus multi inhiant, ſed maximè tyrannorum. Pauci Gotti illi initiò fuerant, qui ad debellandam Romam, & in ſanguine Romano aliorū vindicandas iniurias mare traiecerunt: ſed non tàm quidem citò tranſmiſſum ab iis eſt mare, quàm infinita multitudo ad eos confluxit; & non modò Romæ, ſed in multis etiam aliis regnis & prouinciis nominis & armorum Gotticorum terrorem propagauit. Quid? an non proditum memoriȩ eſt, debellato oriente, Babylonem reuerſum, Alexandrum magnum, omnium gentium, etiam earum quæ ipſius armis domitæ non fuerant, legationes apud ſe habuiſſe? Quod & Carolo magno Cæſari bellis memorabilibus confectis ſcribunt quidam accidiſſe Aquiſgrani. Quid verò idem ſibi euenturum ipſi etiam Chriſtiani non ſperarent Principes? ſi vel ſemel in viſcera Turciæ ingreſsi, Conſtantinopoli potirentur. Eſt enim veluti quædam ſatietas rerum, & veterum dominiorum, omnesq́ue tandem vel inuiti, ad nutum ſe accommodant ſemper, victoris. Equidem ita ſtatuo, Boſphori & Propontidis fauces, non tàm claſsē ſuperare facilè poſſe Chriſtianā, nec tàm triremes occiduas Tyriis vel Alexandrinis ſe oppoſituras; quàm omnes Ægei, Adriatici, Auſonii, Tyrrheni maris populi à Turcis deficerent, & Chriſtianos in Turciā venientes cūcti libenter adiuuarent. Nō tàm denique per Valachiam Polonicus, per Hungariam Gȩrmanicus, per Epyrum & Macedoniam Italicus exercitus citò proficiſceretur; quàm Daces, & Valachi, & omnes Danubii accolæ, quàm Raſcii & Epirotæ auidè occaſionem arriperent recuperandæ libertatis. Amiſſo enim, quàm poſſeſſo, quid iuris ſui ſit eſſe, faciliùs exploramus. Conſtans in hanc vſque diem multorum eſt opinio, ſi poſt Naupactanam de Turcis victoriam, Chriſtiani rectà petiiſſent Byzantium, eo procul omni dubio potiri potuiſſe; vt ſicuti nauale, quod Antonius, & Cleopatra eodem in freto ſuperati ſunt, prælium, bello Romanorum inteſtino finem impoſuit; ſic & illa clades earum calamitatum, quæ nos adhuc à Turca manent, finem feciſſet. Magnus quippe vbique aduentantis terror eſt hoſtis; ſed in Turcico tyrannico imperio maximus eſſet victoris. Sed vereor

quod

quod olim Maharbal, à Cannenſi pugna, ſuo Annibali dixerat, ne idē etiā nobis dici poſſe videatur, quòd videlicèt vincere ſciuimus, verùm victoria vti planè neſciebamus: aut verò, quòd fortè etiam exercitus noſter à tàm horribili poſt hominū memoriam conflictu, nouis indigebat ſupplementis. Nemini namq; tàm feliciter vnquā ceſsit victoria; vt etiā ſuos in ea aculeos Mars nō reliquerit. Quæ ego vel propterea tantùm commemoro, vt recenſendis præteritis, tales in poſterum errores ſemper vitemus, & ſtudia occupationesq́ue noſtras non in luxu,& voluptate, ſed in perſeuerantia, & labore, parta etiam victoria, collocare minimè dubitemus. Nihil enim in bellicis rebus firmum & ſtabile eſt, antequàm integrè fuerit debellatum. Et quæ olim Pœnis Capua à Canneñ. pugna luxuriæ prębuit exempla, metuo ne Neapoleos Hiſpanis poſt Naupactanam rurſus præbuerit irritamenta. Alacriùs namque vitiorum ſequimur & exprimimus veſtigia, quàm virtutum aliis etiam imitanda relinquimus exempla. Quantum autem non tantùm in aſſequendis, verùm etiam in continuandis victoriis ſit poſitum, nemo non intelligit, qui habet nō modo iudicii aliquid,verùmetiā ſanitatis.Cū enim ſecundas quàm aduerſas ferre res difficiliùs ſemp fuerit, tum nimirū in victoria, quæ naturà ſuperba & inſolens eſt, difficillimū. Quo magis hoc vel inprimis Turcicum bellum conſideratè,& cum magno apparatu eſt ordiendum, fortiter gerendum, & conſtanter proſequendum. Belli enim cum Turca adminiſtrandi lapſus, aut ipſa morte, aut æterna conſtiterint ſeruitute. Iam quidem Chriſtianorum olim Ducū & militum tantus erat ardor in hoſtes religionis excitatus, vt nec venti,nec remi (quod aiunt) eis ſatisfacerent: & vel Alexio Conſtantinopoleos Cæſare obſtante, longiſsimis itineribus emenſis, terra mariq́ue, in Aſiam penetrarent. Nos verò qui domi, & quaſi præ foribus hoſtem habemus, quid tandem impediat? niſi fortè, quod tamen ſuſpicari non poſſum, ipſimet Chriſtiani. Qui ſi hoc facerent, à communione reliqui corporis, tanquàm putida, & ſanguine carentia membra meritò abſcinderentur; vtpote quæ indigna ſuo ſe capite Chriſto eſſe, vel hoc ipſo facerent non obſcurè cunctis teſtatum. Etenim nec opes & dominationes, neque vllius dolor iniuriæ debet eſſe tanti, vt Chriſtiani nominis & religionis horum cauſa reddamur, & appellemur deſertores. O beatum Pont. Max. quo Duce & auctore bellum hoc decerneretur: beatos reges & principes, quibus hæc tanta victoria nobis diuinitus daretur: beatos militum præfectos,& milites ipſos, quorum auſpiciis, & manibus pararetur. Eſt in æterna memoria

Vrba-

Vrbanus hoc nomine ſecundus Pont. Max. & Bernhardus Clarauallenſis Abbas, Doctor mellifluus, qui in Clarauallenſi concilio, belli in Sarracenos ſuſcipiendi, piiſsimi fuerunt auctores. Gratum eſt Conradi Sueui Imperatoris apud poſteritatem nomen; quem in Sarracenos profectũ nõ hoſtiũ potentia, ſed Græcorũ impediuit verſutia, qui commeatus nomine, gipſum loco farinæ dabant, & Latinorum felicitati in Aſia inuidebant. Nõ enim obſcurus Chriſtianorum in alios eſt liuor: ſed tanto etiam grauior ipſius eſt fætor. Poſtremò ad aſtra ipſa Beldauinus fertur, Hieroſolymitanus rex quartus, qui rebus præclarè contra Sarracenos geſtis, & fugatis ad Aſcolonem Saladini copiis, longè lateque in Aſia imperauit. Nec verò & de Ludouico Sancto, peſte in Aſiatica contra Sarracenos expeditione extincto; non de Vladiſlao ad Varnam Polono, non de Ludouico eiuſdem ſanguinis ad Mochaczum à Turcis interfecto, vlla obmuteſcet vetuſtas. Acriores quippè ea bella radices agunt, quæ pro Chriſti gloria, & publica omnium tranquillitate gerũtur, quàm vt obliuione poſteritatis facilè obruãtur. Iam verò, nec ipſa Turcica potentia tanta fuerit, vt inuicta alicui videatur: & quid nos tantopere bellum illud terreat, quod volentibus nolentibus tandẽ aliquãdo neceſſariò eſt perferendũ. Qui enim id feceris inuitus, quod facere debes tandem coactus? Iis denique Turca ſit terribilis, qui eius vires & potentiã, opinione magis, quàm ipſa re metiuntur. Habuerunt fateor, peccatis noſtris exigentibus, multũ felicitatis in Chriſtianos Ottomani: ac vt prætercam ſuperiores alios, nonné prodigii cuiuſdam loco propemodum videbatur vnũ illum, qui cepit Conſtantinopolim, Mahometem, duo imperia, duodecim regna, viginti ſex prouincias, ducentas præmunitas vrbes, Ottomanorum imperio adieciſſe, Selymum, Soldanum Ægypti & Mamalucos debellaſſe: Solymanum Rhodum, & magnam Hungariæ partem poſſediſſe: Selymum alterum Cyprum occupaſſe. Et tamen iſta omnia, nonné Chriſtianorum inter ſe diſcordiæ, quàm Turcicæ adſcripſeris potiùs potẽtiæ? Paruis certè rebus, magna cõſenſione fit acceſsio: & grandiũ, ſubitus diſcidio eſt interitus. Quod vt in noſtris, ſic haud dubiè in Turcicis patere iam rebus, rerumq; conuerſionibus, quas à Naupactana Chriſtianorum de iis victoria videmus non obſcurè inclinare. Nam vt pater iſtius homo ebrioſus, & fuerit penè nihili: ſic & Amurathes filius non multò eò eſt præſtantior; vtpotè, qui voluptatibus deditus, exercitum ducere in expeditionem ipſe perrarò aut nunquàm voluerit; & ſi adeò etiam voluiſſet, per valetudinem non potuerit. Quo ipſo purpuratis &

prætorianis ferè omnibus contemptui eſt atque odio. Præcipuos militiæ præfectos amiſit in Perſide:infinitam Tartarorum multitudinem equitatui Perſico temerè toties obiecit: ærarium Conſtantinopoli exhauſit: & noua iam clade à Perſis accepta, iis omnibus, qui vel minimum ſtipendium merentur, militiam imperauit. Quãdiu id facturus ſit, neſcio. Sed illud quidem video, præter incertos valetudinis exitus, talium non diuturnos ſolere eſſe principatus. Et vt benè proſpereque geſtas res, regum & principum felicitati; ſic aduerſos pręliorum exitus infelicitati & ignauiæ ferri acceptos, & militiam pecuniamque crebrò imperatam, odium & tumultus in vulgo ſæpiùs commouere. Otium namque multitudo cupit: ſed parando interim otio, odit pecuniarum exactores. Ac ne multa, deeſt conſilium domi, foris languet barbaris animus: & tàm in purpuratis duces, quàm in prætorianis veterani milites, & denique in ipſis adeò Ottomanis priſtinæ virtutis æmuli, deſiderantur Imperatores. Omnia torrentis præcipitantur inſtar; quia & imperium quidem totum, Mahomete ipſo teſte, breui eſt præcipitandum. Ac ſicuti æger mortique proximus homo, non vno aut altero (vt plerunque fit) morbo laborauerit, ſed accumulantur, qui eum tandem emori faciant quàmplurimi; ſic & regna ſiue imperia, cùm ſemel viribus deſtitui cœperint, vel opinione celeriùs ad exitiũ deuoluũtur. Sunt enim vt in mortaliũ ætatulis, ſic & in regnorũ temporibus ſua pueritiæ, ſua adoleſcentiæ, ſua virilis ætatis, & ſua deniq; ſpatia ſenectutis. Sed fac in Turcia horũ ſpectari nihil, fac nihil deſiderari, nil requiri, quę ad ducẽdos in expeditionẽ exercitus, ad tuẽda ſua, ad infeſtãda aliena pertinerent, pares ſuperiorũ temporũ Turcicas eſſe vires, exercitatas copias, inuictas Prætorianorũ legiones, gazã immẽſam, innumerabilẽ Aſiaticũ exercitũ, florẽtẽ in Hũgaria equitatũ. Nõ audiẽdos eſſe eos, qui vel hoſtiũ extenuãt, vel noſtras vires verbis exaggerãt: qui, quod dici ſolet, in pręlia inermes ex triclinio educũt in aciẽ molliores; nec ſatis animaduertũt, quã parũ ſit fidei in amicis, cõſtantiæ in ſociis, firmitatis in ictis fœderibus, diſparitatis in pacatis & perturbatis tẽporibus: & quã deniq; pars maior opprimat ſæpè minorẽ etiã meliorẽ. Quid? An verò & iam fœderũ inter Chriſtianos conſtanter ſeruatorũ exempla defuerint? & an magnũ hoſtiũ numerũ paruis interdum copiolis nõ audiuimus profligari? quod ipſum vel eo etiam in Turcas magis ſperaueris, quo maior, & magis incõdita paſsim in exercitibꝰ eorũ occurrit multitudo. Non enim raro ſeipſos impediunt, quàm adiuuant multi vehementius, & primis ſecundiſuè ordinibus perruptis,

non

non vſque eò frequenter ordines redintegrantur. Itaque, qui prudentiores ſunt, niſi exploratam & quaſi in manibus habeant victoriam, vniuerſam rem vnius prælii exitui ægrè committunt. Quod contrà Turcæ non inuiti faciunt, quò faciliùs etiam profligantur. In Stataria enim pugna, ordines ſeruati, quod in Turcia ſecus videas, & milites armati valuerint plurimũ; cùm vel minimis etiam rebus, ſolis radiis infeſtis, locis decliuibus & luteis, aut non rectè diſpoſitæ copiæ, voces à præfectis militum ambiguè prolatæ, vel perperam à militibus intellectæ, omnem ſæpè facultatem incidant hoſtiles acies ſuperandi. Sic vt & noſtra, & auorum noſtrorum memoria, temeritatis ſuæ barbari ſæpiùs dederint pœnas; & quoties aperto Marte pugnatum eſt, non diu tulerint Chriſtianorum copias ſibi infeſtas. Sic Scanderbegius, ſic Ioannes Hunniades, ſic plures quam ſubitò cõmemorari poſſent, retulerũt de iis victorias: ſic Huniadis filius Matthias Hungarię rex, Budã ſuã, nõ ſecus ac perpetuã quandam in Turcas militiæ habuit officinã, ex qua cõparatis exercitibus hoſtes vincebat. Sic & noſtra ætate clariſsima illa ad Naupactum obtigit victoria; vt quantus Turcarum numerus Taurinenſi, Rhodio, Viennenſi, Melittæ, Segeti, Famaguſtæ, & nunc Perſicis bellis perierit, taceamus. Scitur quidem optimè, quòd armis tractandis idonei viri non peræquè quàm pereunt facilè adoleſcunt, & quòd omnia bella, tanquàm quædam nundinæ mortis & mercatus ſunt, quæ vna & altera die tot diſperdunt, quot multo longioris ætatis ſpatia vix aliquando parient & congregabunt. Quę omnia, vt ſe reuera habent, peruelim intelligas: & tanta tot hoſtium fama, atque potentia, à rebus contra eos gerendis non retardêre. Nam ſi hoc adeò ſpectaueris, ne ad tantum tamque locupletem tyrannum ſuperandum imparibus viribus rem aggreſſus, in medio quod aiunt curſu, neceſſaria requiras; ſolusné Turca fuerit, qui numeroſos exercitus ducat in expeditionem? Annis ab hinc circiter quingentis, in Calcedonia luſtrato exercitu, ſexcenta peditum & centum equitum Chriſtianorum millia ſunt numerata: quæ demũ Sarracenos Hieroſolyma expulerunt. Sigiſmundus verò Imperator, idemque Hungariæ & Bohemiæ rex, ſcimus quoties, quãta, & quàm ſelecta auxilia in Turcas habuerit ex Germanica, Gallica, Polonica, Boëmica, & Hungarica nationibus: ſi aut magis ſcienter voluiſſet, aut propter Boëmiæ auctore Zyska motus, facilè potuiſſet cum barbaris bellauiſſe. Multi enim ſibi videntur, & non ſunt; & multi ſunt, nec tamen facilè queunt eſſe & haberi bellatores. Age, an & Sabellicus, ſcriptor grauis & minimè imperitus au-

ctor non eſt Pio II. Pont. Max. bellum in Turcam apparanti, ex ipſa D. Franciſci familia, triginta, quæ arma tractare poterant, millia, Generalem quem vocant, ipſorum præpoſitum promiſiſſe? Quid verò (vt vel miſſos faciamus Monachos) bellicoſiſsimas gentes, clariſsimos Duces, numeroſiſsimos milites profecturos in hoc bellum dubitemus, quod apparârent tot tantæque Chriſtianæ nationes, Pont. confirmaret, Max. Cæſar & reges alii conſtantiſsimè perſequerentur? Abſumpſit Gallia trigeſies, Belgium paulò minùs cẽtena hominum millia; & quis non diceret longè minori hominum & pecuniarum iactura Conſtantinopolim capi, & Turcam ex Europa pelli potuiſſe? Viſus ad Rauennam ab vtraque parte paulò minor quàm centum millium eſt exercitus, ad Ceriſolam quinquaginta, ad Orſcham, ad Mettim octoginta, ad S. Quintinum ad Harlemium in Belgio, ad Moncotorum in Galliis circiter ſexaginta, & haud ſcio an Maximiliani Cæſaris aut ad Pozuolum & Radaskouicium oppidum Polonorum regis Sigiſmundi Auguſti; cuius item ſucceſſor Stephanus terna in Moſchouiam profectione, vltra triginta millia habuit bellatorum. Quid horum vnus aut alter exercitus in Turcia non effeciſſet? & num tot atque tantos populos iampridem rebellionis cupidos, ad arma in tyrannum concitaſſet? Sumus profectò ad inuidiam quàm miſericordiam vel inter nos ipſos proniores. Quid ergò & Turcam inclinatum non vrſiſſemus? Sed ſi ne nunc quidem excitabimur, cùm ille & domi & foris infeſtetur; ne ob ingratum tanti erga nos diuini beneficii animum, infeliciſsima quæque tandem experiamur, metuamus. Deus Opt. Max. cùm loqui nobiſcum non ſoleat, occaſionibus quid fieri, vel ſecus velit, adhortatur. Hominum eſt, vel rerum & temporum momenta diuinæ voluntatis expendere ſecum prænuncia: vel diuinitùs ſemel oblatam rei benè gerendæ aſpernari facultatem. Hoſtes ſanè noſtri, homines, vt nos de iis iudicamus, agreſtes & barbari, poſteaquàm diuinitùs diſcordiam nobis fuerint imprecati, in omnes omnium rerum, temporumque occaſiones contra nos ſunt intentiſsimi; & quod ad debellandos ſubigendosq; nos pertinet, vltrò ipſi conſectantur. Nos verò & pro eorum diſcordia, & pro noſtra concordia, ſegniter admodum Deum precamur: & cùm benè gerendæ rei obtulerit ſe occaſio, parum auidè ea vtimur, aut ſcienter. Quid igitur nos futuros ſperemus aliis feliciores, cùm nihilò ſimus ad res gerendas promptiores? & quid non eorum potiùs extimeſcamus caſum, quorum in rebus pernicioſis proponimus nobis exemplum turpiter imitandum? Tantum quippè pro ſe quiſque

felici-

felicitatis, quantũ in rebus agendis habuerit induſtriæ aut firmitatis. Et quemadmodum cùm ad ſcopulos alliditur nauis, non ventos aut tempeſtatem, ſed naucleros citiùs accuſamus; ſic hoc vel illo regno prouinciaué pereunte, non aſtra, eorumúe motorem, ſed noſipſos potiùs inculpemus. Non enim fatis, ſed fatuis infeſti rerum & temporum caſus adſcribuntur. Sed heus tu, dicat mihi aliquis, bella ſuades, claſsicum canis Varſauici, reges & Principes noſtros ad arma excitare, & nouis quibuſque difficultatibus vis implicare. Abſit hæc à nobis cogitatio. Quid? An ignoras bellorum exitus eſſe, ſemperque fuiſſe ancipites, & eligendam certam pacem, quàm incertam ſperandam potiùs eſſe victoriam? & quo quenque magis deſtitui ratione, eò bellorum & tumultuum videri cupidiorem? Multa quæ recta ſunt, eſſe in propatulo, quæ expediunt rebus, latere in obſcuro. Cùm ad bellum ſemel deuentum eſt, plures præter opinionem difficiles ſuboriri quotidie res, ſed & ipſam perpetuò nodoſam eſſe deliberationem: vix namque aliquid decernitur, quod in magnam difficultatem nõ incurrerit. Eorum hæc eſſe conſilia, qui communi incendio, quàm ſuo volunt potiùs conflagrare, & qui neſciunt arma facilè capi; ſed non ſemper vt cui collibuerit deponi, & initia, ac finem bellorum non vnius & eiuſdẽ haberi poteſtatis. Non omnes opinor tuæ ſubſcribent huic ſententiæ. Difficillimè quippè his moribus & tẽporibus Principes ſibi fidunt, nec facilè qui conſilia præſtant, iidem & pericula adeunt; nec admodum ſtabilia & diuturna fœdera plerunque inter ſe ſortiuntur; & tàm poſteà quàm etiam antè quàm ineantur, multi vocantur in extremum diſcrimen. Primi enim, & periculis magis expoſiti, veluti feræ ex latibulis ſuis egreſſæ, ab hoc tyranno conficiuntur. Stant poſt principia alii, & alienæ calamitatis otioſi tantummodò ſunt ſpectatores; qui & malunt præſentibus ſubtrahere ſe periculis, quàm vel paulò tardiùs cædere in prædam victori. Maximè autem ij hoc refugiunt, qui regnorum & prouinciarum iacturam facere poſſunt, nec in hanc vt ita dicam, arenam, verbis ſe elici facilè patiuntur. Multa etenim effinguntur oratione, quæ præſtari haud ita facilè queunt ipſa re atq; veritate. Meminiſſe autẽ Principes debent, nõ ſolùm quantũ ſibi commiſſum, ſed etiã quantũ permiſſum ſit; & ſuſcipiendis bellis, nõ tã debent proſpicere, quàm reſpicere: cùm omnia quidem præterita, ſed maximè aduerſi bellorũ & prœliorũ caſus ægerrimè corrigãtur. Antiqua fœdera, non temerè eſſe abrumpenda, cùm vel in minimis quibuſque rebus, antiquæ conſuetudinis momenta omnia rectiſsimè obſeruentur,

 tur,

tur, & ad ruiturum murum non applicandum humerum; nec impellendum plauſtrum, quod ſuapte ad ruinam eſt inclinatum. Videre indies liceret magnam varietatem rerum & temporum, dubios & ancipites caſus multos, teneros & flexibiles mortalium animos; multum denique inſidiarum atque vanitatum vbique deprehendas. Iam vel illud quoque tenendum eſſe memoria, priùs conſilio, quàm armis omnia eſſe experiunda: & vel hoſti ſeruandam eſſe fidem, nec quærendam latebram periurio, vbi maior quàm vllius alterius rei habenda ratio eſt æquitatis. Plantas non coaleſcere, quæ huc & illuc ſæpenumerò transferrentur: nec ſtudiosè quærendum, qua cum gente & natione à barbaris conculcemur. Poſtremò, omnia quæ dilapſa fluxerunt, ſeueris legibus prius eſſe vincienda domi, quàm exercitus coadunãdos foris, neſcitur, ſi ſuis an hoſtibus grauius vulnus inflicturos. Tu vt voles multa dixeris, non habebis peræquè omnes dicto audientes. Cui ego viciſſim ſic reſpondeo, me non pacem odiſſe, ſed magis bellum atrox & periculoſum, pacis nomine inuolutum reformidare: in duobus malis, minus ſemper malum eligi oportere: & aut ſub iugum Turcicũ ſupplicibus & abiectis eſſe eundum, aut vi & armis repellendam ſeruitutem. vnam eſſe ſalutis viam, ſemel vel in perpetuum ſalutem deſperaſſe. Grauiſsimi quippè morſus irritatæ ſunt neceſsitatis: & nihil amentiùs, quàm conſulere otio, quod nõ habuerit dignitatẽ. Turcam perpetuum & hæreditarium eſſe hoſtem Chriſtiani nominis atque ſeminis, eòuſque fidum prorſus inuentum nemini, quo minùs illius quàm commodis potiùs ſuis, pacem & bellum cum eo metiretur. Quid igitur, cùm in hanc, vt ita dicam, foueam in Perſide inciderit, non obruendum, & hanc vnam aperiendam viam, tumultibus in Europa tranquillandis? Militaria ingenia, ſi foris quod agant non habuerint, domi motus quęſitura: longè verò interim præſtare alienis inuadendis, quàm ſuis tuendis occupari; cùm iure ille proximior Deo ſit Opt. Max. qui vindicet & tueatur eius maieſtatẽ, neq; vlla gens reperiatur, quæ religionis defenſionẽ etiã cum periculo capitis & fortunarũ, non conſtantiſsimè ſit proſequuta, & in vicinorũ calamitate non quæſierit modos & rationes expediendæ ſalutis. Viri boni eſſe officium, quęcunq; fors tulerit, caſum cũ iis qui dicuntur eſſe boni, potiùs ferre, quàm ab iis diſgregari: cùm non poſsit bellũ non eſſe æquum, quod eſt neceſſarium, & quo non niſi pax quæritur, & gloria Dei, interitu prohibetur. Vt enim labor ſpe otii ſit leuior, ſic bellum tranquillitatis gratia adminiſtratum aliquãdo eſt voluptati. Conſcendendum ergò, & quidem ad

dem ad puppim eſt, cùm vna nauis bonorum ſit omnium, quam rectam tenere intereſt iis, qui nō ſubeſſe, ſed praeeſſe barbaris didicerunt. Magnæ & magnificæ res, non niſi magnis conficiuntur periculis: & vnū periculorū remediū ipſum eſt periculum. Prȩſtat deniq; vel pulchrā per vulnera mortē oppetere; quā inſidioſo iſto fœdere, ad tempus delinitū, demùm omniū grauiſsimam ſeruire ſeruitutem. Leui aſperſione aquæ nō extingui ignē, ſed potiùs augeri: ſic & Turcicā potentiā nō niſi omniū armis & animis ſimul iunctis ſuperari. Contemptus virium, & diſcordiæ noſtræ igniculus, Turcicæ in nos eſt audaciæ,& amplitudinis,ac maieſtatis eius, quæ in nobis eſt reuerentia,vtinā ſaltē nō auctoramentum ſit ſeruitutis. Turcicæ vires,ratione vnde oriūtur gētis,ſunt exiguȩ. Maxima pars exercituū,ſemp̄ cōſtat Chriſtianis: quorū ſi quȩ in humanis eſt reb⁹ fortuna,quî nos terreat,quȩ caduca & fragilis eſt,& quos diu eſt per ſecuta;eos ſubitò deſtituit defatigata: & quos tot beneficiis ornat, eos ad caſum duriorē,vt plerunq; fit,ſemp̄ reſeruat. Me funeſtorum cōſiliorū, quis dixerit principibus voluiſſe eſſe auctorē,qui fuerim ſemp̄ ſalutariū,& tàm à temerariis irruptionibus vrbiū,quā & à periculis pugnarū dehortatus ſim nō neminē? Sed maturuerūt iā omnia, & erumpat ex me oportet libera illa vox atque ſententia, quæ impēdente calamitate,meā erga Remp. teſtificetur voluntatē; quæ admoneat,aqua quā ruina,in hoc tàm dēſo tecto,tàm diu occultatum incendium potiùs extinguendum, & laborioſiorem multò fore negligentiam, quàm diligentiam, ſimul atque ex Oriente in Occidentem hoc Turcicum bellum transferetur: quo vtinam potiùs glorioſè cadamus, quàm in crudeliſsimi hoſtis poteſtatē veniamus. Finis quippè glorioſus vitȩ, decor ætatis totius eſt anteactæ. Hæc ego profectò dicerē, & ei qui hoc tàm pium, iuſtum,& neceſſarium bellum diſſuadere vellet, reſponderem. Ætas autem deficeret me, ſi quæ in hanc ſententiā dici & afferri poſſent, omnia velim perſequi & percenſere. Sed interim cordati prudētesq; ſecū ipſi conſiderent viri, quantū expediat Reipu. intentū ad omnia habere animum, & militem exercitatum: nec expectare domi hoſtem, nec temerè amittere hanc tantam & tàm opportunam belli gerendi occaſionem; cùm inferentibus,non propulſantibus bella creſcat animus & auctoritas; & ante ipſa commiſſa prælia ad hoſtium terrorem præcurrant nuncii ſæpenumerò præliorum: nihil enim fama in vtramque partem, ſiue bona ſiue mala illa ſit,volucre eſt magis, quæ efficit, vt ab inimicis noſtris aut contemnamur, aut verò timeamur. Prodidit Beſſarion memoriæ, Mahometem Turcarum Cæ-

ſarem

ſarem, capto poſſeſſoque Byzantio, & multis maximis regnis & imperiis ſubiugatis,non plura tamen, quàm vigeſies centena aureûm nummûm millia annua habuiſſe. Qui imperium Turcicum,poſt ſuperiores Ottomanos, mirum in modum auxerat, & ampliârat. Iam verò,vt Selymus & Solymanus, & alter deniq; Selymus multa illi adiecerint, non propterea tamen ſuperatu incredibiles ſunt æſtimandi. Nam & ſumptus faciendi illis ſunt maiores, & habent haud dubiè plures etiam difficultates. Auctis enim diuitiis, & rerũ pretia, militumque ſtipendia augentur: & quantum quidem ad opes,vectigaliaque ſpectat; neque nobis etiam defuerint reges, qui maioribus vectigalibus, fortioribus copiis, magis bellicoſis & ingenioſis populis, & omni apparatu & artificio bellandi Turcicis Cæſaribus antecellunt. Qui ſi ſapient, (vt ſapiunt certè) tàm præclaram gerendæ rei contra barbaros occaſionem non amittent, nõ ſe ſuaq; deſerent, non opes, non copias, non exercitus ſuos requiri à ſe patientur. Omne enim, quod pro ſe quiſque habet, vt & retineat diu, & ſecurè poſsideat, concupiſcit. Quid verò?quale & quãtũ impedimentũ illud dixeris, quod nõ niſi menſibus quatuor aut quinq; in his præſertim Aquilonaribus regionib⁹, & hominũ cauſa, & iumentorum gratiamilitẽ detinere ſolere, & nec poſſe quidem, ſi maximè velit,Turcicus videatur Imperator? Quæ vt fefellerit nõnunquam obſeruatio; (nam ſub dio in Hungaria hyemaſſe Turcas aliquando conſtat) tamen plerunque ita fieri, vt ad dimidium Maij educatur, & à dimidio Octobris deducatur exercitus à multis annis eſt obſeruatum; propterea quòd alieno anni tempore, & cæli ipſius inclementia, & victus pabulique ratione mutata, à Turcis eorumque iumentis omnia bellorum incommoda ægerrimè perferantur,& caſtra ipſa Turcica paſsim & vbique obnoxia ſemper ſint peſtilentiæ,ex quibus miles miſsionem importunè flagitet, & ab vrbium oppugnationibus aduerſisque præliis campeſtribus, tumultuariè ſe recipiat, vulnerum denique & caſtrenſium incommodorum impatientiſsimus habeatur. Quæ omnia ſimul iuncta, adde verò fides ſanciendis & colendis fœderibus fluxa, & in victoria crudelitas incredibilis, dominatioq; impotens,& infeſta ab orbe terrarum hactenus ſubiugando, Ottomanicam familiam facilè retardârunt. Naturâ enim appetunt quietem, & ſuapte homines refugiunt ſeruitutem. Iam verò ſicuti obſeſsis & obſidentibus multa ſæpè deſunt,quæ vtrobique neſciuntur: ſic & Turcicus, Chriſtianis licèt ſit terribilis, multa ad conſeruationem ſui deſiderat dominatus. Ac, vt curſim percurramus omnia, regendique imperii

formam & præfectos animo colluſtremus. Aſiaticos, qui regnis eius præſunt, circiter triginta habet Turcicus Imperator. Regunt Africam tres, vt Feſſam & Marroccum prætercam; Europæ, quæ ei ſubiacet partem, multò plures gubernant, cùm non dicam prouinciis, ſed vrbibus infiniti ferè præficiantur. Quo ipſo furta & peculatus in Turcicis quæſtoribus plures quotidie videas, & præfectus vnus ægrè auxilium tulerit alteri; quæ inter æquales perpetua accidere ſolet æmulatio, & quæ regionum, quæ in Turcicas deueniunt manus, eſt ſolitudo: cùm Turca ſuo, & multorũ aliorũ idiomatum ſignificatione denotet vaſtatorem, & talem ſe vbique præſtet, ac ab omnibus habeatur. Multorum enim etiam nominibus facta reſpondent. Iam verò in Hungaria & Boſsina, & in quibuſdam aliis Turcicis prouinciis, hoc vel maximè belli Turcici tempore multi tyrones inſerti, & prætoriani aſſcripti, ita ſunt congregati; vt in Turcico imperio, non dicam omnia, ſed plurima certè ſint & videantur immutata: & quamùis ab aliquot annis gubernatores Turcici in Perſidem mittantur, qui prouinciis ſubiugatis præſint, dicis cauſa id fieri multi autumant. Hominum enim iactura magna, parua acceſsio fit imperio, præſertim verò impotentĩ. Quæ cùm ita ſint, cognoſcamus nos, vireſque noſtras, Chriſtiani; & hoſtium etiam noſtrorum non minùs exploratas habeamus; & cùm diſtractæ, cùm fractæ, cùm tractæ in Perſidẽ ſint, occaſionem rei benè contrà eos gerendæ, toto animo amplectamur. Diſtinere Turcicam potentiã vnus Perſa tàm diu potuit: non poſſent, ſi vellent, vniuerſi Chriſtiani animis concordes, copiis inſtructi, viribus acres, fœdere, & ſocietate fida inter ſe colligati? Hoc nimirũ eis ratio ſuadet, hoc exẽpla docẽt, hoc neceſsitas cogit, graue ſeruitutis iugũ terret, & õnia omniũ ferè Turcicorũ Cæſarũ periuriorum documenta Chriſtianos adhortantur. Quid? An non eò deuentum eſt, vt ſi non Chriſti gloriæ cauſa, cuius potiſsima debet eſſe ratio & veneratio, ſi non tot regnorũ recuperandorum gratia, ſaltem ſalutis noſtræ, coniugum liberorumque noſtrorum amittendæ, & tot cruciatuum metu, arma in Turcas oportet capiamus? Et erit qui dubitet, quantus & quàm execrabilis eorum Chriſtianorum, qui in poteſtatem Turcicam veniunt, ſit fueritque ſemper laniatus, quàm dentibus, quàm oculis, quàm naribus, quàm ipſis adeò membris, quod dictu eſt horrendum, priuent eos genitalibus, pecunia pro redemptione poſtulanda? & nunc iſtum veluti in quodam Phalaridis torreant tauro, nunc illum candenti perforent ferro, nonnemini cutem detrahant viuo, vt tantùm ſuam caninam

expleant feritatem? Extant multæ multorum hiſtoriæ, de immanitate Turcarum paſsim & vbique ſparſæ. Sed & veteribus obmiſſis, recentiora tantùm proferantur. Et quis neſcit, vel à Byzantina expugnatione ipſa, quot & quanta crudelitatis ſuæ expreſſerint veſtigia, Chriſtianis gentibus & principibus occidendis? Non ſufficiebat Conſtantinopoleos iugulaſſe Cæſarem, ſed pilo etiam caput eius infixum, & per vniuerſam Aſiam eſt circumlatum. Quod & nouennio antè Vladiſlao Hungariæ & Poloniæ regi ad Varnam interfecto memorant accidiſſe. Quid? Templum verò illud Zophiæ, quod Iuſtinianus Cæſar toto terrarum orbe maximè admirandum ſtruxerat, ſubitò à Turcis eſt prophanatum, diruta altaria, incenſæ imagines, ſacerdotes occiſi, conſtupratæ primùm, mox & diſſectæ nobiliſsimæ virgines & matronæ, & tàm in viuos, quàm in mortuos nullum non adhibitum genus crudelitatis: barbarica quippè crudelitas poſtquàm alios vicerit, ſeipſam quoque nititur ſuperare. Quid? Feſtianis regulis captis, an non eiuſdem Mahometis iuſſu eruti ſunt oculi? an in Lesbo infinita puberum multitudo palo non eſt transfixa? an Boſsinæ rex ſalutem cum ſuo patruo pactus, & voluntariè ſe dedens, ab ipſius Mahometis manibus vita non eſt ſpoliatus? Taceo Moncaſtro à Baiazete Ottomanici nominis principe, Mahometis filio deditione accepto, nihil eorum quæ promiſerat ſeruatum fuiſſe, & vltra quadringentas Moncaſtrenſium familias abductas in ſeruitutem. Taceo Selymum huius Baiazetis rurſus filium Vſtarabim parricidam nefariũ, genitoris ſui, cuius opera ad eum veneno extinguendum fuerat vſus, medicum miris modis excarnificatum occidiſſe, ne vllus vel minimus eius parricidii conſcius ſupereſſe, & ille mortem paternam ſimul vltus eſſe videretur. Quanquàm enim ſceleratiſsimus aliquis fuerit; tamen quoäd eius fieri maximè poteſt, ſcelus auet occultare. Nihil dico de Solymano, qui tamen Ottomanis aliis volebat videri, & haud ſcio an habitus eſt, manſuetior; quàm filium ſuum immaniſsimè ſuſtulerit, & Imbraimum purpuratum ſocerum ſuum, & omniũ conſiliorũ conſcium & expeditionũ ſociũ, ſagitta traiecerit; cùm ne Eunuchi ipſius quidem ob tanti viri reuerentiam, eo iubente & comminante eũ auſi fuiſſent violare. Non enim ſemper armis, multi etiam aliquando ipſa ſe defendunt & tuentur maieſtate. Quid Selymus, huius rurſus Solymani filius? An iiſdem illis ſagittis, cùm inebriaretur, (inebriabatur autem quotidie) familiarium ſuorum non transfixit quàmplurimos? vt iaculandi peritia non ſecus ac Cambyſes alter, neſcio an non formidabilis magis, quàm admirabilis fieret.

Odium

Odium enim ſemper maius, quàm admiratio eſt vitiorum. Quid verò poſtremò de hoc ipſo Amurate dicam, qui non ſecus ac olim Romulus, non iam ab vnius, ſed quinque fratrum nece, imperium ſuum eſt auſpicatus? Quis igitur his eorumque poſteris ampliùs fidat? quis ſe ſuaque concredat? quis eorum fœdere, ſi fœdus dicẽdum eſt, quis amicitia, quis promiſsis capiatur? quis ſuas, maiorũque ſuorum non vindicet, cùm poteſt, in iis iniurias? quis diuinum numen & nomen eorum probris & contumelia affici impunè patiatur? Miſerum me, ſi ego his ſimilibusque rebus apud vos exaggerandis nihil profecero, ſed vos adhuc miſeriores ſiquidem meis dictis, veſtris factis fidem (quod abſit) aliquandò aſtruetis. Tua quidem Chriſte Opt. Max. nunquàm lædi gloria, neque imminui poteſt potentia; vt in te tuamque amplitudinem omnis, quæ in orbe reperitur irruat barbaria. Sed nos profectò tuo digni qui cenſeamur nomine: qui noſtras impotenter perſequimur, & tuas obliuioni tradimus iniurias: qui hæreditatem tuam ſacratam, ſepulchrum illud Hieroſolymis glorioſum, Palęſtinæ loca ſalutis noſtræ myſteriis plena, in priſtinam non ponimus libertatem. Non tulit olim prophanari idola ſua Roma, non paſſæ ſunt ſuas, ac multò minùs Deorum Athenæ iniurias: Nos impurũ Mahometanũ dogma ſinemus apud nos propagari, impios & ſacrilegos Turcas, crudeliſsimos Scythas fana & maiorum noſtrorum ſepulchra violari permittemus? tot in nomen IESV maledicta & contumelias ſpargi, agros noſtros vaſtari, homines cædi, vrbes & oppida diripi, virgines & pueros ſtuprari patiemur? O indignum facinus, ô conditionem temporum noſtrorum deplorandam! Te ego appello Sixte V. Pontifex. Quid olim Eugenius IV. Vladiſlaum Hungariæ & Poloniæ regem: Nicolaus V. Scanderbegum & Hunniadem: Pius II. Matthiam Hungariæ: Quintus Hiſpaniarum regem, & Venetos contra Turcas excitauit; tu quoque nõ animes tot Chriſtianos reges atque principes, in noſtros, & Chriſtianæ religionis hoſtes vinciendos atq; vincendos? Ecquando illis potior quàm nunc nobis de iis triumphandi data & oblata eſt occaſio? & à quo denique Pontifice, quàm à te vno, qui tantum cælati auri habes, afflictis Chriſtianorum rebus plus opis & auxilii eſt expectatum, Mouebuntur? Vt olim Pii II. Pontificis, qui contra Mahometem Turcam in expeditione belli eſt mortuus, tuo omnes exemplo, parebunt Catholici imperio, continebuntur aduerſarii in officio, omnes à ciuili inciuili maximè refrenabuntur diſcidio. Non volet priſtinæ virtutis obliuiſci, & ſub mœnibus Viennæ expe-

ctare Turcam iterum Germania: Regem ſuum non ſolùm nomine, ſed ipſa re Catholicum, in ſocietatem talis conſilii, primùm omnium includet Hiſpania: Chriſtianiſsimi nomen, cùm ſerio rem agi videbit, nollet opinor amittere Gallia: & ipſa licèt omnibus omniũ iſtorum hoſtium telis magis expoſita ſit, nihil in ſe deſiderari patietur Polonia: Veneti, Italiæ decus, & reliqui eius Principes, ad hũc vnum communem exterminandum hoſtem toto animo accendentur. Cędet tandem quæ eius fidelibus, & non Mahometanis debetur Chriſti Opt. Max. hæreditas: decus & columen Chriſtiani nominis Hungaria liberabitur: caput orientalis imperii, & Thraciæ ornamentum Bizantium, in priſtinum ſtatum reponetur: Epyrus, Macedonia, Slauonia, Dalmatia, & regnum ipſum Cyprium nuper amiſſum, non illam tantopere crudelem ſeruiet ſeruitutem. Videor videre poſtremò mihi propoſito die, atque loco illo, qui tàm ſacræ & glorioſæ militiæ, & coadunandorum exercituum ſe præſtabit auguſtum, concurſuras eſſe infinitas copias, linguis diuerſas, armis & viribus fortes, commeatu & apparatu bellico abundantes; quibus pro Chriſti gloria, ſociorum ſalute, & communi omnium libertate, non maria traiicere, non montes tranſcendere, non flumina ſuperare, non vel immenſa emetiri itinera, in eo qui dux & auctor viæ & ſalutis eſt, factu videbitur incredibile: Non ſolùm enim paſsibus, ſed & victoriis vno illo Deo Opt. Max. duce & auſpice, vel totus terrarum orbis vrbis inſtar vnius perluſtratur. O lætiſsimam diem illam, ô locum ſacratiſsimum, quo rei tantopere optatæ, quo militiæ glorioſæ, quo deſideratæ & amabilis, in vnum illum hoſtem communis Chriſtianorum omnium concordiæ fieret initium: quo libera, quod eſt in ſacris codicibus, ancillæ iugo liberaretur: quo tot Chriſtianæ gentes & nationes ad ſuos redirent poſtliminio: quo non amplius Babilonicum aut Ægyptianum illud paterentur iugum; ſed Deo Opt. Max. ſeruatori ſuo in auitis & patritis ſedibus & fanis grates agerent; & ipſius diuinas, & immortales laudes perpetuò decantarent. Quorum, vt tandem non tantùm audiatis, ſed etiam exaudiatis aliquando preces: & ſi corporis non poteſtis, mentis oculis inſpiciatis vulnera. Commoueamini lachrymis, excitemini miſeriis, detis perpetuis aliquid querimonis. Vos idem ille adhortatur Deus Opt: Max: & monet Chriſtiana pietas, vrget germanitas, communia ſtimulant pericula, tot Chriſtianę gentes ſeruituti mancipatæ, ſupplices ad vos tendũt & exerũt manus, vobis ſe deniq; oſtentant, vos orant & obteſtantur, vt eorũ calamitate docti, inſtituto religionis noſtræ tracti, temporis

oppor-

oportunitate illecti, armis & copiis inſtructi, è veſtris domiciliis, quo minùs ſit patriæ periculum longiùs egreſsi vobis, coniugibus, liberis, fortunisque veſtris in perpetuum conſulatis.

TVRCICA IIII.

EN IAM TANDEM PEPERIT, QVOD TAM DIV parturiebat barbaria, & immaniſsimus Turcarum tyrannus, fidei & iuriſiurandi ſui oblitus, pace in Perſide facta, & ex oriente in Europam armis tranſlatis in Hungaria paſsim graſſatur. Quæ equidem futura dixi & denuntiaui vobis antea. Sed nec ſcio, nec ſi ſciã, facilè dixero, quî ſit factum, quòd plerisq; rebus ſuis intentis, quibuſdam alienis inhiantibus, nonnullis etiam pacis atq; otii facilitate captis, & ferè tandẽ omnibus futuras Reipu. clades parũ ſecũ expendentibus pauciſsimi ſint reperti, quos cõmunia pericula, & calamitates permouiſſent. Habem⁹ igitur hoſtẽ, quod nõ dixiſſemus domi; ille verò impunè in diuinis humanisq; perbacchatur omnibus, potentiaq; & ſpiritu in dies augetur, & quanti nos noſtraſq; vires faciat, ſemperque fecerit, vel hoc ipſo, quod cum Cæſare habuit, violato fœdere reliquit teſtatum. Quo quid indigniùs? quid intollerabiliùs dici aut cogitari poteſt? Cùm enim non ſeruatę à Chriſtianis barbaris fidei admodùm pauca exempla numerentur; Turcarum quidem tot tantaque ſunt, vt mea ſententia nulla par iis reperiatur oratio. Sic videlicet eam, quam debent, referunt nobis gratiam: vt cùm difficillimis illorum rebus atque temporibus nihil minùs quàm de iuriſiurandi religione contra eos perrumpenda, nos cogitauerimus; illi demùm in noſtrum, totiusque Chriſtiani orbis exitium, temerè ea abutantur. Quantò enim benè moratorum hominum modeſtia, tantò barbarorum maior animi eſt impotentia, perpetua conſuetudine peierandi. Quo tamen loco & olim eſt repræhenſus, & hodie quorundam perſtringitur ſermonibus Vladiſlaus Iagellonides; Hungariæ & Bohemiæ rex, quòd cum Amurate Turca icto ſemel decennali aliorum verò inſtinctu mox abrupto fœdere, ad Varnam ignobile Thraciæ oppidum, verùm eius clade maximè nobilitatum, infeſtis ſignis concurriſſet. Qui vtrum tandem periurii, an verò iuuenilis feruoris & immaturè belli geſti magis pœnas dederit, conſideremus. Vt enim ipſius mortis, quod antè etiam fecimus, & omnium rerum & con-

ſiliorum momenta, quæ mortem præceſſerant perpendamus; & quis tandem dubitabit, Vladiſlai illud cum Amurate fœdus, nihil minùs quàm fœderi ſimile fuiſſe, & peſtem, ac euerſionem Hungariæ denunciauiſſe, in quo non fides ab Amurate habita, non cõditiones pacis ſeruatæ, non Hungaria tuta, non libertas eius defenſa, non Raſcia & Bulgaria, ſæpimenta Hungariæ ſalua ſpectabantur? Etenim cùm paulò ante idem ille prætorianorum Turcicorum inuentor, & Monaſticæ apud ſuos vitæ deſertor Amurates, patris cum Sigiſmundo Cæſare, eodemque Hungariæ & Boëmiæ rege belli gerendi inſtitutum ſecutus, quaſdam in Bulgaria arces, eidem in Conſtantieñ. concilium peregrè profecto, perfidiosè occupaſſet, & ad Vladiſlai Iagellonis Poloniæ regis, cui patrocinium Hungariæ Sigiſmundus commendauerat, minacem legationem reſtituiſſet, hunc eiuſdem nominis filium, vno & altero ampliſsimo regno, in ipſo iuuentutis flore auctum, & aliquot contra eum victoriis maiores aggrediendas res inanimatum in tanto odio & ſuſpicione habuit; vt in Aſiam traiecturus, quàm hoc fraudulento irretire eum fœdere, nihil apud ſe antiquiùs duxerit, & omnia ſimulandi & diſsimulandi artificia adhibuerit. Vbi enim leoninum deeſt robur, ibi pro ſe quiſque vulpinam caudam lubens aſſuit veterator. Habebatur verò belli & conſiliorum omnium præcipuus tota Hungaria Dux & præſes Hunniades. Qui eo non contentus, ad Hungaricum regnũ ipſum (quod etiã eius filiis, ſub rege Hungariæ Ladiſlao Poſthumo partim cæſis, partim captis apparuit) ſecretò quodammodo aſpirabat. Vnde in omnes rerum & temporum occaſiones intentus, fœderis cum Amurathe abrumpendi auctor fuiſſe, & ab Eugenio IIII. Pont. Max. dicitur petiuiſſe, ne vlla ratione fœdus illud ratum habere, imò ratione muneris, & auctoritatis ſuæ ad bellũ, cuius maiores, quàm pacis fructus eſſent, regem vellet excitare. Semper enim miles bella, ſed maximè hoſtibus appetit imparatis. Hac igitur vna Eugenius re, & tanti viri, quantus in Hungaria Hunniades fuerat, commotus auctoritate, cum labantibus Græcorum rebus, defenſionem contra barbaros præſtari, & Eccleſiæ per id faciliùs reſtitui eos poſſe cenſeret; Iulianum Cardinalem, hominem ſapientiſsimum & eloquentiſsimum, ad Vladiſlaum regem in Hungariam legatum miſit; & vt pacem, ſi pax dici poterat, cum Turca abrumperet, ſolicitante in dies Hunniade, ei perſuaſit. Tantò enim quodlibet conſilium maius habet pondus; quantò & temporibus neceſſitatis, & conſulentibus plus eſt dignitatis. Nos porrò limanda

vlterius

vlteriùs in diſquiſitione veritate, & Eugenii Pont. Max. ſuaſionem, & Vladiſlai occiſionem ponderemus. Equidem eos,qui Eugenium auertere illo modo bellum ab Italia aiunt præ metu voluiſſe, in magno errore dicam verſari. Quid enim timuiſſet, cùm nec Græcia, diuturnus obex Ottomanorum potentiæ, à barbaris tum temporis poſſeſſa, neque portus aliqui Italiæ ab illis occupati, neque ad inuadendas claſſes & triremes barbaris fuerint; & tum ante captã Conſtantinopolim Ioannes Dragazes, Conſtantinopolitanus imperator,ſine vllo barbarorum metu, pro concilio Florentino, aliquot triremibus pontificiis comitatus in Italiam traiecerit; & ipſe denique Mahometes, Ligurum nauigiis, ex Aſia in Europam ſuum exercitum tranſportauerit, ſic vt nulla rei mala fide actæ cadere potuerit, ac ne debuerit quidẽ in Eugeniũ ſuſpicio; qui nõ minori fortitudine animi, quàm grauitate conſilii præſtans in omnes ſe vertebat partes, & in illa paſtorali vigilia, ſeu ſpecula aliqua collocat⁹, omniũ neceſsitatib⁹ prouidebat? Qui partim Florentiæ,partim Ferrariæ, œcumenico habito cõcilio,Græcis ad cõmunionẽ Eccleſię reuocandis,egregiam operam nauauerat Reip. & illum eundem Dragazem imperatorẽ Cõſtantinopolim reuerſum, & fidei ſibi datæ oblitũ, diſertè verbis illis additis,ſeriò eſt adhortatus,ne fugiens paſtoralẽ baculum Papæ, acynaci Turcico ſubeſſe cogeretur. Quæ ipſa verba fatidico quodã ſpiritu ab eo fuiſſe prolata, triennio pòſt Conſtantinopolis capta, & Imperator occiſus, facilè cõprobârunt. Multa enim alia,ſed euentus maximè aſſtruunt fidẽ aſſertionũ veritati. Per quos autẽ de fœdere cũ Turcis nõ ſeruando, idẽ ille Pontifex Max. egerit, perſpicuũ eſt, nẽpè quẽ antea memoraui per Cardinalem Cæſarinum,qui ea quæ dixit geſsit, quæ ſuaſit fecit, & qui etiã iis,quæ in mandatis habebat prolatis, vitã quã naturę debebat, Reip. in acie reddere nõ dubitauit. Eſt enim Lydius Conſtantiæ lapis, dicta factis cõprobaſſe. Egit poſtremò & per Ioannẽ Capiſtranum, familiæ Franciſcanorum profeſsione Monachum, natione Italum, moribus integrum, miraculis notum, & cum per multa alia regna, tum maximè per hæc tria, Hungaricum, Boëmicum, & Polonicum tot tantiſque concionibus, per interpretem ad populum habitis, & eo auctore pluribus Monaſteriis, ac in his Bernardinorum, Cracouiæ extructis, inprimis memorandum; ſic vt Cazimirus eius nominis tertius Poloniæ rex, orta inter Archiepiſcopum Gneſn. & Zbigneum Cardinalem, vter eorum illud officii præſtare debuiſſet, controuerſia, Reginæ Elizabetæ Auſtriacæ matrimonio, non niſi à Capiſtrano Monacho iungi voluerit. Qui idem

Capi-

Capiſtranus,quibuſdam editis Cracouiæ,vbi in publico foro toties eſt concionatus, miraculis, & quodam aliquando viuo, quem illi per ludibrium pueri à morte excitandum offerebant, vt inter mortuos portionem ſuam habuiſſet, ſeu fulmine quodam exanimato, adductisq; ad Monaſticã amplectendã vitam Gymnaſiarchis pluribus, in Hungariam demùm profectus, Taurinũ defendit, & Chriſtianorum exercitibus cum ſigno crucis præcurrens, vna illa edenda voce Ieſus, infinitos Turcas in acie ſtantes equis deturbauit; ſi vera ſunt, vt vera ſunt maximè, quæ viri quiq; grauiſsimi voce & literis ad poſteros tranſmiſerunt. Crebriùs enim vel in viuis vitia laudantur, quàm vt aliquorum ſupra fidem geſta, poſt vltima maximè funera confingantur. Age verò,accedamus ad ipſum Vladiſlai regis factũ, & belli gerendi cũ Amurate rationẽ atq; inſtitutũ: & an vel in iuſtiſsima etiã cauſa,& belli adminiſtrandi tũ neceſsitate,tum etiã æquitate, ſummorumq; principũ conſenſione, & in hoc bellũ conſilio, de Turcis victoriam ſperare potuerit, aut debuerit. Nam cùm circiter viginti annos natus fuiſſet, nec omnes quas expectabat copias ſecum in expeditionem eduxiſſet, penè trecentorum millium exercitui occurrit Amuratis,apertè reclamante,qui in eius quoque comitatu eſſe debuerat Deſpota Seruiæ, vno verò illo inſtante Hunniade,Genueñ ſuperando mari, claſſe opem Turcis ferentibus Franciſco Cardinali Veneto, in cuius poteſtate eos tranſitu prohibere haud dubiè fuerat, paulò hac in parte remiſsiore. Ipſum denique reliquum progreſſum pugnæ & conflictus, ſi libet attentiùs conſideremus. Quàm ineptè diſpoſita, quàm temerè tentata, quàm infauſto exitu terminata fuerint omnia, quis ignorat? Diffugerat primo congreſſu Turcicus equitatus, ſuaſit & perſuaſit Hunniades mox Prætorianos expugnandos. Rex latere poſſe inſidias, & fugienti hoſti aureum pontem eſſe ſtrandum, in acieque ſtantes ad deſperationẽ nõ adigendos, ſecũ nunq̃ cogitauit Quid ergò inquies eſt ſubſequutũ? Mox equidem & verè aperiã. Qui regi cõſiliũ pręliãdi dederũt, periculũ pręlii nõ æquè cũ rege ſibi ſumpſerunt, & prorſus aufugerunt. Prætoriani verò fugã adornanti ſuo Amurati,omni ſpe elabendi pręcidẽda tantũ cõpedes nõ iniecerũt. Hos rex Vladiſla' aggreſſus,cũ in quaſdã foſſas,quas illi ramis ne apparuiſſent,texerãt,fortè cũ aliis incidiſſet, ſubitò eſt obtrũcatus,& caput ipſius auro,gẽmis & vnionibus redimitũ,à quodã Buchricadero p̃toriano Amurati eſt allatũ. Quod ille intuitus, nõ ſæpè tales victorias optare ſe ſibi,quæ tanto cõſtarent ſanguine,apertè quod ſentiebat, enunciauit. Malè ſe enim habet, cũ fugatis victis, ſuorũ

nihilo-

hilominùs multos requirunt victores. Quæ cùm ita ſint, & cùm amiſſæ tàm memorabilis pugnæ occaſionem & cauſam quidùis aliud, quàm violatum illud præbuerit fœdus; & quis hanc tantam labem, Vladiſlai regis, optimè de Repub. meriti, nomini aſpergendam, quam partim Hunniadis ambitioni (ſecus licèt Hungarici Hiſtorici referant) partim regis ipſius iuuenili feruori adſcribendã nõ potiùs arbitretur? Laus quidẽ fortitudinis vel inter confertiſsimos hoſtes cadenti, relinquenda eſt Principi, nõ nota temeritatis ſempiternæ: quã, mirũ eſt, tot continuis tẽporibus exagitatã ſic vulgo fuiſſe; vt innocentiſsimus rex vix non periurii publica laborauerit etiã infamia; cũ tamen ſciatur, ea, quæ à Vladiſlao contra Turcas ſunt geſta, ſiue rectè facti ſpectes conſcientiam, ſiue ſuaſorum auctoritatem, ſiue belli ipſius neceſsitatem, geri non modò potuiſse, verùm etiam debuiſſe. Multa enim regibus ſunt glorioſa, ſed ſuorum defenſio glorioſiſsima; maximè, ſi contra eos ineatur, quorum in omni genere fraudis, & periurii, nobilitata eſt improbitas. Nam vt perfidiæ & falſitatis Turcicæ, quæ propè ſunt infinita, vel aliqua ſaltem exempla proferantur. An enim obſcurum eſt Turçici iuriſiurandi (vt plerunque fit) edendi, duas eſſe rationes. Vnam in librum, quem vulgo Turcæ vocant Zamaliel: quæ & ipſa maioris apud eos eſt auctoritatis. Alterã, quæ ex quodam ſmegmatico libello, ad fucum Chriſtianis faciendum, confecto comparatur. Quo tantopere is, qui Conſtantinopolim cepit, vti, & ſibi abluere manus ſolitus erat Mahometes, vt quidam Michaël Conſtantinides eius Prætorianus, qui demùm Chriſtianus factus, omnes Turcicas fraudes & inſidias contra nos detexit, ſic Slauonicis ſuis de eo prodiderit literis, nimirum quendam Boſsinæ regem, pacem à Mahomete Turca petitum miſiſſe Conſtantinopolim, quam, & prima vt ſic dicam fronte impetraſſe; ſed ita, vt ſumma lateret in hoc ipſo fœdere fraudatio. Nàm quandiu Turcicus collectus non fuerat exercitus, legati, qui pacis cauſa venerant, benè ſemper iuſsi ſunt ſperare, & demùm in hunc ſmegmaticum libellum edito iureiurando, literas per diplomata pacificationis expectare. Quos demùm profecturos, ne illis literis multum fiderent, ſcribit idem Michaël ſe monuiſſe, & addit, quòd cùm de reſponſione legatis danda, purpurati inter ſe conſultaſſent, ſe in archiuo Cæſareo, cui germanus ipſius frater præfectus fuerat, fortè latuiſſe, & omnia, quæ in quæſtionem vocabantur, audiuiſſe. Itum autem poſtremò in eam eſt ſententiam, vt regi in quindecim annos pace conceſſa, fieret in Myſiam bellica expeditio, & Chriſtianus,

qui alio modo vinci non poterat, armis interim peteretur. Diſcedentibus ergò legatis, quadriduo pòſt ipſe Mahometes, Turcicus Imperator, rectà in Myſiam cum numeroſiſsimo exercitu eos eſt ſubſecutus, & regem, nil tale expectantem, ita eſt adortus, vt & ipſe & vniuerſum regnum in ipſius peruenerit poteſtatem. Nihil enim faciliùs, quàm data ſemel, & promiſſa pace, ab omni re imparatos oppreſsiſſe. Atque ita apparet, quantum in Ottomanis omnibus fuerit, eorumque poſteris ſperandum ſit in fœderibus firmitatis. Poma enim à ſuo ſtipite non longè cadere, & liberi progenitoribus ſimiles eſſe conſueuerunt. Quid enim Baiazetes, huius Mahometis filius? An fide Venetis data, Mettonem, Coronem, & alia loca, per ſummam fraudem non occupauit? Quod exemplum pronepos ipſius Selymus, pace cum Venetis inita, capiendo Cyprio regno eſt imitatus. Quid verò à progenitoribus ſuis degeneraſſet etiam Amurates? partim Hungaria, ſub hoc ſpecioſo nomine pacis, tàm immaniter aggredienda, partim tranſmittendis in eam Tartaris, per Pocutiam regni Poloniæ, cum qua fœdus habet, Prouinciam, cui rei & molitioni non iam ſolos Tartaros, ſed Turcas etiam ipſos ceu quoſdam inſpectores, & regionũ ſpeculatores, voluit adhiberi. Quo grauior violati fœderis ſit iniuria, & Mahometanorum notetur audacia. Nulla enim re barbari, quàm maleficiorum, periuriorumque cumulis, & fœdis libidinum ac immanitatis exemplis reddunt ſe memorandos: niſi fortè nihili habenda hæc ſit iniuria, quòd præſtantiſsimorum Ducum, & militum Polonorum, hic tàm ſuperbus hoſtis, patientia abutatur; & illud expectandum, quod Capiſtranus Monachus in foro olim Cracouienſi concionans, (vtinam ſaltem non verè prædixerat aliquandò) vt Turca Camelis ſuis ſtabula in eo erigat, & in diuinis humaniſq; omnibus perbacchetur; quaſi hæc, quæ fiunt ab eo, quotidie illo tàm inſidioſo fœdere diſrumpendo non ſufficiant, & magna inter Turcam & Tartarum ſit differentia, qui omnes Mahometis ſui lege, & inueterata conſuetudine, in exitium noſtrum ſemper conſpirant, vnus tantùm Turca, tanquàm regum regnorumque omnium ſupremus prædo, non tàm pacem, quàm pactionem quandam iniit, noſtræ omnium futuræ apud eum ſeruitutis. Etenim cùm omnes omnium hominum Chriſtiani, vno & eodem tempore non poſsint, ac ne debeant quidem propter anceps infeſtari prælium; delinit ſaltem fœdere ſuo Turca, ad tempus aliquos; & nihilominùs tamen ſub illo ipſo fœdere, nunc per Tartaros emiſſarios hos diuexat, nunc illos ipſe aggreditur impotenter, quöad tandem

omnes

omnes redegerit ſub ſuã tyrannidẽ, & belluinã non humanã dominationem. Cui quidẽ nos etiã ipſi vltrò quaſi manus damus, & odiis certaminibusq; noſtris mutuis facultatem præſtamus nos, noſtraq; debellandi; cùm pro anguſtiſsimis inter nos terminis, & vel minimis digladiamur iniuriis, Turcã verò tãtò & tàm iniuſto exuere imperio, & Chriſti Seruatoris, noſtramq; omniũ iniuriã in Mahometanorũ ſanguine nolumus vindicare. Tãtũ enim mihi is, qui in me fert arma, nocet, quàm qui à me non auertit cùm poteſt, inferenda. At enim cùm vel prophani, & à veri Dei cognitone homines remoti talia inteſtina bella ſemper abhorruerint; quid Chriſtiani nõ refugiant? & hoc maximè tempore, quo iam in omnium extremũ adducuntur diſcrimen, & in Chriſto ſuo magiſtro tanta exempla vident perfectiſsimæ lenitatis. Quid enim? An olim Romanos, qui à rogo ſupereſſe nihil hominis putauerunt, non legimus, in ciuilibus victoriis triumphum decernere nemini voluiſſe? Eſt enim inſolens ſemper victoria; ſed ciuium ſuorum cruore parta, inſolentiſsima; adeò vt vel ſapientiores potiri ea aliquandò noluerint, neſciuerint quidem vti certè. Difficiliùs enim ſecunda quàm aduerſa vti eſt fortuna. Iam verò & principium beneficii, tantũ diſtat à fine iniuriæ, quantum defenſio à propagatione dominatus. Quo fiebat, vt multi conſiderati Duces, maximis etiam geſtis & confectis rebus eam, quam animo conceperant, lætitiam, vultu ſaltem & oratione tegerent, & nihil geſtientis gaudii præ ſe ferrent. Vnde olim C. Catullus, M. Lepido cum omnibus omnium ſeditioſorum copiis abolito, moderatam lætitiam oſtendit: & C. Antonius Catilinæ victor abſterſos gladios in caſtra retulit: & denique Marius ipſe crudeliſsimus tyrannus, inimicis ſuis interfectis, ad diuorum templa non repente properauit. Recentiora exempla prætereo. Nam & Ludouicus Bauarus Cæſar, in Fridericum Auſtriacum, æmulum ſuum captum, & ad ſe deductum, nihil eiuſmodi hoſtile aut ſuperbũ voluit edidiſſe. Et Rudolphus primus Cæſar Auſtriacus, Ottocarum regem Boëmiæ captum, honorificè habuit, & Carolus V. Imperator, Ioannem Fridericum, Saxoniæ ducem, amiſſo prælio, & accepto in faciem vulnere, ad ſe captiuum venientem, & vt pro dignitate Ducali haberetur flagitantem, repræhenſo hac in parte Ferdinando fratre, minimè ſuperbè & contumelioſè compellauit; vt adeò appareat, ſummos quoſque reges atque Principes, ne delectatos quidem vnquàm fuiſſe, quam tantopere & imprudenter nonnulli appetunt, ciuili victoria; & denique eos, qui aut capti, aut occiſi in acie ſunt, furorem perculiſſe Martis, non iram victoris. In iu-

ſta enim indignatione modum ſtatuere rebus, & non potentia, ſed metiri omnia iuſtitia, penè ſolius eſt diuinitatis. Qua moderatione animi, quantò magis barbari deſtituuntur, tantò nobis Chriſtianis ſit ſemper commendatior: & quaſi quodam perpetuo ſtimulo ad deponendas inter nos inimicicias, & omnem armorum noſtrorum vim & rationem in Mahometanos conuertendam. Multi enim multis nominibus moriuntur infames; ſed nulli magis, quàm ciuium ſuorum ſanguinis profuſionis faces & auctores. Vnde olim etiã apud ipſos Ethnicos, qui contra patriam vel conciues ſuos temerè arma ceperant, inglorii ſemper habiti ſunt, & fuerunt. Ac inprimis quidem Cn. Pompeius, cuius geſta iiſdem; quibus ſolis curſus regionibus terminantur, & qui antè imperator quàm miles, triumphalis quàm conſularis fuit, vnius belli ciuilis incendio omnia ſua vetera ornamēta inquinauit. Quid verò C. Cæſar, quo collatis ſignis ſæpiùs prœliatus eſt nemo, & qui Europam cæde, Africam conſilio, Aſiam celeritate vicerat; an eo, quem ſibi in ciues ſuos parauerat armis, aut diu lætatus, aut illuſtrior factus eſt dominatu? nihil profectò minùs. Quin adeò, cùm de aliis egiſſet triumphum, ab vna illa Pharſalica pugna agere voluit, quod haud dubiè præſentiebat animo, non diuturnã fore, quàm variis artibus liberæ ciuitati attulerat conſuetudinem ſeruiendi. Beneuolentia enim ciuium ſeptum oportet eſſe, non armis eum, qui vult & in dominatione diuturnũ, & apud poſteritatem præſtare ſe glorioſum. Quid hæc noſtra, aut paulò ſuperior ætas? quot & quanta eius rei habuit exempla propemodum admiranda, ac vnus ille Ziska in aliis ſufficiat; qui tot ac tantis rebus contra duos Imperatores Romanos, Sigiſmundum & Venceſlaum geſtis; tot exercitibus Principum Germaniæ fuſis, vel ob id vnum, quod fax & incenidũ patriæ ſuæ fuerat, inter alios belli Duces non memoratur? niſi fortè Heroſtratum illuſtriorem putes factum, cùm Dianæ templum ſuccendiſſet. Aſpiciamus verò Angliam, in qua Henricus VIII. qui defenſoris titulum meruerat, quàm tandem inglorius eſt mortuus, quando repentè commutata pietate decem millia templorum, & monaſteria mille ſpoliauerat? Quibus tantum aberat, vt ditior factus fuiſſet, vt etiam nullus Anglorum regum maiorem poſtremò pertulerit egeſtatem. Vt enim Aquilæ pennæ, aliis intermixtæ; ſic cum Eccleſiarum prophanæ coniunctæ diſpereunt facultates. Aſpiciamus poſtremò ipſas etiam Gallias, aut Belgiũ, prouinciam orbis terræ florentiſsimam intueamur. Quonam illi Amiralli, quonam Aurantii, cùm illis ſi Deo placent rebus contra ſuos ciues & reges geſtis reciderunt; vix vt nomen

men eorum à tàm recenti obitu memoretur,ac vt laudentur ab aliquibus hîc,cruciantur illic: & nulla eſt præteritæ voluptatis cum præſenti comparatio cruciatu, cùm poſt homines natos nulla bella quàm ciuilia ſint funeſtiora: in quibus non externus hoſtis ciue ſit truculentior ſuo, nec ea quæ domi patrat, patret vel in hoſtico; neque ea, quæ conciui facit, faciat inimico; cùm illa res veluti in orbem ducatur legitima; & vbi ſemel cœperit, maneat crudelitatis perpetua viciſsitudo, & inexplebile ſtudium, ac cupiditas quædam immenſa iniuriæ vlciſcendæ. Etenim à ciue, quàm ab externo iniuriarum nobis factarum dolores ſunt grauiores, adeò, vt qui ſemel bellorum ciuilium fuerint anteſignani, aut duces, partim victorum ergâ ſe aliorum inuidentia, partim malefactorum conſcientia, pacificationis cum aduerſariis ineundæ præcludant vel aliis poteſtatem. O ſeruitutem! quæ in ipſa non alia magis ratione, quàm ſpecie tuendæ inducitur libertatis. Vt cùm alios oppreſſerint, & illi ipſi tandem propugnatores libertatis opprimantur. Quod ne fieret,ſemper principes & cordati Rerumpub. ciues,bellis contra hoſtes foris gerendis,hæc duo vel potiſsimum ſpectabāt, & longè à patriis ſedibus arma ſua efferebant. Primùm quidem, vt contra internum aliquem motum, & ſeditionem ortam aut oriendam militaria ingenia alibi occuparentur. Alterum, vt ſua potiùs tueri, quàm infeſtare noſtra hoſtis viciſsim cogeretur. Verè namq; ille grauiſsimus prodidit auctor, plurimas gentes atque nationes, cùm inimicos foris non habuiſſent, domi ſui inueniſſe. Quod hodie etiam paſsim per Europam depræhendas. Nam neque Gallia priùs ad domeſticos tumultus venit, quàm cum Hiſpanis bellare ceſſatum ab ea fuerat: neque Belgium Principi ſuo hæreditario antè rebellauit, quàm omnia illa, quæ à Gallis eos manebant pericula, poſtremò,fœdere inter Hiſpanum & Gallum icto,ſunt tranquillata. Iam verò & illud alterum certo eſt certiùs, nulla alia re, ne nos noſtraque occupet, & miſſa faciat, hoſtem faciliùs auerti, quàm in eiuſdem hoſtis tecta, ancipiti contētione ad diſtinendum incendiũ illatũ & excitatũ. Qui enim prudētes illi Romani,& multarũ bonarũ ſanctionũ, & exemplorũ abundantes, in rerũ ſuarum deſperationem adducti, Scipionem in Africam immiſiſſent, & ſeruitute Annibalis eam liberaſſent? Natura comparatum eſt, vt quorum in alieno agro intuitu ne quidem commouemur; eorum domi noſtræ vel minimo accepto nuntio non modò animo, ſed corpore toto perhorreſcamus. Neque verò tantum Carthaginenſibus lætitiæ, ex Annibalis à Cannenſe victoria ſpoliis ad ſe miſsis fuerat;

 quantum

quantum indoluerant Scipione veniente gemitibus ſuorum audiendis. Vnde ille Carthaginenſis Hanno, cùm poſt Cannēſem Romanorum cladem, num pacem ab Annibale petiiſſent, fortè interrogaſſet, legatique ſe horum nihil audiuiſſe reſpondiſſent, bellum & non pacem expectare eos debere apertè denuntiauit. Quo magis & nobilis ille Orator Græciæ ſuis Athenienſibus non aliud ſuaſit, quàm bellum in hoſticum vertere, & hoſtem vi & impetu armorum domi ipſius diſtinere. Quid Annibal? nonné ſua ſuorumque calamitate doctus, apud Antiochum fuga ſalutem quærens, idem illud non dedit conſilium de armis in hoſticum transferendis? Quod vtinam quidem & ipſi Chriſtiani contra Turcas amplecti iã pridem voluiſſent, meliorem haud dubiè conditionem Cræſo, qui & ipſe contra Reginam Tamyr Cyro illud dederat, habuiſſent. Sed ſemper magis ſperare quàm diſpicere meliora vni illi datum eſt mortali. Qua tamen ipſa ſpe, ne diutiùs alamur, & fortè etiam defraudemur, duce & auſpice Deo Opt. Max. in hoſticum egredi, & noſtras cum barbaris experiri vires minimè dubitemus. Odia & offenſiones deponamus mutuas, extinguamus inimicitias: & vnum illum Chriſtum Opt. Max. ſeruatorem & magiſtrum noſtrum, qui vel pro interfectoribus ſuis orauit, hac in parte imitemur. Fugax hominum genus Turcæ habiti ſunt ſemper. Non peræquè illis, ac nobis tuta vbique ſunt receptacula: non munitiones, non vrbes, non propugnacula: non minùs internum, quàm externum metuunt hoſtem & domi ſuæ interfectorem. Fidem nec ſuis, neque hoſtibus ſeruant: corpus luxuria eneruant: animos habent non decori & libertati: manus & pedes compedibus aptos & ſeruituti: nihil eis ingenuum, nihil liberale eſt: caput deraſum: capitis cacumen linteis obuolutum: corpus fuſtuariis fractum: os phrenetica potione plenum: demiſſa ad talos veſtis: breuis gladius: longa calcaria, ſeſſorem impedientia: equi in gyrũ vix aliquando verſi, nec peræquè vt noſtri exercitati: inædiæ & frigoris impatientes: diurnus & nocturnus tyranni metus, ſub quo tantum quiſque, quantum aut eius imprudentiam ſubterfugit, aut ſupereſt ſatietati, poſsidet: mens ſibi peſsimè conſcia, abnegati Chriſti memoria, quidùis aliud quàm victoriam pollicentur? Sunt enim ſua data Marti iura, & pro ſe cuique conſcientia dicit, quæ ſunt ei euentura. Nota ex aduerſo domeſtica & Caſtrenſis Chriſtianorum eſt diſciplina, nota liberalis educatio, robur corporis eximiũ, expedita arma, commodus habitus, vigor animi ſummus, miles, nõ tridui neq; triuii, neq; coactus, quin exercitat' liber & fortis, & omniũ incõmodorũ belli,

vulnerũ etiam ipſorũ tolerantiſsimus: libertas denique ipſa,& tàm humanitùs quàm diuinitùs propoſita bellantibus præmia, quam non fiduciã attulerint ducibus & militibus Chriſtianis? Nihil enim tàm addit animos, quàm certa ſpes æternæ vitæ, tàm victis, quàm victoribus ſemper relicta. Commouebunt ſe in Turcas vltrò, quæ olim in communione Chriſtianorum fuerant, tot regna & prouinciæ,tàm externi quàm indigenæ: tàm domeſticæ, quàm aduentitiæ copiæ: tàm longinquæ Aſiaticæ gentes, quàm Europeæ omnes vicinæ. Nondum Illyrios & Epyrotas ſui Scanderbegii cepit obliuio: nòndum Hungari Coruinorum: nondum Græci Paleologorum: nondum reliqui populi ducũ & principum obliti ſunt ſuorum. Nihil non peruium Polonis pateret in Thraciam, nihil Hungaris in Raſciam, nihil Italis in Cyprum aut Macedoniam, nihil Germanis in Illyricum & Dalmatiam. Conſtantinopolim dierum quadraginta ſpatio ex Pannonia cum exercitu itur, & à Danubio ex Valachia decem peruenitur. Vnus ille aliquis Chriſtianorum exercitus Conſtantinopolim profectus,omnes gentes & nationes Turcæ ſubiectas,ad arma in eos capienda excitaret. Quid igitur, quominùs, vel quamprimùm hoc fiat, tandem obſtabit? quid nos ampliùs morabitur? quid continebit? num ſemel credo in hoſticum excurrendi deerit animus? num opes? num commeatus? Nihil horum profectò. Sed torpor quidam impedit,& alieni mali,ac noſtri boni ignoratio, & liuor neſcio quis alterius felicitatis: ipſe denique ſalutis noſtræ & communis diuinæ quietis hoſtis gloriæ Sathan;ille in ſuos quàm in barbaros potiùs ardorem exacuit, conatus auget, funeſta cõſilia ſuggerit, & arma ipſa hoſtib' ſubminiſtrat. Quã autẽ rectè id fiat, ii ad quos maximè id ſpectat, viderint. Prodibant olim depoſitis priuatis iniuriis, conſopitis inimicitiis, prodibant inquam media hyeme longiſsimis ab oris, aſperrimis itineribus in Palęſtinam Chriſtiani, ſacra repetitum loca, ſanguine Chriſti reſperſa, ſalutis noſtræ myſteriis inſignita. Non traiicere maria, non montes tranſcendere, non immenſa & difficilia emetiri itinera, non grauia & infinita adire pericula, factu ipſis videbatur incredibile. Expediti & alacres per Aſiam, per Africam, per Europam volitabant. Nunc proh dolor tàm minimè alieno anni tempore,tàm vicino loco, tàm opima propoſita præda, tàm hoſte cum metu & horrore circumſpectante pericula domi & foris omnia, Hungariam adiuuare ſociam, prohibere calamitate Auſtriam, nauare Reipub. operam,Chriſtum & religionem eius, domumque noſtram tueri, durum & difficile fuerit? Abſit hoc à nobis tantum Chriſtiani nominis & ſeminis dedecus;

dedecus;abſit ignominia.Nihil turpi⁹ eſt,quã nõ eſſe id,quod dicare,& vna manu mõſtrare panem,& altera ingerere Scorpionẽ,aliud polliceri, & aliud præſtare,aliud deniq; ſtãtẽ,aliud loqui ſedẽtẽ.Nõ poſsũ obliuiſci verborũ Maximiliani Cęſaris,quę in extremis Auguſtanis Comitiis, à quibus in Solymanũ Turcã Hungariã inuadentẽ, & Giulã Segetũq; munitiſsima loca occupantẽ, ad Iaurinũ exercitũ duxerat in expeditionẽ,multis audientibus protulerat; cùm aſsidẽs menſæ,multis,vt fit, circũſtantibus, laudandæ Auſtriæ occaſionẽ captaret,& quid nunc hæc,nunc illa edulia Auguſtæ conſtarent, interrogaret; cara omnia eſſe reſpondentibus; Ecquis inquit, pro opima, Auſtria cum hoſte barbaro & importuno vel ſanguinẽ non profunderet, quam ille nobis eripere tantopere concupiſcit? Sua enim ſuis omnia ſunt chara: ſed quò opima & florentia magis, eò etiam chariora. Quid verò Hungariam proferam? cum qua,aut nullum, aut Galliarum vnicum regnum poteſt conferri; tanta bonitate ſoli, magnitudine paſtionum, boum, armentorum copia, auri & argenti riuulis, militaribus præſtans viris, tot Chriſtianis regibus & Principibus florentibus, tot populis eiuſdem nominis & profeſſionis virentibus & videntibus impune pereat, dilanietur, contabeſcat? Reuiuiſcas Vrbane Pontifex, & tu Bernharde Abbas,omnibus omnium gentium linguis & literis meritò celebrande. Veſtris olim precibus, veſtris Chriſtiani permoti ſunt adhortationibus, vt patrimonia ſua diuendere, vt milites in barbaros conſcribere, vt in Aſiam proficiſci, vt mortem denique non dubitauerint oppetere, vna illa omnium precioſiſsima Chriſti Opt. Max. hæreditate in libertatem vindicanda. Cùm interim inter nos torpeant omnia otio; rariſsimus ſit,qui vel aliquo occupetur negotio, & qui non plus tribuat priuatæ cupiditati, quàm publicæ omnium ſaluti atque dignitati. Ardent domi cuncta bellis, æſtuant inimicitiis: non de defendendo, ſed de diffundendo Chriſtiano ſanguine cogitatur. Implicata inteſtinis armis tota eſt Gallia: nihil ad ſe pertinere putat id Anglia: nouos concupiſcit motus Germania: Polonia inſidioſo fœdere irretita, tanquàm in alieno agro grandinem, vicinorũ interitũ otioſa intuetur. Tu ſolus idem ille Chriſte poteris opem ferre ſupplicibus, ſuccurrere afflictis, reſiſtere barbaris, animo & voluntate in nos perditis tantum adimere ardoris & felicitatis; vt Chriſtiniani Principes in communionem conſiliorũ & temporũ contra Turcas minus poſsint ſociari. Quod quidem vt faxis, vel quod facis potiùs, ſumme Deus grates tibi agimus, agemusque perpetuò,& in tui vnius ſpe conquieſcimus, à te opem & auxilium implo-

imploramus: te vnum ducem & præſidium noſtrum eſſe, ſemperq́; fore profitemur; & tuis denique auſpiciis, qui omnia potes, ne nō tuorum cauſa multa præſtare ſoles, de hoc tàm perfido & crudeli hoſte victoria potiemur.

TVRCICA V.

SI QVANTVM OLIM CHRISTIANIS REGIBVS & nationibus propria & peculiaris inter ſe fuit diſſenſio, tantum nunc demùm armorum & animorum in barbaros curæ eſſet conſociatio, non minùs profectò dubia & formidoloſa Reipub. iſta tempora, omnium cederent vigilantiæ, quàm veſtræ maiorumque veſtrorum tot ac tantæ rei contra Turcam gerendæ occaſiones olim ceſſerunt negligentiæ. Vehementiores quippè aculei figuntur in perditis, quàm in rebus antè non poſſeſsis. Sed cùm præterlapſa non peræquè ſemper corrigi, quàm facilè queunt repræhendi; elaborandum eſt ſaltem, vt non tàm de iis, quæ præterierunt, multa verba faciendo, quàm ad ea, quæ nos manent, auertenda mala vires noſtras ſerio applicando, in rerum & temporum communionem omnia conferamus. Etenim cùm ab imis ad media, quàm à mediis ad ſumma difficiliùs veniatur, magnopere certè verendum eſt, ne quæ olim Turcica ſine aliorum ſenſu ſenſim inualuit potentia, nobis quidem tandem omnibus ſentientibus, ſed haud ſcio, ne fruſtra renitentibus, eò magis inualeſcat. Quippè vel inualida robuſtiora facta, ad faſtigium efferuntur. Et quiſquam dubitabit, quàm à paruis & obſcuris principiis, ad tantam, quantam videmus amplitudinem & potentiam Turcæ peruenerint? Quæ omnia omnium ſæculorum memoria, vni Chriſtianorum diſcordiæ ſemper adſcripta ſunt & fuerunt. Nam vt Mahometem primum dogmatis auctorem ſilentio tranſeam, Chriſtianarumque gentium & nationum diſcidia illius æui non enumerem, Ottomanorum familia, ſub Andronico Conſtantinopoleos Cæſare orta, quo demùm peruenerit, obſcurũ eſt nemini. Fuit Zichus tenuiſsimæ conditionis inter ſuos homuncio, qui nec locũ, neq; focum, neq; denique quod ſciã, patrem habebat certum, cuius Ottomanus filius tum primùm extulerat caput, cùm ferè per omnia Chriſtiana regna & prouincias grauiſsimi motus & tumultus cierentur. Nam primùm quidem in populoſiſsima omnium prouinciarum Germania, diuturnum illud extiterat interregnum, quo Rudolphus primus hoc nomine Cæſar

eſt declaratus, & in Italia atque Gallia maxima bellorum incendia exarſerunt: cùm ferè circa eadem illa tempora Clemens V. Pont. Max. ob Italicas factiones, quibus nullum poterat afferre remediũ, ſedem ſuam Roma, ſub eodem illo climate exiſtentem, tranſtuliſſet Auenionum, & omnia omnibus in locis bellis arſerunt ciuilibus, & vel in primis Græciæ quidam Principes inter ſe diuiſi Conſtantinopolitana vrbe vexanda, & oppugnanda occupabantur. Quo magis Tartarorum in Aſia labante dominatu, & Chriſtianorum rebus hic & ibi perturbatis, primo illo Ottomano, vt dictum eſt, auctore ſuarum Turcæ virium iecerunt fundamenta; & per viginti annorũ aut circiter ſpatium vicinos populos eodem duce infeſtando, confinia ſua protulerunt. Vix enim pro re & tempore nouarũ rerum & tumultuum, vel aliquid ab aliquo excitatur, quo minùs ei etiam adſint ſtudia, & miniſtri. Itaque Ottomano illo, vicinorum ſuorum domitore tandem mortuo, Orchanes eius filius in gloriæ & imperii hæreditatem ſucceſsit, & Ioannis Paleologi ſorore ſibi deſponſa, magniſque inuitatus præmiis, in Thraciam tranſmittens, aduerſus Paleologi Socerum, Ioannem Cantacuzenum, & Theodorum filium adductis copiis, tàm diu rem duxit; vt Græcis mutuis conflictibus eneruatis, non modò vrbe Callipoli, ſed bona Græciæ parte potiretur. Vidiſſes autem, quàm & ſubiectorum in Principes ſuos conſpiratio, & Principum in Turcicis auxiliis malè ceſſerit confiſio. Cùm enim Græci barbaros in auxilium euocaſſent, illi quidem confeſtim accurrerunt, ſed vulgari non contenti præda, Callipolim, & vicina Helleſponti oppida, præmii loco ſibi ſeruarũt. Ita demùm confirmatis viribus, & aditu ad Helleſpontum præmunito Philippoli, & Andrinopoli potiti ſunt, & denique ad ipſum orientis ſiue Græciæ totius imperiũ, ab iis tandem eſt peruentum. O egregios hoſpites, ô expetenda auxilia, in quibus nec hoſpes, quod aiunt, ab hoſpite tutus eſt, nec minùs victi flent, quàm & lugent victores. Cùm enim bellorum omnium, tum in bellis perpetua crudelitatis eſt viciſsitudo: Iam igitur Orchane ad eum modũ triumphante, & paulò pòſt Amurate eius filio, à Myloſchio quodam Myſorum equite, cùm in Hunnos expeditiones nouas appararet, interfecto, ſucceſsit eius natus Baiazetus, qui cùm Theſſaliam, Phocidem, Boëtiam, & Atticam ſuæ effeciſſet poteſtatis, & ipſum tandem oppugnatione Byzantium pertentauit. Sed Temerlani per Aſiam curſus, (felix né an ferinus magis non facilè dixerim) ex inſperato ad fortunæ, ſi quæ eſt, ludum ludibriumque Ottomanorum eum retraxit, cùm ab eodem Temirlane in prælio captus,

ptus, & aureis catenis vinctus,per totã Aſiã circumueheretur. Quo enim altius aſcenderis, eò tũ maximè caſum timeas grauiorẽ. Quo loco non memorabo, quanta Chriſtianis Ottomanicæ extirpandæ ſtirpis, patre in vincula cõiecto, quaſi quædã diuinitus oblata fuerit occaſio: ſi Genuenſiũ cum Venetis, Hungarorũ cũ Tranſyluanicis Saxonibus, & Ioannis Galeaci Mediolanenſis Ducis cum Scaligeris bella nõ obſtitiſſent. Verùm cùm iam iam Ottomanici nominis principes occaſuri crederentur; en ſubitò Græcorum leuitate, vel ipſorummet copiis auctus eſt vnus, quẽ his Calepinũ, illis Cybelium, Kiriskellebem aliis placuit appellaſſe. Qui Bulgaros, Seruios, & Macedones adeò infeſtauit, vt ne vicina quidem his locis Hungaria potuerit quieuiſſe. Ignis enim ex proximo facilè in aliud inuolat tecto, & in noſtrum ex inimico. Præerat tum rebus in Hungaria Sigiſmundus Cæſar, neſcio feliciórné maritus, an imperator. Qui adeò parum fortunatus fuerat, vt & Boëmicos Ziſca duce, in ſe tumultus non potuerit ſedauiſſe. Raro namque aduerſa, non niſi vel aliorũ occurrunt in comitatu. Sed nos his obmiſsis, ad alia progrediamur. Iam quidem cùm Aſiaticas, & Europeas vires, ſede Andrinopoli fixa, barbari coniunxiſſent, Amurates eorum dominus Vladiſlaum Hungarorum, & Polonorum regem ad Varnam interfecit. At quo modo & tempore, ſuppudet ſanè dicere, cùm videlicet Chriſtiani ipſi exercitum Turcicum, ex Aſia in Europam tranſportaſſent; cùm plena in Italia, & Germania omnia tumultibus feciſſent: & cùm poſtremò Latinos & Græcos inter ſe commiſiſſent. Qua ferè etiam tempeſtate, Theſſalonica Venetis adempta eſt, & Sinderouia ſub Georgio Peloponeſi domino occupata; cuius paulo antè filia Turcæ in vxorem ducta, captos nihilominùs vxoris fratres duos Stephanum & Georgium, quòd adeò certis ſagittis arcum tenderent, vt deſtinatum ſcopum ſemper cõfigerent, igne oculis admoto excæcauit. Nullam namque rationẽ ſanguinis nec modum in rebus habet tyrannis. Age enim, an fax & incendium Græciæ Mahometes, ab Amurathe imperio ſuffectus, cum patre defuncto, Germanis fratribus iugulatis, ſui primitias imperii à ſcelere, & maleficio inauſpicatus fuiſſet, mirabilibus conſutis dolis, Conſtantinopolim non oppugnauit? Qua trigeſimo ab oppugnatione die capta, non tantùm ſaciare animum, ſed adeò etiam ipſos immani crudelitate paſcere voluit oculos, & nunc viros in partes ſecari, nunc pueros laniari, nunc matronas & virgines ante ſe iuſsit ſtuprari; vſque eò, licèt hæc & ſimilia antea quoque commemorata fuerint, vt cùm præ metu & horrore Genuen-

ſem coloniam Peram, vltrò ipſi oppidani dediſſent, eius nihilominùs mœnia deiicere, & magno fœminarum puerorumque numero ciues mulctare minimè dubitauerit. Quo eodem penè etiam nunquàm audito victoriarum curſu, cùm Athenienſium relliquias deditione accepiſſet, alterum lumen imperii extruxit Trapezuntū. Imperatori namque inibi capto, ac ſeptem ſimul filiis cùm tyrannicè capita abſtuliſſet, buſta eorum inſepulta, vix tandem petenti conceſsit Auguſtæ. Et mox Mytilenis miſerabiliter direptis, conſtupratis, venditis, trucidatis; nec in Euboëas minori immanitate eſt vſus, oppidoque eorum expugnato, partim excoriari, partim in ignem mitti ciues iuſsit quàmplurimos. Vt enim alię, ſic hæc ferina humani profundendi voluptas ſanguinis, in ſe augetur & diſtinguitur varietate. Quid dicam, cùm altera Genuenſi Colonia, antiquitus Theodoſia, poſterius Capha dicta, violata fide habitatores abduxiſſet, quàm immaniter Thomam Peloponenſi Deſpotū ac Demetrium Conſtantinopoli fratres, omni honore ditioneque ſpoliauit? Et quàm Dynaſtro ac Tyſſo oppidis à militibus eius direptis, fœminis, & pueris ſtuprandis in turpiſsimarum voluptatum cœno, veluti lutulentus ſus fuerit volutatus. Quid quòd & in ipſa demùm Italia Hydrunto capta, & toti Neapoleos regno per Aconiatum ſuum ducem ſubiectis ignibus, haud ſcio ſi quieuiſſet, niſi mors atrociora molientem, & ad vrbis orbisque imperium anhelantē præoccupauiſſet. Nihil quippè mēte vaſtiùs, exitu vitæ incertiùs, curſu victoriarū tenerius copiis diſſoluti⁹ eſt bellatoris. Quæ ōnia, proh dolor, ciuili Chriſtianorū ferenda accepta ſunt diſcordiæ, adſcribenda negligentiæ, furori tribuenda & amentiæ. Nihil enim Græciæ Cæſaris, cùm Conſtantinopolis à Turcis oppugnari debuiſſet, apud tot, tantosque tum temporis Europæ reges valuerunt preces: nihil Græcorum legati, & legationes: nihil Pont. Max illius tempeſtatis cohortationes; cùm Germania, duce Alberto Brandeburgico, Achylle Germanico dicto, inteſtinis ſeditionibus, Columnenſi & Vrſinorum factionibus Italia, & Crucigerorum bello arderet Polonia: & cùm poſtremò per multa Europæ regna & prouincias, ſurſum ac deorſum omnia miſcerentur. Sic vt Baiazetes patrem Mahometem imitatus, & à Sforzia, Mediolanenſi inſtigatus, non multum negotii habuerit, Mettone & Corone Venetis adimendis. Qui idem haud ſcio, ſi & militibus peperciſſet Rhodiis, niſi diuinum affulſiſſet lumen, & Ferdinandi Hiſpaniarum regis Catholici, clariſsimi nominis dux Conſaluus, Venetis auxilio miſſus, Turcarum conſilia diſturbaſſet. Qui cùm demùm Venetias

trium-

triumphator appuliſſet, & à Repub. ſplendidiſsimè fuiſſet muneratus, gratiis actis, Venetorum militiæ præfectis, omnia rurſus munera illa eſt dilargitus. Magni namque viri non tam præſentes fructus, quàm poſteri temporis ſpectant memoriam, laborum & periculorum ſuorum ſempiternam. Ante quod paulò tempus Caroli VIII. Gallorum regis Sforziæ inſtinctu incidit profectio, & multi Italiæ proceres, Cæſaris Borgiæ crudelem perſenſerunt dominatũ: quo facilius exciti, & à noſtriſmet principibus animati, Turcæ per Europam ſunt perbacchati. Quod tamen diuina iuſtitia, ſimiles conatus ſemper vlciſcente, cùm alii, tum minimè tulit ipſe impune Sforzia, qui arbitrum Italiæ agere videri volens, tandem arbitrium ſuorum tulit hoſtium, & decennali carcere fœdo ad mortem vſque ſcelera expiauit. Turbulenti namque homines, vt plerunque fit, ad turbida & tenebras deturbantur. Quo tamen ipſo (vt omnia ſemel lapſa in peius ruũt) nihilo prouiſum meliùs fuit Reip. tametſi enim faces illæ & incendia rerum, Sforzia & Borgia vinculis mancipati fuiſſent, & Selymus Turca Baiazetem patrem veneno enecaſſet, ſemper erat aliquid, quo Chriſtiani reges atque principes inter ſe committerentur. Vnde illud ad Rauennam inter Gallos victores & Hiſpanos non incruenta cedentes victoria ſecutum eſt prælium, & bellis Chriſtianorum durantibus, Selymus Turca, neſcio ſi non vna eademque æſtate Arabes, Ægyptios, Cylices, & Caramannos ſubiugauit. Quo ipſo tantus Chriſtianis omnibus terror erat iniectus; vt ad communia in communem hoſtem capienda arma, per Europã clamatũ ſit vniuerſam, & quaſi ob immenſam potentiam, qua indies magis magiſq; augebatur, Turcis ſuperandis fuerit deſperatum. Vt enim in oppugnationibus vrbium & munitionũ, non priùs obſeſsi deſperauerint, quàm duces, & commeatum amiſerint; ſic & in tyrannicis iſtis imperiis, vix nobis ſuſpecta fiunt prius omnia, quàm nulla ampliùs reſiſtere iis queũt auxilia, cũ maxima infamia noſtræ & euidentiſsima pœna tarditatis: cũ interim non modò vtile, ſed adeò maximè ſit fueritque ſemper neceſſarium, hoſtem ancipiti contentione diſtractum, & quàm longiſsimè à nobis, noſtriſq; ſedibus tenere perpetuò ſegregatum. Multæ enim ærumnæ vicinorũ ęrumnis longè lateq; ſæpè dimanãt. Vidit hoc, & nõ vidit Chriſtianũ imperiũ, & cùm in multis aliis, tum in Solymano Turca Selymi filio tandem cognouit; qui ſimul atque pater in viuis eſſe deſiit, eodem, quo & Carolus V. Cæſar imperio auctus, ad Chriſtiana regna & prouincias occupandas animum applicauit, & hanc, de qua continuò nobis eſt inſtitutus ſermo, Hungariam dilacerauit.

tuit. Quam ad rem nullā ſanè aliam, ceu quandam ſegetem & materiam, quàm ipſorummet Hungarorum habuit diſcordiam, qui regum ſuorum electiones temerè geminabant: nec deerant alibi etiam crudeliſsimorum bellorum, inter Chriſtianos incendia, quibus Solymanus rerum ſuarum ſecurior & animoſior factus, paulò antè, quàm inter Carolum V. & Franciſcum Galliarum regem exoriretur bellū, Rhodū occupauit, & demùm etiam ipſum Ludouicum regem ad Mohacum interfecit. Quem cùm fortè dixiſſes quieturum, tum ille vel maximè ferox, & ſibi ſuæque felicitati præfidens, Viennam Auſtriæ vrbem, non tàm mœnibus, quàm viris munitā fortibus, anni alieno licèt tempore, obſtinatiſsimè oppugnare cæpit: à qua tandē reiectus, irrito conatu diſceſsit, & quantùm in ſtrenuis vrbium defenſoribus poſitum eſſet, multis ſuorum deſideratis, non obſcurè declarauit. Non tàm enim muris aut mœnibus, quàm virorum fortium pectoribus propugnacula defenduntur. Plena tum Lutherani dogmatis fuerat Germania; & idem etiam mali, vel in ipſa Pannonia graſſabatur. Itaq; dum ob internos motus, ægrè cum infidelibus armis Hungari, otioſis quæſtionibus cum fidelibus Germani contendebant, & dum nobiles Hungaros ſub iugum ſuum barbari mittebant; Germani ruſtici in Euangelicam (ſi Deo placet) libertatem ſeipſos aſſerebant: & dū Hungari liberos, libros Germani ſuos contra matrem eccleſiam editos tuebantur; Germani denique cogebant diſceptationum gratia conuentus: Hungàri omnium miſerrimè Turcicos ſuſtinebant ictus: illi denique dogmatis ſui confeſsioni, hi patriæ defenſioni incumbebant. Quid igitur ex tàm impari & impia colluctatione ſit ſubſequutum, audite obſecro, & mandate id memoriæ, ne ſimilibus exemplis imitandis, non multò exitus referamus lætiores. Carolus quidem hoc nomine Cæſar V. haud ſcio, an poſt Carolum magnum aliis potentior, vix memorabile contra Turcas aliquid potuit præſtitiſſe. Ferdinandus quoque Romanorum & Hungarorum, Boëmorumque rex, Caroli frater, malum nactus aduerſarium, omnes ſuas tuenda Hungaria exhauſit opes, & infinitas contra barbaros, Germanorum obtriuit legiones. Turca interim non ſolùm in ipſo capite Græciæ, aut Hungariæ, ſed tantùm nō in reliquo triumphat Europæ: quē noſtrū vult premit, cui quid collibuerit, adimit, noſtras omniū ſedes concupiſcit, nobis extremam ruinam & exitium (niſi Deus prohibuerit) vniuerſis machinatur. Fac fuerit ſuperioribus annis, nauali victus prælio. Quid tum poſtea? Nobis tantùm carinæ, mali, & proræ; illi regna, illi prouinciæ, illi maritimæ oræ ceſſerunt ſub imperium.

Quem

Quē quàm Philippū Hiſpaniarū regē, vnū ſibi ſuæq́; potentiæ veluti quendā obicē poſitū reformidet non habet. At & is, cùm ætate grauis, tū ipſiſmet Chriſtianis eū oppugnantibus in Turcā futur⁹ eſt tandē imbecillis; cū quotus quiſq; ſit, qui ſummis & tyrannicis imperiis vel ſummorū etiā regū potentiā opponi oportere intelligat: & tantū abeſt, vt aut difficultatibus eius condoleat, aut ad ſananda Reip. vulnera manū admoueat; vt hoc etiā eius imperium primo & præcipuo loco euertendū, tū demùm Turcicū, ſi fieri queat, aggrediendū potiùs arbitretur. O inuidiā! quaſi verò, quàm ab omni iuſtitia & humanitate, ratione, cōmodis, neceſsitate alienū id ſit, omnes non intelligant, ac vtinā quidē tardè, ſed vereor ne vel ipſa opinione noſtra celeriùs eius rei & conſilii nos tædeat atq; pœniteat. Faciliùs enim ſummæ auctoritatis & potentiæ, in Turcam Principis vires cuniculis eſt ſubuertere, quàm demùm vel apertè nouū aliquē eadē potentia augere. Quamobrē, quid de nobis tandē his diſtractis partib⁹ & artib⁹ futurū ſit, proſpiciat ſecū quiſq; animo: auertat pro viribus clades, quæ impendent; & nullū nobis nocendi finem impoſiturum hoſtem, ſi noſipſi non impoſuerimus nobis, certò ſibi polliceatur. Turcæ nomen denotat vaſtatorem, dogma Chriſtianorum facit prædonem, impotentia animi euerſorem, vſus & caſus reddunt in dies cautiorem. Nihil barbaris magis proprium & peculiare eſt, quàm perpetuas in Chriſtianis diſcordias alere, in iis priuata odia & inimicitias, bella ex bellis ſerere, & vna Chriſtiana gente oppreſſa, ad alteram opprimendam properare. Nos verò, quaſi vltrò etiam ipſi barbarorum dicto audientes ſumus, bella inter nos gerimus, ſeditiones & tumultus excitamus, occupamur in dies armis domi, ſegnes & inermes ſumus omninò foris. Ceſsimus tot regnis & regionibus noſtris Turcæ diſcordes: ne vnū quidem eripuimus ipſi contra eum ſociati. Quid nos vel ipſa ſaluare poterit ampliùs ſalus, cùm ita volentes & videntes ruimus ad interitum? Iam quod ſciam, nihil aliud ei deeſt, ad nos, noſtrumq́ue hunc reliquum dominatum euertendum, quàm iuſtum & moderatum in deuictos imperium. Quo ſi vſus iampridem fuiſſet, vt varia, & mobilia multarum gentium nationumq́ue ſunt ingenia, plura inter nos deditione, quàm armis poſſediſſet. Sed nec nos etiā quid æquū & moderatū ſit peræq; omnes ſcimus: neq; ita à turpiſsimis quibuſq; cupiditatib⁹ liberare nos poſſum⁹, quo minùs ſaltē vultu, & oratione ſecus præ nobis feramus, & quòd refugiamus ſeruitutē. Catholici re & nomine regis potentia maiùs, Chriſtianorum rebus addictiùs, dominatu iuſtiùs, gubernaculis nihil eſt moderatiùs. Verùm

rùm nos incognita pro cognitis ſæpè apud nos habemus, & falſis auditionibus plus quàm par eſt commouemur, alienæ potentiæ inuidia, quàm ſociorum miſeriæ magis ducimur miſericordia. Noctuarum denique inſtar non ferimus libenter ſolem, panlò ſplendiorē. Temporibus ſine omni dubio, quæ vereor ne cito veniant, durioribus, huius diei voce voluntatis meæ teſte, iſtius regis ęquales aliquandò expetemus. Qui quantum his quadraginta penè con tinuis annis, nunc ad Zerbas, nunc ad Melitam, nunc ad Naupactum, nunc ad Guletam, cum barbaris confligens, Turcarum reſtiterit potentiæ, illi opinor nobis longè meliùs recordantur, & damna magis dolent ab eo accepta, quàm nos ponderamus beneficia in Rempub. collocata. Verùm cùm & ille homo ſit, & humani à ſe alienum nihil vnquàm duxerit: & cùm denique rei benè gerendæ occaſio ſemel amiſſa raro redierit; quoad tandem per incertos eius, filiique ipſius valetudinis exitus licuerit, & tempora, rationesque eius tulerint, vita & potentia illius vtâmur: & cui pro præſtantibus meritis omnis debetur honos, eum inuidia minimè proſequendum arbitremur. Plena voluptatis & ſecuritatis eſt res, potentiorem bonorum patronum, quàm hoſtem & inſidiatorem libertatis habuiſſe.

TVRCICA VI.

NEMINEM DVBITARE ARBITROR, MVLTO QVIdem plura & grauiora bella, quàm quæ à me paulò commemorabantur fuiſſe, odiis & inimicitiis Chriſtianorum inter ſe exercendis. Itaque, quî mirum & incredibile ſit etiam alicui, ad tantam rurſus amplitudinem & immanitatem Turcas veniſſe, cùm & quanta à nobis præbita eius rei habuerint exempla, & quanto diſcordiæ noſtræ auxerint eos ſpiritu intueatur. Nam vt quidam vetera, & obliuione ferè ſepulta, ſilentio tranſeam, quàm non modò auorum, ſed noſtra hæc ætas multa immanitatis in ciues ſuos exēpla viderit, quis ignorat? vt adeò barbaræ quæque gentes, vix aliquãdò in nos talia patrare auſæ fuiſſent, aut adeò etiam præ pudore commiſiſſent qualia nõ in hoſtes, ſed in cõciues noſtros, ſine omni reuerentia patrata à nobis ſunt & fuerunt Ac ne vetuſtiora repetam, reuoluamus pauliſper animo in quibuſdam Italiæ factioſis vrbibus, quæ ſub Guelforum & Gibellinorum nomine, nunc Pontificias, nunc partes tuebantur Cæſareas; quàm immaniter in ho-

ſtes

ſtes graſſatum ſit, & quàm tota ferè Italia ciuili ſanguine redundarit, cùm ii, qui inimicorum ſuorum in poteſtatem veniebant, quidam forcipibus candentibus diſcerpti, quidam ex domorum faſtigiis erutis oculis præcipites acti, pueri verò ipſorum in cunis vagientes occiſi, matronis in conſpectu ipſorum coniugum ventres exſecti, & multa alia nefaria, & dictu adeò etiam fœda commiſſa memorentur. Quippè vt impudici tactus libidinem, ſic ſanguis fundi cœptus, maiorem quotidie elicit crudelitatem. Quod non modò patrum aut auorum noſtrorum, ſed hoc ipſo noſtro ſæculo facilè fuit depræhenſum. Etenim triginta plus minùs ab hinc annis, ſi omnia omnium Europæ regnorum & prouinciarum ciuilia valde inciuilia bella, furoreſue potiùs memorem, non tantum dies, ſed & ætas ipſa me deficeret. Quis enim ignorat, quæ & quanta vis ſacris virginibus, quàm varia & crudelia mortis genera ſacerdotibus, quæ & quàm atroces contumeliæ fanis & altaribus ſint illatæ? quot & quanti religioſarum familiarum viri, quot Antiſtites ſacri, alii in terram defoſsi, abſtracta cute, clauisque crania tranſfixi alii, humum ad ſepulturam ſibi effodere quidam ſunt coacti? quoties ex ſacerdotum adhuc ſpirantium ventribus diſciſsis, atque inter ipſa gementium piorum viſcera, iniecto hordeo, pabulum equis eſt propoſitum? quoties ad altare puluis tormentarius in ſacerdotum os ingeſtus, aut ad bombardæ foramen ſufflare iuſsis, caput eſt diſcerptum? quot & quàm illuſtres Catholici viri, conuiuio primùm ab hæreticis excepti, tandem de turribus & montibus ſunt præcipitati? quot prægnantium & viuentium mulierum vteri ſunt diſſecti, & embriones palpitantes in ignem iniecti aut verubus alligati, & ad focũ toſti? Vt tot, tantaque alia, quæ nec in media barbaria patrata fuiſſent, hoc loco taceantur. Quid? in viuisné tantùm hæc tam immanis notata eſt immanitas? imò verò in ipſis quoque mortuis: neque tantùm in gregariis aliquibus, ſed in ipſis etiam regibus. Age enim. An Ludouici hoc nomine vndecimi, Galliarum regis (horret referre animus) oſſa, quæ iam pridem quieſcebant, in vetuſtiſsimo & nobiliſsimo tota Gallia fano, non ſunt exhumata? & caput impoſitum pilo, per multa & varia loca non paſsim eſt circumlatum? Quid, quòd ne inanimis quidẽ eſt parſum? & cùm numinis occulta quædam cunctis ingenita ſit reuerentia, & vbi prædæ non ſupererit aliquid ſpei, vix tantum laboris dederis in inanima vltioni; hoc in iſtis, in figura hominis immaniſsimis quibuſdam, non dicam religionis hoſtibus, ſed belluis eſt depræhenſum; vt ſacroſancta Dei Opt. Max. templa diruerint,

ruerint, euerterint, complanârint. O perfidiam & amentiam execrandam! Nobilis quidem iampridem facta Moſchorum in captiuos eſt crudelitas: nota Scytharum & Tartarorum immanitas; quos canino propterea lacte lactant matres, vt inde à pueris ſint ferociores, & equorum ac animantium reliquorum uorandis carnibus eos aſſuefaciant. Quid? An & Turcarum non notata eſt truculentia, qui noſtris excarnificandis pretia redemptionis poſtulant grandiora? Sed nihil hęc ad noſtros hos (ſi Deo placet) qui ſe appellant Chriſtianos. Quid ergò mirum etiã ſit, cùm tot & tanta immanitatis exempla in conciues ſuos barbari apud nos videant, omnẽ etiam crudelitatem adhibere in noſtros conſueuiſſe? Et tantò quidem fidentiùs nos perſequi, quantò inter Chriſtianos diſcordias & diſſenſionem maiorem ſemper & vbique liceat intueri. Magnus enim hoſti ad capienda arma eſt ſtimulus, vicinus, cum altero non modò animis, ſed aliquandò etiam caſtris ipſis diſſociatus. Vnde olim Romani difficiliora bella habuerunt nuſquàm, quàm in ipſa Italia, cùm Hetruriam inter ſe colligatam, & aditu difficilem ſubiugarent. Quod haud dubiè quoque & barbaris ipſis, contra Chriſtianas gentes & nationes eueniſſet, ſi ipſimet quaſi ad accipiendũ vltrò vulnus diſcordiis ſuis latera non aperuiſſent. Faciliùs enim ferire eſt eum, qui ſeipſum offert feriendum. Quo etiam eſt factum, vt non Tartarorum, non Perſarum, non Mamalucorum arma remorata Turcas ſint, non Aladoli, non Sultani Ægyptii, non Ottomanorum patrum in filios, & filiorum in genitores bella ab inſtituto retardauerint. Habent, quod aliâs etiam dictum eſt, viuentibus & videntibus maioribus noſtris duo imperia, regna quàm plurima, innumerabiles prouincias, vrbes & munitiones infinitas: ac, quod ſummũ eſt, habent bene cõpacta & connexa inter ſe omnia, & in omnibus firma præſidia, exercitatos milites, auri & argẽti magnos aceruos; vnum, cui cuncta obediunt caput: & tàm bello, quàm pace, tàm domi quàm foris æmulationis nihil; aut in ordinibus, vt hîc ſunt noſtris, & in quibus nullus ordo reperitur, diſtractionem voluntatum. Quo loco non poſſum non meminiſſe, quòd Herberſtainum ſenem, Turcicis, & Moſchouiticis legationibus clarum, apud Cardinalem Oſium, tum apud Cæſarem Ferdinandum Pii IIII. Pont. Max. legatum, Viennæ vnà nobiſcum aſsidentem audiui memorantem; cùm eiuſdẽ Ferdinandi legatione apud Solymanum in Budenſi expugnatione fungeretur, riſiſſe nimirum Turcam Chriſtianorum principum diſcordias: & ſe quidem ipſum Draconi

coni vnius capitis, cum multis caudis; Ferdinandum verò eius dominum, itidem Draconi ſed multorum capitum, & vnius caudæ comparauiſſe. Quo tandem ſequeretur, vt Turca ad omnia expeditus concomitantibus eum caudis, & nullo remorante capite profectus, ex animi ſui ſententia cuncta conficeret. Ferdinandus multis capitibus eum detinentibus, non ſemper quo vellet perueniret. Sic barbaro & impotenti hoſti; re benè feliciterque in Chriſtianos geſta, placuerat adeò iis inſultare. Quem enim damnum, eundē & contemptū ſæpè videas retuliſſe. Quæ tamen non propterea refero, vt deſpondendus, ac non multò etiam propterea magis aſſumendus ſit animus; cùm appareat, qua, & quàm immenſa ob diſcidia noſtra Turca ſit fiducia, & quæ his malis remedia, & quàm in tempore requirantur. Quippè quò plures ciuiles diſcordiæ, eò & grauiora Reipub. ſunt detrimenta. Videre quidem non neminem eſt, in tanta vt facierum, ſic ingeniorum in hominibus varietate, inutiles prorſus conatus iam noſtros, & Turcicum Cæſarem mole imperii ſui, vt ruat; quàm vt irritari debeat, potiùs expectandum, aut ſaltem non multò etiam Auſtriacos reges adiuuandos magis ſermonibus vſurpantem. Sed quantum is longè aberret à ſcopo, quis vnquàm dubitauerit? Nam vt puerile nimis fuerit, flumen quod traiiciendum ſit, vt defluat, & in mare, aut aliò ſe exoneret expectaſſe: ſic & Turcicum dominatum, qui noſtra partim ignauia, partim diſſenſione creuit, ſine armis & bellicis expeditionibus noſtris velle videre corruiſſe. Sunt enim multæ cogitationes vanæ; ſed de barbarorum animi in nos beneuolentia, aut his, quæ iam occuparunt imminuta cupiditate vaniſsimæ. Iam verò, quod & ad Auſtriacos ſpectat reges, vt iiſdem temporibus, An non longè diſsimilibus artibus, ab Ottomanis aucti ſunt & fuerunt? Etenim, vt vel vnum illud Auſtriacorum regum progenitoris pietatis proferam exemplum, & cui credibile non fuerit, vt flumina ab ortu ſuo longiùs progreſſa, latiùs ſe fundere: ſic nec quidē à præclaris maioribus ſuis, multum poſteros degenerare. Fuit quippè abhinc tercentis & pluribus annis, qui parochiali munere fungens, ad quendam ægrotum, ſacroſanctam Euchariſtiam pedes deferebat. cùm interim torrens quidam illis diebus exundauerat, & deferenti periculi nonnihil minabatur. Superuenit tum Abſpurgius Comes, qui vltrò parochum equo impoſuit, & in alteram ripæ partem delatum, ad ægrotum vſque pedes eſt comitatus. Re (vt fit) vulgata, monacha quædam, illis temporibus ſanctimonia vitæ clara, huius tanti viri progeniem nunquàm degenerem fu-

 turam,

turam, & magnos honorum cumulos, diuinitus prædixit ſortituram. Et quidē non immeritò. Quemadmodum enim in Ottomanis impietatis & crudelitatis, ſic in Auſtriacis regibus religionis & humanitatis exempla ſemper relucent. Quæ quoniam contentione, quàm per ſe ipſa magis cognoueris, vnius & alterius familiæ principum inde ab incunabulis ingenia, mores, inſtitutum vitæ, & omnem gubernandi modum & rationem, ex iisq́ue demùm progreſſus & conſecutiones omnium, tum & exitum dominationum, vel tecum ipſe faciliùs recognoſcas. Et quid Ottomano primo gentis auctore rapaciùs? quid Orchane immaniùs? quid Amurate vicinis infeſtiùs? quid Baiazete alieni appetentius fuit aut eſſe potuit? quos omnes Mahometes auaritia, Baiazetes perfidia, Selymus inſidiis, Solymanus ambitione, Selymus alter temulentia, Amurates immanitate ſuperauit. Et quis denique negauerit, Otomanici nominis & ſeminis regem, qui in ſuorum ſanguine ſuas non polluiſſet manus, vix vel vnum aliquandò extitiſſe? Orchanes quidem Ottomani filius fratres germanos interemit tres: eius ſucceſſor vnum: Baiazetes à Temirlano pòſt captus, ſeptem: huius porrò filius Muſulmanes occidit vnum, quem rurſus Moſes eius frater, & hunc Mahometes interfecit. Diceres experiundo contemnere, ſatietate abiicere, hunc tandem laniatum Ottomanos voluiſſe. At in hanc vſque diem & quodammodò etiam maior crudelitatis regnat in iis viciſsitudo. Mox quippè Mahometis illius filius Amurates dictus, eius filium ſuſtulit: & rurſus Mahometes alter, qui cepit Byzantium, Amuratis ſoboles, quinquennem fratrem interfecit: poſtremò verò huius filius Baiazetes, qui omnium Ottomanorum fuit doctiſsimus, & Auerroem in linguam Turcicam vertit, Gemem fratrem Turcia pulſum, & in Italia mortuum, crudeliſsimè interficere ſemper eſt conatus; vt nihil emollire mores, aut manſuetiorem facere illæ potuerint eum literæ. Quippè mali corui malum ouum, vt habet Græcorum verbum, eſſe conſueuit. Sed age, progrediamur. Quid enim? an huius Baiazetis Selymus filius, eundem illum genitorem ſuum, cuius mortem ſenis expectare non poterat, veneno non ſuſtulit? & an fratrum filios quinque, germanos verò fratres duos Corcutum & Amuratum non interfecit? Cui cùm vnicus fuiſſet Solymanus filius, & haberet prorſus fratrem germanum neminem, aliquandiu quidem neſcio quàm moderati animi præ ſe tulit ſpeciem: ſed poſtremò etiam tandem Muſtapham filium, & ex eo ſuſceptum nepotem alterum interfici, & illud proclamari iuſsit: Vnum Deum in cælo, & vnum Solymanum in terris eſſe colendum.

lendum. Huius denique Selymus filius, qui noſtra vixit memoria, an non quinque fratres? & iſte Amurates, qui nunc rebus præeſt, an non totidem interemit? Nihil dico de hoc paucis ante diebus creato Mahometo, quem incredibili crudelitate ferunt in ſuos graſſatum fuiſſe, & ferè ſuperiores Ottomanos omnes hac in parte ſuperaſſe. Faciliùs enim ſectêre ſcelera, quàm exprimas virtutis veſtigia vel minutiora. Iam verò in Auſtriacorum regum & Cæſarum familia contraria omnia videas, & nulla non optima omnis generis, virtutis & manſuetudinis exempla intueare. Quid namque? An Rudolphus Cæſar Auſtriacus primus non modò à ſuorum fundendo abhorruit ſanguine, ſed in Ottocaro rege Boëmiæ hoſte, quàm eſſet manſuetiſsimus, non declarauit? cùm affinitate ſibi deuincendum, quàm captiuum morte mulctandum potiùs iudicauerit. Quid duo Alberti Auſtriaci Cæſares? an vt vnus militari gloria clarus, alter grauitate maximè eſſet ſpectatus, non vterque huius manſuetudinis laudem retulit ſingularem? de quorum altero famâ vulgatum eſt, quòd cùm ruſticum quendam in ponte Pragenſi, fœnum curru trahentem habuiſſet obuium; & ne eum, Cæſar prægrandi naſo, proficiſcentem impediret, inclamantem audiuiſſet; manu naribus admota, & paulò deflectens, vt tutò iter proſequeretur ſuum, humaniſsimè compellauit. Quid verò, à quo Auſtriacorum Cæſarum continuata cœpit ſucceſsio, Fridericus, quibuſdam hoc nomine Cæſar tertius, aliis quartus, an iis omnibus qui eum aliquandò obſeſſum Viennæ tenuerant, & fame ac inædia diu macerauerant non pepercit? Et huius rurſus filius Cæſar Maximilianus primus Brugis ab oppidanis captus, & huius denique nepos Carolus hoc nomine V. Romanorum Imperator, à ſuis, apud quos natus fuerat, Gandauenſibus proditus; an vitam, quam iuſtiſsimè eripere poterat, non liberaliſsimè multis donauit? paucis admodùm affectis ſupplicio, qui proditionis illius extiterant auctores. Nihil enim pulchriùs eſt, quàm pœnam ad paucos, metum ad omnes pertinere præſtitiſſe. De Ferdinando & Maximiliano patre & filio Cæſaribus non loquar: cùm conſtet, vel Anachoritam aliquem Ferdinando religioſiorem, vel Maximiliano Cæſare, illũ Octauiũ Imperatorem, qui humani generis deliciæ dicebatur, humaniorem benignioremúe non extitiſſe, ne viuorum laudes, cùm non obſcura aliquorum inuidentia fortè hic perſequamur. Et cùm nemini ſit dubium, Auſtriacos Cæſares exempla virtutum reliquiſſe plura, quàm in multis philoſophorum ſcholis præcepta illarum tradita ſunt ſelectiora. Qui, vt tantùm nouem, & Ottomanici nominis fuerint qua-

tuordecim, longè quidē latiùs ſuũ protulerunt, & florentiùs reddiderunt, quàm illi imperiũ: & quantũ barbari continuis rapinis, vi, fraude, immanitate, truculentia; tantum illi laudatiſsimis artibus, connubiis, affinitatibus, benignitate, clementia, ſibi poſterisq́; ſuis amplitudinis compararunt. Quos ego aliis obmiſſis nō idcirco laudauero; vt mihi per id aliquã eorũ velim venari gratiã: qui bono illo cõmuni cõmunibus quod reſiſtũt hoſtibus ſum cõtentus: ſed cũ barbari hos ſibi potiſsimũ propoſuerint euertẽdos, eorumq́; potẽtiã ad orbis terræ imperiũ cupiditati ſuæ maximè obſtare arbitrentur; vt vnius & alterius familiæ ortus & incremẽta, tũ & progreſſus, actionesq́; omnes & dominationis ratio, hac veluti cõtentione faciliùs cognoſcantur. Multis enim modis, ſed cõparatione vel in primis res, rerumq́; cauſas, & vel horũ felicitatis & potentiæ, vel illorũ imbecillitatis & infortunii effectrices magis explores. Infer igitur quo velis oculos, & tam in Turcico imperio regnorũ vrbiumq́; vaſtitatẽ & tyrannidẽ, quàm in Auſtriacorum regum Reipub. florem & dignitatem, & imperandi iuſtitiam ac moderationem animo intuere. An verò dubitaueris nuſquàm elegantiores ditioresúe ciues, præclariora ingenia, florentiora regna, ſolidiorem libertatis ſtatũ, quàm ſub Auſtriacis reperiri? Aſpiciamus Hiſpanias; an vllo alio, quàm hoc ipſo tempore magis aliquando floruerunt? Cùm enim duo ſint Hiſpaniarum tempora; vnum illud quo vel ipſa Roma, præſtantiſsimis ducibus, ingeniis, Cæſaribus lætabatur; hoc verò alterum, quo quibus ſolis curſus, iiſdem ferè Hiſpanicum imperium terminis continetur; repetamus paulò memoria, quàm his cẽtum annis, non ſolùm Hiſpaniæ ipſæ diuites factæ ſint, ſed alias innumerabiles gentes & nationes ſemper ditârint, cùm ex Indiis, & tàm obeuntis quàm orientis Solis vltimis, ingens auri & argenti vis in has oras importaretur. Quid verò Italia? an vnquàm antea fuit pacatior, quàm ſub hoc Philippo Hiſpaniarum rege, vtramque Siciliam, & Mediolanenſem tenente principatum? Cuius rei vel illud vnũ fuerit argumentũ, quod ædificandarũ extruendarũúe Neapoli ædium, oportuerit cupiditatem hominum latis legibus inhibere; vt commune totius Italiæ taceam beneficium, quæ hoc rege regnante propè iam à quadraginta annis perpetua fruitur pace & tranquillitate. Potentiorum enim auctoritas & reuerentia, imbecillorum eſt concordia. Quòd ſi in Belgio eſt aliquid tumultuum, vt velis nolis, fateare eſſe plurimum; vereor, ne quod in prouerbii conſuetudinem abiit, turdus ſibiipſi malum cacaſſe, & ob vicinum Galliæ incendium, illud quoque exortum eſſe non potiùs videatur.

tur. Noluerunt quippè Belgæ vicinis Galliarum ærumnis erudiri: ſuo igitur malo, quàm minimè ſint bellæ bella ciuilia, experiuntur. Quæ vtinã quidẽ ſopita iam pridẽ eſſe potuiſſent. Hæc quæ iis gerendis profuſa eſt pecunia, eorum optimum regem ad Chriſtiani nominis decus & præſidium Byzantii procul dubio collocaſſet. Sed & quærelæ ingratæ, quando erunt ſeræ, & huius ſæculi ſeu quædam labes, & macula eſt, ſuorum potentiæ & amplitudini inuidere. Quare his obmiſsis, nos ad noſtrum reuertamur curriculum, & quid & Germania tot Imperatoribus Auſtriaci ſeminis recta & tecta hactenus habuerit felicitatis, nobiſcum ipſi conſideremus. Magnum ſanè vt Germanorum conſtantiæ, ſic & Auſtriacorum Cæſarum magnorum in Rempub. meritorum eſt teſtimonium; his tercentis annis ſemel & iterum interruptam ſucceſsionem, ad eoſdem illos Auſtriacos quaſi quodam poſtliminio reuertiſſe. Etenim, vbi ſpes ad multos, poteſtas eligendi ad aliquos, exitus ad vnum in Cæſarũ pertinet electionibus; vnius ſanguinis multos multũ fuerit Cęſares ſpõte ſibi præfeciſſe. Itaq; & Principis neſcio cuius electoris, vox illa eſt memorabilis, qua cum ipſi imperium delatum potiſsimum fuiſſet, ſolos in Germania Auſtriæ Archiduces, dignos imperio ſibi videri; & alendis falconibus, quam non neminem ſuſtinendis imperii faſcibus plura præſtare poſſe, ingenuè fatebatur. Multum autem eſt regem vel eligi Cæſarem: ſed multò fit pluris omnia decora, & præſidia imperatoriæ habuiſſe maieſtatis. Quo etiam apparuit magis, vt ſemel de ſe concitatæ expectationi Auſtriaci Cæſares reſpondiſſent, vel in his Germaniæ, quæ religionis rebellioniſue potiùs gratia excitati fuêre motus, quanta moderatio animi, quanta æquitas, quanta in puniendis ſontibus lenitas eorum fuerit; vt non magis armatos quidam timuerint, quàm depoſitis armis coluerint victores. Iam quid ego eorum in ſubiectos ſibi populos fidem, quid miſericordiam, quid pecuniis imperãdis iuſtitiã, animique moderationẽ proferam? Nota eſt illa Caroli V. Cæſaris apud Hiſpanos, maximè autẽ apud Arragonios manſuetudo; à quibus cùm aliquid ſubſidii volebat impetraſſe, humili veſte tectus, & equulo vectus, Menzonum, vbi ordines cogebantur, ingrediebatur: ad mouendam haud dubiè in multitudine miſericordiam, quę tanto tamque benè merito principi à ſuis debebatur. Omne enim artificium in rebus eſt honeſtũ, modò ſit finis bonus propoſitus honeſtatis. In qua quidẽ Arragonia, ſi qua nunc demùm in rebelles ſubſequuta eſt animaduerſio, ne vel ipſorũ ad mortem damnatorũ confeſsione victus

iuſtè

iuſtè id eſſe factum procul dubio fateare. Omnis enim rebellio, aut diſsimulanter ferenda, aut alia quauis arte conſilioúe auertenda, aut verò quamprimum nec modo apertè, ſed & acriter eſt punienda. Quid Bohemia? quæ quorundam ſermonibus à libertate in ſeruitutem eſſe redacta, circumfertur. An ducentis ab hinc annis maiora & magis magnifica ædificia in ea erecta ſunt, quàm hoc ferè decennio vno, omniũ cũ admiratione tandem ſteterunt. Hæc quidẽ omnia, quòd magnificè ædificant, quòd agros diligenter colunt, quòd tot hortos ad amœnitatem extruunt, quòd poſſeſsionum pretia inter ciues mirificè creſcunt, maiora argumenta ſunt libertatis, quàm alicuius ſeruitutis. Vt enim rerum copia tædium; ſic ſeruitus elegantiarum omnium generat deſpicatum. Age & Hungariæ miſeræ illi & afflictæ, rebus regionibuſque, quoad tempora & opes ferũt, maximè fulciẽdis, quot quęſo & quãti ab Auſtriacis nõ ſunt profuſi, & profunduntur theſauri? quæ non auri & argenti vis in illius nobiliſsimi regni ſalute, extra etiã ipſius regni auri riuulos non eſt collocata? vt cùm Hungariæ reliquiæ maiora quàm Matthiæ regis tẽpore habeant vectigalia, multa tamen aureorũ nummũ cẽtena millia, vel extra vectigalia ſub induciis ea tuenda impenduntur. Et audiui profectò, ſummum quendam ſapientiſsimumque virum dicentem, ſi Ferdinandus ad res Hungaricas animum non applicuiſſet, ditiſsimum omnium Auſtriacorum Cęſarũ fieri eum potuiſſe. Quod, quibus nitebatur rationibus ille, qui id aliquandò dixerat, viderit. Neminem interim exiſtimo fore, qui dum Chriſti Opt. Max. dum Reipub. cauſa agitur, dum incenſus proximus paries, nobis quoque incendium & calamitatem minatur, optimos Principes contra Turcas adiuuandos non dicat oportere: qui non vulneribus moueatur Hungariæ: non precibus & gemitibus Auſtriæ, non domeſticos tumultus ſopiendos, & alias aliarum rerum curas & conatus miſſos faciendos: Turcas verò vel quamprimùm longius remouendos non arbitretur. Vera & Catholica eſt opinio, ex inferno redimi poſſe neminem: at idem prorſus habere Turcicam videmus ſeruitutem. Nullum ibi ſolatium ampliùs miſeriæ, nullum doloris alleuamentum, nulla ſpes ſupererit recuperandæ libertatis. Videmus, quot & quanta iam regna & prouincias barbari deuorauerint. Nihil verò minùs, quàm vt noſtri vnum vel minimum ſub iis recuperare potuiſſent. intrò patent veſtigia, nulla retrò, dixit alicubi poëta. Quod vel in Turcia idem experiare, in quam, ceu hiatũ quendam terræ, & res & regna demerguntur: & haud ſcio, ſi ieiunis ſuccincta canibus Scylla, tantas abſorbuit, quantas

quantas Chriſtianorum opes, non vnus aut alter Turcicus Imperator, apud quem inter nobilem & ignobilem, inter benè meriti patris & ſecus filium nullum eſt diſcrimen. Omnia eius ſubiecta ſunt libidini, filii & filiæ è gremio matrum, matres à filiis & filiabus cùm imperauerit, abducuntur: nemo ſuæ rei dici poteſt dominus: Purpuratorum multorum ſæpiùs nudi & ſerui conſpiciuntur, quàm diuites & liberi liberi: & ſi vel minimũ cõgeſti peculii apparuerit veſtigium, quibus illud amittas, tenduntur inſidiæ, vt adeò in lucro poſueris vitam, ſi licuerit ſeruauiſſe. Et tamen hoc Turcicum latrocinium cum Auſtriacorum regum conferamus imperio; ſub hoc religionis expetamus libertatem, ſi libertas, & non ſumma potiùs appellari debet confuſio: & deniq; tollerabiliorẽ in media Turcia, quam ſub inquiſitione Hiſpanica appellemus ſeruitutẽ? O amentiam! ô impium & ingratum noſtrum animum! ô confingendis rebus impudentiam ſingularem! Perinde ac ſi extra anni Soliſque vias (verbis vt vtar Vergilii) ſint Hiſpaniæ, & vel manibus ipſis (quod aiunt) palpare non liceat, quàm ſit æquum, quàm moderatum, quàm bonis legibus & moribus plenum Hiſpaniarum. Catholici regis imperium, quod ab iſtis (ſi Deo placet) nouarum rerum, & falſarum auditionum authoribus, neſcio cuius crudelitatis inſimulatur. Quæ, qua in re, & magiſtratu ſit, breuiter ſi libuerit percurramus. Nullo quidem loco, re, occaſione, tempore, atrocia ſcelera, atrocibus pœnis coërceri negatur oportere: quòd quantò magis impunitas, tantò & peccandi creſcit ſtudium: & quòd vnius pœna, metus plerunque eſt permultorum; & vt inter bonos & malos ſit differentia, quorum aliis pœnæ debentur, aliis præmia; & vt denique animaduerſionis ſeueritate, tuta ſit virtus & innocentia, & ſuum cuique conſtet ius & æquitas, ſine qua regna, non tàm regna quàm latrocinia iudicantur, & confuſio ſequitur rerũ, & ſocietatis hominũ, negotiorũ commertiorumq; omniũ perturbatrix. At verò inter alia vel maxima crimina, quæ iure & meritò atrociſsimis pœnis vindices, potiſſima eſt hæreſis, quam iſti nihilominùs cuperent impunitam: quæ cùm in re noceat omnium præſtantiſsima; quid obſtat, quo minùs ea, quæ per illã dilapſa fluxerint, graui animaduerſione vinciantur? Omnia certè diuina humanaque placita, & patrum conciliorumq; decreta, tum & ratio ipſa, & tot gentium nationumque exempla hæreſim docuerunt puniendam. Quid? Deoné violare fidem, quàm mulierem viro, fuerit leuiùs? quod ipſum vbique pœnis coercetur, & illud alicubi manet impunè. Vndè tot ſectæ tàm inter ſe diſſectæ

N ſunt

ſunt, quot Cerbero capita Poëtæ olim finxerunt. Quid? Qui ciuiū concordiam, & Reipub tranquillitatem labefactant; an non pœnis & ſuppliciis, etiam exquiſitiſsimis digni iudicantur? Pulchrè enim alicubi M. ille Tullius, Non inquit priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura chara habere poteſt, quem diſcordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat, cumque ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. Quis autem quàm hæreticus homo id & crebrius & ardentiùs fecerit, qui ſuis contionibus & ſcriptis tanquàm flabellis ſeditionum, concitat in magiſtratus populum, gerit in Orthodoxos Vatinianum odium? nunc hanc, nunc illam, in regnis & prouinciis commouet diſſenſionem & tumultum: & denique non tantū corporibus ſuorum ciuium, ſed animabus adeò interitum machinatur. Quo etiam fiebat, vt non tantùm Chriſtiani, verùmetiam Æthnici ipſi hæreticos ſeueriſsimè caſtigauerint, & Athenienſes Pythagoram Philoſophum vrbe eiecerint, & Socratem condemnauerint, quorum alter Deos, eorumque negauerat opem, alter noua neſcio quæ dogmata ſpargere nitebatur. Non niſi enim certis, nec niſi certa lege vulgo myſteria patefaciēda ſunt diuinitatis. Quid Anaxagoras, Anacharſis & alii plurimi, an apud Græcos, Scytas, & Perſas vel hoc ipſo nomine nō multa paſsi ſunt, & varia tormēta ſubierunt? Ipſe deniq; Plato, quē ſemper inter alios excipit, & diuinū appellat Cicero, nō vna tantū morte, ſed ſi fieri queat pluribus hæreticos cēſuit extinguēdos. Eſt enim hæreſis, tanquā quędā gangræna vi & ferro eradicanda; quā nō alia de cauſa punierunt etiā prophani, quàm quod veteri mori & inſtituto patrio videbatur aduerſari. Quid quòd illi iidē hæretici, in quo alios damnant, hoc ipſi faciunt: & quā ſeueritatē animaduerſionis odio habent, eā ipſi in alios exercent impotenter. Quod Geneua & Heidelberga teſtātur, in quarū altera, à Caluino Seruetum exuſtum fuiſſe, alteram ſuo illi dogmati refragantes aliquos conſtat eieciſſe. Vna enim via eſt veritatis, & vmbra oportet cedat ſoli, nox diei. Quo minùs mirandū, ſi Hiſpaniæ coërceant hæreticos, ne eadē illa, quæ per eos paſsim excitata ſunt incendia, tandē etiā patiantur. Illa verò Hiſpanica quā vocant inquiſitio, quàm multa ſecum bona attulerit, quis non perſpiciat? Nam cùm inter Eccleſiæ Dei Opt. Max. ſigna alia quamplurima, vel illa quoque duo ſint illuſtriſsima, gubernandi prudentia & militaris fortitudo, videamus vtrum ab inquiſitione Hiſpanica, quæ Mahometanorum cauſa inſtituta primùm fuerat, non magis Hiſpaniæ vtroque illo munere & felicitate dotatæ, quàm ab Auguſtana con-

na confeſsione, Germaniæ orbatæ videantur. Harum quidem infinitos penè exercitus contra Turcam, in Hungariam ductoſ vidimus, victoriam vix vllam alicubi vidimus. Hiſpani verò, ex quo inquiſitio eſt orta, vtriuſque rei vigent & celebrantur gloria, & ſupremi numinis magiſtratusque reuerentia, haud ſcio, ſi inter tot alias gentes atque nationes ampliſsimi imperii, non obtinuerint maieſtatẽ. Creſcit enim, & quomodo neſcit, qui Deum Opt. Max. & eius vices gerentem reueretur magiſtratum. Quo loco non minùs verum, quàm & facetum neſcio quid, vobis non inuitus percenſebo, ſi quemadmodum cœpiſtis, me attentè audietis. Annis ab hinc pluribus, cùm Roma ſub Clemente VII. Pont. Max. capta, militari licentia Hiſpani graſſarentur; Ioannes Caraffa, qui poſtea Pont. Max. creatus Paulus IIII. fuit dictus, poſtq̃ circũ viciniis ſpoliatus domibus, ad ſuã quoq; aduentare militẽ cognouiſſet, ſellam ſibi afferri, ac præ foribus in pontificalibus veſtibus ſedere voluit, quem miles conſpicatus, continere ſe illicò, & ab illa prædandi frænare cœpit libertate. Quem vt eo etiam magis Caraffa cohibuiſſet, vt erat Hiſpanicæ linguæ apud Ferdinandum regem, à ſacris exiſtens ſcientiſsimus, alta voce exclamauit: Sicciné inquit Prædones ſancti officii, quod inquiſitionis apud Hiſpanos nomen eſt, depoſuiſtis reuerentiã; vt nec Antiſtitum ædibus velitis videri peperciſſe, næ ego vos aliquandò facti faciam pœnitere? Retulerunt Hiſpani pedem è veſtigio, & quo loci furere alii magis, hoc illi dicto audientes ſacerdotis eſſe minimè dubitârunt. Quo, quid admirabiliùs in milite dixeris? & an non multò Hiſpani, hac ipſa inquiſitione duce, rebus geſtis glorioſiores, quàm auctore & adſtipulatore Luthero ruſtici Germanici continentiores videantur, qui ſtatim à primis eius concionibus, totam concuſſerant Germaniam eorũ animi ferocia? Mihi quidem in illa, quàm iſti ſi Deo placent Spartaci appellant Hiſpanicam tyrannidem, ſumma videtur eſſe lenitas, qua & animi, & corporis ſarta tectaque conſeruatur ſanitas. Iſta verò Germanorum quæ volunt ſentiendi, quam vocant Chriſtianam, à confeſsione, ſeu confuſione potiùs Auguſtana ortum trahens, quò te aliò pertrahet, quàm vt in perpetuum ſeruias, & qui nõ vis ferre legitimi auctoritatem magiſtratus, Turcicus tibi imponatur dominatus, & tu tuaque omnia in eo contabeſcant? Atque tum demùm Chriſtianorum regum inuidere deſines potentiæ, & illud tecum ſed vereor nimis ſerò recognoſces, his centum, paulò plus minuſúe annis Dei Opt. Max. nutu & poteſtate, Auſtriacorum regum imperium iuſtitia magis creuiſſe, quàm Ottomanorum ty-

rannide tercentis augeri potuiſſe. Omnia enim æqua & moderata, quàm tyrannica imperia & facili' adoleſcere, & ſolét eſſe diuturniora. Itaq; vt nulli vnquàm familiæ, quod Auſtriacæ contigit, vt aut orbem terrarum ſuo circumdederit imperio, aut tot tamque diuerſos populos ad verum diuinitatis cultum, & humanitatem perduxerit, ita viciſsim Ottomanis hoc maximè proprium præcipuumque fuerat, regnis & prouinciis afferre vaſtitatem, ſic vt mirum etiam non ſit, ſicuti arctiores regnandi terminos, ita & virtutum exempla, aut nulla, aut certè multò inferiora eos reliquiſſe. Quod vt planum vobis faciam, Auſtriacorum & Ottomanorum, ac in his vel vnius Auſtriaci Philippi Hiſpaniarum regis potentiam, & gubernandi tàm æquitatem, quàm etiam intelligentiam mente colluſtremus, & quod oculis corporis cernere non poſſumus, animi intueamur. Sic non modò longè lateque imperandi felicitatem ſed etiam iuſtè ſapienterq; regendi populos facultatẽ, quod illi aliquando Rex diuinitùs nobis dari & concedi magis proculdubio optabimus: & quos ex præſcriptione diuinæ legis amare debemus, nunquàm odio & inuidentia, ſed noſtros noſtræque religionis hoſtes armis potiùs perſequemur.

TVRCICA VII.

INTEMPERANS EGO FORTASSE ALICVI VIDEar, qui duorum maximorum, potentiſsimorumque orbis terræ principum, Philippi II. Hiſpaniarum regis Catholici, & Mahometis Turcarũ tyranni, talis ac tanti imperii, inter ſe conferendam mihi propoſuerim maieſtatem. Quorum vt conſilia, ſic & vires vectigaliaque omnia, cùm ſcitu non peræquè ſint facilia, mirabitur non nemo, me hac in parte præ cæteris, tantum mihi ſumere voluiſſe libertatis. Sed tantò quidem mihi venia danda magis, quãtò grauior neceſsitas incumbit noſtræ & hoſtilis oſtendendæ potentiæ, hac tàm opportuna oblata occaſione & facultate dicendi. Multarum quippè rerum ignoratio eſt pernicioſa, ſed noſtræ & hoſtilis potentiæ pernicioſiſsima, & quiſquàm dubitabit, eo in errore multos eſſe verſatos, Turcam ſuperari non poſſe, vt aliquandò crediderint, niſi ab omnibus omnium nominum Chriſtianis regibus & Principibus animis & viribus in eum ſociatis. Quid quàm rationi contrarium, & ab omni veritate alienum ſit ſemperque fuerit, quis non

nõ intelligit?cũ vel adeò eius rei & victoriȩin Turcã exẽpla plura & recẽtiora habeam⁹.Ac ne lõgè abeã,quis neſcit vnus Philippus Hiſpaniarũ rex Catholicus, vel antequàm adhuc Luſitaniæ regno, & Orientalibus auctus fuiſſet Indiis, in Belgio verò, & alibi magnis difficultatibus implicatus,quoties & quantopere de Turcis triumphauerit? Cui eiuſque poſteris, quid etiamnum factu idem ſit incredibile, ſi ab aliis,qui eius felicitati inuident,non diſtineretur, quandoquidem poſt homines natos ampliſsimo imperio, & haud ſcio an multo, quam Turcicum dici poteſt, ampliore potiatur? Etenim, vt Turcicas primùm vires potentiamque expendamus, demùm ad ea etiam omnia, quæ Rex Hiſpaniarum poſsidet, examinanda veniamus; nemini ſanè futurum eſt dubium, vt gemmam gẽma, curſum curſu,ſic magnorũ Principũ opes opib⁹, & amplitudine ſuperari. Magnus haud dubiè & exaggeratus Turcicus eſt, & videri poteſt dominatus,vtpote qui non vnum,aut alterũ, ſed plura perpetua continuatione regna, & in latiſsima orbis terræ parte Aſia, vetuſtiſsimi ſedem imperii poſsidet Aſſyriam, & vtramque Armeniam, Mediam, Ciliciam, Cappadociam, Meſopotamiam, & in his nobiliſsima duo emporia, Cayrum & Alexandriam, in Africa, Aſylum pyratarum, Alligerium, & Trypolim, in Europa, de qua Deos etiam ipſos certaſſe inter ſe Poëtæ fabulantur, Græciam, & nobiliſsimi regni Hungarici partem haud poſtremam. Cuius potiundi ſpe & cupiditate,Ottomanici nominis Turcorum reges tanta cupiditate ſemper arſerunt; vt aliquandò Solymanus, quod Imbraimi purpurati ſui ſuaſu, Ioanni Sepuſio Hungariæ regi Budam ſemel & iterum à ſe captam reddiderit, pœnitentia facti ductus, & furore accenſus,eundem Imbraimum interfecerit. Sunt enim multa regna pulchra, ſed Gallicum & Hungaricum iu Europa pulcherrimum. Quod præ Gallico etiam diues auri,aureum pomum vulgò fuit appellatum, adeoque Turcis venit optatum, vt cùm aliquandò Buda capta, ſumptuoſiſsimaque regis Matthiæ bibliotheca direpta, Turcæ triumphaſſent, publicæ lætitiæ ſigno edendo illuſtris quidam Turca, eques, in Danubium vltrò ſe præcipitauerit. Quaſi iam eò, quò maximè deſiderabant, peruentum fuiſſet, nec vatum ſuorum oraculis progredi vlterius potuiſſent. Quæ vtinam quidem oracula, quàm illa ſint veriora, quibus ad Coloniam Agrippinam, triũ Magorum ſepultura nobilem Turcam profligandũ neſcio quis olim prædixerat. Amiſſa enim nõ peræq; tantũ,quantũ adhuc nos metu ſollicitudineq; diſtinẽt amittenda. Sed ad propoſitum reuertamur.Nam ſi præter regna ipſas etiam regnorum opes,

& vectigalia Turcica conſideres, nec iſta quidem omnia, magna ex parte incredibilia ſunt veſtigatu, cùm ex Aſia, nō plura, quàm quindecies cētena, ex Ægypto & Arabia paulò plùs, ex auri & argēti riuulis totidē, ex portoriis duodecies, ab eorū morte, qui ſteriles emoriuntur, quadringenta, ex Cancellariæ quæſtu totidem, ex diuerſarum prouinciarum tributis bina aureûm nummûm centena circiter millia, Turcicus habeat Imperator. Ex quibus tamen cunctis prouentibus aulæ militumque ſtipendiis perſolutis, vix vigeſies centena aureûm nummûm millia eidem ſuperfuerint, adeò æris & fidei minùs paſsim & vbique reperitur, quàm ſperatur. In tyrannide enim oculi & loculi maximè occultantur. Non tamen exactiones extraordinarias, non nouas nouorum prouentuum inuentiones, non alia eius generis hoc loco poſuero, quæ haud dubiè vectigalia illa Turcica faciunt maiora, & quibus alii principes egent, Turca diteſcit vnus, bellis ipſis indies auctiora. Sella enim vilis iumenti dorſo ſemel iniecta, & tributa Turcica gentibus & nationibus ſeruis impoſita, rarò leuantur. Quantum verò ad Turcicos milites & terra mariq; ſpectat eorū copiā, minora certè ſunt cuncta, quàm vt vinci non poſſe videantur. Etenim cùm centū ab hinc annis vix totidē triremes Turca habuerit, eæ quibus poſtea prędando eſt auctus, Naupactana Turcarū clade ferè omnes perierunt, ſic vt maximè glorietur, pari quanta eſt Chriſtianorū omnium, ac in his vel maximè regis Catholici claſſe & claſsiariis nō potiatur, ab illaque tàm memorabili Naupactana Chriſtianorum de Turcis victoria, & Præfectis & rebus omnibus, quæ ad maritimum ſpectant imperium, ſenſim deſtituatur. Omnes enim aduerſæ pugnæ, ſed nauales in primis conſtant immenſo. Reſtat ergò terreſtris illa vna, quanquàm etiam potiſsima Turcica excutienda nobis militia, quæ equitatu & prætorianis continetur. Quorum Prætorianorum numerus vt maior dimidio, quàm aliorum Cæſarum temporibus appareat, illud quidem rurſus habet incommodi, quòd admodùm paucis & exercitatis lætatur veteranis: & eò iā tandē eſt deuentū, vt quinquaginta aureis nummis numeratis, vel vilis & ignauus quiſq; prætorianis annumeretur. Omnes enim res à ſummo ſemel motæ, magno motu ad ima decurrunt. Quo ipſo & imperio & omnis generis militiæ Turcicæ; & eius qua bella cōſtant, famæ, multum auctoritatis ademptum eſſe, quis ignorat? Senes enim victoriis factos, in acie ſtantes non iniuria metuas, Rudes & adoleſcentulos floccipendas. Videamus verò equitatum, qui & ipſe ducentis licèt circiter (vt illi volunt) equitū conſtet millibus, an

cupiã alteri, quàm illi fuerit ſimillimus, de quo C. Cæſar aliquandò veni, vidi, vici loquebatur? Qui cùm ex Aſia ſole toſtus & exanguis venit, an tu mihi eũ Europæis conferas? Et Europæos Turcicos omnes, Hungaricis militibus æquiparandos arbitrere? Nõ facies opinor, ac & illos quidẽ Hungaricos paucißimos iam ſupereſſe velis nolis fateare. Qui,tantum abeſt, vt Chriſtianis præferendi, vt ne adeò etiam videantur comparandi, cùm non pro aliqua vera & ſolida libertate, ſed paulò pro ſplẽdidiore dimicent ſeruitute; & eminùs quàm cominùs, ſtructis inſidiis, quàm apertis prælijs, fidenter, quàm ſcienter magis congrediantur; & interim non ſitim, non famem, non frigora, non auræ patiantur intemperiem; non tàm denique arte aut virtute, quàm caſu aut multitudine tandem peruincant, & illum dominatũ ſuum conſtabiliant, in quo plena metus, iniuriarum & ſuſpitionum ſunt omnia, prona ad faciles motus & ſeditiones excitandas. Tamdiu namque tyrannis durat, quandiu aliquo & nec opinato concuſſa motu non diſſoluitur. Vt enim in humanis corporibus, ſi ſanitas & integra adſit valetudo, membrorum vitia facilè occultaueris, ſin ſecus ſingulæ quæq; partes affectæ ſuo loco reſpondent; ita ſi quod in barbarorũ fortunas incendium conflatum aut intentatum periculum illis fuerit, erumpent occultata diu vitia: nec ſolùm virtute noſtrorũ qua ipſi egent, verùm etiã domeſticis malis, quibus referti ſunt collabentur. At verò Philippi ſecundi Catholici Hiſpaniarum regis iuſtum & moderatum imperium, vires, exercitus, vectigalia, amplitudinem, duces, & militiam omnem rurſus conſideremus. Enimuerò dubitabimus à primo ad hunc Philippum Auſtriacum alterum Hiſpaniarum regem, Hiſpanis centum annorum ſpatio virium, quàm Turcis ſub Ottomanis tercentis plus accreuiſſe? Quod non vlli alteri rei, quàm Dei Opt. Max. adſcripſeris prouidentiæ, & ipſorum regum partim in gubernando artium omnium arti, partim verò etiam æquitati. Quod enim de Atlantis humeris cælo ſubditis fingunt poëtæ, hoc de Hiſpaniarum regis rectiùs dixeris gubernaculis, quibus tot ac tantæ tamque diſiunctæ prouinciæ quoad eius fieri poteſt hactenus ſuſtinentur. Nam vt ad rem propiùs veniam. Habet Hiſpaniarum Rex ampliſsimum florentiſsimumque imperium, tot nobiliſsimis & ditiſsimis regnis, tot ingenioſiſsimis populis, bellicoſiſsimis fortiſsimisque gentibus, munitiſsimis vrbibus, opportuniſsimis portubus, immenſiſsimis opibus auctum & ſtabilitum, quod complura in ipſis tantum Hiſpaniis regna, in Italia vltra & citra fretum, duo, & quòd aliquibus præſtiterit regnis Mediolani

conti-

continet principatum. Regnum itidem poſsidet Sardiniæ, & inſulas Maioricæ & Minoricæ duas, & vltra fretum Herculeũ, (quæ vulgo dicuntur) inſulas fortunatas, & quòd deniq; multis ſimul iunctis præſtiterit regnis longiſsimos, & omnis generis diuitiarum feraciſſimos tractus Orientalium & Occidentalium Indiarum. Qui per vnam illam Hiſpalenſem nauigationem, vt Vlixponenſem & alias taceam, à Betica ſub Ferdinando rege Catholico capta, ad eius motus poſtremos (quod nimirum temporis ſpatium octoginta circiter annos continet) infinitas aureûm nummûm myriades in orbem terrarum effuderunt. O beatum Ferdinande te, Rex olim Catholice, qui primo illo Indiano, non Toloſano auro, vaſis ſacris conflatis, orbis terræ templo ditiſsimo munus obtuliſti Toletano. Hæ nimirum tuæ quas ſacraſti Deo primitiæ, tantam in Indiis auri & argenti nunc pariunt vbertatẽ. Quibus Hiſpaniæ potitæ grati ſui ergâ Deũ Opt. Max. animi teſtificãdę cauſa religionis Catholicę lucẽ quouis auro cariorẽ in illas oras intulerunt, tot gentes & nationes ad vnius veri Dei cultum pietatemque perduxerunt, Hiſpanici imperii terminos protulerunt; vt mirum non ſit vel priſcis illis temporibus ſacris literis laudatas Hiſpanias fuiſſe, & Romanos orbis terræ dominos iis partis exultaſſe. Quemadmodum namque in herbis, hominumque ingeniis; ſic & in quibusque principatibus atque imperiis, multò ante herbeſcentem & magnæ felicitatis prænunciam videas viriditatem. Vt igitur aliquando Afris ferè tota Hiſpania ceſſerit, iampridem omnibus ferè Africæ oris, cum nonnullis inſulis quas Oceanus alluit, viciſsim potiuntur. Nec non & inſula Zaccotora in ſinu Perſico & Ormucio altera, cum pluribus in Arabia & Perſide portubus, & prope Indum inſula Dio appellata. Qui iidem Hiſpani cis Gangem, propemodumque maritimas vrbes & inſulas vniuerſas, & inde in aureo Cherſoneſo præclariſsimum regnum, & in conſpectu innumerabiles Inſulas ſuorum gubernaculorũ ambitu complectuntur. Ac denique in inferiori Germania ipſa, vt nunc lacera & afflicta videatur, decem & ſeptem habet prouincias, in quibus aliquot centena vrbium, magnus numerus munitionum, inſignis varietas mercium & diuitiarum paſsim ſpectatur; adeò, vt vel ſolæ illæ merces, quæ indigenitalium Belgiæ conſtabant induſtria, nonagies olim florente Belgio aureûm nummûm millibus æſtimatæ, & Carolo V. Cæſari in vna Antuerpia vigeſies centena aureûm nummûm millia, quadam belli neceſsitate mutuò data vna die fuerint. Quo ipſo nomine immenſam Belgii vim opum & pecuniarum fuiſſe, facilè eſt colligere. Nulla enim

magis alia re, quàm ciuibus reges abũdant opulentis. Quo magis,ſi vel imperii fines, vel ditiſsimos ipſius ciues, vel deniq; ampliſſima ſpectes vectigalia, multo nè dicã dimidio Turcicis prouẽtus maiores regis Hiſpaniarũ dicuntur. Qui eò etiã futuri ſunt diuturniores, quò nõ veluti quibuſdã ciſternis, cælo delapſos imbres cõtinẽtib⁹, ſed ex aquæ viuæ fontibus profluunt perẽnibus, ex auri argẽtiq; riuulis,quos immenſi tractus Indiarũ,& Americæ ſuppeditare cõſueuerunt.Cũ enim omniũ aliorũ propemodùm principum, maiori ex parte portoriis & contributionibus conſtent vectigalia,hæc belli tempore ceſſant proculdubiò ingruente, nec aliundè merces importantur, nec ſine metu & ſuſpitione pecuniæ imperantur. Interim immenſæ illæ regis Hiſpaniarum diuitiæ, quæ, vt dixi, non ciſternis aliquibus, ſed aquæ viuæ fontibus conſtant perennibus, perpetuò effloreſcent; & quantò mundus vlteriorem habiturus eſt terminum, tantò maiorem ex cauernis terræ pecuniarum cumulum orbi terræ credibile fuerit eum largiturũ. Quod vel in vna illa Hiſpaleñ vrbe Hiſpanicę aulę inter alias altrice facilè videas,ad quã tot tantæq; & tã immenſa auri & argenti copia onuſtæ naues ſæpè appellunt.Quibus vtinã tantũ ad proterendas barbarorũ vires optimo regi vti ſemper liceret. Non mea quidẽ ſẽtẽtia deſiderari in ſe aliquid, quod ad publicã defenſionẽ ſpectat,haud dubiè pateretur. Cuius amplitudini atque potentiæ vel illud quoque acceſsit commodi, quòd quemadmodum veteres dixerunt, Græcis non barbaris, liberis non ſeruis, hominibus imperat, non animantibus, quo aliquandò nomine regem Galliarum & Cæſarem regum vulgus appellabat; & licèt immenſas profundat aut potiùs locet in defenſione Reipub. pecunias; nunquàm tamen ob tàm opulentos ciues & mercatores ſuos neceſſaria deſtituitur pecunia, & tàm claſſes & claſsiarios, quàm legiones & exercitus alit immenſos; & quantumùis numero minorem militem Turca habet exercitatiorem, & ex tyronibus collectum & veteranis intermixtum, triduo vt ita dicam efficit veteranum;vt taceam belli duces & præfectos eius excellentiſsimos; vt prætercam præmia ab eo ampliſsima virtuti propoſita, quæ ſine vllo vel minimo rerum ſuarum detrimento poteſt, & ſolet benè de ſe meritis & merentibus liberaliſsimè largiri; vt tot regnorum proreges eius ſileam, qui ferè maiori quàm rex ipſe ſplendore magnificentiaque in prouinciis vtuntur,Indiarum, Neapoleos,Belgicum, Siculum & Mediolanenſem;& vt denique non percenſeam ea, quæ ad augenda adhuc ipſius regis vectigalia poſſunt paſsim reperiri, citra omnem vt ita dicam conſcientiæ ſcrupulum, & populorum

pulorum iniuriam,quæ duo imperandis pecuniis ſciſcendisque tributis maximè conſiderantur. Iniquum quippè fuerit, vt nimium lambendo ſanguinem,ſic imperando ſæpiùs tributo viuendi populis exſugere facultatem. Cui autem erit dubium (vt vnam tantùm in multis rem exempli cauſa afferam) ab Hiſpaniarum rege magno id empturos Indianos, vt defunctis parentibus ſine proregis eius aſſenſu adeànt hæreditatem? Quod non adimendi iis patrimonii cauſa, ſed maioris auctoritatis regiæ fit gratia, & coërcendæ in multitudine,quæ cum opibus in iuuẽtute creſcit inſolentiæ,vel immoderatioris alicuius libertatis. Plus enim ſemper metus, quàm beneficii poteſt memoria gentibus & nationibus gubernandis. Atque vel ab hoc quidem exemplo vno, non ſecus ac leonem, ab vngue leonino plura etiam reperiri eiuſdem generis poſſe quis non intelligat. Multò enim eſt difficiliùs quærere regiones, quàm quæſitis imponere exactiones. Venio iam ad alia etiam, tàm animi, quàm potentiæ Hiſpaniarum regis Catholici non obſcura argumenta vulgò probata.Quis enim neſcit his ferè continuis quadraginta annis acceptis à patre Bruxellis gubernaculis, quanta terra mariq; bella,clades, naufragia ſit perpeſſus. Quibus perpetiendis, haud ſcio ſi non tantùm vnus,ſed vix aliquot Cæſares Turcici ſuffeciſſent. Multi enim canes vel ipſum leonem, & hoſtes conficiunt bellatorem. Ac primùm quidem reminiſcendo recordemur, quanta illa clades fuerat, cùm ad inſulam vulgò dictam Zerbam, duce Darhute Turcico, claſsis ipſius eſt ſubmerſa, & nobiliſsimi quique Hiſpanici prefecti captiui ducti ſunt Conſtantinopolim, nec niſi biennio pòſt à Straſcho Polonò Turcico Aulico Francforti, cùm Maximilianus Cæſar inaugurarętur, eius Auguſtæ donati,& libertati reſtituti. Quid ego Betticæ grauiſsimos, qui non niſi magna hominum & pecuniarum iactura ſedari potuerunt motus, quid Guletam à Turcis captam, quid poſteriùs in littore Britannico claſſem Hiſpanicã diſiectã, quid Luſitaniã ab hoſtibus defenſam ſub eo cõmemorẽ? vt interim alias difficultates,ſumptus & naufragia ipſius prætercam, vt nihil eorum referam, quòd acceptis ſtatim à patre gubernaculis difficillima bella plura confecerit: in Belgio locis opinor tribus, in Italia duobus, videlicet in regno Neapolitano,ad Trontum in Ducatu Mediolanenſi, & Pedemontana regione ad Alexandriam, in Belgio ad Theomuillam, Greuelingam & ſanctum Quintinum. Quo loci memorabili relata die Bartholomæo ſacro de Gallis victoria, templũ omniũ ſumptuoſiſsimum in Hiſpaniis ædificare cœpit, & admirabili opere tandem extruxit.

Quibus

quibus tamen ſumptibus faciundis,& bellis bellorũq; difficultatib⁹ ſubeundis omnibus,non dicã tabulæ ex hoc & illo naufragio collectæ, ſed proræ & puppes quod aiunt ſtant erectæ, ſi eũ nõ impedierimus, cũ cõmuni hoſte pro nobis ad cõfligendũ præparatæ. Nihil infregit ipſius animũ nũc hæc, nũc illa accepta calamitas, nihil tot infeſti caſus, nihil hoſtiũ inſultus, nihil inuidorũ calumniæ & morſus, à glorioſo inſtituto retardârunt. Quin adeò vt diſcuſsis nubib⁹ ſerenitas diẽ,ſic ſummi regis,aduerſi in tãta amplitudine caſus animũ faciunt illuſtriorẽ.Qui adeò vel de hoc etiã ipſo,quẽ metuimus, hoſte tantas victorias retulit; vt egregia cladiũ patre iã in Hiſpanias abitũ maturãte,(vt ita dicã) facta ſit retaliatio. Age enim, an ab annis quadraginta,Cziapin⁹ Vitellius ei⁹ militũ præfect⁹ exigua manu ad quendã Hetruriæ dictũ portũ Herculeũ aliquot Turcarũ millia nõ profligauit? Quid verò Melitẽſis à Turcis obſidio? parumné teſtata eſt excelſum quendam huius regis animum, & curam cogitationemq́ue de rebus cummunibus ſingularem? Quo etiam ipſo loco Turca inferiorem illi eſſe ſe, & milites ſuos non æquè ac ipſius exercitatos habuiſſe fecit teſtatum. Vt enim ſaxum ſaxo alliſum ignem, ſic militia militiæ oppoſita, quantum quæque valeat, elicit veritatem. Quandoquidem non oppugnandarum arcium ſcientia, non animi robur, non conſilium, non caſtris loci eligendi, non cuniculorum ducendorum, non ſcienter irruptionum aggrediendarum Turcis conſtiterit ratio aut obſeruatio; ſed confuſa & trepidationis plena fuerint iis omnia, cùm non obſcuro barbarorum à Chriſtianis contemptu, poſteaquam Garzia Toletano regis Hiſpaniarum claſsis præfecto aduentante, non exploratores fidos, non portus bene cuſtoditos habuiſſent, ſuiq́ue Drahutis morte, & multorum millium Turcarum interitu, Chriſtianorum illuſtraſſent victoriam; ſic vt denique vltra vigeſies centena aureûm nummûm millia expenſa, & omnem opinionem fortitudinis ſui exercitus Turcę amiſerint; & rex rurſus Catholicus quadringentis tantùm millibus, & commeatu aliquo perdito eam recuperauerit. Raro enim de victoria certatur, vt ea parta, non ſimul etiam multum victor acquirat auctoritatis. Betticos hoc eodem auctore rege, ſedatos non commemoro motus, neque ad Naupactum de Turcis relatum memoro triumphum, vbi noſtrorum etiam aliqua hoſtium quidem plurima millia perierunt. Cedat huic vni Chriſtianorum victoriæ Themiſtocleum cum Perſis prælium: cedat Auguſti cum Antonio ad Actium promontorium: cedat Genuenſium contra Alphonſum regem olim Arragonum. Nec tàm aut pugnæ omnes æ-

qualē eũ hac vna partē glorię petant, aut alii reges huic pacis inter arma domino rebus geſtis ſe conferant. Plura ille in penetralibus ædium ſuo imperio & auſpiciis geſsit, quàm alii in campis tentârunt. Plura in effectũ deduxit, quàm cogitârunt, ac & nunc quidem, vt adeò immenſos eius theſauros, exorbuiſſe Belgium videatur, non propterea aut vires in barbaros amiſiſſe, aut animum putetur deſpondiſſe. In corpore licèt languido integer adhuc ipſius eſt animus: & effigie atq; nomine referens patrē optimæ ſpei filius, non ſolùm in hæreditatē, verùm etiam in virtutem paternam creditur ſucceſſurus. Vnā auet videre in Chriſtianis concordiam, &, qua nobis exitium afferimus omnes, minorem ergâ ipſum inuidentiam. Quæ, in quantas coniecerit nos anguſtias, facilè eſt cognoſcere. Modicus & obſcurus Turca annis ab hinc tercentis fuerat, non Aſia, non Africa, non Europa Turcarum nomen audiebat. Iam verò, proh dolor, tàm mali nominis, & ominis re perſonant paſsim omnia, & vereor ne adhuc plura fiant Turcis peruia, ad commune periculum nobis conflandum. Quod hoſtium inſtitutum noſtra ipſorum adiuuat æmulatio, opitulatur pro re & tempore contra noſmet ipſos legatio; qui vt alteri eruamus oculũ, vel ipſi vtroq; priuari minimè dubitamus. O amentiam! Equidem non multò patriarchis Bizantinis video eſſe nos diſsimiles, qui vnius in alterum liuore, tota Græcia maximum amiſerunt magiſtratum. Etenim cùm à Mahomete Turca vrbs illa fuiſſet capta, diffugientibus vt fit omnibus, quinque millibus aureûm nummûm propoſito ſtipendio, reuocatus fuerat Conſtantinopolim Patriarcha, vt vel eo ipſo habitatoribus vacua, quod in illa immanitate accidere fuit neceſſe, non cerneretur. Quare cùm primus ille, qui fugam dederat, reuerſus fuiſſet, tanta quidem aliorum Græcorum mox contra eũ excitata eſt æmulatio, vt alii atque alii minori quàm ipſe ſtipendio munus illud obituros ſe, apud Cæſarem profiterentur. Quod cùm Cæſar non illibenter audiuiſſet, & nunc hunc, nunc illum mutauiſſet; peruentum eſt eò, vt tandem non modò Græci, ſed & Hebræi numerata purpuratis pecunia, & multò minori quàm anteceſſores ſtipendio Cæſaris contenti, eo munere potirentur, ſpoliataque eo magiſtratu reſtaret Græcia, qui alias maximus in ea habebatur. Quod, ne & nobis ob perpetuas æmulationes accidat, verendum eſt. Tam diu enim hac inuidia inter nos certabimus, & barbaro hoſti fidem & operam noſtram contra Chriſtianos ſocios noſtros venditabimus; quoäd tandem ipſe nunc hoc nunc illo membro labefactato totum corpus Reipub. proſternat

& con-

& conculcet. Præceps enim eſt ambitio: & qui illi indulgent, facilè præcipitantur. Et erit, qui aliqua maiori terra mariq́ue molitione bellum contra Chriſtianos apparante Turca, quàm hic vnus rex Catholicus poſsit ei reſiſtere? hoc enimuerò præſtiterint illi, qui collatam Turcicæ potentiam habent nullam, auctoritatem apud barbaros perexiguam, famam rerum geſtarum obſcuram, conſcientiam ſauciam, voluntatem perditam, mentem diſtractam, vicinitatem apud ſe ſuſpectam, & potentiſsimorum Chriſtianorum principum felicitatem odioſam. O quàm peruersè non tam quidē eſſe, quàm tantummodò Chriſtiani volunt quidam nuncupari, & vnius regis re & nomine Catholici euerſam, quàm Turcicam auerſam libentiùs viderent potentiā! quaſi, quæ per quadraginta annos vim innocenti attulerit nemini, ob ea nunc demùm in principis decrepita ætate alicui ſit metuendū. Quid aliud tot tantisq́; rebus ab eo geſtis, tot theſauris in Chriſti gloria & populorū ſalute collocatis, tot magnificentiſsimis tēplis & xenodochiis erectis, tot ſumptibus in pauperes factis, tot regalis munificentiæ exēplis editis, quàm ſumma pietas, ſumma iuſtitia, ſumma religio potuit in eo animaduerti? Hic hic eſt ille, qui in Palæſtina ad Chriſti Opt. Max. ſepulchrū illud glorioſum, qui in monte Sinai, S. Catharinæ alterū, paſſim in Hiſpaniis, Indiis, Italia, Belgio, monaſteria alit quàmplurima, qui aliquot Metropolitanas & Cathedrales Eccleſias ſcholis, Academiis in Indiis erigit: qui religioſos & doctos viros in variis orbis terrarū regionibus ſuſtentat: qui Orthodoxā religionē, qui cultū diuinū propagat & exornat: qui deniq; in eo totū ſe, cogitationesq́; defigit ſuas; vt Chriſti gloriæ & ſaluti Reipub. ſemper & vbique & potiſsimū conſulatur. Vtinā tantū id cōſiderent, vt par fuerit, boni; & ne obſtent, amoueantur mali, & quoād diutiùs per incertos vale tudinis tanti regis exitus licuerit, in barbarorū perniciē opibus & amplitudine eius vtamur. Magna pars felicitatis eſt, felicitatē cùm ſe offert cognouiſſe. Callidus Turca eſt hoſtis: ſimul iunctos & potentes aggreditur nunquàm: diſgregatos & bellando inter ſe debiliores factos nunc hunc hodie, nunc illū euertet poſtridie, & omnes tandē poſtremò ſubiugabit. Ferunt Mahometo Turcæ, qui Cōſtantinopolim ceperat, vt tribus ſimul in locis bellū cōtra Chriſtianos denuò ordiretur, fuiſſe aliquādò aliquos auctores. At ille lōgò extēſo textili ſtragulo, pomoq́; in ei⁹ mediū proiecto, vt pro ſe quiſ-vt vellet, ſtragulo nō cōſcēſo illud auferret poſtulauit. Quod quoniā facere potuerat nemo, priusq̄ illud ſtragulū in nodū circūplicaretur, tū ille ad ſuos conuerſus, hoc eodem inquit modo & nō alio ad

Chriſtianos & ego ſenſim perueniã reſpondit. Quo magis cõtra has barbarorũ artes diuinitùs datæ & oblatæ huius tanti regis grati ſimus potentiæ, in omnia momenta belli cõtra Turcas gerendi intenti, Chriſti iniuriarũ vindicandarũ cupidi, noſtrarũ obliuioſi, & animis ac viribus perpetuò ſimus cõiugati. Nihil nobis ſit prius aut antiquiùs, quã hoc rege nõ modò viuente, ſed õnia ſua vltrò nobis offerẽte, terra mariq; hoſtẽ aggredi immaniſsimũ, tueri domicilia ciuiũ, conſulere dignitati Principũ, Chriſtianarũ ſecuritati proſpicere gentium, & nos, noſtraq; omnia calamitate prohibere. Habet ille, quæ nunc eũ ad hoc bellũ extimulent, Colchi & Propontidis regna, quorũ memoria vellus geſtat aureũ, titulus Hieroſolymitani regni, quẽ ille inter ſuos alios adnumerat, Pontũ à ſuis olim poſſeſſum meminit, & Iberiã à ſui nominis gente cõditã recordatur. Nos verò, ne eum impediamus, ne glorioſis eius conatibus obſtemus, ne implicatũ vrgeamus; hoc à nobis auita religio, hoc vna illa, præter quã non eſt alia, requirit religionis caſtimonia: hoc hoſtium, qui eã perditam volunt, admonet audacia: hoc omnium antiquiſsima parens deſiderat patria: hoc Europa lacera & afflicta, hoc maiorum noſtrorum ſepulchra, hoc nunquam violanda oſſa, hoc vrbium & templorum ornamenta, hoc aræ, hoc martyrum deſiderant reliquiæ; vt pro ſe quiſque ſibi & proximo, non hoſti faueat barbaro, & regis Catholici, non tyranni auctam cupiat felicitatẽ. Qui & ipſe quidem optimè de Repub. meritus eſt ſemper, & longa ſerie ſuos maiores multis præclariſsimis meritis, præ aliis numerat præſtantiores, ipſum denique filium ſuum ſe ſuaque omnia in communionem temporum nobis offert, & nihil aliud quàm commoda & ſalutem noſtram concupiſcit; tantùm vt huius beneuolentiæ ergâ nos grati ipſius ſimus, occaſionem rei benè gerendæ maturè agnoſcamus, vicina pericula colluſtremus animo, votis & deſideriis gentium, quæ Turcis ſeruiunt, ſatiſfaciamus, Reipub. poſtremò laborantis obteſtationem, poſteritatis iudicia, conſcientiam intimæ voluntatis, minimè aſpernemur.

TVRCICA VIII.

SI QVANTA ET QVAM CVNCTIS INFESTA COMmunium hoſtium nobis eſt vicinitas, notum ferè omnibus & exploratum dubitarem; plura apud vos verba facerem, & vel apud inuitos impetrarẽ, quod non modò ad ordinum, ſed hominum omnium ſalutem

lutem & incolumitatem pertineret. Sed ita ſe profectò habet, ſemperque habuit, vix in Europa alicuius ſic peregrinari aures, vt quæ hoſtilitatis noſtræ cum Turcis ſit ratio; & vicinitatis proportio, penitiùs non introſpiciat, & ſecum ipſe tacitus non recognoſcat. Quis enim eſt qui dubitet, vt à regina Prouinciarũ omnium ordiar Italia, quàm vicinus & infeſtus, multis eius vrbibus, Prouinciis, & regnis Turca ſit factus? cùm Tunetanum regnum à Sicilia, Epirum & Macedoniam ab Apuleia, Foroiulium à Dalmatia, tenuiſsimo tractu videat diſterminari, & Apollonia Turcico oppido, Hydruntum regni Neapoleos vrbem antea quoque à Turcis poſſeſſam, vnius noctis ſpatio annauigari poſſe intueatur; & regnum Slauoniæ, olim quidem etiam regis Matthiæ temporibus à Turcis infeſtatum, nuperrimè verò direptum & vaſtatum, & Petriniam arcem in eo exædificatam fuiſſe non commemorem. Quæ ſi noſtrorum virtute & fortitudine rurſus recuperata non fuiſſet, per Gockfeldum & Mokroczin, Labachum vſq; ſinè montium & fluminum obſtaculo aliquo, & inde in Foroiulium, ſiue verò in Carinthiam ab hoſtibus tutò poterat perueniri. Non tàm enim facilè ſemel vel incognitas exploramus vias, quàm exploratis immenſa locorũ emetimur interualla. Itaq; primis quidẽ hoſtiũ conatibus & irruptionibus obſtãdũ eſt, & tàm viarũ tranſit⁹ deiectis roboribus, quàm & fluuiorũ nauigabiliũ fontes maximè ſunt occultandi Quæ vna hiſtoriæ Dlugoſchi nõ vulgandæ typis, veteribus Polonis inter alias fuit ratio, qui fluminum fontes accuratiſsimè explicârit. Iam verò ſi quis vel alias etiam Chriſtianorum regnorum & prouinciarum oras, & cum Turcis vicinitates conſideret, dubitabit, Caniſia, quod animus ominari horret inſuper occupata, Viennam vſque liberrimum tranſitum barbaris futurum, & cõmeatum, rem omnium maximè neceſſariam omnis generis in Auſtria defuturum. Iaurino porrò & aliis arcibus vt iam ſunt, interceptis, vna illa ſupereſt Agria, cuius Caſſouiæ & totius Hungarici ad Tibiſcum tractus ſalus & integritas continetur. Quæ ſi & ipſa (quod abſit) corruerint omnia, vnũ illud impediet Sepuſium, quo minùs Turcica vexilla in Poloniam, quæ tamdiu fœdus cum eo coluit inferãtur. Quæ vel alia vicinitate Turcica, flumine Tyro & Valachia diſterminata, & montibus à Tranſyluania diuiſa, & Podoliæ apertis campis Tartarorum anniuerſariis incurſionibus infirmata, eſt cur tandem euigilet. Faciliùs enim optare, quàm ſperare Turcicorum fœderũ eſt firmitatẽ. Quæ non idcircò dicuntur, vt belli nobiſcum gerendi Turcę veluti quædam viæ & conſilia ſuggerantur; cùm hæc

ille multò etiam magis habeat omnia explorata; ſed vt noſtri veluti à ſomno potiùs excitentur, & vicinis ac imminentibus periculis moueantur. Non quippè alienum, ſed putes eſſe tuum vicini parietis incendium. Age verò, quid de Hiſpaniis, quid de Galliis quid de aliis Chriſtianis regnis & prouinciis dicam? Quæ vtinam ſicuti periculis coniunctæ ſunt, animis etiam & viribus coniungantur. Quid enim Hiſpaniis Africa eſt infeſtiùs? Quid Alligerio inſidioſiùs? quod Valentiæ oppoſitum mare illud, quòd horis enauiges aliquot, ne tum quidem, cùm clauſum fuerit, tutum eſſe permittit. Betica verò, non ſecus ac Euripus aliquis continuis Mahometanorum precibus & monitis, ſeu quibuſdam procellis & tempeſtate agitatur. vt de regno Feſſæ, Marroco, & tota illa Afrorum Vafrorum ſocietate, quæ Chriſtiano nomini eſt infeſtiſsima ſileam; vt nihil de conſiliis & molitionibus ipſorum loquar, quibus in exitium noſtrum toties & tantopere conſpirârunt. Nullum enim càpitaliùs inter gentes & nationes eſt odium, quàm vna illa quæ huic placet, alteri improbatur religio irreligioſa facta non nemini. Iam & Galliæ vt blandæ amicitiæ Turcicæ ſint & fuerint diu altrices. An vna ex parte Africo etiam littori expoſitæ non ſunt, & in eandem illam à barbaris calamitatem an incidere non poſſunt? Maria profectò ipſa, quæ vtramque partem alluunt Galliarum, & denique quotquot ſunt nominum omnium omnia, Turcicis latrociniis ſunt infeſta, vſque eò; vt non ora, non ſinus, non portus aliquis tutus, aut non exploratus ab iis eſſe videatur, cùm vel noſtri exceperint eos interdũ hoſpitio, & aperuerint viam turbandæ vicinitatis. Quod quàm peruersè fecerint, dies aliquandò demonſtrabit. Nulla enim inter noſtros confiſio; inſultuum in nos illecebra eſt barbarorum. Quò minor noſtra deberet eſſe inter nos diſcordia, neque illud expectandum, quò hoc tantum à Turcis in Europa incendium excitatum, omnium ruina, quã aqua potiùs extinguatur. Non enim auxilia in Turcam cũctorum Chriſtianorum ſeria adhuc eſſent ſera, ſed cui bono fuerint paulò poſtea tardiora. Scitè quidam belli Turcici malum febri, quam vocant tabidam, aliquandò comparauit: quæ vt cognitu initiò difficillima, ad extremum facilis, ſed curatu eſt incredibilis; ſic & huius Turcicæ tyrannidis nobis imminens periculum, haud ſcio ſi ab aliquo deſpicitur; cognoſcetur quidem dolenter & ſerò, cùm non ampliùs poterit cohiberi. Faciliùs enim infliguntur, quàm ſanantur vulnera, etiam minutiora. Vnde & Ioannes ille Tarnouius Comes, qui non tantùm Poloniæ, ſed & Luſitaniæ regis exercitibus præfuit, &

quem

quem non modò victorem hoſtis timere; ſed & ante victoriam ſolitus erat revereri, omnia Polonica Comitia perpetuam belli Turcici meditationem eſſe debere faciebat olim teſtatum. Qui ſi reuiuiſceret, non iam paucorum dierum comitia iis conſiliis danda, ſed multos menſes, ne dicam annos impendendos, modò aliquid proficeretur, haud dubiè affirmaret. Multi enim multos habent hoſtes ſibi infeſtos, ſed Poloni Mahometanos infeſtiſsimos. Verùm, quod quidem Polonis ſuis, hoc idem & Germaniæ dixiſſet fortaſſe populis; vt in eiuſdem meditationis & conſilii ſocietatem ſe quoque includi paterentur. Vix enim ruere poterit Polonia, vt non & Germania eodem motu labefactata concidat. & vt Polonos campeſtres, quàm Germanos munitiſsimis fretos vrbibus eum faciliùs aggreſſurum ſit credibile, habet ex aduerſis, antequam hoc faciat, quod cogitet certè. Nam vt prædam, quam multò in Germania maiorem, quàm in Polonia ſortiturus eſſet, prætercam; ipſa quidem armorum, equorum, & militum, quæ inter Turcas & Polonos eſt ſimilitudo, à totius rei ſumma vnius prælii exitui committenda ſæpiùs auertit bellatores; cùm vel vna in patentibus campis obtenta à Polonis victoria, haberent procul dubio nihil, quod eos in Thraciam vſque irrumpentes retardaret: Turca verò Polonos acie victos, non peræquè celeriter, vt fortaſſe opinatur, poſſet opprimere. Etenim, cùm Poloniæ regnum omnium regnorum ſit vaſtiſsimum, & ille in frigida & aſpera regione diu exercitum circumducere & alere poſſe non videatur, vt potentior ſit, poſset eum pœnitere. nuſquam enim tyrannidis conſtabiliendæ magis præceps & lubrica fuerit via; quàm in numeroſa & bellicoſa nobilitate, quæ nunquàm antea aſſueta eſt ſeruituti. Interim verò etiam Germani vrbibus & munitionibus non præfidant ſuis. Cùm enim non tam in munitis vrbibus, quàm in virorum fortium pectoribus ſpes & ratio conſiſtat ſe ſuaque defendendi; quis dubitet Turcicum Cæſarem ab his, eorumque ſimilibus temerè prouocandis conſultò abſtinere? Memorabilis Viennæ contra Turcas eſt defenſio, in qua vnius illius Comitis Salmeñ. & paucorum procerum magis enituit virtus; quàm vt infiniti alii, qui iam de deditione cogitare cœperãt, vrbi in extremo caſu auxilio fortaſſe extitiſſent. Recentiora exẽpla, quę ſunt turpiſsima, non libenter cõmemoro: tantũ illud dico, Græcũ illum neſcio quẽ Principem, & verè protuliſſe, & ſapienter ſenſiſſe, & omnibus ſeculis prudentem fuiſſe iudicatum; qui de mœnibus vrbis aliquandò interrogatus, virorum fortium pectora non dubitauit oſtendiſſe. Bonus enim contra irruptionem hoſtium

eſt murus. Sed qui ille oppugnantibus reſtiterit, ſi militum fortiũ excubiis & armis non fuerit propugnatus? Quo magis, vt in apum examinibus diſtincta ipſorum paſsim ſpectantur munera, & reges ipſi deſtituuntur aculeo; ita & ad hanc contra barbaros defenſionem, diſpartitæ nationum operæ inprimis ſunt neceſſariæ, & reges demùm nationum careant inter ſe peſsimo illo diſcordiarum aculeo; ne armis in hoſtem ſumptis magis regredi, quàm progredi videantur. Quò autem difficiliùs ſingulis, eò magis neceſſarium cunctis cum barbaris eſt certamen. Magni fecerunt olim Romani hoſtilitatem etiam remotiorem. Nauigauit in Africam Cato, & tantum vt ſuis periculum à Carthagine imminens oſtendiſſet, adire periculum ipſe, & ficus ex hoſtico recentes adferre non dubitauit. Quid nos facimus, quos non dicam hoſtium vicinitatis terrore, ſed tubarum clangore ab iſto ſi Deo placet, Epymenideo ſomno quis expergefaciat? O ſurditatem! ò lethargum noſtrum miſerandum! Sed ſic profectò naturâ comparatum eſt, vt aliena magis, quàm noſtra permoueant nos vulnera, & quod in ipſo eſt limine, longè adhuc eſſe, falſo ſubindè opinemur. Sic nimirum Andrinopoli occupata, porcorum ſtabula occupari, Conſtantinopolitanos ferunt dixiſſe: & tamen Andrinopoli capta, nec ipſi quoque ſuam patriam defendere diu viſi ſunt potuiſſe. Vt enim paries parietis ruinam, ſic vnius regni, vrbis, prouinciæque caſus alterius accelerat diſperditionem. Cogitate, quàm vera ſint quæ dico: & quoniam cogitationes noſtræ ad indagandas res, non adhibent oculos aduocatos; ex tot atque tantis præteritis regnorum & prouinciarum noſtrarum cladibus, quæ nos adhuc manent & circumſtant mala, mentis acie nobiſcum contemplemur. Intra hunc habitabilem Oceanum, plura propemodum iam occupaſſe Turcam, quàm reſtare ipſi occupanda, nemo dubitabit. Quid igitur expectamus? quid huic tantæ rei, & futuræ calamitati indormimus? Tres Turcici Cæſares ob tot relatas de nobis victorias, ſummis in cælum feruntur laudibus: Mahometes, Selimus & Solymanus. Quorum tamen ætas neſcio ſi centum annorum ſpatium adæquauerit. Nos verò ab iis, qui adhuc malo omine & nomine reſtant, non timeamus, cùm tantum in Perſide vnus Amurates effecerit, quantum ne Romani quidem ipſi rerum Domini olim potuerũt. Cùm enim Armenia Romanorũ cunctas in oriente victorias terminatas fuiſſe proditũ ſit memoriæ, hic quidẽ dictus Amurates, qui diẽ ſuũ nuperrime obiit, multò etiã proceſsit longiùs: de cuius itẽ filio iuuene ferociſsimo, quid aliud dixero, niſi quòd, vt à ſuorũ ſanguine fundendo imperiũ ſuũ eſt auſpicatus; ſic maiorũ more ac inſti-

ac inſtituto nũc hos ad tempus fœdere, nunc armis illos perpetuò ſibi ſubiectos facere cupiet Chriſtianos. Nos verò amentes, ſi vllã vel minimam fidẽ ipſi eiuſq; poſteris pręſtiterimus, ſi tenebimur huiuſmodi inſidioſi fœderis magis nomine quàm religione irretiti; cùm non alia re, quàm paciſcendis cum Chriſtianis induciis, & fœderibus ineundis Turca ſit felicior, & haud ſcio, quod de Gallis & Anglis dicitur, quòd hi apertis bellis, illi conditionibus ſtabiliendis pacis fuerint fortunatiores, de Turcis & Chriſtianis non meritò etiam diceretur. Nam vt eadem illa Turcica exempla, quæ vel aliâs prolata ſunt, dati & violati Chriſtianis fœderis, denuò etiam proferantur, nulla mea quidem ſententia par iis reperietur oratio. Ab hinc ducentis propemodum annis, profectus eſt Sigiſmundus Cæſar ad concilium Conſtantiam: & quia non modò Romanorum imperator, ſed etiam Hungariæ Böemiæque rex fuerat; ſuo cum perpetuo hoſte Turca pactus eſt inducias, quibus ille ſimul ac diſceſſerat violatis, quaſdam in Bulgaria arces intercepit. Percuſſerant Paleologi cum Mahomete fœdus: at ille eo fœdere ſeu laqueo vſus Græciam expugnauit. Percuſſerant cum Baiazete Veneti: at Mettonẽ, Coronem, & Naupactum, vel eo ipſis ademit. Percuſſerant cum Selimo altero; qui & ipſe Cyprio regno eos ſpoliauit. Quid verò de hac miſera & afflicta Hungaria toties ſub fœdere à Turca petita, toties dilacerata loquar? An ſub Ferdinando Cæſare, eodemque Hungariæ & Boëmiæ Rege, Ceku & Drezniz, & ſub Maximiliano rurſus eius filio Decun & Saladineñ. comitatum Solymanus Turca Hungaris non ademit? & an Amurates nuper ſub iſto pulcherrimo pacis nomine, cùm nihil minus ab eo timeretur, Slauoniam & Hungariam non inuaſit, diripuit, incendit, peruaſtauit? Qui igitur vel paucis aquæ gelidæ in balneo guttis, & his Turcicæ exemplis non mouetur falſitatis; eius, quid multis fatiges aures orationibus, quid emollias mentẽ rationibus, quid ſtudia, quid animum ad res gerendas inflammes vel incendas? Satis, imò pluſquàm ſatis oſtenſum eſt, qua vna ad conſtabiliendas res Chriſtiani inter ſe vtuntur, hac abuti contra nos barbaros fide & iuriſiurandi religione, quæ nulli vnquàm hominum, niſi quantum eorum expedierit rebus, ab iis obſeruatur. Quod equidem etiam ipſum minimè obſcurè eos præ ſe ferre depræhẽdo: & audiui Turcicum legatum quendam, in aula Galliarum regis fuiſſe gloriatum; firmam & ſtabilem amicitiam ſuum Principem Chriſtianorum regum promiſiſſe nemini, nec fidere, prærterquàm vni Galliarum regi: Concedere ad tempus nunc huic, nunc illi petenti pacem; ſed

& eandem abrumpere, quoties ingrati fuerint, ſuo etiam arbitratu. Quis igitur his fidat? quis ſe ſuaq; amplius concredat? Quis ab his, qui callum hac in re & fraudatione obduxerunt, circumſcribi ſe patiatur? Aſinus cùm ſemel pedem impegerit, loci vbi impegit, meminit: & homo non alienis, ſed ſuis cladibus eruditus, in eaſdem illas illabatur. Miſerat olim Sigiſmundus Poloniæ rex ad Solymanũ Turcam legatum ſuum Kretkouium de Petro Palatino Valachiæ rebelli ſuo queſtum. Non cunctanter vltus eum eſt Turca, ſed ita vltus, vt Valachiam, quæ partim Poloniæ, partim Hungariæ parebat regno, ſuæ efficeret poteſtatis. At quis vltus eſt Solymanum? nemo. Sic videlicet diuina humanaque miſcere licet Turcæ omnia, nobis contra eum non licet vel tantillũ. Quid? per emiſſarios ſuos Tartaros, quot, quantis & quàm geminatis cladibus Turca infeſtat Poloniã? & tamen ſua cũ Polonis fœdera vult eſſe firma & ſtabilia. egregiè profectò. Cedò autem, cur Nizouios & Kozakos vult à nobis caſtigari? quòd nimirum potentiæ diſpar noſtra & illius eſt ratio ſiue conditio, & quòd ille vel ipſa ſui Mahometis lege periurio, tanquam quodam laqueo, Chriſtianos poteſt capere, nobis nec fas nec licitum ſit à fœdere cum eo diſceſsiſſe. Neque verò noua ſed vetus & vſitata in Polonia hæc de Turcis eſt querimonia. Quid enim? nunquamne etiam Sigiſmundi Poloniæ regis temporibus, in tot Comitiis olim Petricouienſibus, vox illa à legatis Turcicis eſt audita? Oſtaffeium, Pretficium, & alios confiniorum regni cuſtodes remoue, Kozakos perime, prædam meis reddi iube, te tuoſque intra confinia contine, ne prædones meos vlciſcantur. Quia etſi hoc naturæ lege, hoc maiorum exemplis, hoc deniq; ſacroſancto iſto fœdere non eſt prohibitum, vim vi repellere, & te tuoſq; furore & iniuria meorum prohibere; tamen ſumma mea eſt potentia, quam tu ſi voles, reuereare, ne in maius periculum fortè incurras; & meis verbis & fœderibus fidas, vt re & veritate ipſa ſint falſiſsima. Præclara voluntatis & conſtantiæ denunciatio. Quid? Maiorũ noſtrorum retinebimus nomen, & in agendo ac reſpondendo non retinebimus libertatem? Mittemus Conſtantinopolim munera, vt in tabulas referat tanquàm tributa? Mittemus legatos, vt impune interficiat, & in ipſius legatis eorum mortem, nullus noſtrorum vlciſcatur? Quam glorioſum fuerat Nicolai Czikouii, Caſtelani olim Sandecenſis, & apud Iſabellam reginam Hungariæ ſummi Præfecti illud factum: quòd cùm legati Turcici vnus poſt alterum duo in Poloniam aliquandò ad eam veniſſent, & vnus illorum nobilem quendã Polonum Golſciũ menſæ accumbentẽ, cultro perfodiſſet,
inter-

interrogato priùs altero legato, qui ea de re nondum inaudierat, quo modo illa cædes in Turcia punita fuiſſet, vel legati ipſius morte reſpondente; ſtatim, reclamante etiam regina, capite truncari eũ iuſsit, & ſub patibulo extra oppidum Petricouiæ ſepeliri. Volente autem legato altero magnificum illi ſepulchrum extruere; & illud adeò prohibuit, ne in agris Poloniæ Mahometanorum vlla vel minima trophæa aut ſepulchra à prætereuntibus ſpectarentur. Qui quidem Czikouius tanti animi fuerat, vt aliquot annis interpoſitis ſui regis nomine legatione ad Turcam fungi minimè quoque dubitauit. Sed hæc obſoleſcunt ſenſim pedetẽtimq; omnia; & vel propter inanẽ ſæpè metum Conſtantinopolim curſitatur. Quare, ſubuereor equidem, ne quod olim Rhodiis, idem & nobis vſu eueniat: à quibus, cùm pro inſtruenda claſſe, linum principiò Solymanus petiuiſſet, tandem lino impetrato, & pecuniam ſibi dari importuniſsimè poſtulauit. Vnde tandem cum Lilodamo, Magiſtro tum ordinis, ad arma res deuenit. Paruis enim principiò petendis, mox à Turcis ſtruitur maioribus poſtulatis gradus: & vbi aliquid vel ad tempus conceſſeris, iam in perpetuum penſitabis. Multum multum profectò viderat idem ille, cuius & antè memini Tarnouius, qui dolens & gemens patriam ſuam tanquàm in quodã ſeruari viuario, ab hoc exclamabat ſæpè tyranno: Sed licèt etiã iſte (ſi Deo placet) venator tàm egregius, nec ſpei nec rei aliquid eſſet habiturus, nos qui Chriſtiani ſumus, & eſſe atque dici perpetuò volumus, alios deſeremus? Cernimus quæ vicinos noſtros imò & noſipſos circumſtent pericula: quæ eis nobiſq; adempta, & quæ adhuc reſtant adimenda. Regno Poloniæ non defenſionem ampliùs, ſi in Turcicas manus venie t, ſed hoſtilitatem Valachia feret: Tranſyluania ſi non defendetur, arma contra nos ſua, inuita licèt, tandem conuertet: Hungaria poſtremò ipſa, quæ penè ducentis annis Turcis reſtitit, ſuccumbet; & tum vel maximè Morauia & Polonia ſuum interitum cum horrore circumſpectet. Quid multa? plena vbique malorum & periculorum ſunt omnia: veterem ſuam facem Africam ſuſpectã habet Hiſpania: Italia orbis terræ victrix, pertenui diſcrimine à Græcia ſeparatur: Slauonia direpta: Hungaria tantùm non integra ſubiugata, Germaniæ excidium comminatur: totum denique Chriſtianorum imperium in anguſtias coarctatur. Nõ modus, non nodus, non artus, non partus, vt ita dicam, reperitur vllus expediendæ ſalutis. Terra marique ſuſpecta ſunt à Turcis omnia, cuncta ipſorum latrociniis infeſta maria. Difficilima quæque vt collibuerit, armis ſibi faciunt Turcæ peruia: & nihil magis expedierit, quàm ſemel in

tuum cum iis debellaſſe. Vitæ quidẽ cupidi naturâ omnes ſumus, à tanto, tamque diuturno otio inuiti quaſi ad arma concurrimus, meliora ſemper ſperamus, & vix aliquandò lætiora experimur; & neſcimus, quòd cùm ſpes vel ipſos non deſtituat moribundos, quid non exagitet furibundos? Quare, cùm ſeruitus malorũ extremũ ſit omnium; vel morte ipſa, ſi aliter fieri non queat eſt repellendum. Chriſto Opt. Max. ſeruatori noſtro dedimus nomina, altiſsimis radicibus religionis noſtræ defixa ſunt ſemina, firma Chriſtianæ doctrinæ antiquitatis, ſucceſsionis, miraculorum, & mutuę conſenſionis habemus fundamenta. Aut hæc ſarta tectaque conſeruemus, aut religioni noſtræ, quam ſemel profeſsi ſumus, immoriamur.

TVRCICA IX.

SATIS SVPERQVE MVLTA, DE OCCASIONE ET neceſsitate belli in Turcam ſuſcipiendi & gerendi, mihi videor attuliſſe. Iam verò quali & quanto, & vnde acquirendo belli neruo, opus eſt, & quo modo atque conſilio bellum ipſum adminiſtrari debeat, breuibus aperiam; & quoäd eius fieri explanatiùs poterit, pro mea tenuitate explicabo. Non enim bella ordiri, & iis imponere cum volueris finem, vnius & eiuſdem eſt poteſtatis. Quò magis præuidenda omnia & colluſtranda ſunt animo, & quæ tum noſtræ, tum hoſtium noſtrorum ſint vires, & quibus demum rebus tam augeri, quàm extenuari poſsint, maturè eſt exquirendum. Reperias quidem non neminem, cuius veluti inter ſcopulos duos verſatur ſemper deliberatio, vtrum Turca in hoc, in quo nunc eſt ſtatu, à Chriſtianis fœdere ſibi iunctis, relinquendus; an verò non expectato etiam fœderis finiendi tempore, dum ſocios noſtros vrget, & ſubigit armis, & ipſe quoque vrgendus & ſubigendus à nobis videatur. Etenim quòd vni hodie, hoc tibi & alteri ne eueniat poſtridie, iure ac meritò extimeſcas. Quæſtio hæc eſt eiuſmodi, vt variantibus (quod plerunque fit) tanta in re animis, atque ſententiis, in vtramque partem poſsit defendi. Verùm cùm quanta Turcico fœderi, & ſocietati, fides præſtari debeat, vel antea quoque abunde ſit declaratũ; reſtat, vt nũc demùm nũ coniunctim ab omnibus, aut verò quoäd eius fieri poteſt à Chriſtianis pluribus in eum percutiendum ſit fœdus videamus. Maiorem omnium quàm paucorum auctoritatẽ, & potentiã futuram, quis nõ intelligat? Sed rurſus illud conſiderandũ venit, quod eo tractãdo plus erit difficultatis, & amittetur

tetur multò magis temporis,& deniq; ſumptuum,hoc nomine ſurſū atque deorſum dimittendis legationibus atq; legatis, plus impendetur. Magnæ enim conſultationes egent magnis conuentibus, & in vtramque partem diu multumq́ue diſcuſsis rebus, animis magis exulceratis, ex iis ſæpè eſt diſceſſum. Quocirca, ne communis omnium hoſtis noſtra exultet diſcordia, & re bene contra nos geſta aut gerenda maiori indies augeatur potentia; hæ, quæ in commune conferri debent opes, vel à minimis interdum rebus ordiendæ ſunt,ac demum icto ſemel cum pluribus regibus & Principibus fœdere, ad ſumma quæq; auxilia præſtanda eſt veniendum. Quis enim neſcit, ſi vel vnus alterúe aureus nummus,à ſingulis prouentuum centenis annuatim numeraretur, per vniuerſaChriſtiana regna & prouincias, grandem coaceruari poſſe pecuniam, ex quo miles conductus in ſtipendia in locis magis barbarorum impetui expoſitis commodè collocaretur, & tanquàm cautor quidam periculi ex continua ſeu quadam belli officina in aciem ductus fortiter vbique verſaretur? Vix enim aliquid valet miles ſubitò collectus, aut ſaltem non ſolet eſſe incōmodorū tolerans & diuturnus. Quòd omnes omnium prouentus, & peræquè vnius ac alterius regni ſiue prouinciæ æſtimari,& bellis inteſtinis durantibus aut recrudeſcentibus hæc pactio obſeruari poſſe non videretur; præſtat vtique vel aliquid in hac parte tentaſſe, quam de periculis communibus nihil omninò cogitaſſe. Vel aliquod enim initæ in Chriſtianis concordiæ ſpecimen hoſtes deiicit animo, & ſocios in ſpem erigit meliorem. Non ſtatim quidem cenſendorum capitum diſquirenda eſt ratio, aut ineunda conſultatio, nec quanta æris laboremus inopia, hoſtibus demonſtrandum. Multum enim hoſti eſt ſpei in alterius cui bellum mouet, nunc inertia, nunc verò etiam egeſtate. Quanquàm ego & minori neceſsitate, & imbecilliori nos noſtraq́ue aggrediente hoſte, cenſa & hîc, & alibi capita video; & haud ſcio, ſi vel non expectato difficiliori tempore, id maximè neceſſarium eſſe liberè affirmabo. Præſtat namque capita noſtra à nobiſmet ipſis tempeſtiuè cenſeri, quàm à barbaris vel ſeriùs detruncari. Quid verò de aliis aut his ſimilibus corrogandæ pecuniæ modis & inuētionibus loquar? Enimuerò cenſendis Chriſtianorum capitibus, dimidio maior non poſſet exigi à Iudæis pecunia? qui tot, atque tanti, tamq́ue locupletes paſsim reperiuntur; vt quodam Chriſtiano regno peragrando, & ad cauponas Iudæorū diuertendo, neſcio quis feſtiuè, quandò ex hac Iudæa exibimus, fortè quæſierit. Quid? Aureæ & argenteæ ſuppellectilis,quæ per omnia Chriſtiana regna

& pro-

& prouincias paſsim ſpectatur, vel pars ſaltem aliqua in hunc vſum collata, an non admodum magno futura eſſet adiumento? quàm multi etiamnum reperiuntur torquati, qui ferreis, quàm aureis torquibus ſunt digniores? qui vt non tantùm aureos, ſed adamantinos etiam torques geſtauerint, detrahendis cupiditatum ſumptibus, & publicis commodis adiuuandis, quàm multò magis fierent glorioſi? nunquàm enim externis, quam internis rebus, nec tàm corpore ornato, quàm animo moderato peræquè illuſtramur. Et quorſum oſtentantur diuitiæ, quas & ſaniores irrident, & hoſtes noſtri eò magis appetunt, & diuinitùs caſtigantur? rarò enim animus elatior, prænuncius futuræ non eſt calamitatis. Age, per omnia Chriſtiana regna & prouincias, vrbes confœderatique Principes Antiſtites, & Eccleſiaſtæ omnes, imò & contrariorum dogmatum ſinguli homines, an non tantum in id bellum conferrent, quantum Reipub. maximè expediret? Det in hoc bellum dimidium eius æris Italia, quod in ea toto anno in alea, furtorum & blaſphemiarum ſegete, à feriatis hominibus turpiſsimè deperditur. Det Germania tantum, quantum in ea extra prandium & cœnam in commeſſationibus conſumitur; cùm præſertim domi abdomine, quàm dando foris in militiam nomine, plures intereant. Det Polonia eius æris dimidium, quod in veſtium & epularum luxu in ea erogatur. Hiſpanias Galliasque prætereo, quarum hæ ſi ab iis, qui neutrarum ſunt partium, exigere tantum, quantum bello impenderent, & Hiſpaniæ tot ſumptus in hoc bellum publicum, quot in donationes priuatorum facerent; incredibilem mea quidem ſententia pecuniam corrogarent. Nihil dico de Batauis, & aliis inferioris Germaniæ populis, qui cùm pro religione bellum gerere videri volunt, tam ex captis vtrinque hominibus, quàm ex vrbium & oppidorum direptionibus, non volent, opinor, aliquid etiam pecuniæ pro communi Chriſtianæ religionis & regionis præſidio tandem negare. Quid verò non faceret aliquid Anglia, quæ cùm fidei defenſtrix maiorum ſuorum more & inſtituto dici & haberi cupiat; quid iis, qui Catholicam religinem in ea profitentur, loco illius, quam ipſis irrogat mulctæ, integrúm non vellet eſſe contra Turcam cum Chriſtianis aliis proficiſci? Nondum quidem Anglorum regum in Aſiam olim frequentata obliuione obruta ſunt itinera, ex quorum egregiis conſiliis atq; factis, quàm ex tot Pyratharum latrociniis, qui Oceanum infeſtant, nomen Anglicum magis elucet. Sed expedit, vt hæc demùm omnia omnium nominum in bellum Turcicum, tàm pecuniarum,

quàm

quàm alterius generis adiumenta, & fideliter dentur, & ſcienter exigantur, & integrè diſtribuantur. Nihil enim eſt acerbiùs, quàm pecuniis imperandis & tractandis hos demere multa, illos verò adiungere ſuorum rationibus commodorum. Quòd ſi quis hoc belli Turcici malum remotiùs à ſe eſſe dicat vel ſentiat, quàm vt hac diligentia & exactionibus opus habeat; tum vel nimirũ animaduertat, ne vel opinione ſua celeriùs aliquandò defraudetur. Vix equidem tam remotum eſt aliquid, quò vel lentis paſsibus, ſi maturè non prohibueris non perueniatur. Ac memorabile in primis eſt, quòd ad fallaces ſpes,& inanes hominum cogitationes oſtendendas, de Conſtantinopolitanis proditum eſt ciuibus; qui ſuprema ſua, & imperatoris ſui die, ad pedes eius tantum diuitiarum proiecerunt, quantæ multis etiam aliis conſeruandis vrbibus proculdubiò ſuffeciſſent. Quod & de Taurino item in Hungaria confirmatur, quæ munitio, ſi commeatu centum aureis Budæ empto quæſtores per Danubium demittere voluiſſent, defendi à Turca creditur potuiſſe. Verùm, quæ interdum multa modicis auxiliis poſſent nummorum; ea demum iuuari non queunt vel maximis aceruis theſaurorum. Quocirca meminerimus, ſi ad bellum & prælia venietur, laborioſiorem multò fore hac in parte nobis negligentiam, & nullis parcendum eſſe ſumptibus, & denique ad exactiones contributionesq; publicas accedere ſeu præcedere potiùs debere implorationem diuini numinis atque nominis ſacroſancti, vt Pon. Max. auctoritate omnia & ſingula templa perſonent concionibus, quibus ingruente, maiori aliqua neceſsitate, capienda in barbaros arma promiſcuè omnibus & præuenire, quàm ab iis præueniri ſatius eſſe populo perſuadeatur. Præmia habituros talis militiæ omnes, non iam illa caduca & fragilia, ſed in cælis ſempiterna. Commouetur maximè his audiendis multitudo, & mercedem laborum periculorumque ſuorum illam cæleſtem, quàm iſtam breui tempore duraturam & inconſtantem magis ſectatur. Ferunt neſcio quem à D. Antonio Patauino, quod diuina maieſtate ei patefaciente, cæli hæredem fore præſenſerat, in magno honore fuiſſe habitum. Quo ille tantum abeſt, vt ſe dignum cenſuiſſet, vt moleſtè etiam quòdammodò ferre, & per riſum ac iocum illa fieri arbitraretur. Verùm cùm aliquandò in Aſiam, cum ſuo Epiſcopo profectus, in quodam contra Saracenos prælio intereſſe, & pro Epiſcopo morbo correpto veniam pœnitentibus largiri, & inanimare alios debuiſſet, verborum B. Antonii recordatus, ſic exarſit; vt inter confertiſſimos illatus hoſtes morte intrepidè obeunda, cum Chriſto Opt.

Max. illa die triumphaturum ſe eſſe certò, quaſi præſciuerit. Vitæ enim alterius ſpe concepta certa, mors venit homini, quaſi optata. Quid hæc ſimiliaque hodie exempla alios quoque non permoueant? quid in barbaros & crudeles non incitent hoſtes? quid Chriſtiani domi expectauerint patriæ ſuæ euerſores? An verò memoratu non eſt digniſsima, ab Vrbano II. Pont. Max. ex Claraualleſi concilio cruce ſignatorum multitudo? an non pii II. temporibus altera? an non aliorum? Iam quidem, cui vnquam dubium futurum eſt, vel ſi plurimos vixerimus annos, moriendum pro ſe cuique eſſe tandem poſtremò? ſed illud nimirum ambiguum, quo die, quo loco, quo mortis genere propemodum infinito. Quid igitur vita debita naturæ, non reddatur potiùs religioni atque patriæ? quid maior non ſit iactura libertatis, quàm fortunarum & facultatis? quid non ſalutis æternæ, quàm huius caducæ & fragilis vitæ? quid non erogentur omnes ante diuitiæ, quàm vel Turcis liberum noſtrorum impunè concedantur prædæ? Quis denique mancipari à barbaris, quàm perpetuò coniugari non velit potiùs Chriſtianis? An enim non animaduertimus, quot & quantæ opes, cui bono fuerint, neſcio quàm anxiè quæſitæ, quibus artibus partæ, quanto cum metu & periculo conſeruatæ? Quò tandem recidit ſua Orienti Gaza? quò reciderunt Græcorum diuitiæ? quò recident (quod abſit) & noſtræ, ſi huic paulò indormierimus tempori, & non occurremus futuræ calamitati? Felix ille eſt denarius, qui cautor eſt centenarij. & quorſum fuerint facultates, ſi illis non dabitur vti nobis ſociisq; noſtris defendendis? Tanti amicus qui non iuuat, quanti aduerſarius qui non nocet (vt plerunque fit) æſtimatur: & tantundem cum auaro habuerit quis pecuniæ, quantum auarus caruerit ea ipſe. Quid olim non præſtiterunt Romani vltrò bellorum comparando adiumento? Auguſtus Cæſar, cùm milite indigebat, ſeruos & mancipia manumittebat. M. Antonius nè imperandis crebriùs pecuniis odioſiorem ſe redderet, coniugis ſuæ veſtem & ſupellectilem diuendebat. Veſpaſianus, Quæſtores vel minimum ob delictum, ad mulctas in bellicum vſum conuertendas, ſeuerißimè puniebat; ac vnus denique altero cum ornamenta pacis, tum maximè ſubſidia belli magis quærebat. Quid? nos nihil horum faciemus? & aut ſeruorum loco ſupplicio afficiendos, muniendis oppidis, atque vrbibus nos deſtinabimus, aut Quæſtorum mulctas, quæ multæ & magnæ exigi poſſent, in belli contra Turcam vſum non conferemus? Equidem multorum eorum, qui Reipub. pecunias tractant, filios patrimonia ſua dilapidaſſe video: & quòd conditione infimi, fortuna

na miſeri, velint nolint contribuunt; hoc tandem ditiores variis artibus à principibus ſibi dari petunt, & accepta abliguriunt. Quod ipſum factum, commune demùm omnium ſequitur incendium, diuina expoſcente pœnas vbique æquitate. Vult enim obſequi minores Deus ſemper maioribus; ſed & eoſdem minorum vti non abuti facultatibus. Quare tam imperandis, quàm & exigendis à populis pecuniis, ſummam ſemper æquitatem & moderationem, diſcrimen ac delectum par fuerit adhibere, ac illius dicti meminiſſe, Non omnia, quæ nobis licent, peræquè expedire: & ſicut neruum, cùm nimium tenditur, perrumpi; ſic & ſubiectos, ſi grauibus tributis vrgeâtur, non ſemper dominorũ dicto ſolere eſſe audientes. Poſtremò, qui oues, quas tondere debeas, deglubas, aut nimiũ emungendo eorum ſanguinem exugas, quos non ſecus ac teipſum ex præſcripto legis debebas dilexiſſe. Magna requiritur ratio, & diſquiſitio, & commiſeratio ſciſcendis tributis, & imperandis pecuniis; nec quod huic aut altero regno, hoc quadrare cunctis poſſe, & debere arbitrêre. Vt enim Pygmæis & Atletis non idem veſtitus, nec robuſtis & imbecillis fuerit cibus; ſic gubernandis populis, exigendiſque ab iis tributis, non eadem ratio eſt dominatus. Age enim videamus, quàm non modò in diuerſis, ſed in vno illo eodemque aliquandò regno, periniquum videtur, iugera tantùm agrorum (vt fit) numerari, bonitatem verò & opportunitatem nõ expendi: quàm multos videas agros, qui non tàm quidem cultione, quàm naturâ ſunt feraciſsimi; & quàm multi alii, qui diligentiſsimè colantur, & ſubigantur, licèt expectationi non reſpondent. Iam quot & quantas regiones mellifluas, lignis, armentis, bobus, paſtionibus abundantes intueare, quæ & iugerum amplitudine, & piſcoſis fluminibus, & commoditate portuum, & varietate mercium, & frequentia negotiationum aliis antecellunt. A quibus par ſtipendium poſcere, ſpatia æqua dimetiri terræ, frugum prouentum peræquè æſtimare, iugera agrorum, & commoditates non inſpicere portuum, an non fuerit iniquiſsimum? non enim tantùm demendo nimio, ſed æquè etiam ponderando paruo, & omni denique re ex æquo & bono conſtituenda iuſtitia continetur. Cuius fruendæ cauſa reges eſſe conſtitutos teſtatur Thucidides. Quo etiam fiebat, vt in benè moratis & conſtitutis Rebuſpub. vel potiſſimum eligerentur ii, qui harum rerum & exactionum debitam curam gererent, prouentus omnium ciuium introſpicerent, fructus, qui tam ex pecuniario, quàm ex poſſeſsionum reditu ſuſciperentur, obſeruarent, obſeruatos ordinibus regni proponerent, pro-

poſitos & examinatos certo loco cuſtodirent. A quo quidem cenſu ſeu contributione liber & exemptus prorſus eſſet nemo, non genus, non conditio, non forum, non legatio, non rei alicuius aut caſus patrocinaretur excuſatio. Qui verò aut reditus æſtimaret, aut ab æſtimatis penſitare deberet, ſi quid fraudis in Rempub. committeret, parte mulctæ Reipub. vna, quadruplatori altera applicata, grauiſsimè puniretur. Vt enim medicorum curandis, ſic magiſtratuum officinæ hominibus caſtigandis, ſint ſibi quàm ſimillimæ. Ab his, ſimiliumque exactionibus nummûm aureûm centenis, ſi, quod initiò dixi, vnus alterúe aureus tantùm nummus in defenſionem contra Turcam, ab omnibus Chriſtianis gentibus nationibusque quotannis penderetur, eaque res aut iureiurando, aut pactione aliqua publica, aut ſponſoria aliorum fide cõfirmaretur; an tandem non grandis colligeretur paſsim pecunia? quæ accuratè exacta, rectè aſſeruata, ſcienter diſtributa, militiam Chriſtianorum efficeret meliorem; qua & hoſtis à noſtris finibus inuadendis arceretur, miles continuò exercitaretur, & imperatoris militum virtus multò antè quàm neceſsitas maior ingrueret, perſpiceretur. Vix enim dictu eſt credibile, quàm nouus & collectitius miles, veteranis hoſtium malè opponatur exercitibus, quos ab exercitando dictos quidam veteres voluerunt. Sine ducibus autem prudentibus, ſi vel maximos optimoſque exercitus habueritis, non multum etiam proficias; cùm meliorem exercitum ceruorum duce leone, quàm horum ceruo neſcio quis dixerit; & alter gubernante nouo duce hoſtilem exercitum pecus eſſe idem, ſed mutatum paſtorem affirmauerit. Quibus de rebus, vt aliquid etiam antea, dicam equidem & hoc loco plura, & ad bellum iſtud Turcicum ſuſcipiendum & gerendum, tàm ducum, quàm & militum ratione exquiram quæque vtiliora. Quæ enim non tam iuuauerint, quàm nocuerint ſingula, ea vel minutatim ſemel atque iterum expedierit ventilata. Belli quippè errores, aut improuiſa morte, aut infamia graui, aut verò vtroque ſæpiùs conſtiterint. Vtinam autem & Ducum & militum ſelectiorum tanta eſſet copia, vt & in ducibus præficiendis, & in militibus in ſtipendium conducendis difficilis eſſet deliberatio: ſed, quod non ſine gemitu loquor, præter quòd inuidiæ & æmulationum inter duces & præfectos plena ſunt omnia; præter quàm quòd hic ſuperiorem, ille nullo modo vult ferre parem; præter quòd nunc huic nunc illi nationi, eiuſque virtuti, tanquàm quoddam pabulum ſua non conceduntur pręmia; ſenſim tandem, & quod peius eſt, ſine ſenſu deficiunt nos cuncta ad bellandum

landum

landum neceſſaria, & vix in aliqua natione veteranos & exercitatos contra Turcam milites, ac multò minùs experientes reperias Imperatores; in quibus quantum poſitum ſit ſemperque fuerit, & quantum in poſterum quoque reponetur, dies docebit. Præſtat namque exercitare milites ſuos, quàm magnis propoſitis pręmiis, accerſere alienigenas & longinquos. Duces verò belli Turcici intelligentes multò antè habere, quàm cùm iam adeſt bellum, quod ſecus quàm alia adminiſtratur, hîc & illic quæritare. Quo magis, cũ omnia bellorum genera, viris, pecuniis, & commeatu conſtent; quãta harum quarumque rerum deſideretur, ad Turcicum etiam copia videamus. Viros in duas volo diuiſos eſſe partes, in duces & milites: quorum quidam ſi ſelectiſsimi ſint, triginta millium numerum exiſtimant ſuffecturum; ego ſecus: pecunia verò, quanta in biennium ad minimum pro ſe cuique ſuffecerit nationis exercitui opus eſt ſuſtentando; demùm verò etiam, vnde, & qualis quærendus erit, demonſtrabimus, commeatus. Duas porrò Turcam debellandi vias, Carolus olim V. bellicoſiſsimus & prudentiſsimus dicebat Imperator, terreſtrem vnam, maritimam alteram; ſed illam quidem difficilem, maritimam multò magis expeditam. Ad quarum vtramque quantum milites ſpectaret, neceſſarias eſſe diuerſarum gentium & nationum copias, quæ id proprium & peculiare habuerunt ſemper, diſpartitis operis magno eſſe vſui exercitibus, æmulatione virtutis inter ſe certare, ad fortiaque facta aliorum exemplis imitandis perpetuò inflammari. Sed illud etiam mali, in coadunandis ex diuerſis populis exercitibus eſſe meminerit, quod non peræque omnibus benè ſecum conuenit, nec niſi Hiſpani Germanis, Boëmi Polonis, Itali Slauonibus facilè aſſociantur; vt contrà Angli à Gallis, ab vtriſq; verò Hiſpani magnopere diſsident; nec peræque omnes nationes vnà eademque die ineundi prælij conſilia & rationes libenter amplectuntur. Cùm Calendas Octobris, quibus eorum duo reges, Ottocarus vnus, Ioannes alter in prælio ceciderunt, ſibi habeant Boëmi infeſtiſsimas, Poloni Auguſti diem vigeſimam infelicem, & penultimam valdè fortunatam; non ſecus ac Hiſpani diem Veneris tot victorijs Hiſpanorum notatam, vt alias nationes hoc loco taceam, neq; adeò multum his obſeruationibus tribuam, neque poſtremò ſuadeam, cùm ad manus cum Turcis veniendum fuerit; vtrum hæc, aut illa gens inire prælium, & his obſeruationibus niti debeat, agitandum eſſe certamen. Semper enim concertationes verborum beneuolentiæ pariunt in hominibus parum; ſed in bellis adeò atque prælijs vnum alteri exercitũ reddunt

magis infeſtum atque ſuſpectum: quod in Sigiſmundi Cæſaris contra Baiazetē Turcā ad Nicopolim pugna facilè eſt deprehēſum; vbi propter Gallorum & aliarum nationū de ineundo prælio altercationem tot millia militum perierunt. Multò igitur expedierit magis, quis, quantus, & quàm certus numerus ſit in exercitu bellatorū quęſiuiſſe. Sępè enim opinione & in ſpeciē cenſa hominū ſunt millia multa; vbi cùm ad rem ventū eſt, multò tandem ſpectabantur in acie pauciora. Quod Franciſcum I. Galliarum regem Cæſarianorū Ducum ad Ticinum dediderat poteſtati. Qua in re, vide, ne vel fidiſsimi quique te decipiant: & quod ad te ipſum vnum vel maximè ſpectat; ne tu aliorum auditionibus & ſermonibus falſis nunquam à quieſcas; ſed & ipſe & munitiones videas, & exercitum luſtres, & armorum genera, aliáq; eiùs generis plura ſcientia & intelligentia comprehendas. Leuant nos alieni oculi atque manus onere, non leuant ſi contigerit diſpendio & calamitate aliqua grauiore. Vide igitur, vt omnia, quæ in tuo & hoſtium exercitu ſunt, & fiunt, habeas exploratiſsima, & purgamenta inprimis vrbium, galeatique lepores, viris à fortibus abs te ſecernantur. Miles tuus habeat, quo veſtiatur, quo ſe tegat, quod comedat, & in acie fortiter ſe gerat: non ad menſam, quod aliquando Curcius meminit, debellare velit ipſum etiam Alexandrum. Primum virium faciundū eſt periculū velitationibus licèt rarioribus, vt quid hoſtis valeat, & vtrum equitatu an peditatu magis abundet, exploretur. Prælij non facilè, nec ad alienum arbitrium tentetur alea, præſertim ſi non in hoſtico, ſed domi noſtræ fuerit dimicandum. Caſtris metandis locus eligatur, non minus ſolorter, quàm etiā ſtudiosè. Habent hoc Turcæ, vt collocato in vmbilico totius exercitus robore, vix vnà die vinci poſſe videantur. Quod ad Warnam & nuper in Perſide accidit non obſcure. Sed vna erit vel potiſsima, & maximè compendiaria via, euomentes bombardas ignes, & ignea omnia Turcis opponere victoriæ ergò conſequendæ. Terrent hæc & iumenta Aſiatica, & barbaros ipſos vehementer. Vnde & Cataphractos equites Germanos magno vſui (ſi aliquando contingeret) in Turcas fore, iudicant experientes. Sed vnum illud experientur etiam incommodi, quòd non inter Noricum & Auguſtam tot cauponis diſtinctas, commeatuumq; plenas vrbes, ſubeundem eſt certamen, & quòd & equis non ſolùm leuioribus, ſed & melioribus, & omnis generis commeatibus, tantò magis habebunt ſemper neceſſe. Abundat præterea Turcicus exercitus operariorū ſemper numero, Chriſtianorum non item. Conſilia & cogitata ſua celat, noſter diuulgat;

numen

numen bis terué in die veneratur & adorat, noſter blaſphemat; in comitatu fere nihil habet nugarum, noſter cuncta plena ſemper luparum. Quæ omnia fugienda ſunt, ei qui vult de barbaris potiri victoria: & vt animi & corporis ſana habeat omnia, & neceſſario nunquam deſtituatur commeatu. Quod vnum Ioannes Tarnonius Comes Polonus, Ferdinando Cæſari tot exercitus Germanicos in Hungariam mittenti, ſæpiùs inculcabat, & nè à ripa Danubij longiùs elici à Turcis ſe paterentur, ſeriò hortabatur. Cui monitioni non parendo ad Eſſecum & alibi perierunt. Vnius verò Conſtantinopolis expugnatio, ad benè de reliquo triumphorum in barbaros Chriſtianorum curſu ſperandum, quaſi ſignum aliquod in altum attollet, & eorum animos atque arma, qui ſeruitutem ſeruiunt, ad recuperandam libertatem proculdubio excitabit. Non erit ea res difficilis, nec tamen confeſtim tentanda illius vrbis eſt oppugnatio; ſed arcibus extructis priùs obſidenda, vt paulatim annona ac defenſorum numerus diminutus, faciliorem reddat expugnationem. Omnes enim vrbes paulò maiores, difficiles ſunt expugnatu; ſi tum lue, quæ in ijs plerunq; graſſatur peſtilenti infeſtatæ, tum defenſoribus non fuerint deſtitutæ. Iam verò, cum milites Turcici ex illo equeſtri & fugaci pugnantium genere, minimè defendendis mœnibus ſunt idonei; tum crebris transfugijs ducum, ſuam ſupremam non expectauerint diem & rerum omnium iactura debilitatis remanentium animis, nec vires barbaris, neque vlla conſilia vnquam conſtabunt. Reſtat, vt de commeatu eiuſque genere aliquid etiam dicamus: conſilio enim ducum, virtute militũ, & cōpia commeatuum bella geruntur; qui ne deſit, duobus maximè modis eſt prouidendum. Primùm quidem terreſtri, maritima altera via; qua legente ſemper oras Chriſtiana claſsis propinqui littoris, exercituſque Chriſtiani veſtigia obſeruante, neceſſariarum rerum copiam ſuppeditare poterit & debebit; & ipſæ adeò Chriſtianæ gentes, quę ſub Turcis ſunt, proculdubio ſubminiſtrabunt. Sed vnum illud humanarum rerum vinculum taciturnitas, quæ cùm in alijs tùm in Carolo V. Cæſare admirabilis fuerat, celandis bellicis conſilijs obſeruetur; cuius Tunetanam expeditionem ne coniectura quidem aſſequi aliquis potuit, priuſquàm coniunx ex conſilio, in quo bellum illud concluſum fuerat, egreſſa lachrymas cæpiſſet profundere, quam illa die paſſus eſt conſilio intereſſe. Tantum momenti prudentiſsimus princeps in celandis contra barbaros conſilijs poſitum eſſe iudicauit. Qui quantum etiam opportunis conſilijs, vel à minimis gregarijs militibus ſuggeſtis tribuerit, perſpicuum eſt, cùm

alicubi

alicubi in Galliis paruo vectus equo, in quodam leui exorto conflictu, re ad maiorē prælij ardorem veniente, cuidam pro altero currere iuſſo, ſpecimen fugæ id habiturum reſpondenti, acquieuit. Iam verò altera belli gerendi contra Turcam via, cùm futura ſit terreſtris, cenſeo eò loci, quò ducentur exercitus in expeditionem, vicinis & opportunis fluminibus omnia victui neceſſaria demittenda, & ſuperflua interim demenda militi omnia, ne, qui ad laborem & vigilias conformari debet, luxuriæ inſtrumentis nactis eneruetur. Expediet quoque annonæ præfectos aliquot eligere, & illis tantum pecuniæ, quantum ſuffecerit curare numerari; vt annonam rectè & opportunè ſubminiſtrent; & ea pecunia exigi ab ijs non debet, niſi anno poſtea circumacto. & ſi denique illa ipſa pecunia minor neceſsitate eſſet, ijſdem præfectis integrum eſſet publicæ notæ ſigna accipere, quæ ſolutionis die præſtituta verorum nummorum loco rependant. Nouæ enim alicui rei vel neceſsitati, noua item & nunquā licet aliâs vſitata remedia ſunt adhibenda. Deſignandæ itē ſtationes, quibus & miles ſecurè & commeatus deuehatur, eiuſque rei cura vrbium & oppidorum gubernatoribus demandetur; vt nec miles extra ſtationes victum quærere, neq; ipſe ſine vitæ diſcrimine aliò tranſire, nec impune vias audeat obſidere. Quod vnum militiæ genus ſpeciē habet latrocinij, & hominibus maximè eſt odioſum, & communi excidio diuinitùs caſtigatur. Multorum enim interitu, aliquorum crimina expiantur. Qua in re, ſeuero belli Duce vel inprimis eſt opus, qui ſeditiones, cædes, latrocinia in exercitu coërceat: & ſi ipſe non punierit ſontes; ſibi hoc nomine & innocentibus alijs plectendum eſſe arbitretur. Vt varia inde pericula, vt turpitudinem, vt ignominiam ducum & militum, hoc loco non commemorem: ſemper enim ducibus laudandis, ſpeciem clementiæ peruicit animaduerſio & ſeueritas ſalutaris. Vnde illum comitem Tarnouium ob vnum alterumué cauſem militem gregarium occidiſſe fama fertur: non quòd dux eſſet ſanguinarius, ſed quòd, quid exercitui in ſeueritate Ducis poſitum eſſet, cognoſcebat. Neque tamen in omnia etiam leuiora delicta ſuppliciorum quærenda eſt acerbitas; ſed ad inferiorem militiam, aut ad opus foſſorum quidam erunt condemnandi, ac iudices conſtituendi; qui refutatis militaris licentiæ excuſationibus, omnia ex æquo & bono conſtituant, & ſcelera impunita abire non patiantur. Quibus vigentibus terra mariq; difficillima eſt via expediendi commeatus, atq; haud ſcio, ſi non multò difficilior futura, quàm ſi vel ab hoſte ipſo mari impediretur. Quòd tamen ipſum mare, antequam Byzantium perueniatur, tanquam

quam pontem, quo fugiant, relinquendum, non inutile fore exiſtimo; nec vnquam ita noſtras diuidendas eſſe copias, vt à vi ventorum facultas dependeat prœliandi. Omnia enim prælia, ſed maximè naualia, arte ſunt declinanda. Quanquam non minori & campeſtria indigent artificio, & illud ijs committendis ſpectetur maximè, ne cogi ad pugnam poſsimus, neué niſi certa victoriæ ſpe concepta in aciẽ egrediamur. Multorũ enim pœnituit ſępius multos, ſed grauius nullos, quàm bellatores incautos. Quæ quidẽ, potiſsimum duo vt conſequamur, regionẽ, in qua bellũ gerendũ fuerit, Duces & præfecti militum noſtrorum ſic exploratam habeant; vt nec riuus, neq; arbuſtum, neque tumulus vllus notitiam ſcientiamué eorum effugiat; & aliquando quaſi de induſtria aleam prœlij in ſpeciem refugiant; vt ſimulato noſtro metu, hoſtis ſibi præfidat, & in eas, quæ ipſi à nobis ſtruentur, inſidias, incautius illabatur. Si tamen numero exercitus hoſtis multò fuerit ſuperior, ne leuibus cum noſtris cõflictibus, ita noſtrorum robur & virtutem atterat; vt nullo demum vſui nobis ſimus, imprimis eſt prouidendum. & ita paſsim & vbique ad pugnam; nſtruendæ ſunt acies; vt Turcarum equites, quibus illi præfidunt, ac nec tormenta, quibus abundant, magnum cõflent nobis periculum, cùm de minoribus, vt euitari prorſus queant, nequidem ſit cogitandum. Vbi verò Imperator exercitus verſabitur ipſe, eum locum ex diſciplina caſtrenſi curribus & vallo ac foſſa muniendum ſic cenſeo; vt nulli vel maximæ irruptioni via pateſiat. Quarum olim rerum & inſidiarum metu ad Varnam, in tertiam vſq; diem à Polonorum caſtris diripiendis Turcas abſtinuiſſe; & proteſtantes Principes ad Ingolſtadium, Carolum V. Cæſarem, memorantur oppugnare noluiſſe. Neq; verò vt prælio, ſed vt etiam bello ipſo vincamus & ſuperemus hoſtes, danda eſt opera. Non enim ſufficit cùm hoſte bellaſſe, verùmetiam expedit debellaſſe. Quominus ſolutis ordinibus, inſequendo fugientes erit inſtandum, & multò minus prædę, quod plerunque fit, inhærendum; ſed tantùm expeditioribus, cum ducibus locorum & regionum peritioribus, noſtro in hoſtilibus ſummo belli duce conſiſtente, quöad victoria hoſtibus omnibus cedentibus nõ referatur abſoluta, eſt proficiſcendum. Multi enim, præda capti, victoria ſunt ſpoliati, & effusè fugientes hoſtes inſecuti, fugatos, cùm rediiſſent, ſuos viderunt. Quod in prælio Caroli Andegauenſis cum Corradino, & in altero Gruneualdenſi Polonorũ cum Germanis accidit; qui leuioribus equitibus fugatis, in caſtra redire cupientes, Cataphractos Polonos, à quibus fuſi ſunt, obuios habuerunt victores. Iam ſi adeò plu-

res etiam cladi ſuperfuerint hoſtes; non aut facilè cingendi, aut prorſus ſummo impetu aggrediendi ſunt derepente. Ferreæ enim clauæ hoſti obiiciendæ irruenti, pontes aurei ſtrandi ſunt fugienti. Itaq; commeatu potius intercludendus eſt hoſtis, & interim, ſi non fuerit factu tantopere difficilè, reſumptis viribus, denuò inſtituenda eſt oppugnatio: ſin ſecus, tentandi potius alia via populorum animi, vt noſtrarum partium vltrò efficiantur. Quæ ſi Turcis inter nos ſuccedũt artes; quid non ſuccedant inter Mahometanos Chriſtianis? Maior certè eſt cauſa in Turcia mancipiis excutiẽdæ; quàm liberis appetendæ ſeruitutis. Sed ego vereor, ne alter alicui videar Phormio, qui tot præſtantiſsimos Duces, & exercitatiſsimos Chriſtianos milites, iſtis qualibuſcunq; præceptionibus meis inſtruo; & vt aliqua in bellis viderim, multò adhuc plura velle alicui videbor diſpexiſſe. Quare vt finem dicendi faciam, vos oro obteſtorque reges, regnorumq; ordines, & homines vniuerſi; vt non tam de bello, bellique exitu cum Turca gerendi verba inter vos ſerere, quàm arma protinus induere potius velitis, & foris in campis, quàm domi in triclinijs de tota re diſceptare. Hæc quidem, quæ ego iuuandæ Reipub. hoc loco ſtrictim attuli, cauſa, ſi at omnibus obtineri non queunt, at ſaltem à patriæ ſuæ obtineantur amantioribus; ſi non in perpetuum, at ad tempus; ſi non hoc, at alio modo & conſilio aliquo ſalutari; vt ſaltem extet vel aliquod alicuius veſtigium inter Chriſtianos concordiæ. & faceſſant inuidia, æmulationes & ciuiles inimicitiæ, quibus Turca magis quàm viribus confidit ſuis; & vna hac re, tum potentia contra nos, tum animo augetur. Magno ſi potiri non dabitur auro, ferro geratur res, & pro concione in barbaros populus animetur. Omnia denique, quæ pia, iuſta, commoda, neceſſaria videbuntur, concordibus animis atque votis non modò exquirãtur, ſed etiã in opus deducãtur. Quorſum enim fuerĩt nobis vrbes, quas tanto ſumptu condimus? quorſum oppida quæ tanta arte munimus? quorſum caſtra, quæ tam prouidè ponimus? quorſum bombardæ, quas tã ſolerter præparamus? ſi hoſtis naturâ barbarus & aggreſtis, religione prophanus, nullo bellandi vſu & diſciplina nobiſcum comparandus, his demum omnibus poſtremò potietur? O miſeros nos, ſi ad ſumma euecti ad ima recidemus: & quoniã nos non emendamus, Deum emendare ſe contra nos faciemus. Sed finis ſit: deſperaſſe enim ſalutem, fuit aliquando ſalutare. Maiores quidem noſtros cùm toties de barbaris triumphaſſe audiamus; quid nos quoque eorum geſtis ad hæc ſimiliáque præſtanda non accendamur? Deus Opt. Max. qui hoſtes noſtros ad tantum

faſtigium

faſtigiũ aſcendere olim permiſit, quomodo nobis nunc ſupplicibus deſit?& qui victoriæ dux & auctor habetur;cur non magis inuocantibus eum ſuis, quàm hoſtibus ab eius cultu & religione auerſiſsimis, victoriam non largiatur?

TVRCICA X.

EST FERE IN OMNIVM MILITVM MORE ET CONſuetudine poſitum, cum diuitibus quàm cum egentibus, cum ſplendidis quàm cum pannoſis, cum luxuria perditis, quàm cum continentibus congredi libentius; neque tam pro gloria, quàm pro opima præda magis pugnare. Quò etiam mirabimur minus,Turcas, (quos equidem non milites, ſed prædones potius dixero) non æquè in Perſidem, quàm contra nos alacres, & bonę ſpei plenos libenter proficiſci,cùm quanta diſſolutorum morum diuitiarũ oſtentatio in nobis ſit videant, & inde victoriæ contra nos ſuæ certa ſpe & cupiditate ducantur: luxus namq; & elatio mentis extremã quod aiunt ruinam ſemper minatur. Quæ quanta hodie in nobis ſit,nemo non intelligit;qui tũ præteriti æui parſimoniã, tum præſentis copiã & inſtrumenta voluptatum ſecũ ipſe contemplatur. Etenim,ſiue apparatum & magnificentiam menſæ,ſiue ornatum & copiam veſtium, ſiue numerum & precia equorũ quis aſpiciat, ſiue pediſſequorum inutilem turbam, militumué ſtipendia conſideret, ſiue omnis generis ſumptus & profuſionem notet; nihil hoc noſtro ſęculo videbit ſplendidius, ſi ſplendor appellari debet, qui egeſtate, & tum huius tum alterius ſalutis iactura terminatur. Cedant huic ſæculo omnia alia hac vna in re ſecula. Gręcus & Perſicus luxus, noſtrorum hominum luxui concedat. Non vllam vel ipſius minimam partem, præcipui illi quondã & longæui viri, cum quibuſdam iſtorum, quod eſt in prouerbio Miſorum vltimis, & breui æuo gaudentibus vendicent aut ſumant: qui quanto minus & opum & ætatis habent; tanto his rebus, quæ vtrunque atterunt, magis notantur. Et quis non videt vini, aromatum, ſerici, & id genus aliarum rerum in illis plus conſumi terris, vbi non ſunt, quàm in quibus affatim affluunt & naſcuntur? Quod non aliunde, quàm ab animi oritur impotentia, & vitioſa imitatione morum non omnium optimorum. Vix enim aliquis retrò, ſed ante ſe reſpicit ſemper: nec tam pauperum frugalitatem ſortiri, quàm diuitum ſibi optat copiam:nec tam iucundum illi multos poſt ſe,quàm mo-

leſtum vel paucos ante ſe intueri. Vnde tot luxuriæ genera enata ſunt, quot mea opinione nunquam fuerunt. Nam,quod ego epulas & conuiuia veſtra, quid inaurata ne dicam perſonata obſonia proferam? quid apud homines voluptatibus deditos, gulæ luxuriæq; apparitores & ſatellites, ſine ſenſu ſenſibus corporis necem afferentes, commemorem? quid aucupes, aromatarios, Architriclinos, coquos, caupones, quid cupedarios, condos, diplongos, fartores, caſtronomos, popinarios, pincernas, pocillatores, prandipetas, & paraſitos numerem? quid tot atque tantos alios voluptatum adminiſtros percenſeam? Incidi equidem in tantam iſtorum copiam, vt vel aquilonares quædam gentes atque nationes, quæ huius luxuriæ minori ſemper laborârunt infamia, Italos ſplendore & magnificentia, Hiſpanos cultu corporis & elegantia, Gallos copia ſuperaſſe, & maiores ſuos egenos ac ſordidos olim fuiſſe, oſtendiſſe mihi videantur. Quorum nihilominus virtus, in liberè dicunda ſententia, integritas in ferendis legibus; fortitudo in tuendis finibus, religio in diuinis ſeruandis cultibus maximè enituit; vt in hac ſeu quadam laudis & gloriæ palæſtra, commiſsi illi viri inter ſe certarent, non quis veſte, epulo, comitatu ſplendidior; ſed quis vir in Republica eſſet melior, quis præſentibus fructibus contemnendis commendatior memoriæ poſteritatis ſempiternæ. Quo etiam fiebat, vt comitijs domi peractis celeriter, foris verò rebus geſtis fortiter, oculis omnium gentium eſſent propoſiti, non ſolùm cum magna ſua laude, verùmetiam admiratione. Neque id immeritò. Quæ enim nunc ſunt vincula virorum;ea vix tum quidem fuerunt oblectamenta puerorum: & quibus nunc voluptatibus capti ſunt ſenes; illis tum non dabant manus ipſi etiam iuuenes, non tam metu quàm pudore & reuerentia ſanctionum. Multum autem eſt, vbi licent omnia omnibus, ibi vel alicuius immoderatæ extare veſtigium libertatis. Quæ iam tandem commutata ſunt, ac vtinam tantùm non perdita eſſent omnia. Moribus enim antiquis,ſtat res Romana viriſque,dixit olim illius Reipub. ciuis, cui exteræ gentes ſeruire, quàm imperare alijs maluerunt. Quæ ſi olim religione illuſtrata, opibus aucta, legibus firmata rebus geſtis clara,à ſummo ad ima decidit;quid nos,qui nulla re illi comparandi ſumus, meliora expectemus? Equidem,quocunque infero oculos, & omnia omnium nominum Chriſtiana regna atq;Prouincias intueor;non video,quid aut hoc tam vehemens diuitiarum ſtudium, aut earum oſtentandarum deſiderium, aut omnis generis luxus,aut tam numeroſus comitatus attulerit illis opis

vel commendationis. Quin imò, quæ voluntate debebant abijcere, neceſsitate multi in ijs relinquere ſunt coacti; & tantum auri argentiúe ad auaritiam, amœnitatum ad delectationem, ſuppellectilis ad delicias epularum, ad voluptates non niſi æs alienum pluribus ac fere cunctis mollis & effœminati cuiuſdam animi aſperſiſſe maculam, & Deum Opt. Max. magnopere offendiſſe. Nulla enim magis re diuinum offenderis numen, quàm ſi ea, quæ in egentiores liberalitatis debent eſſe inſtrumenta, gulæ aut aliarum libidinum, feceris incitamenta. Haud igitur ſcio, ſi non iure optimo, Deo Opt. Max. omnis turpitudinis vindice, quidam non ſecus ac aliena rura taciti prætergrediuntur ſua, & luxuriæ paupertas facta eſt pediſſequa. Qui, vt eos defecerint copiæ, manet tamen inſaturata libido: & vt ſumptus cupiditatum ſuppetant, callida conſilia quietis cogitationibus anteferunt. Veſtra admurmuratio facit, vt agnoſcere eos videamini. Ego interim, quis ille, aut qualis ſit, oratione mea, non deſcripſero. Quo etiam minus, niſi fortè is, qui de ſe antè voluerit confiteri, mihi iraſcetur. Satis ſatis miſerum & moleſtum pro ſe eſt verbum habuiſſe. Refricare aliorum non eſt inſtituti mei vulnera, ac multò minus calamitati, quæ omnibus metuenda eſt inſultare. Sed tamē dicam quod ſentio. Proponite vobis antè oculos vicinam Hungariam, quæ duobus malis concidit, procerum ambitione atque luxu; & nouandarum rerum in religione ſtudio remiſſo quodammodo militari. Cùm enim vnus præ altero procerum oſtentaret ſe impenſius, & tandem eô eſſet ventum, vt ob varia dogmata eorumque diſcidia à ſillogiſmis otioſis cruenta certamina ſpectarentur, quę non malorum ſecuta eſt contagio? qui non crudeliſsimus totius regni laniatus? ſic vt Poſſonio Caſſouiā vſq;, Luteraniſmo vigente, inde verò in Tranſyluaniam Caluiniſmo perpetuante, ac rurſus in Tranſyluania Arianiſmo & Samoſateniſmo graſſante, ob non magnam diſsimilitudinem vnius & alterius, ſi ita dici debet, religionis, tantùm non domini Mahometani facti ipſius etiam ſunt regionis. Abyſus enim abyſſum inuocat: & qui Mahometaniſmo parum, ille ei millies magis appropinquat. Iam verò quid de Cyprio regno eiuſque indigenitalibus loquar? Qui cùm aliquando oſtentatione opum; & ſumma quadam luxuria inter ſe certauiſſent; tandem quidam eorum proceres, quos Deus Opt. Max. ſaluos euadere voluit, per Italiam perſonati viſi ſunt mendicantes: & qui tumore quodam animi, precioſis vnguentis delibuti, & equis ſpumantibus vecti, tantùm non in ipſa irruebant ſacraria; hîc ad valuas templorum nudis pedibus, & annis pannisq;

obſiti ſtant gementes, omni non tam vnguento, quàm eſculento deſtituti. Quorum, per Deum immortalem, commoueant vos exempla, & alienæ calamitates veſtra ſint documenta: nec exiſtimetis his moribus & dogmatibus vos poſſe eſſe diuturnos. hoſtes enim hoſtibus ſuis extirpat Deus; non ſecus ac vepres igne colonus. Redeatis ergo, ſi ſapitis, ad illa quondã maiorum veſtrorũ propria & præcipua principia. vigeat in vobis militaris induſtria: non obſoleſcant armorum tractandorũ ſtudia: & qua arte florens, ab illis propagatum accepiſtis imperium; eadem illa ſemper & vbique conſeruetis. Dolens gemenſque audio voces illas barbarorum, quibus aliquando ſollicitatos ſe fuiſſe, quidam mihi dixerunt Hungari ad epulones Germanos, per mediam Hungariam dimittendos; & quàm horribilia illa crudelitatis exempla memorantur in Polonia Tartarorũ, qui cùm alicubi in Polonia frequentẽ nobilitatẽ ſplendidiſsimè veſtitã, & matronarũ ac puellarũ greges auro & gemmis nitẽtes in quibuſdã nuptijs offendiſſent, detractis viris veſtibus, & cõſtrupratis in eorum oculis, matronis & virginibus, ligari omnes curauiſſe; ipſos verò ſe in illis, quæ apparata erãt, puluinaribus & periſtromatis volutaſſe. Quin adeò & ſegniciem atq; luxuriẽ noſtris exprobrâſſe, quòd cùm noſtri cubarent, illi quærenda præda diſcurrere cogerentur. Quæ cùm ita ſint, quid importuni & inſultantis vobis hoſtis animi feratis amplius impotentiam? quid tantam totieſque iteratam experiamini feritatem? Tartari, quorũ aliqui vix gladium aut arcum habent, vos nitentibus indutos armis vincient? vos trahent? vos mancipabunt? Illi, quibus nullum eſt æs, veſtras diripient res, & vagi ac inopes amœniſsimis ſedibus, & diuitijs veſtris potientur? O miſeriam, ô infelicitatem noſtram miſerandam! Quid non præſtat cuncta in communionem conferre temporum, & ſocios ijs iuuare, quàm tantum auri & argenti ineptijs dare & diuitijs oſtentandis ad eas diripiendas hoſtes noſtros inuitare? Vtinam vtinam falſus vates, Chriſtiani, ſim, tantis calamitatibus, quas imminere video, vobis prædicendis. Sed vereor equidem, ne ſicuti Ageſilaus, deuictis olim Perſis, corporibuſque eorum nudatis, quæ molliter & delicate viuendo alba reddiderant inſultârat; ne idem aliquando à Turcis aut Tartaris vobis quoq; eueniat, atq; ijdẽ illi dicãt: En ſunt qui luxu perditi, crapulaque & libidine eneruati, præ nobis cupiebant eſſe victores. Quàm multos expectatione diuitiarum factos videas pauperes & liberos ſeruos, ſplendidos ſordidatos, & quàm plurimi amiſerunt ſua, cùm ammittendorũ metu non defendiſſent aliena. Sic olim (memini namque ſimile aliquid alicubi in ſa-

cris

cris me legiſſe literis) ſic inquam amiſit regnum Saul, cùm Amaleco Iſraëlis hoſti peperciſſet: ſic Græcię illud florentiſsimum corruit imperium; dum inter ſe diſtractum communia cum Turcis habet conſilia : ſic ſeruit Seruia,ſic perijt poſtremò & Hungaria; dum Slauonum legatos pericula à Turcis in Comitijs Budenſibus denunciantes ludificatur. Facilè enim in alijs rebus adhibere fidem quodammodo eſt leuitatis,ſciſcitãdis periculis ſummæ adeò grauitatis. & quis tandem in expeditionem contra Turcã profectus Dei Opt. Max. iniuriam, ſuam ſociorumq; contumeliam, quis violatas aras, diſiecta martyrum oſſa,quis prophanata phana non vlciſcatur? Leuiores ſunt ſemper æſtimandæ, quas foris non domi hoſtis inureret nobis calamitates; quæ imbellis turbæ fletu,quæ miſeranda rerum facie, quæ cædibus, quæ ſtupris, quæ rapinis domeſticis quotidie augerentur. Tum nos iuuarent verba illa, ſcilicet: Meliorem eſſe certam pacem,quàm ſperatam victoriam : conſilio prius,quàm armis experiunda eſſe omnia,& alia generis eiuſdem;cùm iam quidem eò deuenerit res, vt num, iam & quando, ſed vbi & quomodo,hoc autem eſt in hoſtico & exercitu maximo cum Turca bellum gerendum ſit, neceſſaria videatur eſſe deliberatio : & cogitandum,quòd non iam amplius dominandi aliqua cupiditate,ſed ſumma adacti neceſsitate, toties defenſis noſtris, tandem etiam aliena inuaſiſſe dicemur: & vtrum deniq; Chriſtianis nobis ſeruire,an barbaris & verè religionis hoſtibus magis expedierit imperare. Qui cùm omnium precioſiſsimum caput habeamus, & membra ſuo capiti ſemper reſpondere efficere debeamus; vel morte etiam ipſa, impuriſsimi Mahometis nos effugere par fuerit ſeruitutẽ. Nam quę ſit fueritq; ſemper Chriſtianarũ gentium & nationum dignitas,quę rerum geſtarum gloria, quæ opum & imperij amplitudo, pauliſper nobiſcum reuoluamus animo.Sic demũ in libera Repub.& religione natis,quàm futura eſſet oppreſsio grauis,& qui ad imperandũ in hanc lucem editus, libertatiq; imbutus & aſſuefactus, quàm miſerè & indignè à barbaris videatur mancipandus,facilius cognoſcemus.

TVRCICA XI.

QVID ENIMVERO BARBARI HAC TANTA ARmabit vos audacia? quouſq; abutemini Chriſtianorũ patientia? Confidentiam veſtram ratione, furorem fortitudine, temeritatem conſilio, manum manu, vim vi ipſorũ dubitabitis ſuperari? Nę haud intelligitis

intelligitis, quantum adhuc Chriſtianarum ſupereſt virium, quantum potentiæ, quantũ regnorũ? Eſt antè alia regna Italia, quã quidam ſub vnius imperium difficilius redigi, quàm totum terrarum orbem ab eo exiſtimant poſſe peruinci. Eſt imperij domicilium Germania, quæ non modò ſibi & ſuis verùmetiam gentibus nationibuſq; exteris tantùm militis ſubminiſtrat. Eſt tot regnis & prouincijs aucta Hiſpania, quæ fortitudinis ſuorum militaris hoc ſęculo plura exempla vidit, quàm Turcia multò pluribus declarauit. Eſt Gallia, quæ olim Romam & multis poſt ſæculis Aſiam vexauit, & de ſuo nomine Gallogræciam nuncupauit. Eſt Anglia, quæ Gallia inuita, regi olim ſuo Luteciæ diadema impoſuit, & hinc ſibi Franciæ & Angliæ titulum ſumpſit. Eſt Polonia Slauoniæ & Boëmiæ conſanguinea, quæ olim Alexandri Magni magnum virtutis ſuæ teſtimonium retulit, & tanto tamque præſtantium bellatorum numero & robore perpetuò abundauit. Eſt Suecia atq; Dania, quarum hæc rebus terra mariq; geſtis minimè eſt ignobilis vel obſcura: illa Gottos genuit, quorum olim arma vel ipſa experta eſt Roma, & quibus deniq; ceſsit non vna aut altera gens bellicoſa. Eſt enim præcipuũ quid virtute præſtare propria, ſed nec contemnendum, maiorum ſuorum geſta atq; merita habere illuſtria. Quorum quidem regnorum omnium, quanquam ſumma ſit ſemperq; fuerit laus, non temere tamen vnum illud Polonicum, à barbaris nationibus Chriſtianæ Reipub. propugnaculum, perpetuò eſt habitum & appellatum. Cùm enim Poloniæ Regnum, verſus Aquilonem, ab hac vna Balthici maris parte, regnorum ſit extremum, ſicuti ab illa Noruegiæ eſt alterum, vix aliquod aliud plures ſortitum eſt hoſtes, partim Chriſtiano partim Romano infeſtos nomini, ad ciuium ſuorum ſanguine oras illius reſpergendas. Rarius enim ſine periculo, armorum ludicra prælia, & multò minus ſine ſanguine accidunt ſeria. Itaque vt à Boleſlao Chobri, primo Poloniæ ordiar rege, quem Slauorum, Gottorum, & Polonorum regem fuiſſe, & ab Ottone Cæſare capite eius demptum diadema accepiſſe, antiquiſsimum Poſnaniæ poſitũ teſtatur Epitaphium. Quid? cùm Roxolani Polonos armis laceſsiuiſſent? an non eodem illo Chobri belli duce regnũ ſuum vſq; ad Boriſthenem non protenderunt? Quæ ſanè Ruſsia eſt eiuſmodi, vt vel quibuſdam alijs Europæ regnis poſsit conferri. Multa enim multis decora & præſidia ſunt regnis; ſed vnũ illud maximum nobilitatis militaris. Quid? an eoſdem illos Polonos, multis acceptis à Germanis cladibus, non Odera, ſed Albi fluuio ſuam Poloniam terminaſſe, velis nolis fateare; cùm vrbium maritimarum plurium nomina

nomina perueſtigabis, & Slauonicam linguam paſsim & vbiq; redolere tecum ipſe recognoſces, vt priuilegia quibuſdam vrbibus eadem lingua data non commemorem, quam in tanta veneratione fuiſſe conſtat; vt Carolus IIII. Romanorũ imperator, & magnus fautor Boëmorũ, quibus Electores imperij fœudatarios fecit regni, aurea ſua, quæ vulgò dicitur Bulla, omnes Romanorum Cæſares, Latinam, Slauonicam & Germanicam linguam, callere debere voluerit; ex qua nimirum, præcipuè Germaniæ vrbes, ſuam vt dixi ſortitæ ſunt appellationẽ. Magnũ certè eſt aliquid Romanorũ Cæſarẽ Slauonicã Linguã tantoperè æſtimaſſe. Nam Lubeca, quę caput Anſeaticarum vrbiũ dicitur à forma & ſuo quodammodo nomini ſitu congruenti Lubek, quod Slauonibus & Polonis corbulum ſonat, proculdubiò appellatur. Brema verò, ſiue à Brzemię veluti quodam Polonicè dicto onere, quòd ibi ſuas milites deponebant prædas, vel à præterfluentibus nuncupata eſt fluminibus, quibus ſuperatis, inſtar cuiuſdam portæ illa vrbs videbatur. Quid verò Roſtok? an non planè decurſum aut diſcurſum fluuiorum Polonicè ſignificat? quæ circa illud oppidum à longè deriuata tandem in mare ſe exonerant non pauca, & illud nomen à re & ſitus natura ipſa ſicuti & Sczecinum à Sczecina, quod Poloni ſeta dicunt, omnia illa oppida olim aliquando ſunt ſortita, & poſtremò etiam Germanica rura ruribus alijs, in quibus Vendica aut Slauonica lingua aggreſtes eius oræ loquuntur intermixta, idem teſtificantur. Quæ, ſi quis fortè negauerit, aut ſanè contrarium euidenter doceat, aut in aliorum eat ſententiam, aut neutrum denique faciat non ſine tamẽ graui reprehenſione leuitatis. Prudentius certè fit alijs probabilia afferentibus credidiſſe, quàm ad explorandum verum temerè longius proficiſci. Age, progrediamur. Quis enim neſcit & in regionibus illis, in quibus Rhenus in tria diuiditur infra Cliuiam flumina, & tandem etiã triplici gurgite in mare influit Hollandicũ, multa loca à Lecho fuiſſe condita, quem gentis Polonicæ conſtat fuiſſe auctorem. Quid? an & vltra Rhenum duobus noſtris Neueſio milliaribus non eſt exędificatum caſtrum, quod dicitur Cracouia, quod ab eodem illo, quo & Metropolis Poloniæ ædificatum eſt opinio? Quanquam etiam nonnulli a quodam nobili Germano, qui à Caſimiro magno Poloniæ rege magnis beneficijs affectus fuerat, grati erga illum regem animi ſui teſtificandi ergò idem conditũ autument. Sed hanc opinionem cùm alia eleuant multa, tum & aliud quoddam non procul inde, tribus tantùm à Colonia milliaribus extructum caſtrũ Lechnik appellatum, ab eodem illo cuius ſuprà memini, Lecho

S poſtea,

poſteàquàm tot laboribus functus, Sarmatica arma de quercu ſuſpenderat, quod priſcis illis bellatoribus ferunt fuiſſe vſitatum. Quorum ſanè nominum & appellationum omnium, vt obſcura alicui videatur ratio atq; oratio, Slauonicæ certè gentis, ex qua Polonica ortum habet, ſummam rerum geſtarum ſemper fuiſſe quis dubitauerit claritatem? Quam cùm ſemper bellicoſam habitam, orator & imperator Romanorũ ipſe vel alicubi meminerit Cicero; quid deſpicere poſsint aut debeant barbari, qui, tantùm abeſt, Europæ nobis obſtruere lucem, lucum vt Aſiæ quærere potius debuiſſent? Iam enim quanta ſemper militaris ipſorum fuerit fortitudo, vel inde etiam conſtiterit, quòd firmato his in locis pede, Pruſsiæ & Liuoniæ latrocinijs coacti, Balthico mari ſuum imperiũ definierunt: & illo mari traiecto, regna in Aquilone condiderunt, & Viſsimirum quendam, à quo & Viſmaria dicta, glorioſiſsimum ducem habuerunt. Rari certè ſunt, qui de exteris gentibus victoriam aliquando retulerint; qui verò & victoria parta, vrbes ſimul & regna condiderint, ſunt rariſsimi. Quod vtique Polonis & Boëmis conſanguineis contigiſſe perſpicuum eſt: quorum illi, vt dixi, in Aquilone regna erexerunt. Boëmi Boiaris ſeu Bauaris eiectis, Boiariæ nomen in Boëmiæ mutari fecerunt, & vix à mille hominibus, qui in Boëmiam ingreſsi ſunt, tantum in media Germania imperium conſtituerunt. Quid? an vt eiuſdem Polonicæ gentis fortiter rebus geſtis inſiſtamus, Hungaria etiam ipſa, prius pacata Polonis extitit, quàm inſanas illas Carpati montis moles irruentibus Hungaris obieciſſent. Quibus rurſus in occaſionibus, quãto adiumento fuerint, & quantum calamitatum pro illis tulerint, ſi percenſere velim, dies me deficeret. Nam quid ego vetuſtioribus exemplis relictis, Vladiſlaum Regem Poloniæ, ad Varnam cadentem, & ex quinque Polonorum millibus, tantùm quinque cladis nuncios in Poloniam reuertentes commemorem? Quo loci omnia veterum priuilegiorũ Polonici regni, & eius indigenitalium monumenta, quæ incautus ille iuuenis Rex, ſecum auexerat perierunt. Quid porrò Ludouicus, Hungariæ & Boëmiæ Rex, ſanguis Polonicus, qui ante tempus natus, ante tempus inauguratus, & ante tempus in ſeſqui palmis aquæ lutulento gurgite eſt ſuffocatus, vlliusné gentis quam Polonicæ in prælio Mohacenſi conſtantiorem expertus eſt voluntatem? Cùm enim fuga à prælio ſaluus, & nihilominus ob non obſcuram quorundam in illum proditionis ſuſpicionem, deſideratus fuiſſet, Polonicuſq; peditatus totus in acie fortiter cecidiſſet; nobiliſsimi iuuenes duo, Pilecius & Maciciouius captiui facti, & in diſcrimen

capitis

capitis adducti, haud ſcio an ſoli ſunt inuenti, qui ſuum ſuique Regis illum caſum, præ cæteris animoſe ferrent, & à Solymano capitis damnati, ad locumque ſupplicij ducti, regalis Prophetæ verſus inuicem decantarent. Quorum conſtantem & excelſum quendam animum Tyrannus admiratus, in priſtinam poſuit eos libertatem. Nunquam enim aculeos, quàm in Tyranni mente, figit conſtantia acriores. Quid verò Poloni ſua illa ad Soczauam in Polonia clade? quid aduerſa pugna Socalienſi? quid Seretiñ. quid tot tantiſq; alijs? parúmne cõtra barbaros teſtati ſunt, vĩ excelſi animi & roboris ſui? ſic vt vnos illos in Polonia Struſſos (pace aliarũ tantarũ familiarum præclariſsimè de patria meritarum dicam) à quarta aut quinta iam progenie, non niſi in patentibus contra Tartaros campis in acie cecidiſſe conſtiterit. Qua vna re videbantur ſibi maiorum ſuorum æmulari virtutem & adire hæreditatem. Nullo enim in ſtrato ſupremam ſuam diem videt bellator libentius, quàm in illo campi & planiciei inter armorũ & tubarũ ſonũ plenũ geſtientis gaudij & militaris dignitatis. Quo etiam minus mirandũ eſt, Polonos non multùm extruendis incubuiſſe ſemper vrbibus, aut tales quæſiuiſſe muros; vt vel Rex ipſorũ, externorũ militum præſidijs fretus, ſuo aliquo impotenti vteretur in eos imperio; aut vel ipſi vrbibus magis, quàm virtuti ſuæ tandem fiderent. Emollit namque animos magna aliqua concepta ſpes in munitionibus: & haud ſcio, ſi vel nonnũquam ad victoriam non fuerit gradus, exitus eius deſperatus Quocirca, & Iagellonem illum primum, Melſtinio cuidam ferunt dixiſſe, miſſas quas erigere cœperat munitiones vt faceret, & ſe illi vicem munitionis, quoties opus eſſet, præſtiturum omninò ſibi perſuaderet. Quod ſiue amouendis confidentia ſui tumultuum in ſubiectis occaſionibus dixerit, ſiue verò veterem morem conſuetudinemque patriæ reſpexerit, incertum eſt. At vnum illud certiſsimum, quod tuenda libertate patriæ Polonicæ nobilitatis pectoribus, quàm multarum aliarum gentium munitionibus, plus olim tribuebatur. Cui cur etiamnum barbarus inſultet hoſtis, non video. Quæ vt egò exiſtimo caderet in acie multò libentius, quàm ad perpetuum nominis ſui dedecus manus hoſti daret, & videns ac volens ipſius poteſtati vltrò ſe manciparet. Præſtat enim amiſſo ſpiritu vel virtutis laude viuere, quàm turpiter ſeruiendo millies emori quotidiè. Quę namque barbaris cum Chriſtianis eſt communitas? quid Turcis fœdius? quid Tartaris immanius? quid tota illa Mahomatanorum multitudine eſt intollerabilius? Ferunt olim Gottos, cùm caput orbis terræ & domicilium imperij ocupaſſent Romam, præ lętitia

exultaſſe,& Romanos ſuam fleuiſſe calamitatem adeò;vt Gotti eorum quoque miſerti fleuerint,& ipſi deplorandam conditionem humani generis,& tanti conuerſionem imperij ſecum ipſi contemplantes. Quod & de Scipione exciſa Carthagine proditum eſt memoriæ. Sæpe namque lætum diei initium generat triſtem exitum: & dum alium defleueris,teipſum quoq; memineris eſſe deflendum. Iam verò cogitemus, quid Turcæ aut Tartari nobiſcum facerent, omni ſenſu humanitatis orbati, & tanta immanitate erga nos efferati. Seruierunt olim varij varijs, ſed nemo vnquã miſerabilius ſeruiret quã Turcę Chriſtianis. Quibus non dominis,ſed tyrannis,non victorib', ſed prædonibus noſtris effectis; non veſtitus, non ſuppellex, non coniuges, non liberi eſſent tui: quandoquidẽ barbari vitę & necis domini ſimul facti, non prece non pretio flectuntur; ſed fuſtuario vtuntur, rebus omnibus nutu & arbitratu ſuo gubernandis. Templa imprimis ſacra, ſuo impuriſsimo dedicant Mahometi; pœna capitis præſcribunt ipſius cultum:è ſinu liberos abripiunt matrũ: & neſcio quid non Chriſtianis iniuriarum contumeliarumq́; faciũt, antequam circumcidantur. Circumciſos verò circumducunt miſeros, vt Syris,vt Iudæis, vt Mauris & Saracenis, vt poſtremò omnibus ſint riſui & contemptui; quem morte etiam ipſa, non nemo experitur grauiorem: & cuius cauſa ne viuere quidem homines velint, aut nati non inuiti mox morerentur, ſi has,quæ eos in vita manent miſerias, non ignorarent. Felix quippè ſupremus eſt dies, per quem tot infelicibus finis affertur. Quare, quid tandem nos non commoueat? quid non inflammet? & quid denique omnibus deſit hoc tam infido & importuno hoſte debellando? An enim vna illa,quæ victorias,quæ faſces,quæ nunquam areſcentibus folijs laureas deſideretur in nobis concordia? qua etiam ij, qui à rogo nihil ſupereſſe hominis putauerunt, difficillimis rebus & temporibus contra hoſtes nitebantur. An pecunia? qua aut nulla aut parua accepta ſuum olim Alexandrum Græci comitati ſunt; & Germani in Gallias in Belgium,& huc atque illuc in expeditionem ſæpè ierunt: & Poloni contra Regem Matthiam Hungariæ, ſub Caſimiro ſuo Rege, aliquando militârunt. Enimuerò bonè eques, tu te dixeris equitem, ſi,qui pro te excubet,tu conduxeris militem, & pecunia danda in bellatorem potius, quàm ipſe id oneris ſuſtineas, tuum expiles aratorem: Egregiè ſcilicet. Quaſi verò neſciamus,iucundum quidem eſſe cubare diu in lectulo, conſulere domeſtico otio, nihil ſemel coaceruato demere ærario. Sed nimirum etiam videndum, quàm hæc tandem omnia futura ſunt diuturna, & quàm denique

multi,

multi, vt vel priuatam inultam non relinquerent iniuriam, vllis nec ſumptibus, nec vigilijs, nec poſtremò parcunt laboribus: turmatim proficiſcuntur, in vnum comitatum infelicem, vel nonnumquam plures & innocui cogũtur, opes & facultates inutiliter profunduntur. Ad hanc verò peſtem, ad hæc tám putida & fœtentia in Europa membra, à reliqua communione Europei abſcindenda corporis, nihil agamus, nihil ſumptuũ faciamus, labores & difficultates aliquas ægre experiamur? & quorſum tandem Chriſtianam recidet gloria? quorſum libertas? quorſum Reipub. totius regnorúmq; omnium amplitudo? Nimirum, cui Turca præ cæteris inhiat, ex ſacrario religionis, ex orbis terræ oraculo, ex magiſtra veritatis, ex virtutum armamentario Roma, clauſtrum impietatis, receptaculum errorũ, aſyllum ſcelerum efficietur? Germania, quæ vnà cum bellica laude, literarum coniunxit gloriam, à Latinis & Græcis ad ſe tranſlatam imperij ammittet maieſtatem? Gallia, quæ regnorum omnium habetur antiquiſsima, & oleo ſacro, quo eius inunguntur Reges cœlitus demiſſo lætatur, barbaricam ſeruiet ſeruitutem? & Polonia denique ipſa, à tam decantata ſua libertate, à tot tantiſque opibus, à tanto ſplendore & magnificentia, durum illud telũ perferet egeſtatis? Abſit hoc à Chriſtianis omen, ſed abſit & diſſenſio. Qui enim peſsimis imitandis rebus, nolunt alijs eſſe cautiores; quid ſibi fruſtra pollicentur futuros ſe fortunatiores? Ac Polonici quidem equites, cùm non tam ciues quàm reges, non tam ſubiecti, quàm præcelſa quadam libertate ad alijs imperandum erecti ſint ſemperque fuerint; quid ſe nunc abdant otio? quid ſuo non ſatisfaciant officio? quid negligant hoſtem? quid deſerant ſtationem? quid non ſuum ſequantur, quò ierit, regem, aut exercituũ Imperatorem? quid denique arma, quid gladios ſuos conuertant in vomeres, in galeas gallinas ponant ouis incubantes? Fateor non omnium optimè ſemper bella cum Turcis ceſsiſſe: multos regna, nonnullos capita contra eos amiſiſſe. Eſt Sigiſmundi Cæſaris ad Nicopolim, & columbarium exercitus à Turcis ſtrages imprimis memorabilis: eſt ad Varnam Vladiſlai Regis cædes: eſt Ludouici ad Mohaczum, eſt & aliorum. Sed magnorum Principum ſemper eſt habitum meliora ſperare: quæ verò accidiſſent, fortiter ferre, & potius in acie occumbere, quàm turpitudinem aliquam, aut pati ſeruitutem. Nos verò non tam de eorum diſceptauerimus facto, quàm commiſerebimur ſemper animo: qui proculdubio creuiſſet nunquam; niſi vilitas hoſtis hoc meridiano ſole apparuiſſet clarior, & hoſtis ſuperatu facilior, quàm impar Chriſtianorum numerus eis oppoſitus

tum demonſtrabat. Magis enim Turcarum laſſata, quàm ſacrata in Chriſtianos virtus ſemper quieuit. Quò adeò & nunc etiam minus hanc tantoperè imbellem metuamus Aſiam: quæ,ſi alicubi aliquando potita eſt victoria; id non tam eius virtuti, quàm numero & potentiæ eſt aſſcribendum, cùm eius potiſsimas gentes Scythicam & Moſchouiticã etiam facili negotio ſuperari poſſe, vel tantũ Poloni & Lituani toties docuerint. Quorum Regem, non vrbium aut mœnium,ſed nobilium præſtantiumq; bellatorum regem,quid iſtud inſidioſum amplius conſtrictum teneat fœdus? quid remoretur pactio? quid,quę in Turcis nulla eſt,iuriſiurandi religio? Enimverò ignoramus,non verbis ſed rebus, non falſitate ſed veritate,fœderum iura pactioneſque contineri: & ſi illos fœderatos, quos in eodem fœdere continet fides,non immeritò arbitrêre,quę demum ab vna aliqua earum parte violata fuerit, citra omnem dubitationem fœdus illud prorſus diſrumpit. Nemo enim eò tenetur, quò alter vltrò non patitur ſe contineri. Quis autem Polonos Turcæ fœderatos dicat vel ſentiat? cùm ab ijs vndiquaque peti & violari eos videat? cùm Valachia ijs adempta,ſocia Hungaria direpta, Pocutio vaſtato,& hoc (ſi Deo placet) fœdere violato, nihil aliud quã ferrum & flammam vniuerſæ Sarmatiæ aſpiciat intentari? An verò priuatarum rerum, ſi ab vtraq; parte peræquè obſeruatæ non ſint, ratæ & firmæ pactiones fuerint? Minime gentium. Quid igitur in hac etiam tanta re, quanta nititur totius Reipub.ſalus,etiam obſeruentur? Amentes & inſanos nos, ſi hoc falſæ religionis vinculo, veluti quodam Turcico incluſo ergaſtulo, conditionẽ ſuſcipiemus duriſsimæ ſeruitutis: & dum iſte in figura hominis immaniſsima quædam bellua Germanos conficit, dum reliquias Hungariæ exurit,dum arces eius capit,dum vt olim per Germaniam in Poloniam, ſic nunc demum per Poloniam in reliquam cogitat Europam proficiſci; nos eo vtamur animo,non hoſte fœderato,non iuris humani prædone ſocio, & non capitaliſsimo, vt leuiſsimo verbo vtar, aduerſario, cui quid collibuit licet, quod licet audet,quod audet facit, quod facit, vult ſibi licere ſemper impune? O miſeros & miſerabiles nos: ſiquidem nõ alio perire poſſumus & volumus modo, quàm ab hac tam aggreſti barbaria, puerilibus rebus & ſpe pacis lactati planè inani. Te ego appello, Sigiſmunde Rex Poloniæ, te inquam, quem Deus Opt. Max. ad magna eſſe natum, & in hoc regali faſtigio collocatum, multis nec obſcuris argumentis declarauit,oro & obteſtor; vt regum Poloniæ, maiorum tuorũ, in primis autem Sigiſmundi Primi materni tui aui, & Aſiæ domitoris,virtutis

& fortitudinis, & tuæ ipſius felicitatis memor, te erigas, te tuaque arma in hoſtem expedias, te tibique ſubiectos populos ab immaniſſimis hoſtibus tueâre. Cernit Turca affinitatem cum regibus Auſtriacis tuam: & dum illos teque ipſum metuit, dum conſcientia rapti alieni iuris rebus ſuis diffidit, dum Valachiæ & Tranſyluaniæ à ſe diſcedenti inſidias ſtruit; præuenîre te, quàm præueniri abs te potius iudicabit. Abuti opinor ſecundis rebus non cupiet, vt cum Italia potius, quàm cum Germania aut Polonia bellum gerat: & denique, vt vallatas vrbes, quàm Polonos campeſtres, potius aggrediatur. Meminit proaui ſui à Vienna fugam, ad Segethum mortem, ad Agriam magnam Turcarum ſtragem, in campis Tranſyluanicis vulgò dictis Panis, Stephano Battori Duce olim, internetionẽ. Totam poſtremò Hungariam, quaſi fatalem quandam totius Aſiæ ſepulturam recordatur. Alios igitur iam viciſſim petet, & per Valachiam in Tranſyluaniam, per hanc in Poloniam iter facere concupiſcet, Tartaros prodromos ſuos ei immittet, vi, ferro, flamma, populabundus diſcurret, & toti Chriſtiano populo ceruicem dari vnam, vt eò amputet ipſam faciliùs, haud dubiè peroptabit. Cui tu, in hac quaſi excubia pro reliqua Europa à barbaris gentibus & nationibus poſitus, otius occurrito, & non domi ſed foris armàtus, non togatus eum expectato. Præſertim cùm Italos, Germanos, Hungaros, & Boëmos iam in Hungariam confluere, & tecum bona vt par eſt agere fide intelligas, cùm omnia omnium vicinorum tuorum vexilla contra Turcam videas, & denique cùm vicini parietis ruinam tuam eſſe, & in celeritate ac concordia cuncta poſita intueare; vt ſubiecti imperio, ſocij exemplo, hoſtes metu omnes admiratione tui paſsim & vbique commoueantur. Aderit tibi Deus Opt. Max. & illa deipara Virgo, quæ Sigiſmundo primo tuo auo apparuit Boriſſouiæ, cùm verſus Moſcouiam Vilna egreſſus ad illam memorabilem de Moſcis victoriam apud Orſcham partam aliquando properaret, tuas preces ad vnigenam ſuum deferet filium, pro te tuiſque opem & auxilium ipſius implorabit. Nondum fatum extremum Reipub. venit: magnos & potentes vel antea hoſtes & difficultates hoc regnum habuit; & tamẽ Dei Opt. Max. beneficio omnes ſuperauit. Libet reſpicere ſpatia præteritorum temporum, & illius hoſtium recordari omnium, qnando ab vna parte Lituaui Liuones & Pruteni, ex altera parte Germani, Sleſij & Morauui, ex tertia Hungari, Valachi, & Tartari paulò antè Vladiſlai Iagellonis mortem in Poloniæ interitum conſpirârant. Dedit tum Senatus Polonici Princeps Zbigneus Cardinalis, vnum quidem calli-

dum

dum deſperatum, alterum conſilium ſuis, & hoc videlicet tale, totius regni, vt viribus in medium eius collectis, hoſti, qui primus in illud irruiſſet, acerrimè reſiſteretur: ſic enim benè ſuccedente re, aliorum conatus deſperatione frangere; ſin ſecus vtique pluribus reſiſtere hoſtibus non viderentur. Alterum erat ſalutare, ſed paulò incertũ conſiliũ, vt ſplendida aliqua legatione, ad Suidrigellonem Ducem Lituaniæ miſſa, de pace cum eo tractaretur: & aut hîc vnus à ſocietate belli illi⁹ animo alienior ab alijs fieret; aut ſi id ſuccedere non poſſet, Catholici Lituani, qui ſuapte, quod Græci ritus erat, ab eo abhorrebant ad defectionem ſollicitarentur. Qui cum non inviti id feciſſent, Suidrigellone dominatu excidente, tranquillus Poloniæ ſtatus eſt reſtitutus. Periculosè namque armis vel nonunquã, gloriosè conſilio ſemper bella geruntur. Quo magis ne nunc quidem deſpondendus eſt animus, & diuinum illud tutelare numẽ & nomen perpetuò implorandum. Eſt ius veteri prouerbio in armis, & ſua ſemper ratio in bello æquitatis. Memoratu eſt digniſsimũ, quòd aliquando eundem illũ Sigiſmundum Poloniæ Regem de Romani imperij erga ſe hoſtilitate certiorem factum, in poſtremis, quæ Petricouiæ celebrauit Comitijs, forti & intrepido animo ferunt dixiſſe, & quaſi quandam cigneam vocem ſuæ in Deum fiduciæ teſtem paulo antè mortem edidiſſe. Erat tum Staniſlaus Laſcus Palatinus Siradienſis, magni nominis Senator, Sigiſmundi Regis legatus, apud Carolum V. Cæſarem, in Comitijs Auguſtæ, qui per diſpoſitos ad celeritatem equos regem illum ſuum, quid, Magiſtro Theutonici ordinis auctore, in ordinũ imperij concilio contra eum concluſum fuerat, reddidit certiorẽ. Ibi cùm Senatores dicere iuſsi, pro ſe quiſque ſuam aperuiſſet regi ſententiam, Petrus Kmita, Palatinus Cracouienſis, idemq; regni Marſalcus primarius, aſſurgẽdo vt ſit veneratus regem, quid ſibi tandem videretur, reuerenter ipſum quoque compellauit. Ferunt tum illum tacuiſſe ſolitò diutius, & demum non modò à Marſalco ſed ab alijs quoque Senatoribus bis terué hoc nomine rogatum, hæc ſimiliáue protuliſſe verba, magna cum præſentis animi & ſententiarum grauitate: Non ſumus, inquit, neſcij, quàm longè ea diſparem apud Cæſarem & ordines imperij gratiã meruerimus, de qua iam nobis ſemel & iterum nuncij & literę ex Germania afferuntur: & poſſemus quidem nonnulla noſtra erga eos officia hoc loco non meritò percenſere; ſed abſit, quæ ſpeciem exprobrationis habet, talis à nobis commemoratio; cùm is qui accipit, non is qui contulit beneficia debeat meminiſſe. Viderint illi interim, nbe m nobis referant gratiam, & vtrum expedierit rebus

rit rebus hæc & ſimilia, contra nos noſtraq; machinari. Satis imò pluſquam ſatis Chriſtiana laborat Reſpub. nec pauca reſtant, quæ Chriſtianorum eſſent ſub feris & barbaris nationibus vindicanda; tantùm abeſt, vt de ijs, quæ inter Chriſtianos acta & tranſacta ſunt, noui denuò motus & controuerſiæ præter fas & æquum exciten-tur. Nos Deo Opt. Max. iuſtitiæque noſtræ fidimus, &, quod iuris ac poſſeſsionis noſtræ eſt, conſtanter ad extremũ vſq; ſpiritum tue-bimur & defendemus. Conuerſus verò ad Tarnouios, belli Ducem vnum, Quæſtorem regni alterũ, Bello, inquit neceſſaria præparate. Peruolauit eius rei fama nõ multò pòſt Auguſtã. Tũ verò Carolus V. Cæſar, vt erat ſapientiſsimus & æquiſsimus Princeps, & Sigiſmun-dum Regem appellabat patrem, virum Dei eſſe, nec temere irritan-dum, neq; illius contra eum expeditionis ſe futurum Ducem apertè eſt teſtificatus. Numen enim diuinum, alicui adeſſe exiſtimatum, multum & vulgò terroris, & in potentioribus habet auctoritatis. Quare, quid & tu Sigiſmunde Rex, qui inde ab ineunte ætate Ca-tholica religione imbutus, & magna diuinitus felicitate ſemper es auctus, contra barbaros tibi infeſtos non eundem geras animum? quid non præſtes, quod maximum potes, Reipub. beneficium? quid ad tot tantaque alia, quibus nomen tuum illuſtraſti, hunc quoq; gloriæ non adiicias cumulum; vt in immaniſsimos hoſtes & iuris Chriſtianorũ prędones domo cum ſocijs egrediare? Nondum, vt dixi, extremum venit Reipub. fatum: nondum noſtrorum vide-mus concidiſſe animum, nondum extinctum militare vitæ genus & inſtitutum. Adſunt aderuntq; tibi, adoleſcentum ſtudia, ſenum conſilia, & maiora in virorum fortium pectoribus, quàm in vrbium mœnibus præſidia: Nos tantùm ipſi non deſimus nobis. & ſi tan-dem pro patria moriendum eſt, moriamur intrepidi & alacres; vt hoc breuè, quod deſeremus æuum, cumuletur gaudio & gloria ſempiterna. Qui pro Chriſti Opt. Max. nomine, & pro patriæ cadit ſalute, fortitudinis laude hîc in terris viuit, & pro mortali condi-tione vitæ immortalitatem in cælo ſemper ſortitur.

TVRCICA. XII.

CVM PRO RE ET OCCASIONE VTRAMQVE partem exempla nos permoueant, non prætermit-tam equidem lubens; vt & Chriſtianarum de Turcis victoriarum exempla, & quidquid eius rei vetuſta-tiſque eſt, à nobis requiratis. Quibus tantùm abeſt, vt

incredibile, vt adeò etiam, Deo Opt. Max. duce, futurum ſit facilè, barbaros à noſtris vinci poſſe oſtendiſſe. Nam antequam ad hunc tantum opum, & potentiæ cumulum Turcæ perueniſſent, quàm ſemper, & vbique & ab omnibus contempti, quàm tota, cui tot annis dominati ſunt Hiſpania eiecti, quàm vtraque in Sicilia frequenter cæſi, quàm in Græcia, antequam eius capite potiti fuerant Byzantio, profligati ſæpenumero fuerant; quis non perſpiciat, qui modò aliqua vel mediocri præteritarum rerum, & hiſtoriarum lectione cognitioneq; delectatur? Neſcire enim, quid ante te ſol iſte viderit, eſt ſemi infantem ſemper agere, & ea, quæ antiquitas habuit, fruſtrà vt tu cernas expectare. Annus ab hinc plus min' quingenteſimus numeratur, quo varijs auctoribus, tumultuariè paſsim collecto milite, nullo ſeruato ordine, nullo fere certo præeunte Duce, nullo Caſtrenſis diſciplinæ adhibito more, diuerſis itineribus in Aſiam eſt itum, & vix vno anno integro cum Mahometanis bellũ geſtũ, vt Iudæa cuncta, & magna Syriæ pars in noſtrorum veniret poteſtatem. Progreſſu verò temporis eorundem Chriſtianorum gliſcente inter ſe odio atque diſcidio, ex ijſdem illis Mahometanis nati ſunt quidam, qui Turcæ dicti, & præ alijs domi militiæque excellentiores habiti, in Europam traiecerunt; vbi firmato pauliſper pede, irrito quidem initiò conatu, Conſtantinopolim oppugnârunt, ſed non niſi Andrinopoli priùs capta, multò tandem poſteà eam ceperunt. Multum enim refert, quibus cum bella gefferis, quæ cum ignauis ſuſcepta, torpore vtrinque iniecto inglorius moriêre. Iam enim primo illo oppugnationis Conſtantinopolitanæ tempore, claudus quidam & ignobilis Nohaienſium Tartarorum Dux, Temirlanes appellatus, Baiazetum Turcam ab oppugnatione facilè reuocauit: & acie victum cepit, & tota Aſia aureis cathenis vinctum circumduxit. Quo loco & tempore, cum imbellibus (vt ita dicam) Græcis pugnando, quàm & ipſi quidem Turcæ imbelles & contemptibiles ſemper fuerint, res ipſa teſtatur. Vix enim aliquis bellatorum fortium, fortem & illuſtrem caueæ includit bellatorem; & rerum humanarum inconſtantiæ memor, magis miſericordia, quàm animi impotentia in debellatos permouetur. Quid, quòd & ipſam adeò Conſtantinopolim ne ſecundariò quidem Turcæ cepiſſent, niſi ipſimet Chriſtiani eos iuuiſſent? Cùm enim ab ipſis met Græcis in Traciam euocati fuiſſent, & ad Varnam Amuratem properantem ſuis nauigijs Genuenſes transportaſſent; effectum eſt tandem, vt in Chriſtianos animoſiores facti, vnius menſis ſpatio, Conſtantinopolim expugnauerint. Qua in re, Ligur quiddam, Ioannes Longus appellatus, ad quem ſumma totius defenſionis delata

lata fuerat, nec muneri, neq; expectationi ſuæ ſatis reſpondit, ſic vt in occulta fatorum vel potius fatuorum fuerit lege ſeruire Græciæ, & ſicut ob ingratum animum ſanctorum corporibus; ſic & ob Romanæ Eccleſiæ non ſeruatam fidem iure deſtitui libertatis. Primùm enim priuamur tutelaribus patronis, mox & ipſi conditione pares efficimur ſeruis, offenſo numine nefario religionis deſpicatu. Atque vtinam quidem & Aquiloni ingrato ſua Catholica non auolet in Indias religio, & ſui deſiderium relinquat ſerum, ſed ſeriũ aliquando. Quæ enim mortalibus incredibilia, ea etiam factu facilia futura ſunt diuinitati. Certum verò (ad rem vt redeam) eſto, tam militiæ rudes & imbelles Turcas olim fuiſſe, non modò vt pari ſed nec multò maiori exercitu cum Chriſtianis congredi voluerint. Terrent enim, vel vmbræ ipſæ victos, ſæpè victorum. Quin adeò antè Sigiſmundum Cæſarem, qui pariter pugnis & connubijs ineundis habebatur infeliciſsimus, haud ſcio, ſi Chriſtianorum Principũ vel aliquis de ſe relata illuſtrauit Turcas victoria. Quam & ipſam non tam barbarorum virtus, quàm quarundam gentium, in Sigiſmundi Cæſaris exercitu peperit inter ſe æmulatio, cùm inſpectante & animos aſſumente hoſte, certare inter ſe verbis, & quaſi triumphum ante victoriam, (quod aiunt) canere non dubitauiſſent. Eſt enim vel in gynecæo puellarum aliquando moleſtum, in concilio Regum periculoſum, in acie exercitus funeſtum in ſuis ſemper certamen. Sed & hanc quidem vnam aut alteram Sigiſmundi à Turcis cladem acceptam poſteriores Chriſtiani duces egregiè compenſarunt. Ac ne longè abeam, ſtatim poſt ipſius mortem Albertus Cæſar Auſtriacus, & Huniades Coruinus, regis Matthiæ pater, quoties & quàm præclarè de Turcis triumphauit? Quid Matthias Hungariæ Rex? An annorum ſuorum in regnando numerum præſtantibus de Turcis non æquauit victorijs? quas tot tantopereque cumulatas habuit; vt vno eodemque tempore, Fridericum Chriſtianorum, & Mahometem Turcarum domuerit Cæſares, & Budam olim ſuam, non ſecus ac belli quandam officinam & literarum armamentarium, & nobiliſsimorum militum ex Hungaria, Polonia, Boëmia, & Morauia effecerit receptaculum, in quam ex gentibus nationibuſque varijs variarum linguarum & artium cognitione, ad præcellentem Regem, fortiſsimus & ingenioſiſsimus quiſq; accurrebat. Fama enim regiæ virtutis & ſpe liberalitatis non ſecus ac Themiſtocles Myltiadis trophæis, pro ſe quiſq; excitatur. Quid porro de Scanderbegio, terrore Aſię, & Turcarũ perpetuo hoſte ac domitore loquar? Qui cùm Ioannes Caſtriotus fuiſſet antea

dictus,ob virtutis,& militiæ præſtantiā,Turcica lingua,ſeu quidā alter Macedo Alexander,aut dux exercitus eximius bello cū ijs viginti annorum geſto fuerat appellatus. Qui quidem Scanderbegius, vt nulla vel minima parte Ottomanicæ potentiæ par fuiſſet,ea nihilominus rara felicitate, & incredibili celeritate cōtra eos geſsit, geſtis vt ſuis aliquorum fidem exceſsiſſe videatur. Aegrè enim credimus, quæ nos æquare poſſe deſperamus. Itaque non modò dum in viuis fuerant, ſed etiā duobus illis præſtantiſsimis bellatoribus,Hunniade & Scanderbegio mortuis, tanta nominis fama, & rerum contra Turcas geſtarum celebritas manſit; vt Buda capta, Alba vel imprimis Iulia, inter alias Hungariæ munitiones, potiri Turcæ optauerint. Quo loci Hunniadis corpus conditum,& tot tantæq; de Turcis victoriæ in ſepulchro eius inciſæ conſpiciuntur. Cùm eodē modo quo & Croiæ Scanderbegij eruere ipſius oſſa, & inter ſe partiri voluiſſent. Habent enim hoſtes vel cor Chriſtianorum,qui diuino numine recti & tecti, memorabilia contra eos geſſerant animo in ſuo tacitam venerationem. Vnde & illud de Scanderbegio fama fertur,quòd cùm à Pio II. Pont. Max. bellum contra Turcas geſturo, toti adminiſtrationi belli præfectus fuiſſet, Mahometem Turcam ad eum miſiſſe, vt acinacem eum, quo in prælijs vtebatur, non grauatim ei mittere voluiſſet: cui Scanderbegius ſimul cum acinace & brachiū ſuum, ſi alicui vſui eſſe deberet, mittere eum reſpondit oportere. Eadem enim arma diuerſorum inter ſe manibus tractata pro re & occaſione,ſecus reſpondent. Quæ vel vna illa res argumento fuerit, quantam admirationem virtus Scanderbegij in hoſtibus ipſis excitauerat, qui non minus ob fortitudinem vincentem timuiſſe, quàm ob manſuetudinem victorem dilexiſſe dicuntur. Nolo commemorare Principem Valachiæ Stephanum, qui vno eodemque anno Matthiam Hungariæ,Cazimirumq; Poloniȩ regem,acie vicerat,& quod admirabilius videbatur,Mahometis Turcici Cȩſaris parua ſuorū manu,vltra centena Turcarū millia,eodem anno profligauerat. Cùm enim ſciamus, quis hoſtis Valachus ſit, & quàm nobilem olim victoriam, Ioanni Comiti Tarnouio Polonorum exercitus, qui quinta parte minor, quàm hoſtilis fuerat, Duci de ſe conceſſerit, dubitabi[illegible] quæ interim Turcarum contra noſtros felices pugnæ; alicubi fuerint, non virtuti ſed fraudibus & multitudini ipſorum id tribui oportere. Quid enim? An cùm aliquod regnum ſiue prouinciam occupare voluerunt, non ſæpius dolo, quàm aperto Marte eam aggreſsi ſunt, & nullis non artibus indigenitalium animos prius tentarunt? Teſtis eius rei eſt Græcia, teſtis

teſtis Hungaria,quarum illa ſuorũ Palæologorum,hæc Sepuſiorum Comitum clandeſtinis cum Turcis conſilijs,in hanc quam videmus incidit calamitatẽ. Vafer enim & impius animus, egregius ſemper faber ſuæ eſt infelicitatis.Poſſem verò hoc loco commemorare eius generis quàmplurimós,qui Turcarum amicitiæ fiducia,à ſummo ad ima præcipitati ſunt, & nomen ſuum poſteris lacerandum reliquerunt. Quis enim neſcit Ludouicum illum Sforziam, qui à faciei fuſcedine Maurus dicebatur, cùm Gallos contra Reges Arragonios, & Turcas ad arma contra Venetos excitaſſet, in carcere poſtremò fuiſſe mortuum? & Arragonios ipſos,licèt in extremo amittendi regni periculo, id feciſſe videbantur, quòd contra Gallos ſena equitum totidemque peditum millia, à Baiazete Turca poſtulauerant, & deniq; etiam Galliarũ Reges, ex Valeſia gente duos, Franciſcum vnũ & Henricum III. non aliã ob cauſam, cùm rebus bello gerendis, tum & poſteris ſuis in regno Gallico conſtabiliendis, quàm ob communia cum Turcis conſilia infeliciſsimos extitiſſe: cùm Franciſcus, ex tribus filijs duos, omnibus animi & corporis ornamentis conſpicuos, mirè mortuos extulerit viuus. Henricus verò infelici caſu humanis rebus exemptus, tribus ordine filijs regni poſſeſſoribus relictis,nobiliſsimam familiam in poſtremo ſui nominis & ſeminis Valeſio,dirè perempto, reliquerit extinguendam. Hæc quidem omnia ob communicata cum Turcis in Chriſtianos conſilia diuinæ vltionis, & Turcicæ pariter ſunt argumenta fraudis, & virium contra Chriſtianos imbecillitatis. Nam licèt frauſnè an virtus fuerit in hoſte non quæſieris, cõtemnas in acie certe fraudibus confidentẽ. Vna enim inſidijs eſt ſalus, ſic cautè agere, quominus cognoſcantur inſidiatorẽ.Vnde & Romani illi non ſolùm rerũ,ſed & virtutum pręſidio clari,cùm neſcio quem regem,auctore eius medico,qui ſuã hac in parte operam illis venditabat,veneno extinguere potuiſſent, nihil minus,quàm aſſentiri medico viſi ſunt,& hanc ſeu quandã vilitatẽ animi & viriũ ſuarũ caſtigando hoſte, imbecillitatẽ poſteritati teſtatam relinquere noluerunt. Eſt enim præſentibus fructibus aliquãdo aliquid, ſed multo ſemper diligentius poſteritati conſulendũ. Quo magis vt vafri & aſtuti Mahometani ſemper fuerint,vel eo ipſo audierunt malè;& quò tendebant,non peræquè ſemper potuerunt peruenire. Agè enim circũferamus per omnia Europæ regna & prouincias oculos, & primùm quidem Italiam, regionum reginã omnium,contempleniur;cùm doloſis quibuſdam artibus Hydruntum in ea Turcæ occupaſſent; an ea turpiſsimè eiecti non ſunt anno, aut paulò plus circumacto? Quid verò Baiazetes, illius Mahometis

metis qui Hydruntum ceperat filius? An, cùm magnam Fori Iulij partem iam in ſuam poteſtatem redegiſſet, excidere ea non eſt coa-ctus? Quam eandem fortunam & in Polonia expertus eſt, cùm hyberno tempore, Turcas ſuos Tartaris permixtos immiſiſſet, po-ſtremò, quotum quodque regnum, quotam prouinciam, quotam ceperunt vrbem, quam aut per omne ſcelus & perfidiam inſidijs ſtructis, aut earũ ciuibus nũc ſpe, nũc metu, nunc prece, nunc pretio ad defectionem ſollicitatis, aut deniq; munitionibus ipſarum omni hoſtili vi & oppugnatione prius labefactatis. Nam vt in multis his prouincijs & vrbibus paucas tantùm proferam? An verò Conſtan-tinopoli, Croia, Taurino, Rhodo & alijs Chriſtianis munitionibus Turcæ potiti ſunt, quam ſemel & iterum oppugnatione ante eas tentârunt? Habent enim id moris Ottomani ſemper, vt inſtitu-tum belli, & oppugnationis alicuius vrbis aut prouinciæ, quas ma-iores ſuos tentaſſe ſciunt, obſtinatius perſequantur. Qua tamen ipſa in re, non tantum virium atque roboris, quantum omnis gene-ris adhibent fallaciarum & falſitatis, & nihilominus tamen, quot & quanti eorũ in ſingulis certaminibus cadant, quot & quantas op-pugnationes deſerant, quàm vel Cæſares ipſi in fugam ſe ab ijs pro-ripiant, quis ignorat? Nam memorabilis profectò eſt fuga Mahome tis illius, qui Conſtantinopolim ceperat, ab oppugnatione Taurini, quam leuiter ſagitta ictus, nec opinantibus ſuis capeſsiuit. Nimirùm is, qui duo imperia, duodecim regna, triginta prouintias, & trecẽtas vrbes ceperat, & qui totum ferè terrarũ orbem iam ſpe deuorauerat, mortem extimuit; vt vel propter leue acceptum vulnus, non dubitauerit multorum dierum continuato itinere ex Hungaria in Græciam proficiſci. Quid Solimanus? An Viennam oppugnans ad ſolam Caroli V. Cæſaris aduentantis famam, caſtra & bombardas non deſeruit, & per montium iuga dies noctéſq; in Thraciam pro-perauit? De cuius poſteà Agriæ, Melitæ, & Segeti, apud quam ar-cem, prius quam caperetur extinctus eſt, irrito conatu oppugnatio-ne quid hoc loco loquar? Quid aut Selimi eius filij fruſtra immiſſos in Moſchouiam exercitus, aut tot Amuratis in Perſide amiſſos com-memorem? Omnia equidem iſta vilem animum & imbecilles vires eorum teſtatas faciunt: & quod non peræquè eo modo omnia po-tuerint ſemper terminaſſe, quo ſpiritu viſi ſunt agitaſſe. Facilius e-nim bellorum initia, quàm exitum quæras, & in aciem venias, quàm ea excedas. At verò Chriſtianorum ducum atque militum, & qui-dem aperto marte patentibus in campis, aut fauentibus ventis re-latas de ijs paſsim victorias rurſus intueamur. An vt vetuſtiores ta-

ceã, & vt Hunniadis & Scanderbergij, quos paulò antè memoraui, de Turcis triumphos non enumerem; illud ſaltem vel vnum Chriſtianorum cum Turcis Naupactanum prælium, documento fuerit; quàm viles & abiecti, quàm nec animo nec armis, nec deniq; ipſo robore corporis noſtris comparandi videantur. Qui, ſi victoria vti ſciuiſſent; multorum opinione, non modò Conſtantinopolim, ſed totam adeò Græciam occupare potuiſſent. Expedit enim non tam bella gerere, quàm geſtis id quod aliquando amiſſum eſt, in priſtinum ſtatum vindicare. Quod equidem ſuperioribus temporibus video eſſe factum, nec ſolum hoc Mahometanorum genus multocies acie victum, ſed etiam ijs in Aſia regnis, quæ multò antè occupauerat ſpoliatum. Iam verò, quid noſtro hoc, aut paulò ſuperiori æuo contra eoſdem Turcas, in Hungaria geſtum ſit videamus. Et quiſquam dubitabit, ſub Ferdinando Cæſare ad Strigonium, ad Hadadum, ad Budam deuictos Turcas acie fuiſſe, & ſub Maximiliano eius filio, Duce Suendio, aliquot millia eorũ ad Sabatcam cecidiſſe? Cui quidẽ qui interfuerunt prælio affirmant, nec conſpectum adeò noſtrorũ Turcas ferre potuiſſe, & tota intempeſta nocte iter facientibus, & ſuperuenientibus noſtris, in fugam è veſtigio ſe proripuiſſe. Eſt enim inuictum noſtris animi & corporis robur, modò celeritas rebus gerendis adſit, & belli incommodorum tollerantia. Quæ duo deſiderata & pios conatus, & magnos ſumptus factos, & coaceruatos vnum in locũ commeatus immenſos, Chriſtianorum ſæpiſsimè eluſerunt. Torpor namq; & inſolentia, vt ſibi quaſi ſint contraria, capitaliſsimi hoſtes ſunt copiarũ. Quid verò ſub hoc demũ Rudolpho Cæſare, de noſtrorũ contra Turcas prælijs & victorijs loquar? Quid dicam, quòd à Buda capta, nullus eò Chriſtianorum peruaſit exercitus, quò, bis mille comitatus equitibus, Franciſcus Nadazdius iuit, & oppidum Copan, cum ſuo præfecto cepit, & omnem illam Turcicam ditionem impunè peruaſtauit? Quid primam circa Coprzivniciam, Zrenio, Battiano, & eodem Nadazdio ducibus, in qua ſupremi duo confiniorum præfecti capti, & quàmplurimi Turcæ occiſi? quid pugnam alterã ad Sixum? quid ad Siſſek, quid ad Hatuanum, in quibus plura Turcarum ceciderunt millia, referã? quid tot tantaq;, quæ hoc & ſuperiore anno, contra barbaros huius Cæſaris auſpicijs ſunt geſta, cõmemorem? Conſtat certè, nec ſub rege Matthia ipſo qui Turcarũ (vt dixi) terror, & multorũ aliorũ Principum domitor dicebatur, & qui ſemper ipſe in caſtris ſemper in vrbium oppugnationibus verſabatur, adeò vt Turcicũ quendam legatũ ad ſe venientem apud ciuitatem nouã Auſtriæ dictam, quo plurimi ex maio-

maioribus bõbardis proximè prȩteruolabant globi cũ ſuo & legati periculo,audierit tam inſignes de Turcis triumphos Chriſtianis ob ueniſſe,quã ſub hoc Cæſare pacis inter arma dño obuenerunt. Qui quidẽ Turcȩ,quòd induciarũ potiſsimũ tempore,& nõ tã aut ſolerter inſtructis aciebus ,aut acribus conflictibus quàm inauratis ſuis illis contionibus,ſiue vafris conditionibus,& cũ expectantur minus Chriſtianos aggrediantur,eſt,quod ſuprà etiã memoraui,cur partim perfidiȩ partim imbecillitati eorũ id adſcribatur. Qui enim ſibi fortunæq́; ſuæ diſidit,dolo & inſidijs hoſtẽ petit; apertè & fidẽter aggreditur,qui contemnit. Ac proinde cuperem, vt liberæ cogitationes noſtrȩ ſunt, & mente vident quȩ volunt,poſſemus horũ duorũ Chriſtiani & Turcici exercituum in acie ora & vultus intueri. Cerneremus haud dubiè , noſtrorum elata ſupercilia , confligendi quodã ardore flagrantes oculos , inflammata deſiderio pectora , manibus erectas firmiſsimis haſtas, crura ephippio innixa,ſpumantes equos, tellurẽ terentes pedibus,equites ipſos tantũ non per aëra volitantes , ac bonæ ſpei plenos animo concepiſſe iam victoriã. Ex aduerſus palleſcere Turcarum facies , demiſſos in terram oculos , nutare capita,tremere manus,vento agitari haſtas,& tantùm nõ excutiẽtes ignauos ſeſſores equos,intueremur. Quid igitur eoſdem illos,cùm ad rem ventum eſſet, vinci poſſe dubitaremus ? quid in noſtris noſtrorumq; ſociorum militibus non multò plus ſpei & fiduciæ poneremus ? quid nos domo egreſſos, tam fugaces ipſorum retardarent copiæ ? quid tam inconſiderati duces ? quid tam imbelles milites ? quid tam inepti & deſides centuriones, lingua vani,manibus rapaces,pedibus fugaces,moribus leues,venere præpoſtera fœdi,membris circumciſi , & tum corpore, tum eius habitu planè monſtroſi; quibus non diuinum numen auxilia, non amici conſilia, non ſubiecti obſequia, non fidem præſtabunt ſeruitia, ſi ad prælium aliquando venietur ? Et ſi Imbraimus olim Solymani purpuratus , ipſi ferè per omnia in imperio exæquatus , omnes occaſiones quæſiuit Tyranni ſoceri ſui defraudandi, quid non faciant ij, qui in ſingulas horas gemunt & dolent , qui liberos à ſe abripiendos , qui fortunas ſuas vi extorquendas, qui mortem denique ipſam per omnes acerbiſsimos cruciatus ſubeundam , cum metu & horrore circumſpectant ? Inferamus quò volumus in omnia Turcica regna & prouincias oculos, & infinitum ne dicam dimidio Turcarum maiorem reperimus eorum numerum , qui aut patrem, aut auum,aut abauum ſuum Chriſtianum habuerunt:qui memoria Chriſti à ſe abiurati ingemiſcunt : qui dies noctesq́ue illud ſcelus lugent : qui denique ad

pristinam

priſtinam religionem & libertatem poſtliminio reuerti concupiſcunt. Poſſem multos commemorare, qui in media Turcia apud Chriſtianorum regum & Principum legatos ea de re ſunt queſti, patria, liberis, fortunis, honore priuati, & nullis non generibus iniuriarum, & contumeliarum obnoxij atque vexati. Poſſem inquam eius generis exempla afferre quàmplurima. Sed vnum illud in multis ſufficiat, cùm Ioannis Alberti Regis Poloniæ Legatus, Ioannes Tencinius Conſtantinopolim proficiſcens, in Traciã quendam offenderat, qui agrum arans ſacros neſcio quos hymnos occinebat: quem ad ſe vocari cùm Tencinius imperaſſet, appropinquantemq; propius arietinis cornibus redimitum conſpexiſſet; quid illud eſſet interroganti, reſpondit, ſe aliquando in illis oris Epiſcopum fuiſſe, demum capto detracta cute Turcas capiti eius per ludibrium talia cornua affixiſſe, vt ita tandem vicina vrbe expugnata, aratro victum ſibi neceſſariò quæreret, & quò fugere deberet, prorſus ignoraret. Reperiri autem eius generis captiuos plures & dolentes, qui adeò etiam arma occulto ſeruarent, ad ſuum Chriſtianorumq; aliorum vſum, ſi aliquando certa affulgeret ſpes recuperandæ libertatis: quos iſti Turcici Tyranni tantoperè metuunt; vt cùm Solymanus aliquando Carolum V. Cæſarem ſolitudinem in ſacram ſecedentem, filio ſuo gubernacula commiſiſſe intellexiſſet, ſe infelicem pronunciare & exclamare non dubitauerit, quòd ipſe filium perimere non ſucceſſorem conſtituere haberet neceſſe, ſalutem vt ſuam tantummodo tueretur. Eſt enim multò maius periculum domi hoſtem quàm foris habuiſſe. Hos, quis tandem ſibi ſuiſque non adiungeret? quis veluti è ſepulchro conſurgentibus dextram non porrigeret? quis diuino numini ad rem tam glorioſam perficiendã non fideret? quis hoc nomine ſupplex illud non imploraret? Ferunt Antigonum in quodã nauali prælio trepidanti & multitudinẽ hoſtium cauſanti dixiſſe imperatori: Me verò inquit vnũ, cum quot hoſtium comparaueris millibus? At non iam Antigonus, ſed ipſe Chriſtus Opt Max. hæc eadem verba ad nos faceret, ſi rem à nobis ſeriò agi animaduerteret, ſi non ſolùm corporibus ſed & animis conſociatos nos videret; ſi denique hac tanta animorum voluntatumque noſtrarum diſſenſio, de ipſius prouidentia addubitare nos non declararet. Cuius ſacroſanctum numen & nomen, quantopere nobis ſemper & vbique adſit, quantoperè nos foueat & augeat, quantoperè vel è medijs flammis ſubinde eripiat, vel ex omnibus omnium generum animalibus facilè colligitur. Proditum quippè & Chriſtianorum & barbarorum eſt literis, Corbonam Mahometa-

norum in Aſia ducem, aliquando contra Chriſtianos in acie ſtantē, tres milites anteſignanos ſibi infeſtos vidiſſe, & ab ijs quàm à reliquo exercitu plus ſibi timuiſſe. Quos poſtea Georgium, Demetrium Mauritium, in diuos relatos fuiſſe, noſtri ſunt interpretati. Nuſquam enim inuocantibus & fidentibus ipſis numen non adeſt diuinitatis. An enim obſcurum eſt, quod Boratinio præfecto Polonos contra Moſchum ductanti, & Dunam flumen ſuperanti accidit aliquando, vt cùm, qua illud tranâret ignoraſſet, Angelum in altera fluminis parte conſpectum, & vt ad ſe rectà pergeret inclamantem, ipſius fuiſſe planè ductorem. Quod & Carolo V. ad Albim fluuium, cum Ioanne Friderico tum electore, in quodam euenit prælio. Quod haud dubiè tam feliciter confectum non fuiſſet, ſi molitor, qui mox diſparuit quidam, traiiciendi fluminis viam Hiſpanis non monſtrauiſſet. Eſt enim tam perfidis quàm infidelibus numen æquè infeſtum. Quid illa, quæ tot in hiſtorijs ante pugnas commemorantur oſtenta, quid Sacerdotum pro contione voces, quid ad aras & altaria victorias denuntiantes ſignificant? Enimverò deliros ſacerdotes illos dixeris, quorum alter Cracouiæ ad Viſneuecium, de obtenta contra Tartaros Polonorum victoria, Deo Opt. Max. agere populum gratias pro contione iuſsit; alter Venetijs die D. Iuſtinæ dicato, anno à Chriſto nato ſupra ſequi milleſimū primo & ſeptuageſimo, celebrando ſacro, cùm ſe verteret, & illud ſimul, Orate fratres loqueretur, Chriſtianorū cum Turcica claſſem congredi nunciauit. Verùm & præter hæc quidem ipſa, quæ certiſsima præſentis diuini numinis & nominis ſunt erga nos argumenta, quàm perfecta in Turcas omnia, quàm ingenio elaborata, quàm arte & diligentia abſoluta, vnde & felicia niſi hoſtium obſtaret multitudo, apud nos noſtroſque ſint ſemperq; fuerint videamus. An enim tres aliquando in Hungaria Hiſpani, cum ſibi certo & natura munito loco cauiſſent, contra aliquot Turcarū millia defendiſſe nō memorantur? an quingenti Catafracti milites in fugam verſi totius Turcici exercitus robur ad Eſſecum ſuſtinuiſſe? an Viennæ, an Agriæ, an Siſſeci mœnia, & plurium, non fortiſsimè toties defendiſſe? vt adeò mirum non ſit, vnum illud nomen Ieſu, quod Chriſtiani milites cōflicturi ingeminant, pro infinitis vocibus, Hala (quas edunt Turcæ exhalantes animā) ſæpius ſuffeciſſe. Bona enim cauſa tandem triumphauerit, & debilior fortiori ceſſerit vel inuitus. Sed quid ego hoc ago? Quid in re minimè dubia & oſtentu perfacili verſor? Plena eſt exemplorum eius rei vetuſtas, plenæ hiſtoriæ, plenæ omnes omnium gentium literæ; nec vnquam

de

de Turcis, vel dimidio minoribus copiis profligandis aliquando eſt dubitatum; adeoque tantus Chriſtiani nominis Mahometanis terror iniectus olim fuerat; vt à paucis illis Gallis, qui in Aſiam traiecerant, oriens ferè totus etiamnum Francos appellet Chriſtianos. Quid Æneas Syluius, Pius II. poſtea Pon. Max. dictus, omnium rerum & bellorum, quæ tum in Europa gerebantur gnarus, ad Mahometem Turcicum Cæſarem ſcribens; an non magnoperè & res ab eo geſtas, quæ tamen aliis Ottomanis multò maiores fuerant, & ipſam Turcicam verbis non extenuant militiam, & clarè diſerteq; ſcribit à paucioribus longè triremibus occiduis, multò plures Tyrias & Alexandrinas profligari? Age,an vel hodie in Hungaria, tàm in paruis, quàm in maioribus conflictibus, monomachiis, præliis, noſtrorum virtutem hoſtili ſuperiorem ſemper eſſe non fateare? Vnus ille Georgius Thori, quot Turcarum non detruncauit capita? aut Melchior Balazi, quot eorum non profligauit copias? ne Franciſcum Bode, ne Balthaſarum Feruari, ne Nicolaum Sreni, & eiuſdem nominis Giulafi, & infinitos alios commemorem. Hiſpanorum verò, Italorumque & Polonorum fortitudo, quàm iiſdem barbaris ſit terribilis, perſpicuum eſt. Narratum eſt mihi ad ſolum de Hiſpaniarum regis cum Venetis ſociali fœdere nuncium, totum exhoruiſſe Byzantium. Neq; id immerito. Quantum enim eorum Duces conſilio, & milites valuerint manu, prælium Naupactanum teſtatum fecit: & inter alios Ioannes ab Auſtria, Marcus Antonius Columna, & Barbaricus Venetus, qui, vt ſupremus, non fuerit auctor confligendi, vt paucos in multis referam, abunde declarârunt. Quid verò Polonia? virorum mater fortium, & quaſi totius Europæ propugnaculum, & vicinarum gentium difficillimis rebus & temporibus perennè quoddam horreum. An ſuos olim illos Zauiſchas nigros, Melſtinios, Tarnouios, Odrouonzos, Rozdrazeuios, Secigniouios, Gnoinios, ordinum & copiarum ductores Hungariæ, Laſcos, Viſneuccios, Piaſſecios, Valachiæ pro re & occaſione non ſuppeditauit? An vnum illum Nicolaum Mielecium, fortiſsimum Ducem, Sigiſmundi Auguſti regis ſui iuſſu, Bogdanum Valachiæ regulum, in Principatus poſſeſsionem reducentem, & pro ſe cum Turcis non vidit dimicantem? Quid ego poſtremò Nizouios ſiue Boriſteniacos milites, vt licentioſos & diſſolutos, nec ſcio, ſi & hoc nomine dignos, terrorem Aſiæ, vexatores Valachiæ, & quaſi quendam obicem Tartaris oppoſitum commemorem? Eſt Valachia prouincia, quæ his olim Dacia, illis Valachia, nonnullis Ciſalpina dicitur Moldauia, ab ea Duce Valerio Flacco gente condita, quæ olim veterum Romanorum nomine &

V 2 ſemine

ſemine cenſebatur, ſiue illi ob flagitia, quod magis fidẽ facit eiecti, ſiue per colonias deducti, ſiue etiam ſponte ſua eò fuerant profecti, non nouũ enim eſt ſolum multis vertere, & incognitas regiones viſendi ſtudio peragrare. A quo ipſo loco, Ouidium non procul exulaſſe, & lacum quendam Ouidianum, in quo perierit, hodie etiam conſpici opinio eſt, qui etiam Geticè & Sarmaticè loqui didiciſſe ſe alicubi profitetur. Gens quidem Valachica ipſa, non multùm à cultu & ingenio diſterminata eſt Italorum; vno illo excepto, quòd nouis ſemper ſtudet imperiis, quòd adeò etiam Neapolitanis & Siculis familiare eſſe nonnuli arbitrantur. Vnde in Valachia perpetua ſubiectorum in dominos, & horum viciſsim in eos crudelitatis regnat viciſsitudo. Idioma Valachicum eſt corruptum, nec tamen latinitati admodũ abſimile; adeò vt Rex Matthias Hungariæ, cùm Legati Valachici per interpretem apud eum verba facere ſic incepiſſent: Expone, inquit, domino noſtro, ſe, ſi hac lingua vterentur, etiam ſine interprete intelligere eos poſſe reſponderit. Hos igitur Valachos, cùm ſæpius infeſtarent Turcæ, & ipſimet inter ſe vehementius graſſarentur. Nizouij quoque tempore & occaſione illecti, prædas de iis egerunt, & tam Tartaricas, quàm & Turcicas munitiones nonnunquam exuſſerunt. Cùm olim Siehoza, & Haſſano, atq; Tatico Tartarorum ducibus, omnia apud Polonos licuiſſe; Bernardum verò Pretficium, perinſignem ducem & confiniorum propugnatorem, ad ſupplicium ſibi dedi Turcici poſcerent Imperatores. Id enim cum Turca initi habet fœderis ratio atque cõpactio, omnem in nos vt ille ſibi Chriſtianis contra ſe nullam belli gerendi conceſſerit facultatem. Sed vnus tamen in aliis id effecerat Pretficius, vt in Sileſia natus, & Regum Poloniȩ munificentiã auctus, vel hac vna in re, Tartaris refrenandis atque arcendis tantum profecerit, quantum adhuc profeciſſe, prorſus audiamus neminem; adeò vt inter Tartaros pueris in cunis vagientibus imperando ſilentio matres, nomen Pretficij ingeminauerint. Moleſta enim ſæpè, minandis moleſtioribus abiguntur. Quamobrem, vt vnde eſt orta, in eodem terminetur oratio mea: nihil equidem ad victoriam contra barbaros obtinendã deeſſe nobis video, ſi nos non defuerimus nobis ipſi; & ſi inuictum illum maiorum ſuorum retinuerint chriſtiani animum, quo non modò ſua tecta tueri, ſed & barbarorum diripere non dubitarunt; quo aliquando inflammati, Chriſti Opt. Max. hæreditatem Saracenis eripuerunt: Iudæam non tam paſsibus, quàm victoriis perluſtrârunt: Tharſum, Heracleam, Hieroſolymam poſſederunt. Vetus eſt verbum, audaces iu

uari

uari diuinitus, & audendo agendoq; omnia regna & imperia ſuccreuiſſe; & quiſquam dubitabit, vt non peræquè, ac pingi ſolent dæmones, quod vulgò aiunt ſolere eſſe deformes; ſic nec Turcas tantopere formidandos, qui tot ac tantas præbuerunt de ſe nobis victorias? qui tot à noſtris exuti ſunt ſpoliis: qui tot duces noſtros condecorârunt triumphis: qui tot & tam diuerſis ceſſerunt nobis locis: qui tot campeſtribus & naualibus victi ſunt præliis; & tam anni commodis, quàm temporibus alienis. Verùm illa potiſsimum duo Macedonis Alexandri rerum gerendarum habenda nobis ſunt adminicula, patientia & perſeuerantia. Quid enim expedierit hoſtem armis laceſſere, & laceſsitum non opprimere, nunc bellum cum eo gerere, nunc paciſci inducias, nunc exercitus conſcribere, nunc dimittere, nunc delectus militum facere, nunc in idoneis ducibus, ac neceſſario commeatu iis non prouidere? quid denique diu multumque deliberare, & deliberata non exequi? quid vincere, & victoria vti ignorare? Res bellicæ omnes conſtant, vigilantia, intelligentia, & ſeueritate Imperatoris, virtute, obedientia, & induſtria militis, commeatus omnis generis copia, armorum numero & excellentia, & demùm in laboribus difficultatibusq; omnibus conſtanti, & perpetua animi & ingenij firmitate. Manent nos proculdubiò lætiora ſi voluerimus tempora. Sed vnum illud dolendum, quòd diſcordia & procraſtinatione noſtra reddimus nobis cuncta funeſta: pro paruis & anguſtis rebus inter nos digladiamur, & interim maximis à barbaris ſpoliamur: eruimus fratri oculum, & cum eo amittimus ingulum: prædicamus Euangelij libertatem, & ſub Hahometanam ruimus ſeruitutem. Quid diuinum numen, quod videt & caſtigat cuncta, quid iudices non reuereamus eos; qui multò, quàm præſentes iudicabunt de nobis incorruptius, & haud ſcio an rectè illud Cornelianum in nos vſurpabunt aliquando: Digni erant regno, niſi regnauiſſent: multorum namque latuiſſent vitia, ſi & ipſi latuiſſent. Sed de iudicibus illis, vt volent, viderint ſupremum, qui effugient; qui vt omnis lenitatis & manſuetudiuis exemplum fuit, ſic iſtius inter nos crudelitatis, non modò iudicem, ſed & vindicem acrem certò ſe præſtabit.

TVRCICA. XIII.

QVANTVM QVIDEM CHRISTIANORVM REBVS SOLIDA de Turcis parta fructum allatura ſit victoria, quanquam vt eam fert opinio, nemò non intelligat; tamen neque ego dicendo

præteribo id tacitus, vt minutatim etiam cuncta ea, quæ in rem veſtram facerent, & animos Chriſtianorum omnium iure ac merito in eius belli cogitationem inducere poſſent, vobiſcum ipſi recognoſcatis. Sunt enim multa hominum ſtudijs & armis in hoſtem mouendis potentia; ſed vna illa potentiſsima ſpes propoſita commodorum. Proinde, quid in hac vna, vnius in mortalis vita immortali quadam Turcici Tyranni bellua, ex finibus humanæ naturæ exterminanda, poſitum ſit boni, ſi oculis corporis cernere non poſſumus, animi ſaltem contemplemur. Anni aguntur plurimi, ex quo Turcarum Tyranni, ſeu quædam peſtis & contagio rerum, in venas atque viſcera Europæ illapſi, regnum regno, prouinciam prouincia, vrbem vrbi adiungere, & ex variis orbis terræ ſpoliis, immenſas quaſdam opes coaceruare didicerunt. Quo etiam eſt factum, vt ab oriente Perſidis reliquias, & maiorem minoremque Armeniam, ab Aquilone Mediam, Colchos, Iberos, à meridie Africam, ab occaſu Mauritaniam, terminos ſuos ſortiantur: centies centenis aureum numum millibus, cui ſingulis trimeſtribus emerita ſtipenda ſoluunt, militiam ſuam alant: In qua equitatus aulici viginti millia, & totidem vel amplius militum ſunt prætorianorum. In Hungaria verò ſub purpuratis, ſeu Baſsis tribus, Budenſi, Themeſuarienſi, & Boſsinenſi, quadraginta hominum ſunt illis millia, totidemque ſub Beglerbego Græciæ, quæ ex Thracia, Macedonia, Epyro, Seruia, & Bulgaria, & denique ex Illyrico colliguntur. His alia triginta millia ex minori accedunt Aſia, & quadraginta circiter millibus claſsiarij & ſtabularij hactenus cōſtiterunt. Quibus omnibus alendis, quàm immenſa auri & argenti vi ſit opus, quis ignorat? & tamen præter hos ſumptus vix non trigeſies centena aureum numum millia Turcico ſupereſſe creduntur Imperatori. Quæ omnia Chriſtianorum eſſent, ſemel de eo parta, qua par eſt, victoria. Quàm quid equidem impedierit, non video, niſi quòd nos impedimus metipſi, & vt dimidium facti exorſis aſſecuti videamur, vix ad media progredimur, vt nos deficiunt omnia, & præda, vel ſpe prædæ excidimus potiùs, quàm quod aiunt triumphum ante victoriam canentes, inter nos partiebamur. Quod vt adeò etiam exemplis illuſtremus, vetuſtioraq; taceamus. An verò obſcurū eſt, paulòminus quàm ſexaginta abhinc annis Paulum III. Pont. Max: & Carolum V. Cæſarem, Venetorumq; Rempub. contra Solymanum Turcam fœdus inter ſe percuſsiſſe, deſcripſiſſeque? quæ pro ſe cuique confœderatorum cedere debebant Principum, relata quæ ſperebatur de eo victoria. Sed hæc demùm euanuerunt

runt omnia, & non modò aliquid rei, ſed neque affulſerat ſpei Turcæ tum temporis debellandi. Quid verò? Abhinc annis viginti quatuor, non denuò idem illud fœdus renouatum eſt, & pugna naualis ad Naupactum ſubſecuta: quam Selimus tanti fecit; vt barbam ſibi abraſam, ſe verò brachium dextrum Regnum Cyprium Venetis amputaſſe teſtaretur. Quid ita? Quia non obſcura noſtra viriumque noſtrarum contemptione, ſui autem efferebatur confidentia: & quia viderat ob ingratum noſtrum erga Deum Opt: Max: animum non habituros nos eum propitium, & rerum à Chriſtianis geſtarum principia, mediis his non reſponſura vnquam extrema; cùm ab vno Deo Opt: Max. peti, & ad eum vnum referri debeant victoriæ; & nunquam vel aliquid boni ciuiles valdè inciuiles attulerint diſcordiæ, quibus non publica ſed priuata commoda, ſuis pro ſe quiſque Chriſtianorum ſectatur. In quibus, vel in illa ipſa tam arcti fœderis in ſummis Principibus ſocietate, mox & ſuſpiciones inter confœderatos ortas, & claſses diuiſas, & æmulationes natas, & denique Pont. Max. indignationes in aliquos ſubſecutas, poterat meminiſſe. Qui enim fidus fuerit ſocio, parum qui fuerat Deo, eius beneficiis memori mente recolendis. Quo magis his fœderibus, bellisq; ineundis ſocialibus nihil magis, quàm vna illa Chriſti Opt: Max: gloria, & Reipub. ſalus, cunctis ſit propoſita; vt ad illum ſcopum barbari hoſtis debellandi tandem aliquando veniatur. Ferunt Rudolphum, hoc nomine primum, Auſtriacum Cæſarem, qui & Imperatorios faſces in familiam primus intulerat ſuam, cùm poſt multorũ annorum interregnum imperij gubernacula valdè anxiò deferrentur, muſsitantibus (vt fit) nec ad præſtandam ipſi obedientiam concurrentibus peræquè pluribus, dando animo ſuis, ſignum crucis ſceptri inſtar arripuiſſe, & in eo ſigno, ſuos, imperiique ſui, hoſtes, domare promiſiſſe. Quod ita nauiter præſtiterat, vt ex turbulentiſsimo imperij ſtatu, vbique ferè pacatiſsimus eo viuente & regente ſpectaretur. Quid idem hodie non fieret? quis illi eidem Deo Opt. Max: non fideret? quis victricibus eius armis, quis crucifixi ſeruatoris ſigno hoſtibus religionis oppoſito, certam de barbaris victoriam non expectaret? Non mirum eſt multas claſſes, multos exercitus, multas legiones contra Turcas coadunatas nos vidiſſe, ereptum hactenus vel vnum illi regnum, aut prouinciam videre non potuiſſe. Deus Opt. Max: vult à ſe vno poſci, & ad vnum referri ſe omnem victoriam. Quia ſi ſemel ſolida, & omnibus (quod aiunt) numeris ac partibus abſoluta potiremur; an verò obſtaret amplius aliquid, quominus hac hominum eiecta colluuie, iuſto &

mode-

moderato imperio orbem terrarum regeremus. Sexaginta millia hominum, quæ tantùm aromatibus parandis, & Turcæ ſubminiſtrandis ſeruiunt in Africa minori ab eo ſuſtentantur. Quæ verò ac quanta eſt aliis in locis eorum, qui ipſius ſumptu viuunt multitudo, neſcio, ſi non modò complecti orando, ſed aſſequi omnia poſsis cogitando. Atque hæc quidem cuncta nobis cederent, & tam latè omnium patente Aſia, quàm monſtrorum feraci Africa, & ipſa denique populoſa Europa, non Mahometani, ſed Chriſtiani populi, qui Deo Opt: Max. hoc nomine redderent quotidiè laudes, nobis auctoribus lætarentur. Nam quid ego Ægypti fertiles agros, quid felicitatem Arabiæ, quid nobiliſsimas Turcici Imperij vrbes, Damaſcum, Tripolim, Memphim, Alexandriam, beatiſsimis locis conditas & explicatas, commemorem? quid Aſiæ percelebres tractus, mirificam prouinciarum ſpeciem, regionum pulcherrimam formam, oppidorum frequentiam, portuum multitudinem & opportunitatem, percenſeam? quid denique pinguiſsima Bythiniæ rura, herbidos Cylicum & aquoſos campos, frugum Aſſyriæ copiam, Græciæ amœnitatem, Thraciæ proferam vbertatem? Quarum prouinciarum captos olim ſpecie, auitas ſedes conſtat barbaros reliquiſſe, & Chriſtianas inuaſiſſe. Quod & illarum pulchritudinis, & barbarorum argumentum eſt vilitatis. Raro enim aliquis à patrio, quod dulcedine ſua eum inuitat ſolo, in exilium abit voluntarium. Quæ ego iccirco commemoro, vt qualis & quantus huius victoriæ futurus eſſet fructus, ſciamus; & ciuiles iſtas, quæ eam remorantur diſcordias, omni ſtudio & contentione fugiamus. An enim non videmus, quantus vbiq; Chriſtianorum egentium numerus? quanta miſeria? quantus & quàm miſerabilis in Turcia eſt luctus aut potius laniatus? Iudæos vel in ſuis non iuuare pudet pauperes; & nos Chriſtiani noſtrorum non miſereamur? At ſubleuare tot & tantos vix aliquando poterimus, niſi cum Turca fuerit debellatum, vt aut proſeminatæ in immenſum noſtrorum familiæ per colonias deducantur, aut debellatorum hoſtiũ ſpoliis reficiantur, aut alio aliquo modo, & ratione ſuſtententur. Quæ omnia, cùm Chriſtianæ pietatis fuerint officia, tum nimirum illud etiam euitabitur mali, quòd præ deſperatione integri, vel nonnunquã ciues quieta non mouebunt: raptu inter ſuos multi, vt faciunt non viuent: prædonicam rem infamem & nefariã milites non exercebunt: itinera, quæ debent peregrinantibus eſſe tuta, non infeſtabunt: deniq; tot transfugia ſuorum, & proditiones patriæ non videbunt, & in orbem Chriſtianum tantum calamitatum non amplius con-

us congerent & importabunt. Plures enim natiui proditores magis nocuerunt ſuis; quàm ſi infeſtati fuiſſent ab exteris & alienigenis. Quid? An & illud certiſsimum non fuerit, magnos paſsim & vbiq; bella inter Chriſtianos ciuilia abſorbuiſſe theſauros? qui abſorpti non fuiſſent, ſi cum Turcis eorum magna ex parte auctoribus debellatum iam fuiſſet. Hi enim, vt à ſe arma noſtra longius amoueant, nunc hunc, nunc illum, noſtrorum principum, in alterum concitant & extimulant; & adeò viſi ſunt alicubi, quanquam id rarius faciunt, auro ſuo bellorum noſtrorum fomites & incendia aluiſſe. Quo tantùm abeſt, vt aut meliores, aut ditiores facti nos ſimus, vt præter diuinum numen impiè à nobis offenſum, tum vel maximè, cùm in Turcas arma capienda eſſent, ab omni re ſimus & habeamur imparati. Duabus enim partibus de orbis imperio ſecum contendentibus, quantum vni acceſſerit, tantùm deceſſerit alteri plus poteſtatis. Quas res, ſi maturè intellexiſſemus, & his noſtris armis in hoſtes, quàm in noſmetipſos potiùs vertendis, Turcarum potentiam creſcere non permiſiſſemus; quot & quanti theſauri inutiliter & impiè à nobis diſsipati, Turcici belli ſeruirent nunc vſibus? quàm magnis abundaremus vectigalibus? quot regna, quot prouinciæ nobis ademptæ, Turcarum verò poteſtati iam mancipatæ, exteras gentes & nationes vltrò ad nos poſtlimio reuerti, & in ſocietatem conſilij, belli contra Turcas gerendi, ingredi proculdubiò effeciſſent? Ægrè enim egentibus & ſpoliatis fidimus, copioſis verò & victoria exultantibus, vltrò nos aſſociamus. Quæ quidem regna ſiue prouinciæ, à nobis auulſæ, & in Turcicam redactæ ſeruitutem, cùm nec iure, nec æquitate prætenſa, nec denique ſucceſsione regnandi, vel aliqua in ſpeciem declarata, hic tyrannus poſsideat; eritné qui ambitioſè aliena, noſtris eripienda, quàm à tali tyranno nobis erepta potiùs recuperanda non arbitretur? Videmus, quod quantum illi accedit, tantùm nobis decedit indies virium; & ſi paulò adhuc huic bello indormierimus, tantum accedet, quantum ne ſalus quidem ipſa, ſaluare nos amplius poterit, ac nec debebit. Poteſt enim Deus Opt: Max: noſtra cauſa præſtare multa, ſed non ſolet præter rerum & naturæ ordinem confeſtim facere violenta. Quorſum rex Hiſpaniarum Catholicus, cum Chriſtianis Principibus aliis ineundo fœdere, Tunetum, Alligerium, & Tripolim, extra omnem aleam, & à victoria prædæ partitionem, voluit immunē ſemper fuiſſe; ſi nunc, cùm tempus & occaſio eſt, cū Chriſtianis aliis contra Turcā ſuū ius in ijs non perſequatur? Quorſum erit Poloniæ æquitatis ratio in Valachiam? quorſum Hungariæ in

Croatiam & Slauoniam? quorſum Venetis, aut Sabaudiæ Duci in regnũ Cyprium? Si videntibus, & volentibus nobis omnibus, non tantùm illis, quas iam occupauit, rebus, ſed adeò totius orbis imperio Turca potiatur? Solitus eſt ille, cùm alicui nunc hoc, nunc illud fraude & inſidiis eripere cogitat, ſemper aliquid, vt nihil eius ſit, prætendere æquitatis. Sic olim Sultanum Ægyptiorũ certæ pecuniæ maioribus ſuis non diſſolutæ; ſic Rhodios promiſsi patri & poſtea denegati tributi; ſic Venetos olim Corone & Mettone illis adimendo; ſic vel multò poſteriùs Cyprio regno eripiendo, nunc huius, nunc illius inſimulauit rei, & ſuæ recordari noluit interim fidei, & præſtiti iuſiurandi. Nos verò iuris humani prædonem, regum & regnorum hoſtem, labem pudicitiæ, diuinæ euerſorem gloriæ, his tam iniuſtis & fraudulentis rapinis non exuamus? exutum, ex Europa non eijciamus? eiectum, in vltimos fines terræ non amandemus? Præſtò ſolet eſſe afflictis multis multorum miſericordia, etiam vllius oratione non euocata. Quid verò non iam preces, ſed vicinorum nos non commoueant vulnera, non excitent miſeriæ, non pungant clades & calamitates infinitæ? Multò quidem minori, immò nulla prorſus æquitate poſsident Ottomani ea, quæ nobis eripuerunt, quàm credibile immoderato in debellatos vti debere nos imperio, etiamſi vel ipſi iuſti & legitimi eorum regnorum & prouinciarum deeſſent poſſeſſores. Quæ in quanta æſtimatione eſſe debeant, vel illa Iure conſultorũ vetus admonet nos ſententia: Regna ſtatera nõ ponderari. Magnum quippè & inæſtimabile eſt quiddam, quod regnum appellatur, quo adeò etiam potiundo, cum cæteris rebus pietatem coli debere dixiſſent, regnandi gratia violandum eſſe ius prophani affirmarunt ſapientes. Quæ vt reuera prophana ſit vox, & ſententia, illo ſaltem, qui feceris ſecus, quominus regni tui iuſtum tueare titulum, & quæ intercepta ſunt vindices & defendas. An enim tanquam alteri cuipiam Alexandro, multis triremibus armato, eum, qui vno myoparone infeſtabat mare pertimere licuit, nos quoque occidere impunè omnes Turcæ licebit? cùm contra non modò imperio, ſed & vita ſpoliare Tyrannum, ſit fueritque ſemper glorioſum. Quis enim neſcit, quàm non tantùm Græci homines ſuis illis à Tyrannide liberatoribus, ſed & Slauones ſuo Miloſsio, qui Amuratem Turcarum dominum occiderat, publicis cantionibus admirabiles laudes tribuebant? Et meritò id quidem. Non enim iam noſtra, ſed Chriſti Opt: Max: agitur hîc cauſa, & illius neceſſariò vindicanda eſt ignominia, cùm Mahometani ipſius gloriæ & maieſtati, ex inſtituto planè ſint contrarij,

trarij, & adeò peſtiferum alant & augeant dogma, vt omnes contrariæ religionis præ ſe contemnant, atque deſpiciant, nec alios quàm ſeipſos ſuoſque acinaces iudices eius rei fieri patiantur. Ac ſimul atque regnum aut prouinciam aliquam occupauerint, confeſtim Mahometo variis artibus nos noſtraq; templa iniiciant, eorum ornamenta diripiunt, aras diruunt, oſſa martyrum diſiiciunt, religioſos compedibus vinciunt, & aliquando interficiunt; virgines & pueros ſtuprant, omnia diuina & humana violant, & nihil non quod in eorum poteſtatem venit, Mahometo illi ſuo impuro & ſacrilego deuouent, & conſecrant. quaſi verò tanti apud ipſos eſſet illa ipſa, quæ eos incedit religio, cùm eodem illo Mahomete authore ea religione abutantur, & fidem à ſe datam violent quàmplurimis; & cùm denique hanc conſuetudinem cum materno imbibant lacte, Ottomanoſque ſuos, vel hoc ipſo nomine, maximè venerentur. Quod inde ab ineunte ætate fundendo ſuorum ſanguine imperium ſuum auſpicati, non tam ouum ouo, quàm vnus illorum alteri eſt ſimilior, & in quotidianis luſtris, ſtupris, compotationibus, ſcortationibus, tanquam lutulenti ſues perpetuò volutantur, nec vllis parcunt pecuniis, libidinum cogitationibus adimplendis. Quo etiam fit, vt illa tam immenſa, quæ memoraui vectigalia, non in belli tantùm, ſed rerum adeò multarum inanium vſu conſumant, & noua quotidie tributa ſciſcant, & publicorum munerum, ac magiſtratuum nundinationes inſtituant, ac pro vno aliquando munere centum aureum numum millia accipiant, quæ cynedis & meretricibus ſuis dilargiuntur. Quæ omnia impunè ſic abire pati, quin imò in noſtram patriæq; noſtræ diſperditionē, tantum tamque horribile in Europa monſtrum, hac impia fouere indulgentia, an non crudelitatis & amentiæ eſt ſingularis? Non enim is tantùm crudelis eſt, qui in proximi ſanguine ſuas polluerit manus; ſed quo adeò etiam indulgente ſeruituti alter fuerit mancipatus. Quid? An Chriſtianos his tot tantiſque, quæ Turca habet opibus ad Chriſti Opt. Max: gloriam, & eius pauperum vitæ non præſtaret vti præſidia, quàm abuti barbaros, & iis non modò nobis ſeruitutem, ſed adeò animabus noſtris, quibus nihil eſt præſtantius, interitum machinari? multi profectò in magnam reprehenſionem ſæpè incurrunt, non modò rebus iis, quas committere fas nō eſt, perpetrandis; verùmetiam illis, quas debebant feciſſe, ſupina præuaricatione obmittendis. Quam autem non modò incredibile, ſed adeò etiam debellaſſe Turcam fuerat facilè, tot de eo relatæ teſtantur victoriæ, quas animosè & ſcienter perſequi, & vti non

abuti occaſionibus ſi placuiſſet, pacem iam firmam & perpetuam haberemus; vt enim labor ſpe otij, ſic bellum eadem illa ſpe & expectatione pacis ſuſtentatur. Quæ, quàm non modò vtilis, ſed adeò etiam ſit neceſſaria, quanquam vel ex his, quę ſuprà dicta ſunt, cognoſcere potuiſtis; tamen adhuc pro mea tenuitate plura eius generis afferam, & ad hanc vnam ſolidam, qua ſempiterna conſtaret quies, de hoſte reportandam victoriam, vos ſtudiosè cohortabor. Et quiſquam dubitabit veriſsimùm illud eſſe ſemperque fuiſſe, quod vulgari ſermone tritum, in prouerbij abiit conſuetudinem? Quietem ſterili regione pretioſiorem eſſe, ſemperq; fuiſſe. At vbi vnquam gentium futura eſt quies, hac tanta tamq; omnibus in Europæ oris graſſante barbaria? Nam, vt à maritimis incipiam, demùm ad terreſtria, quæ ex eodem illo fonte incommoda manant tranſeam: eſtné vllus vel minimus Ionij, Thyreni, Adriatici, Liguſtici, & aliorum marium ſinus, vllus portus, vlla ora, vllaúe regio, quæ Mahometanorum prædis & latrociniis non ſit expoſita? adeò, vt propter clauſa interdum maria, nec priuata maritima res, neque publica poſsit obiri; & aut tempeſtatibus infeſtum nauigare mare neceſſe ſit, aut in prædonum redigi poteſtatem. Quid verò de tot tantiſque aliis regnis, & prouinciis loquar, in quas non modò mari, ſed ipſa quoque terra barbaris aditus eſt patefactus? Quid? An vna illa Polonia omnium Europæ regnorum bellatorum maximè ferax & ſtrenua, à continuis barbarorum incurſionibus aliquando reſpirauit? an Hungaria vllam vel minimam quietem, tot annis à Turcis habuit? an Sclauonia & Croatia ſemel impoſito iugo hactenus ſe liberauit? quarum miſeri coloni duobus, & tribus dominis, tributa grauiſsima pendunt; & tamen eam, quæ illis promittitur pacem non referunt, vt vel momento temporis tandem quieſcant. Quid Moſchouia? quæ à Tartaris Turcæ emiſſariis toties vaſtatur & incenditur? Quid aliæ Chriſtianæ gentes & nationes, Turcarum & Tartarorum oppreſſæ copiis, parum né declarant, quàm dura & Reipub: pernicioſa ratio Turcicæ ſit vicinitatis? Chriſtianorum namque filij, quod ſæpè aliâs etiam dixi, aut leuitate aliqua animi in Turciam illapſi, aut terra mariúe captiui facti, aut quouis modo Mahometiſmo addicti, magis quàm Turcæ ipſi, ſeminarij inſtar eius ſunt dominationi. Quibus omnibus malis & periculis finem imponeret vna illa ſolida, quam tantopere optandam & proſequendam eſſe cenſeo, de Turcis relata victoria. Quæ ſi vel ipſa pararetur morte, ecquis non libenter eam oppeteret? modò, nobis in cælis æterna ſalus, poſteris verò noſtris certa pax & tran-

& tranquillitas tandem conſtaret. Magnæ res haud ſcio, ſi vnquam ſine magnis adeuntur & conficiuntur periculis. Et quia non ſolùm bellùm, ſed vel belli ipſe metus communibus rebus inurit calamitatem, & armorum tumultuumque ſuſpicio, redimendorum vectigalium nunc his eripit copiam propter publicam egeſtatem, nunc illis voluntatem propter timorem. Quid? nonné præſtaret vel emori millies, quàm quidcunq; increpuerit barbarorum aduentum & incurſiones eſſe factas in horas & momenta omnia ſollicitè ſuſpicari? Eſt enim ſuſpicio morbus quidam animi, cui vel inuitus te ſubiicis, ob coniecturandi neceſsitatem, vel non ſubitò liberas, ob intellectus humani imbecillitatem. Iam verò ſit grauè, agros, prædia, poſſeſsionesq; perdere, negotiationes & cõmercia cum exteris intermittere, ſpoliari bonis, deſtitui fortunis, & omne genus infelicitatis pati. Quid dicam filios, & filias, barbaris, proſtituendas dari? quid Chriſtum, & eius religionem eiurare? Hic quidem dolor omnes ſuperat dolores: huius rei vel fortiſsimum quemque exinanimat cogitatio: hic omnes animi & corporis exuperat cruciatus. Quare, ne in perpetuum doleamus, dolere præſtat aliquandiu ære in belli ſumptum dando, & ſeipſum ſtringere, hoſte in perpetuas anguſtias reſtinguendo. Magnæ adhuc Chriſtianorum ſunt opes, magnæ diuitiæ, magni exercitus, magni vndequaque colligi poſſunt commeatus: ſed ſi & tributis dandis, & militibus in confiniis alendis, nihil aliud aſſequemur, quàm vt detrimentis accipiendis, & ciuibus noſtris expilandis, maiori turpitudine affici in dies videamur; quæ demùm hæc & quanta æſtimanda erit victoria, qua non Turcica noſtris ex ſpoliis gaza, non ſacra & diuinis repleta miniſteriis loca, non amœnitas regionum, non vbertas agrorum, non ſplendor & magnificentia vrbium, non cõmercia & ſocietates tot nobiliſsimarum gentium nobis reſtituentur? Quarum quidem omniũ nomine antiquam illam Græciã, imperatoriæ maieſtatis ſedem, inuentricem frugum, humanitatis domiciliũ, altricẽ & magiſtram ſapientiæ, Chriſtianos alloquentem ſic audire videreque videor mihi. Quid, ô Chriſtiani, agitis? quid Traſybuli illius mei legem non reuocatis vobis in memoriam? quid tandem reconciliatis animis, conſopitis inimicitiis, depoſitis armis, extirpatis odiis, me cuncti non adiuuatis? Vos ego, vos appello, miſera, vos duces & aſſertores libertatis meæ voco, & inuoco, veſtram fidem imploro, vobis me do & trado, veſtra fidiſsima auxilia & præſidia concupiſco, vobis tandem inſpectantibus ex ciuium meorum pectoribus Chriſti nomen & reuerentia pœnitus euelletur, extirpabitur, ex-

cindetur? Reſtant adhuc apud me modicæ Chriſtianorum reliquiæ, quas expedit vt conſeruetis, ſumma certè omnia ab imperij veſtri amplitudine, ab exaggeratis opibus, à præſtantibus ducibus, ab exercitatis militibus veſtris quotidie expectantur. Ponite vobis ante oculos vrbes ſine mœnibus meas, tectis nudata ædificia, pecoribus & ſtercoribus fœdata phana, violata ſacraria, inuerſa & permutata omnia, diuina denique & humana vniuerſa apud me violata. Moueat vos miſera plebs, & inſtar cadauerum mea non alteri nata rei, quàm ad nudanda verberibus corpora, & omnis ſeruitutis perferenda onera: coniugum & liberorum meorum omnibus libidinibus vita tributa, veſtram mihi hodie conciliet fidem, veſtram commoueat miſericordiam; vt niſi quod amplum, quod glorioſum, quod omnibus ſalutare, quod laude & immortalitate dignum ſit, nihil amplius cogitetis. Nihil habent Chriſtianorum vires maius, quàm quod poſſunt; nihil viſcera præclarius, quàm quod ſciunt & volunt iuuare alios Chriſtianos. Hoc videlicet, niſi prorſus fueritis ferrei, facturos vos ſpero, cùm libenter, tũ verò etiam ſtudioſè, & quidem nõ modo mea, ſed veſtra etiam ipſorũ cauſa, neque vobis aliquo ſaltem adiumento in occaſionibus adhuc eſſe poſſem, deſerta prorſus & exciſa exitio ſim ſempiterno. Omnia autem ſub & à vobis impoſita mihi erunt leuia, omnia tollerabilia: nihil graue aut difficilè vnquam, nihil arduum, nihil incredibile factu, nihil vobis poſtulatisq; veſtris aliquid aliquãdo denegabo. Hem quàm carendo, quàm fruendo melius, quanta, & quàm dulcis, ſit cognoſco nunc libertatem. Quo magis ad pedes veſtros me proiicio, vos oro, & obteſtor; ſi non huic libertati priſtinæ, at alicui tollerabiliori me reſtituite ſeruituti. Subiecta fui diu nephariæ huic, & parricidiali Ottomanorum familiæ: parui genti & nationi barbaræ: nullam non pertuli miſerabilis conditionem ſeruitutis. Iam quidem illuceſcere deberet dies, qua vel aliquã viciſſitudinem rerum & temporum rurſus experirer. Quod vt vobis auctoribus conſequi poſſim, vos idem ille, quem & ego antè, ſed fortaſsè negligentius colui, adhortatur Deus: vos chariſſima mea & veſtra admonent pignora, quibus hic immaniſſimus hoſtis ruinam & exitium machinatur. Hæc, taliaque loquentem, quæ in eâdem illa cum Græcia poſita eſt naui, excepit Palæſtina; quæ & ipſa, cùm cæli & terræ dominus noſtra cauſa non modò tot tantaque pati, ſed vel per omnes acerbiſſimos voluerit interfici cruciatus, quid & nos eius ſepulchro tantopere glorioſo, è faucibus canum eripiendo alicuius difficultatis, vel laboris tædeat, excitat & imflammat.

Parum

Parum certè fuerit beneficio humano vices exſoluere, cum par ſit diuino adeò ſupplicem ſe ſtrare,& eo ipſo aliud expectare. Nos verò quid dicto eius audiẽtes non ſim⁹? quid tergiuerſemur amplius? quid ſceleratè mutuis vulneribus cadam⁹? quid ſalutẽ & incolumitatem publicã prodamus? quid à tam pio, iuſto, neceſſarioq; bello tandẽ abhorreamus? Ardet, arſitq; diu bellis inteſtinis Gallia, hoc ipſo communis gauiſus eſt hoſtis: tumultuatur Belgium:hoc commodius ipſi optatiusq; eſt nihil: Germania,germanitatis oblita, ægrè Hungariæ fert ſuppetias. hoc augurabatur ſemper Polonia,inſidioſi eius fœderis laqueis irretita: hanc fraudem tyrannus tegit: & dum in vicinia prædatur; hanc vnam otioſè inſpectare clades concupiſcit. Quo tamen illo metuendus proculdubiò, vel ipſi eſt magis: Tranquilla enim flumina, occultas voragines, & taciti hoſtes maiores de ſe fraudis præbent ſuſpiciones:Proferet cuncta pater veritatis in apertum tempus, & grauior erit veneni hauſtus melle illitus. Proinde quöad quidem vinci Turca poteſt perſequendus armis eſt. Dum ſe huic fidum illi oſtendit inimicum, par eſt Chriſtianis omnibus eum eſſe ſuſpectum, & ab vniuerſis cenſeo opprimendum. Hæc vna apud Chriſtianos omnes omnium Comitiorum ſit ratio, hæc domi & foris deliberatio, hæc diurna nocturnaque conſultatio. Vna & altera de barbaris abſoluta victoria, multorum annorum pacem & tranquillitatem nobis præſtabit, tot gentes & nationes aſſociabit, commoda & ornamenta maxima comparabit.Non erit,qui Turcis amplius opem ferret domi, non qui commeatum & ſupplementa foris. Tota ipſius iugum excutiet Aſia,non volent Afri permanere mancipia: redibunt Græci ad priſtina ſua ingenia. & ſi olim duabus rebus ſeditione populi & libertate perierunt declamandi; quid hæc tempora non maiorem eis ſuggerant materiam, & tumultuandi & clamandi, & qui denique domeſticis & externis malis ibunt Turcę obuiam, ſi in eos vndequaque fuerit conſpiratum? Præeſſe, non ſubeſſe, Chriſtianos Deus Opt: Max: voluit,vnigenæ ſui filij ſanguine ſacrauit,æternæ hæreditati deſtinauit. Id ita habere ſe, re & veritate ipſa teſtemur: & pro patria, pro aris, & focis, pro domiciliis, coniugibus, liberis, fortuniſq; noſtris, immaniſſimos hoſtes, & publicæ pacis & tranquillitatis,violatores, quàm illi in nos noſtraq; irruant,prius aggrediamur.

TVRCICA XIIII.

SI EOS, QVOS NEC SPES NEC METVS MOVET, caſus aliquis infeſtus erroris admonere debet, ſubuereor ſanè, ne noſtra omnium conſilia, vel maximè etiam contra Turcam ſeria, tandem futura ſint ſera, & quotidie tempora experiamur duriora. Non enim peræquè ſemper ſolito illo pœnitentium portu, mutatione conſilij, vel ſubitò fit aliquis tutus; ſed ſicuti nunc hic, nunc morbus ille grauior prænunciat funus; ſic & hoc noſtrum diuturnũ cum Turca diſcidium, & iam pax, iam bellum, iam induciæ cauſa noſtræ ruinæ fuerint ſempiternæ. Quis enim neſcit his artibus & partibus, veluti quibuſdam armorum fomitibus inter nos alendis, aſylum latrocinij, & parricidiorum matrem, omniumq́ue ſcelerum ac turpitudinis ſegetem, Ottomanorum familiam eò veniſſe iam potentiæ; vt non aliter, quàm in aliquo denſo tecto, atrox incendium diu occultatum, in nos noſtrumq́; omnium interitum, graue & tyrannicum eius imperiũ ſit erupturum? Nam, ne vetuſtiora commemorem, cùm vnus ille Solymanus Turcarum tyrannus, qui incredibili immanitate, & aſsimulata quadam æquitate multa bella geſsit, domando ſubiugandoq́ue Perſa, quòd tenere non poterat vrbem eius primariam Tauris exuſsiſſet, Amurates eius nepos nuper mortuus longius proceſsit, & vſque ad mare, vulgò dictum Caſpium, progreſsibus factis, Amydam prouinciam præſidiis firmauit & occupauit. Quæ ad Perſicum ſinum licèt magis ſpectet, tamen Turcicum per ſe magnum ſic auxit imperium, vt non amplius Babylone, aut Seruſel in Armenia, aut verò Tharſo in maiori, & aliis ad flumen Euphratem locis, ſed nouis & multo magis remotioribus confinibus ſit auctum & ſtabilitum. Noua enim confinia, noua multitudinis habent ſtudia, & peculiaria promiſſa, quæ nunquam ſeruantur lenioris dominationis. Quæ quidem omnia, cùm terdecim annorum ſpatio, vni idq́ue abſenti, & homini nihili Sultan Amurati ceſſerint in prædam; verendum profectò eſt, ne & Mahometes iſte, qui non ſolùm in longè lateq́ue dominandi, ſed etiam aliena prædandi maiorum imperium & hæreditarium inſtitutũ venit, ſub nobis occupet adhuc plura, & ex oriente has in oras bello tranſlato, in Chriſtianarum ditionum penetret pœnitiora. Difficilius enim Turcis fuit Aſiam, & magnam Europæ poſsidere partem, quàm vel reliquo tandem in ea (quod abſit) potiri. Ac quanta quidem,

dem, & quàm ſollicita Ottomanorum ambitio ſit ſemperq́; fuerit, quis non intelligat,qui ſaltem vel mediocriter in noſtris Turcarũq́; hiſtoriis aliquando verſatur? Nam ne antiquiora repetam, & Mahometem illum (cuius nomen ſemper ominoſum Chriſtianis fuit) prætercam, qui duobus Conſtantinopolitano & Trapezuntino imperiis, duodecim potitus eſt regnis,& demum Hydrunto capta, imperare voluit etiã Italis;quid noſtra memoria Selimus molitus ſit alter nobiſcum ipſi recognoſcamus. An Ioannẽ Baſilidẽ,magnũ Moſcouiæ Ducem aggreſſus,flumina duo,Rha,Bog vulgò Moſcouiticè dictũ vnũ,quod in mare Caſpiũ,&Thanaim,Wolha appellatũ,quod in paludem Meotidem influit alterum, vix duobus milliaribus noſtris à ſe diſtantia, diducto vtrinque riuo,hoc cum illo coniungere, ſi benè ceſsiſſet res non cogitauit? vt tandem in Aſia eo bello confecto, in Europa Byzantio Theodoſiam, Theodoſia in Thanaim, ex Thanai in flumen Rha, ex hoc in mare nauigaret Caſpium; & partim ad Perſidem occupandam, partim ad reliquam Europam, ac Lithuaniam, Poloniamq́ue inprimis debellandam, Moſcouiam claſsibus aliisq́ue rebus,ad bellum gerendum neceſſariis,apparandis haberet opportunam. Acuit enim cupiditas viſum, & libido dominandi ſolertem & prouidum reddit tyrannum. Qua ipſa demollitione Turcica, ſi quis fortè dubitet, quærat ſanè eos, quibus cùm Leonardus Straſchus, ex municipio Sendomirieñ eques Polonus,Turca demum factus,ac in multis legationibus Turcicis verſatus, gemens & dolens familiariter,vt fit, apud ſuos voluntate fortaſſè ſi licuiſſet ciuis, neceſsitate hoſtis argutè diſſerebat, cùm primùm pro Bielſcenſibus Lithuanorum, mox pro Lublinenſibus Polonorum Comitiis, ad Sigiſmundum Auguſtum regem aduenisſet, exercitui Turcico per confinia Poloniæ in Moſcouiam eundi petitum facultatem. Quam ad rem, nec regius ordinumq́ue conſenſus, nec diuinitus ſucceſſus Turcis eſt datus. Nemo enim Chriſtianorum debet, neque Deus ipſe Opt: Max: ſolet,tantum quantum optauerint barbaris in nos conceſsiſſe. Quo magis, quanquam id ridiculum, ac penè videbitur alicui incredibile, extra hoſtium tela ab Aquilonaribus muſcis, & aliis bellonum incommodis,Turcicus exercitus minor dimidio ex Aſia in Europam eſt reuerſurus, & ille in Aquilone Turcicus iam ſpe conceptus,in nihilum abiit dominatus. Mortalium enim proponere, ſolius diſponere fuerit diuinitatis. Ad ambitionem quidem Turcicam quantum ſpectat, prorſus eſt eiuſmodi, vt haud ſcio,an maiori cupiditate & arte ad orbis terræ occupandum imperium,minori paulò,quàm olim Romani con-

citantur æquitate. Nam ſicuti aliquando Romani regnis in prouincias redigendis, ipſorum prouincialium vſi ſunt opera, & ex ciuitatibus ſociis fecerunt ſibi ſeruas, & hoc armis illo vinciendo fœdere, tandem omnes ſubegerunt: ſic, aut non multò aliter, & Turcæ hodie cum Chriſtianis ſe gerunt: & qui illis fidunt, omnes tandem circumſcribunt. Quid? an olim Romani per Campanos in Samnum, per Mamertinos in Siciliam, per Saguntinos in Hiſpaniam, per Maſsiniſſam in Africam, per Ætolos in Græciam, per Attalum & Eumenum in Aſiam, per Æduos & Maſsilienſes in Galliam, non ſunt ingreſsi? Et rurſus Turcæ, an per Cantacuzenum Pruziæ, per Palęologos Græciæ, per Deſpotas Myſiæ, per Sepuſios Hungariæ, domini non ſunt facti? Multa enim in exemplum multi, ſed potiſsimùm bellatores proferendo imperio rapiunt nō inuiti. Age progrediamur: enimuerò obſcurum fuerit, vt olim Romanos Volſcis, Equis, Samnitibus, Maſsilienſibus ſociis; ſic & Turcas iugum impoſuiſſe Græcis, Illyriis, Hungaris, & ipſis Cyprum eripuiſſe Venetis. Ac poſtremò, vt Roma Carthaginem diu olim ſpe amicitiæ tenuit, vt Philippum Macedoniæ, Mythridatem Ponti, Antiochum Aſiæ reges, antequam alios ſubegiſſet, fœderatos habuit; an non habet nunc Turca Galliam, Angliam, & alias prouincias Chriſtianas fœderatas, vt ſubiugatis his, & illi tandem aliquando etiam ſeruiant ſeruitutem? Quid enim Ottomanorum æquitas aut moderatio, hoc tanto malo nos prohibeat? qui, cùm non pepercerint ſuis Mahometanis, quid parcant nobis Chriſtianis? quò redacti ſunt Iſphendiades Begi? quò Synopes & Caſtamone principes? quò Caramaniæ reges? quò Tombæus Ægypti Syriæque dominus? quò Alymbegus Dulgatiſque rex, & alij quàmplurimi? Quos ſi non tutata eſt communis lex, & ſex Mahometana; quid nos tueatur, quàm illi tanto odio habent Chriſtiana? An enim non intelligas, quot & quantæ, quas ille ferè nobis melius ſcit, & pluſquàm ſuæ potentiæ fidit, inter nos ſunt diſcordiæ? & quàm infelicia paſsim & vbique ſint iſta tempora? & quàm denique vrgemus ipſi hæc, quæ tantopere metuimus fata, quibus non crederemus, ſi corda, vt dixit quondam ille, fatua non haberemus? Eſt enim fatum diuinæ effectus ſcientiæ & prouidentiæ. Qui igitur tollat, quàm hæc & illa permittit arbitrij noſtri libertatem? Sed demus etiam huic opinioni aliquid, quæ tamen temerarios indagatores ſui frequentiùs abſorpſit, quàm cautiores reddidit aliquando. An non habuimus annum ſuprà ſeſqui milleſimum octauum & octuageſimum, variis cladibus menſtruatim inſignitum? & tamen nihil nos flores ineuntis

tis admonuerunt Veris, & tot ac tantos caſus bellorumque exitus non putauimus prænuntios maioris adhuc tempeſtatis. Obſeruatum eſt quidem multos annos variis mutationibus eſſe obnoxios; ſed maximè centenarios, aut eis proximos, tàm præcedentes, quàm etiam ſubſequentes. Quæ, vt ego minoris apud me habeam, & ad ſummum illum motorem omnium omnia referam; tamen circa annum ſexcenteſimum, vereor multò adhuc maiores rerum & temporum conuerſiones futuras; & poſt ſexcenteſimum hæreſes, magna ex parte ſpero & aueo ceſſaturas. Proinde quiſquis tandem fueris, qui in tua alienaúe fata inquiris, Deũ potiùs Opt Max: pro te & altero ores, vt in vniuerſum omnes conemur effici meliores. Præpotens ac immortalis Deus, decreta ſua mutat, ſi & nos in melius vitam noſtram mutauerimus. Negatum eſt ſummis ſtare diu, dictũ diu: tu vt voles iſta interpretêre. Præſtiterit quidẽ ex præteritis præſentia, & ex his quæ nos manent mala, collegiſſe. Abhinc mille annis, de quo maximè tractatum eſt, in ipſo ferè Centuriæ exitu, natus eſt Mahometes. Quo eodem ferè anno proximoué tempore à Saxonibus è patria pulſi ſunt Angli, qui antè D. Auguſtino ad præſtandam Romano Pontifici obedientiam, eos adhortanti dicto, non fuerant audientes: qui enim Chriſti in terris Vicarium ſpiritualium non cognoſcit patrem; hic nouercam experitur patriam, magis quàm matrem. Abhinc noningentis, Iuſtiniano amoto Cæſare, grauiſsimi motus tota Græcia extiterunt, & Hiſpaniæ vſque ad Pyrenæos montes in Saracenórum redactæ ſunt poteſtatem. Abhinc octingentis, Carolus Magnus Imperator, à Leone Pontifice Romano, præter omniũ expectationem, Cæſar Auguſtus eſt ſalutatus; qui à Conſtantino Magno, vetuſtate obliteratam occidentali imperio ſummam reſtituit maieſtatem. Abhinc ſeptingentis, regnum Normanorum cepit, & Mahometes per ſuos Saracenos, Africæ & Siciliæ magnas calamitates importauit. Age progrediamur: anno à Chriſto nato, Centuria iam penè decima inſtante, an non legimus Gregorium Pont: Max. Ottonis Imperatoris propinquum, à Creſcentio Conſule Romano eiectum fuiſſe, & mox ab Ottone contra eum, qui ipſi ſucceſſerat, Ioannem reſtitutum? Qua demùm ex cauſa, grauiſsimas omnium pœnas Romanus dederat magiſtratus, & ipſum Romanum imperium, ad Germanos eſt tranſlatum. Pontifice Romano, quamobrem id feciſſet interrogato, reſpondente. Caro, inquit, & ſanguis mihi reuelauit. Etenim multa multis, ſed haud ſcio, an ſanguis dominetur vniuerſis. Quid? an verò, vt Ottonis Cæſaris, erga Pontificem Gregorium, bene-

beneficiũ maximè memorabile fuit? Sic Henrici IIII. Cæſaris factũ in reprehenſionem, rurſus grauem non incurrit? quòd altera annorum ineunte Centuria, Paſqualem Pontificem Romanũ captiuum fecit, & ſuam illam, Petri & Pauli limina adeundi religionem, irreligioſam reddidit ad omnem perpetuitatem. Non enim par facere fuerit malè, ſuſcepto aliquo itinere ex voto religiosè. Quid? anno poſt milleſimum ducenteſimo appropinquante, vt paulò antè noua regna in Aſia condita, & Tartarorum regni initia, & Græcorum imperium authore Balduino tranſlatum, non commemorem; an Innocentius Pont: Max: non eandem ferè, quàm & alij ſuperiores Pontifices, ſubiit calamitatem? Quod idem ſeculum, variis procellis, peſte, bello, incendiis, & alluuione maximè laborauit: cùm & in Galliis, quod ferè dictu eſt incredibile, innumerabiles corui per aëra volitaſſent, quibus domorum & oppidorum multorum incendia accepta ferebantur. Nihil enim ſub ſole eſt nouum, niſi tu ipſe, qui hæc miraris, nouus videâre. Sanè & Almericus quidã, nefariam hæreſi mexorſus; eidem Innocentio illi Pontifici Max: quantũ faceſsiuerit negotij, quis ignorat? Quam paulò pòſt hæreſim, & Henrici Cęſaris mors in Germania ſubſecuta, aliorum etiã motuum præbuit occaſionem: obitus enim regum, afferunt viciſsitudinem temporum, & rarius lętiorum. Poſtremò, cùm annus tercenteſimus, ſuprà milleſimum, appropinquaret, vt multa memorabiliaq; alia, quæ eodem acciderunt tempore, prætercam; nonné vnum vel maximum euenit miraculum, ad confirmandam in gentibus Chriſtianæ religionis veritatem? Erat Caſſanus quidã Tartarorum vulgò dictus Imperator, qui Catharinam, regis Armeniæ filiam chriſtianam, ſibi matrimonio iunxerat, & vehementer adamârat. Hæc enixa cùm illi fuiſſet filium animanti quàm homini magis ſimilem, quibuſdam auctoribus, ob ſuſpitionem adulterij, capitis damnata; antequam de ea ſupplicium ſumeretur, ſacroſanctam Euchariſtiam percipere, & infantẽ ſacratis vndis abluendum poſtulauit. Quo facto, vidiſſes incredibilem in modum partum illum mutatum: & non modò auguſtam ſaluam, ſed & Tartarorum Imperatorem, Chriſtianæ religioni propterea initiatum. Quantò enim rariora, tantò diuinitus profecta miracula ſunt cumulatiora. Quid verò de anno ſuprà ſeſqui milleſimo quadringenteſimo dixero? circa quem Pontificia ſedes rurſus Aueniono Romam tranſlata, & multa ſunt variata. Et quid porrò de hoc quingenteſimo, Caroli V. Cæſaris natali loquar? qui, antequam veniſſet Caroli VIII. Galliarum regis memorabilis, illa ad regnum Neapolitanum occu-

pan-

pandum incidit profectio, & in orientis ac obeuntis ſolis, vltima veteribus incognita nauigatio patefacta; vt, quod & antè dixi, minimè mirum videri debeat, omnes annorum Centurias, præ cæteris eſſe fuiſſeque ſemper magis inſignes, & hunc ſexcenteſimum futurum perinſignem. Quò enim vlterius portu ſolueris, maius fundum; & quò plus vixeris, ſemper magis reperias mundū immundū. Sunt quidam, qui Mahometanam ſectam, vel ante hunc ipſum ſexcenteſimum finem ſuum affirmant ſortituram; propterea, quòd ſicuti ſub Gregorio Magno Pont: Max: Mahomete naſcente, ingens quidam Cometes eius portenti apparuerat prænuntius; ſic ab hinc viginti & aliquot annis, ſub eiuſdem nominis Pontifice, vt quidam autumant, Antichriſto nato, rara quædam & admirabilis ſtella apparuerit, quam à Chriſto nato viſam nemo literis prodiderit. Quàm hæc quidem futura vera ſint, neſcio. Multa alias antè Antichriſtum naſcendum, deſiderari adhuc animaduerto: ſed interim, qui vult videre optata, vitet iis contraria & infeſta. Extremo iudicio nihil incertius, nihil iudice ſeuerius, nihil iudicando timidius, nihil damnato eſt calamitoſius. Intellectum profectò eſt cunctis diuinis mādatis, paſsim & vbique violatis, & politicam violandam libertatem: tot enim ſectæ, tam inter ſe diſſectæ, nihil aliud quàm vnius dominatum comminantur: & cùm non religioni, ſed rebellioni ſtudeatur; videndum eſt, ne duobus inter ſe contendentibus, tertius ſe præficiat regioni: & cùm denique ab auita religione diſceſſum ſit, & nunc hæc, nunc illa antiquarum renouetur hæreſeos, ne tandem ad Mahometiſmum, qui claudat riuulos, veniatur. A ſummo namque ad ima grauis, ſed facilis eſt delapſus. An verò non perſpicimus, quòd non modò iam Græci leues illi, & temerarij aliquando ſocij, ſed ipſæ adeò gentes nationeſque quædam, quæ & non facilè ſuperari, & habere aliis videbantur plus firmitatis, eò iam ſunt prolapſæ amentiæ, vt nihil apud eos antiqui moris, aut reſideat diſciplinæ; ſed omnia torrentis inſtar præcipitata ſint, & non modò animis, ſed & caſtris iam inter ſe diſsidere, principes ipſi cœperint, cùm, vt quidam aliquando feſtiuè dixerat; Qui victus eſt, liber eſſe cupiat: qui liber, dominus: qui dominus, Imperator: qui Imperator, adeò etiam vt tonare poſsit Deus, & omnes ferè ſequeſtra pace Turcicis armis deſiderent feriari. Quaſi verò obſcurū ſit, nunquam Ottomanorum familiam, claro aliquo & veteri genere ortum, ſub ſe impunè viuere, pati voluiſſe neminem. Cuius rei cauſa ad teſtificandam, quàm ex deuicta Meninge ſiue Gerbeñ. inſula, animi Solymanus perceperat voluptatem, in publicis numiſ-

matibus characteribus Turcicis inſcribi illud curauerat: Imperium armis quæro, non religionem reſpicio. Ex quo ſanè facilè intelligas, quanta eorum ſit ambitio, quam nec orientis gaza, neque Europæ regna & imperia potuerunt reſtinxiſſe. Itaque multo quidem conſideratius periculo, licèt longiùs abſunt præpotentes illi orientis reges, Magnus Chitainorum Tartarorum Chan, & Perſarum Scachus, huic Ottomanorũ dominandi inexplebili ſiti, decennio ferè antè, nouo inter ſe in eos inito fœdere occurrerunt; cùm perpetuæ coniunctionis ergo, cum Chanis filia Scachi Perſici filij certis vtrinque promiſsis ſibi auxiliis matrimonium contraxiſſet. Noluerunt nimirum expectare, vt illud Solymani numiſma geſtiente lætitia, ſparſum Ottomanorum imperio, de ipſorum principatu aliquid adiungendo, in ipſis quàm in aliis priùs effectionem ſortieretur: vinum namque, ira, gaudium magnum, ad confitendũ verum habent aliquando equuleum. Nos videlicet ingenioſiores, hanc barbarorum eluſuros audaciam, qui ſint tibi ſanè & videantur barbari; non tam quidem eſculentorum, & poculentorum euacuandorum, quàm armorum tractandorum ſtudioſi, à Caucaſo progreſsi eò venerunt iam potentiæ; vt duobus imperiis, & quàmplurimis lætentur regnis, regionibus verò, vrbibus, ac vectigalibus infinitis; & quòd adhuc ab eorum rabie, reliquum nobis Deus fecit, ſpe & cupiditate circumſcribant. Quibus, ſi maturè obuiam nõ fuerit itum, ſubuereor equidem; ne hoc tantùm mali, in venis & viſceribus Europæ incluſi, non quod ante dixeram, tabidæ, ſed peſtilentis febris inſtar opinione conficiat nos celerius, aut ſaltem vires noſtras ita atterat; vt cùm poſtea ad bellum ventum in eum fuerit, nec coniungere aliis intermedia ipſo occupante nos poſsimus, nec ſi maximè velimus valeamus. Quis enim vel nunc quoq; arma in eum ſumere audet? quis præ altero exercitum in expeditionem ducere? quis à ſe ſepimentiſque ſuis, longius eum amouere? Murium inſtar ferè omnes ſumus, qui Catto alligare ſonos ſemper vellemus. Sed dum hoc, dum illud cauſamur, maiora indies pericula ab hoſte nobis metipſi conflamus. Et quis eſt noſtrum, quem ille non penitius nouerit, cuius mores, ingenium, potentiamque, non perſpexerit; cuius ditionum ſitus, populorum belli gerendi modos, momenta vectigalium, rationes ciuium, auxilia & opportunitates vicinitatum, non habuerit exploratas? Hinc ille de rege Viennen: hinc de Venetorum armamentario, hinc de Comitiis Polonicis crebrioribus & ferè ſemper diſcordibus voces: hinc de diſſidiis & æmulationibus omnium Chriſtianorum ſermones. hinc de

appa-

apparatu & conatibus irriſiones Turcicæ audiuntur. Nimirũ, quid inter nos quotidie fiat videt, vnde demum præſentia præteritis ne-ctit, ex præſentibus verò futura elicit, & de tota denique re conie-cturam capit, minimè quidem ambiguam aut fallacem. Quo eti-am magis non cunctos pariter, neque vno modo ſingulos; ſed nũc hos, nunc laceſsit illos, interponit ſpatia rebus, dat veniam aliqui-bus, ſeruit ſcœnę & temporibus: iam vnum hunc vngit, & alterum pungit: cum hoc ſocietatem init, cum illo abrumpit: & omnes ni-hilominus cogitat ſub ſuam tyrannicam redigere poteſtatẽ. Quam & ad ipſam perficiendam rem, quid obſecro ei defuerit? num pe-cuniæ? quæ illi ſunt maximæ: num exercitus? qui ſunt numero-ſiſsimi: num conſilia? quæ domi habet ſaniſsima; à nobiſmet ve-rò ipſis, in perniciem Reipub. quotidie ſuggeruntur. Actum igi-tur, actum, proh dolor, de nobis eſt, niſi prohibuerit Deus ipſe Op: Max: ac vt ne prohibeat quidem, ſcelera noſtra impediunt, diſcor-diæ tarditatem, ſpes fallaces, & inanes cogitationes, ſoporem ne-ſcio quem nobis afferunt; vt breui præſentium fructum, gaudio quodam inebriati, nihil ferè ſentiamus, niſi viuum perſtringatur, & interim aliorum è terra ſecuri ſpectantes naufragia: nunc vnum ho-die, nunc alterum poſtridie regnum pereat; & deniq; pluribus an-gulis, modico temporis interpoſito ſpatio corruentibus, tota ma-china Reipub. collabatur. Vincente enim ſemper vno, & vix tuen-te quod reliquum habet altero, quid tertium fuerit, quàm pati vi-ctorem? Iam enim ſobrij hominis cogitationem, vel ad tempus ſu-ſcipiamus, & ſeriò nobiſcum conſideremus ipſi; quid in his, quæ adhuc reſtant, Europæ reliquiis, contra hunc tam potentem ho-ſtem, nobis ſit inexpugnabile: perinde, ac ſi neſciamus eum, qui ab oriente vltra Euphratem, ab occaſu ad mare Ionicum, à me-ridie ad Ætyopiam, ab aquilone ad mare Euxinum imperat. Mul-tò adhuc, niſi cuncti ei occurrerimus, longiùs latiuſque poſſe re-gnare. Hem, quàm multò iam rectius, hoc tubarum Turcicarum clangore, quàm olim Romani illi Catonis ficuum odore ad bel-lum excitaremur. Alicubi diebus, alicubi horis, vel paucis ex hoſti-co in noſtra peruenitur, quæ nec commemorare libet ſingula, neq; quibus viciſsim hoſtes facilius adhuc vinci poſſent modis, typis ex-pedit peruulgare. Sed vt in reconditioribus, vel hoc vnum profera-tur; an non prorſus ſtupidi & amentes ſumus, quòd Chriſtianos eos, qui Turcis ſubſunt, & nihil magis, quàm ſeruitute ipſorum li-berari cupiunt, intra confinia noſtra non recipimus; vt nos noſtra-ſque prædandi, animus hoſti potentiaque minuatur? Aut enim ma-

gnis aut paruis, nos aggrederentur copiis: magnas amotis agricolis, quo ſuſtentarent, non haberent, minoribus minori negotio ſe ſuaque diſsiparent; ſed hoc curamus ſcilicet. Qui tantùm aliquando abeſt, vt euerſa, conuerſa potiùs, vt cupiamus in alios noſtros, quos extinctos vellemus, barbarorum arma atq; dominatum. Proinde, cùm aliquid etiam ex viſceribus nobis ſociiſque noſtris excidit, non ſecus ac olim Græci verbis extenuamus fidentiùs, & nunc amphoram vini de manibus effluxiſſe, nunc porcorum ſtabula, vrbes & munitiones fuiſſe dictitamus, quaſi momenti aliquid & conſolationis habeat eiuſmodi extenuatio, & vel minutis crebrius amittendis, magnus tandem detrimentorum non fiat cumulus, qui triduo non reſarcitur. O fatuitatem! Hoc videlicet modo, periit olim quæſtionum auida, & latinorum inuida Græcia: hoc præfidens ſibi Miſia: hoc illa, quæ haſtis etiam ſuis ruens cælum, in Sigiſmundi Cæſaris exercitu, ſuſtinere volebat Hungaria. Maluerunt certè Græci, cum Latinis de S. Spiritu otioſis diſceptare verbis, quàm multo antè, cùm tempus fuerat, de imperio contra barbaros decernere armis. Itaque iuſto Dei iudicio, eiuſdem Spiritus S. feſto, capta Conſtantinopoli illa acceperunt vulnera, quæ eorum dominationis extrema fuerunt funera: vt ſicuti Conſtantinus primus, antè eum natus S. Helena mille annis, religione Catholica, & in Romanum Pontificem obſeruantia, conditor Conſtantinopolis, nouæ Romæ dictæ, maximopere clarus; ſic hic Dragaſes, Conſtantinus alter, Helena etiam natus, ſed religionis Catholicæ deſertor, & Pont: Romani inimicus Conſtantinopoli amiſſa, fuerit extremus. Noluerunt & Hungari in Catholica religione manentes eſſe liberi; liberi in hoc Euangelio nouo, facti eorum ſunt ſerui, & illa experiuntur mala, quæ & aliis, qui illorum perfidiam ſequuntur, ſunt metuenda. Quandoquidem ob religionem, vel potiùs rebellionem ardet tam diu Belgium, otioſis ſyllogiſmis: Germanicum labefactatum eſt imperium: Gallia & Anglia, neſcio nouoné dogmate, vel veteri inſtituto magis, à belli Turcici cogitatione facta eſt aliena: Polonia, ſeu quoddam hæreſum receptaculũ, & omnis licentiæ aſylum eſt effecta: Moſcouia ſchiſmate, à Romana eccleſia auerſa: Suecia, & Dania, neſcio cur diſgregata: quãdoquidẽ nõ tam numerũ Alkenciorum, neq; robur Azaporum, neq; diſciplinam prætorianorum, neque fortitudinem Charitariorum, neque militandi vſum Beglerbegorum, neq; conſilium Purpuratorum, neq; poſtremò ſuam ipſorum Ottomani felicitatem tanto adiumento habeant, quàm hæreſiarchas inter ipſosmet Chriſtianos, de quorũ numero

mero & ætate,cùm Solymanus Turca aliquando quęſiuiſſet, & quē annum ageret Luterus ſciſcitatus fuiſſet,legato quodam Germanię reſpondente, quòd octauum & quadrageſimum ageret; dolere ſe, quòd ob imminentem ſenectutem,non in poſterum tantum,quantum antea ſemper conatus ſuos poſſet adiuuare, clarè reſpondit. Quo adeò nomine ipſo, in libro quodam Sympoſiacorum ſuo, Luterus eſt gloriatus, & Turcicum Cæſarem, omnem illi beneuolentiam detuliſſe ſuam,non dubitanter annotauit. Sic multi multis rebus prodendis literis, quando maximè aucupantur laudem, deperdunt vel nonnunquã exiſtimationem. Miſeros interim nos, qui angues in ſinu geſtamus,& viperarum progeniem ventrem exedere matris impunè tolleramus. Vnus ille,vnius cùm labij Turca fuiſſet, vnus,inquam,Vrbanus,hoc nomine ſecundus,Pont: Max: & Bernhardus, Clarauallenſis Abbas egregius, infinita penè bellatorum millia, bello in Aſia contra Saracenos adminiſtrando, potuerunt ſociaſſe: nos tot hæreſiarchis auctoribus, in Hungariam non poſſumus, quàm præ foribus noſtris ferè habemus? An non idem ille Deus Opt: Max: non eadem eſt religio? an non eadem, quæ olim illos imò & maiora pericula nos conſociant? Dicam equidem quod ſentio liberè. Pericula ſanè eadem imò & maiora eſſe poſſunt: Deus offenſus, religio mutata, aræ & phana prophanata, victoriam non dabunt. Quin & Mahometani quotidie plures, & regnandi libidine vehementiores, & neſciò in quem furorem contra nos acti, & tot prædis, ac regionibus poſſeſsis,ſunt locupletati. Quid? an non magna Tartarorum ante annum Pocutiam percurrentium fuit audacia?Quantum animi & corporis robur,quàm penè incredibilia in barbaris omnia ſpectabantur? vt immanes quaſdam belluas, non homines, ſyluas illas & Carpati montis iuga dixiſſes ſuperare. I verò contemnito iſtos: & qui tua alienaque pocula ſiccas,maiora te præſtare poſſe alicubi profitere. At enim nō aliunde iſta, quàm ex occupationum noſtrarum contemptu, & ſui viriumque ſuarum barbaris proficiſcitur confidentia. Neque enim tacebo, quod de Henrico Valeſio, Poloniæ rege, Cracouiæ in ſumma ſummorum virorum corona, chirothecis & cothurnis pretioſis induto, & ſeu quadam vnguentaria popina, in ſella inaurata conſedenti, legatus Tartaricus dixerat: Non videri ſibi eum regem, qui tam eſſet delicatus, magnum aliquem futurum bellatorem: neque id iniuria. Nam per externa, non difficilè cognoſcas & interna, & delicatos martyres non ſolere præſtare admiranda. & quotus quiſque apud nos fuerit, qui labore & negotio quàm

otio, dignitate quàm voluptate, caſtris quàm raſtris, magis occupetur? Age, an non ferè omnes ad clauum, rariſsimi verò ad remigium volunt collocari, docere non diſcere, loqui non audire, diſceptare, & nihil horũ quæ finxerunt verbis, re præſtare? quàm denique plures, gulæ non gloriæ, abdomini non nomini, priuatæ vtilitati quàm publicæ omnium ſeruiunt neceſsitati? Sed minimè mirum, cum ſuo honore & præmio, virtus & ſcientia etiam deſtituatur; cùm non niſi ignaui adoleſcentuli, aut audaces hypocritæ, aut quos ſubeſſe, quàm præeſſe rebus, magis expediebat ad altiora euehuntur; vt demùm ſententiis eorum audiendis, dicatur alicubi: Sapientes audiunt, & ſtulti garriunt, & venalia omnia pro ſe quiſq; inuerſo ordine conſectetur; & cauſidicus prœfecturæ, milites vſuræ, omnes inhient verſuræ; & nemo in illa arte, quã didicit, non dicã ſe exerceat, ſed neq; eam profiteatur. Tedet namq; pudet pariter ſine mercede laboris, & ſine honore pœnitet nauitatis. Quibus de rebus omnibus, quis dubitet hoſtem fieri crebrius hinc certiorem, & partim ſtruendis nobis inſidiis, partim fidentius aggrediendis noſtris, reddi quotidie animoſiorem? namque bellatorem iuuant & excitant multa; ſed peræquè nihil, quàm cùm conatus, & conſilia hoſtium habuerit explorata. Eſt autem quæ hoc ei nunciet, penſilis Iudæa: eſt & Armenipolonia: eſt denique hoſti, vt dixi, prædandi ſtimulis, nunc hic, nunc ille vicinus ab altero auerſus, & aut iners, aut imbecillus. Inferte oculos quò vultis, & vera hæc eſſe deprehendetis. Quid enim aliud Baiazetem in Græciam, quid Amuratem in Thraciam, quid Solymanum in Hungariam, quid Selymum in regnum induxit Cyprium, quàm occaſio, & noſtrorum principum diſcordia? Iam ergo & hunc imminentem ſexcenteſimum, & qui eum aut proximè ſequentur, aut antecedunt annos, vobiſcum ipſi animo intueamini. Et hunc Mahometem Turcam, tanta crudelitatis exempla in ſuos non temerè putetis edidiſſe, niſi quòd his adhuc maiora in Chriſtianos edere velle videatur. Circa hunc quidem ſexcenteſimum, immaniſsimum quendam tyrannum toti Europæ dominaturum, Hultenius olim aliquando minabatur, & multò adhuc Hultenio vetuſtior Lactantius Firmianus hæc verba alicubi protulit: Romanum, inquit, nomen, quo nunc orbis regitur, tolletur de terra, & imperium in Aſiam reuertetur: & rurſus, Oriens dominabitur, & occidens ſeruiet. His tamẽ ego non moueor vocibus. Ac multò magis doleo, his prædictionibus contraria, virtute noſtra oſtendere nos non potuiſſe, & Orienti aut Aſiæ, quæ ſemper imbellis eſt habita, præ Europeis militaris gloriæ principa-

tum reliquiſſe. Viri certè cordati, ſeu quandam vim aſtris ſæpè afferunt, & fortes ſe eximunt ipſi fatorum neceſsitati. Multò autem (vt mea opinio fert) ſi prædictionibus fides habere debet, certiora illa fuerint, quæ de Mahometano delendo circumferuntur imperio, non amplius ab exorſu ſuo quàm mille annos duraturo. Quanquam an millenarius iſte ad annum natalis, aut ad initium doctrinę referri debeat Mahometis, incertum eſt: Sed vt quod inſtituerã dicere, prædictiones iſtas ne tantopere timeatis, magiſq; nobis quàm Turcis ſuffragaturas iudicetis. An verò à fide dignisſimis non memoriæ etiam eſt proditum, circa hæc eademque tempora, maximum apparatum belli Turcam facturum, & terra marique Europam concuſſurum, cui Catholicos reges ſuas eſſe oppoſituros copias, & Turcam omnino debellandum: tum verò & ex oriente regem quendam oriturum, qui omnibus iis, quæ nunc Turca poſſidet, Chriſtianis via in Aſiam patefacta, facilè potietur. Quanquã idem illud ad regem quendam Franciæ alij referant, & illum vnum vt primum in Chriſtianis regem, ſic & poſtremum futurum teſtificentur. Quibus Abbas Ioachimus de Ruppe ſciſſa, qui & Venetis multa prædixit adſtipulatur, & ait: Et tum gallus augebit criſtam ſuam, & regnabit, & imperabit, & omnibus renouabitur. Sed de his & alijs alij viderint. Mihi quidem omnia modernorum vaticinia paruam fidem faciunt; ſed illa minimam, quibus Chriſtus Opt. Max. defuturus ſuis crederetur. Ac multò quidem mihi fuerit probabilius, quod crebris multorũ vſurpatur ſermonibus, Ottomannicam familiam, non niſi certo imperatorum numero, qui haud ſcio an iam finitur, regnaturam: ac ſicuti ſub Rudolpho primo Auſtriaco Cæſare ortum ſuum habuit; ſic ſub Rudolpho altero extinguendam. Quod vt diuinitus optandum, ſic illud viciſsim confitendum eſt, non niſi perpetuam curam, cogitationem, ſolicitudinem, vnamq; ac eandem omnium requiri voluntatem, hoc hoſte debellando. Deus quippè eſt vnus, vniceque armipotens ſemper, qui pręſtat ſuis triumphũ. Verùm eius triumphi finem, conſiliumq; rectum, & parando genus & inſtitutum vitæ vult laborioſum. Et quiſquam dubitabit, his tot atq; tantis, quæ nos ex Turcia manent, periculis, nullum opportunius remedium inueniri poſſe, quàm vt quot Chriſtianæ Reipub. ſunt ciues, tot Barbarorum eſſent hoſtes, & vnus alterius iniuriam ſuam duceret contumeliam; ac vel hoc demum ipſo diuinam gloriam tueretur. Quod aliquando his verbis expreſsit Poëta:

Si iniuriarum auctorem vlciſceretur

 vnuſquiſq;

pendebant omnia apud ſe flocci: ſic poſtremò, quando quid Matthiæ regis tempore in Buden. Hungarorũ Comitiis de Turcis nunciabatur, ne pecuniç imperaretur, Slauonica noua dictitabant Hungari: ſic poſtremò quoties olim Petricouiæ in Conuentu de Tartaris aduentantibus increpuerat rumor: Ruſsica & Podolieñ. noua & aulica artificia ad emungendos ciues pecunia ipſi teſtabantur ſæpè Poloni. Quò autem hæc reciderint, & recaſura adhuc ſint, dies docebit. Periit quidem tota Græcia, periclitatur magna ex parte Hungaria, non eſt ſine periculo & Polonia: Vſu interim, quod plerumque fit, euenit; vti in ſeruitute ſint abiecti, qui in dominatione fuerunt faſtidioſi; & qui barbaris aliâs fideliores, his demũ ſemper barbari infeſtiores. Qua re demonſtranda, non niſi pauca & recentia adducam exempla: & Deum Opt: Max: rògabo: vt nunc & in poſterum videamus pauciora. Proditum eſt literis, cuius tamen rei penes auctorem fides eſto, Venetæ claſsis præfectum, antè ſexaginta circiter annos, Turcicæ claſsis præfectum alterum monuiſſe, Ambraico ſinu educta claſſe, Ionio mari vel quàmprimum excedere ne grauaretur, propterea quòd Andreas Auria, Caroli V. claſsis præfectus, magno apparatu fretus, contra eũ nauigaturus, & omninò victoriam de eo crederetur relaturus. Paruit præfectus Turcicus: verùm Solymanus Turcarum ipſe dominus, qui alienæ potentiæ metus gratia, non ſuorum commodorum cauſa illa conſilia data coniecturabatur, non ita multò poſt, leuiſsimis quibuſdam de cauſis, bello contra Venetos decreto, Corcyra ipſorum Inſula longè latèq; vaſtata, & Inſulis Cycladibus direptis, negotiatoribuſque Venetis, toto Turcico imperio, cum vniuerſis eorum opibus & pecuniis in prædam datis, Nauplij & Epidarici conceſsione, & duobus denique in Dalmatia caſtellis, Nadino & Lubiana eos mulctauit. Quibus illi damnis nihilo cautiores facti, cùm inito denuò cum Turcis fœdere Barbarorũ coluiſſent amicitiã. En vidim' Cyprio regno perfidioſè capto, quo eorum, quas tantas in illo regno habuerant opes, & ciues reciderint, lugere certè cum lugentibus Chriſtianis, quàm gaudere cum triumphantibus de nobis, paulò antè Turcis proculdubiò præſtitiſſet: melius namque domum arida, quàm ex Turcica victoria virida folia reportare. Viſi Cyprij quidam ſunt proceres poſtremò in Genueñ. quondam Colonia Theodoſiç, longè à patria amandati, qui veluti extra omnẽ aleam poſiti, ac Ottomanorum amicitiæ ſpe, ſibi ipſi præfidentes, inauratis ſtipati comitibus, equiſque vecti ſpumantibus, tantùm non in ipſa irruebant fana, ad valuas templorum humi iacebant proiecti, ſtipem poſcen-

tes exporrectis manibus, & omnia quæ increpuiſſent circumſpectantes tremebundi. O ſubitam rerum & temporum conuerſionem! O conditionem mortalium miſerandam. Nollem verò amplius eius generis commemorare plura, aut infelicitatis cum Turcis Chriſtianorum exempla repetere antiquiora, ſed identidem ad eadẽ recurrit oratio. Quis enim Palęologorũ Gręcorũ? quis Comnenorum Trapezuntiorum imperatorũ familiam? quis Deſpotum Seruiæ Bulcouitiorum, quis in Hungaria Sepuſiorum Comitum domum propterea extinctam non dicat & ſentiat? quod quantò Ottomanis fideliores, tantò vel eo ipſo videri & eſſe volebant multis Chriſtianorum formidabiliores. Nihil autem eſt debilius, quàm fama potentiæ non ſua vi nixæ, & præſertim barbaricæ. Ac memorabile imprimis fuerit, quòd in Byzantina olim accidit expugnatione. Iuſsi ſunt primùm qui nobiliores, nec ſcio ſi non & addictiores Ottomannis fuerant, conuenire in forum gregatim omnes, & à reliqua multitudine ſeipſos ſeparare, quod omninò omnibus ijs rebus, quas vel antè habuerant, non carituri dicerentur. Ibi cùm vt imperatum fuerat cõueniſſent, contrucidati ad vnum ſunt omnes, & bona ac poſſeſsiones ipſorum fiſco Turcico applicatæ. Hem fidem & imperandi æquitatem. Nimirum intelligis, ſi nobilitatem ſuam aſſerentem, ſub ſe viuere vel aliquem hi Turcici tyranni patiantur, qui vnum Deum in cælis, & vnum Cæſarem Turcarum in terris, coli, & neminem alium dominum dici vel agnoſci debere, paſsim & vbique imperant atq; teſtantur. Quod cùm ex multis alijs rebus, tum vel ex illis Hieronymo Laſco Palatino Siradienſi aliquando in Turcia datis reſponſionibus facilè eſt colligere. Is enim ſine literis præſidij, ſex vel ſeptem comitatus annis ab hinc circiter ſeptuaginta, cùm à Ioanne Sepuſio Hungariæ rege Conſtantinopolim adueniſſet, ab Imbraim Purpurato, & Ludouico Gritti, Ducis Venetiarũ filio, illa & plura ſuperbiſsima verba, quæ non invitus hoc loco afferam, toto integro menſe Decembre tractandis negotijs ſępè audiuit: Vnus Deus, inquit, in cælis, & Soltan Soleimã vnus dominus colitur in terris. Montes Chriſtianorum, vngulis equorum noſtrorum in planiciem deducemus. Turcæ breuia habent dicta, ſed longas manus. Non poteſt melior eſſe commoditas, tertio, quam cùm inter ſe concertauerint duo. Facilè ex puteo aqua extrahitur, in quem non influit. Turcæ habent magis aduncos vngues, quam falcones. Ad hæc verò, & ſimilia Illuſtri viro Laſco, liberius aliquid dicenti: Loqueris, inquit, tanquã tria capita in ſacculo attuliſſes, reſpondebant. Quo tumore animi & confidentia ſui,

cùm

cùm ſemper Turcæ fuiſſent,mirum eſt,fortunã, quæ ſibi vna omnia vendicat reſpondiſſe, & hunc tyrannicum & loquendi & agendi Turcicum morem, & dominandi per omnia acerbitaté,in meliores præualuiſſe. Sed vaſto & Tyrannico regendo imperio, haud dubiè crudelitatis quã exẽpla valẽt plus lenitatis. Ac pulchre olĩ Carneades de regum & regnorũ iure & poſſeſsione apud Romanos differens: Si,inquit,ſemper iuſtitiam ſpectare Romani vellent,ad reſtim (quod aiunt) ad caſas quidem certè res eis redituras. Quæ ſi Romanorum dominandi fuerat olim ratio, quid non ſit hodie barbarorum? qui adeò Mahometis ſui lege, quò plures Chriſtianos occiderint, eò plura ſacrificia ſe præſtare Deo ipſi opinantur? Malo enim fundamento poſito, peius ædificiũ: & peruerſo ſuſcepto dogmate, infinita ſequuntur monſtra errorum. Itaque, quæ ex vna illa Turcia, nos noſtraque omnia pericula manent, conſideremus accuratius: & non illius Philippi Macedonis inſtar ſimus, qui magnam aliquando ex Italia in Græciam tempeſtatem aduentantem præuidere ſe teſtabatur, & nihilo tamen minùs,cùm maximè potuiſſet, non occurrebat tempeſtati. Et erit alicui dubium, ſi paulò adhuc ampliùs, huic tam ſeriò cùm Turca gerendi belli indormierimus negotio, quod Carneades dixerat ad caſas nobis eſſe redeundum? Modica inclinatio temporis, quantã obſecro inter ſe parit commutationem voluntatis? Quo minus interpoſuerimus moræ & aliarum occaſionum expectauerimus tarditatem. Res ipſa nos docuit, quã ægrè, quàm tardè, quanto cũ metu,ſcrupulo,& ſuſpitione inter Chriſtianos fœdera ineantur;cùm vel vnum illud,ſub Pio V. Pont. Max. quàm ægre percuſſum ſit, recens ſit memoria. Quòd adeò ipſum nobili de Turcis triumpho inſignitũ, nihilomin' ſubitò eſt diſsipatum. Et haud ſcio an interim Turca cautior,& potentior in nos ſteffectus; crudelior quidẽ certè. Ab irritatis namq; belluis, morſus ſunt grauiores. Nobis verò tàm immenſus ſumptus factus,tàm magnus ſanguis profuſus,tantus labor ſuſceptus quęro, nũ vel vnica gleba terræ eſt compenſatus? Et tamen rebus ad eum modum iacentibus, quid enim ſtantibus dixero? gloriabitur non nemo, cùm voluerimus fore de Turca nos ſemper victores. Egregiè ſanè: vtinam ſaltem non eo modo atque ratione, quo Palęologus ille de Andrinopoli capta accepto nuntio olim eſt gloriatus. Pręſtare quidem aliquid poſſemus,ſi in communionẽ temporũ nos noſtraque omnia alacriter conferremus. Et his fœderibus ineundis, tantum quantum par fuerit ineſſe vellemus firmitatis. Quæ dum percutiuntur,quàm plena omnia ambitionis,quàm fucatæ &

ad tem-

ad tempus aſsimulatæ ſunt amicitiæ, perſpicuũ eſt: quàm perȩquè vicino noſtro, quo cũ nobis vel nimina aliquando interceſsit offenſio, quàm vel hoſti iurato & hæreditario parum admodum fidimus, & nos noſtráq; concredimus illibenter, & denique quám inuiti & reluctantes & extrema tandem neceſsitate adducti in hoſtẽ, at qualem & quantum? domo parumper egredimur, corporibus magis quàm animis ſociati. Quidam enim bello ſumptibus faciundis, arte exhauri viribus imbecilliores ſinunt, & rurſus alij ita perire hoſtes vellent; vt nec ſocij etiam noſtri victores remanerent. Quæ cùm ſtare non poſsint, ſic his fœderibus tanquam quibuſdam luditur fidibus, & priuata vtilitate non publica neceſsitate ea metimur. Age enim, illud ipſum, de quo ſub Pio V. Pont. Max. dixi fœdus, quàm diu, quàm variè, quàm multipliciter tractatum fuerit videamus. Et quàm deniq; anxiè, & quaſi quibuſdam ex ſcopuloſis cotibus tandẽ ex ea conſultatione eſt enauigatũ. Petebãt Hiſpani, à regis ſui nutu, & imperio pendentem eligi imperatorem. Et quidem his vel potiſsimis ad illud efflagitandum rationibus nitebantur. Primùm quidem, quòd maxima omnium Philippi Catholici Hiſpaniarum regis futura eſſent auxilia. Deinde, quòd & illius imperium tam magnum & exaggeratum, & tot tantorúmque regnorum gentium nationúmque in eo magnitudo, vnum aliquem ex ijs quàm ex alijs eligi Ducẽ poti⁹ poſtularet. Accedebat, quòd in tanto tanti reges imperatore, ſumma futura eſſet auctoritas, qua magna & grauia quæque bella geſta & confecta fuiſſent, præſertim cùm ea fama conſtent ſemperque conſtiterint, & ſummæ rei clariſsimi nominis & ſeminis aliquo præſidente, & ipſum potentiſsimum totius Europæ regem totis viribus bellum eſſe aggreſſurum, pro ſe quiſq; facilius coniecturare poſſet & deberet. Non enim niſi magna magnos præſtare oportere. Ex aduerſus verò ſuum eligi, & renunciari ducem, Veneti impenſiſsimè flagitabant: quandoquidẽ ijs & non alijs, tam graue & periculoſum bellum, potiſsimum intentaretur: & omnia plena armorum & calamitatum in ipſorum regno ſpectarentur. Turca etiam ipſe magis ipſorum quàm aliorum hoſtis eſſet grauiſsimus, qui toties abruptis cum ijs fœderibus, regnis, quæ hoſtilibus armis magis eſſent expoſita, perpetuò eorũ inhiaret. Quod ſatis ſupérque non iam verbis ſed rebus ipſis eſſet declaratum. poſteaquam Nicoſia præcipua regni Cyprij vrbe capta, ad conſultationem de hoc ipſo ineundo fœdere fuiſſet ventum, cum Chriſtianæ Reipub. maxima gloria, ac proculdubiò & incremento. Quid, quòd & in ijs partibus bellum geri oporteret, quarum

oras,ſinus, portus, Veneti quàm alij ſocij magis haberent exploratos,& quòd maior ipſa Venetorũ,quàm aliorum claſsis futura eſſet ſociorum. Qua ij, qui Turcis nunc parent, demum conſpecta, ad arma excitari poſſe, & vexilla,ſub quibus aliâs etiam militabant,ſequi debere facilius crederentur. Noti enim notis alacrius aggregantur. Poſtremò commodius rebus maritimis præfici eos, qui in mari nati, & maritimę militiæ aſsuefacti,& armamentarijs ad naualia prælia copioſis inſtructi,bonam & vtilem operam viderentur nauaturi. Exercitus enim ſeipſos exercitãdo,& Reſpublicę maritimas res,diu multumq; tractando, efficiuntur auguſtiores. Res demum tota, Pont. Max. iudicio & auctoritati permiſſa, ſcimus quem exitum fuerit ſortita. Ego autem,non alia de cauſa vel hæc omnia hoc loco commemoro, quàm vt iſtam fœderum ineundorũ difficultatẽ ſciamus, & ſemel in ictis diutius perſiſtamus. Nihil ſanè eſt leuius, quàm ſæpius paciſci & abrumpere inducias, nunc bellum, nunc pacem poſcere, & ſummis decernendis rebus, vel de minutiſsimis quibuſque diu inter ſe diſceptare. Vnus, inquies, homo cunctando nobis reſtituit rem. Benè habet quidem: ſed præter quòd fuerat vnus,tu ſi in omnibus & per omnia non fueris eũ imitatus,& ipſum cũ alijs,ſi nõ iuuerit tẽpus, & exitus cõſilio ipſi⁹ ſimilis,qui tibi contingat vel maximè expetitus? Nihil eſt præceps & lubricũ magis, quàm exẽpla ſequi, ſi prorſus ea, quæ ſequere aſſequiq; cupis, omnia nõ ſimillima fuerint exemplorũ. Vtile fateor,& quaſi quodammodo eſt neceſſariũ, dũ de grauibus deliberatur rebus,in acrẽ diſquiſitionẽ multa poſuiſſe. Audire,ſed nõ exaudire peręq; ſingulos, & rerũ,temporũ,perſonarumq; omniũ momenta exactiſsimè ponderare. Multarum namq; rerũ diligens indagatio, coniecturam & deciſionẽ affert de rebus certiorem. Verùm, vt quidem & conſultes,&deciſa exequare diu,hoc videlicet,non tã boni conſilij amantẽ,quàm amentem te monſtrauerit. Hinc illud olim Budæ,in marmoreo inciſum lapide, notabat non neminem, longum conſilium vicinorum, perdidit florentiſsimum regnum Hungarorum. Et neſcio quis eius regni procerum, ad externi auxilij rationem, ſimilitudine aliqua effingendã,catafractum equitem,cancro inſidentem depingenbat; & alter item mendicum cruentis pedibus ſtipem poſcentem, penicillo volebat adumbrari, qui pecunia in Chirurgum, à prætereuntibus impetrata,in caupona conſumpſiſſet. Quibus ego de rebus, rectené vel ſecus factæ prolatæué fuerint, iudicium mihi non ſumã;ſed illud vnum dicam,non oportere nos ſemper omnium moueri peræque vocibus, cùm aulæ,caſtra, & infer-

nus,plenæ ſint querelarũ,& meminiſſe nos debere,Deum ſolũ eſſe perfectiſsimum: nec omnia in inuidiam vocanda regũ & principum maximorum; qui ſi non eſſent,nec iſti,qui ſibi in eos iudiciũ ſumũt, fortè extarent. Noſſe autem vel ipſos per ſe,tantùm abeſt,vt admoneri aut certiores fieri de ijs debeãt,errores noſtros Mahometanos. Sed vel ſuos etiam ſæpius nõ vſquequaq; habere exploratos. Cùm, (vt verbis poëtæ vtar) Ilyacos intra muros peccetur & extra: nec quidquam ſit aut ſub ſole fuerit,omnibus numeris & partibus abſolutum,præter quòd Mahometani vno illo ſuo obediant capiti;nec ſit, quod aut ab inſtituto eos remorari, aut in diuerſas diſtrahere partes,aut noſtras in eos pertimeſcere artes magnopere faciat,quos ſciunt ſociari quidem aliquos aliquando potuiſſe, ſed tandẽ in illo ipſo fœdere non diu admodum & firmiter perſtitiſſe. Præteritorũ namque tenax memoria,nequaquam coniectura falſa ſępè eſt futurorum. Age enim: an fortè eorum,quæ nuper acta ſunt, cepit eos obliuio? vt neſciant quàm lenti quàm tepidi fuerimus, his ſimilibuſq; fœderibus in noſtros religioniſq; noſtrę hoſtes feriẽdis?Diem certè de die expectauimus: pactis conuentis non peræque ſemper nec vbiq; ſtetimus; & haud ſcio, ſi iuſta aliqua de cauſa, illa rurſus pacta violauimus impotenter. Vellem autem,vt rei tàm odioſæ & aliâs defuiſſent exempla, quæ in omni memoria reperiuntur etiam opinione plura. Sed an & ſub Eugenio IIII. & ſub Pio II. & ſub Paulo III.Pontificibus maximis,hoc idem factum non reperias?Ac poſtremò ſub Pio V. quàm turpiter illud abruptum fuerit, de quo dixi,fœdus,quid nobis in memoriam non reuocemus? quod Franciſcus Comendonus,S.R.E.Cardinalis,eiuſdem Pont.Max legatus, præter Hiſpaniarum regẽ & Venetos, aliorũ quoq; regũ ſocietate debebat auxiſſe.Verùm,cùm primùm ad Maximilianum Cæſarem, & ad Sigiſmundum Auguſtum Poloniæ veniſſet regẽ, tractãdo fœderi omnia opinione reperit duriora. Nam nec quidem Cæſarem ipſum Hiſpaniarum regis,qui in fœdere fuerat,patruelem fratrem, ceptæ cladis in Hungaria memoria,neq; Giule & Segeti ammiſsio, neq; regem Poloniæ,tot à Tartaris, Turcæ emiſſarijs, ac recens accepta detrimẽta, neq; Bogdano Valacho in auitũ principatum reducendo,Polonorum cùm Turcis adChoczimũ velitatio,neq; poſtremò tot tantaq; permouerũt alia; vt Reipub. laboranti auxilia dare,quàm nunc hoc,nũc illud cauſari potius viderentur,cùm aliâs facilè iniquis conditionibus proponendis,etiam iuſtiſsima eludere ſit poſtulata. Quibus tamen ego conditionibus particulatim enumerandis non immorabor ſanè diuitius: ne noſtra noſtrorũq; ſociorum

ciorũ vulnera velle videar refricare. Sat ſit dictum,ſi hac veluti declinatione quadam,tàm potentes illi principes tũ temporis minus vti voluiſſent,& eos,qui maritimis copijs impetebant hoſtem, maturè adiuuiſſent,debellari cùm importuniſsimo tyranno proculdubiò potuiſſe. Ancipiti enim contentione diſtracti, & terra mariq; pariter tandẽ infeſtati, vel potentiores quiq; ſunt collapſi. Verùm (ita plerunq; fit) vt conſilium dare ſoleant plures, ſumere periculũ velint pauciores. Et vt olim,dum Romæ conſultabatur, Saguntum fuit expugnatum: ſic & noſtrum fœdus in nihilum ſit redactum,ac regnum interim Cyprium Turcæ relictũ deuorandum:& ſicuti deniq; olim de diuinatoribus dicebatur Romæ,quòd hominum illud genus ſemper improbare,& nihilominus in vrbe retineri multi conſueſſent; ita neſcio, ſi non ad noſtra quoq; id adaptari poſſet ingenia, qui imminere nobis, omnes & promiſcue à Turca periculum ingens clamamus;at quo modo periculo illi occurri poſſet,& parũ, & pauci cogitamus. Noſſe autem & non proſpicere malis,ſummæ eſt fatuitatis. Quæ cùm ita ſint,& cùm in bellis bellorumq; expeditionibus omnibus, quò minor iuſtitia, eò malorum quàm bonorũ maior quædam animi ſit contentio,dubitabimus;vt quidem neceſſitatẽ grauẽ,ſic non minorẽ,his ſocialibus in Turcã fœderibus percutiendis eſſe futuramq; ſemper difficultatem. Sed non propterea tamen abijciendum eſſe animum, imò ad vnum illum potiſsimum ſcopum, Turcæ ex Europa pellendi perpetuò collineandum. Quid enim eſt, quòd omnibus omnium Chriſtianorum regum & principum, animis & viribus ſimul iunctis, ſuperatu ſit incredibile? quid audita eorum concordia non maximè hoſtes metuant? quid non extimeſcant? quid non triumphum nobis de ſe, atque victoriam largiantur? Ferunt Ludouicum Bauarum Cæſarem creatum, contra ſuum imperiique ſui æmulum Fridericum Auſtriacum, quem & prælio tandem vicerat, quoties in exercitu fratrem ipſius eſſe ſciebat, dimicationis periculum ſubterfugere conſueuiſſe, propterea, quòd arcana quadam naturę lege, fratrũ concordiam perrumpi non poſſe aliquando audiuiſſet.Quid verò Turca non metueret, nõ vno aut altero in exercitu fratre, ſed congregatis contra eũ pluribus, nec tantùm ſanguine ſed religione, quæ à religando dicitur, veluti adamantino quodam nexu & ſocietate copulatis; nec ſimplici aliquo,ſed Deo Opt. Max. duce, non nudius tertius ſummæ rei præpoſito, ſed antiquiſsimo illo & inuictiſs: bellatore,cuius aliquando in Alligeriana expeditione, inter duces ipſius de principatu controuerſia orta, manu crucifixi imaginem geſtans, & con-

ſcenſa, claſſe in triremi ſtando nudus, & pelle quadam inuſitata, inſtar præcurſoris illius & natorum in mulieribus maximi indutus, gerere vicem ſe, Carolus V. Cæſar non dubitanter proclamauit? Optata quippe in exercitibus veniunt multa, ſed nihil vnquam prę ſenti numine fuerit optatius. Quid? nonné legimus, quomodo olim Beſſarion ille, purpuratorum patrum ſui ſeculi doctiſsimus, & qui magna eorum, quæ Gręcia à Mahomete Turca tulerat, pars calamitatum fuit, Chriſtianos reges contra Turcas animando, Turcã lupo dicit eſſe ſimilem, qui diſcolores vel infinitos canes non metueret, vno pilo aliquibus conſpectis fugam protinus adornaret? An igitur vno in hunc lupum canibus pilo, & vno non opus erit Chriſtianis in talem tyrannum animo? & vna denique omnibus non expedit eſſe religio? Et qui deniq; vno cum altero ſit ſocietas fida, ſi infida cum Deo fuerit? & quæ in caſtris concordia, ſi domi nulla conſtiterit? Pius V. Pont. Max. quid nuper non fecit talibus fœderibus inter principes feriundis; & tamen vix tandem aliquid (quanquam & illud ipſum contemnendum non erat) effecit, ac ab vno illo Hiſpaniarum rege Catholico, cui de ſua ætate demptis annos addi diuinitus voluit, & à Venetis plura quàm ab alijs omnibus auxilia obtinuit, & à reliquis Italiæ regulis & vrbibus duodecim peditum, & duo equitum millia impetrauit. Quid autem & hodie iam ſperemus, & quid ex aduerſus, ſi vna mens vnaque eſſet religio, non expectemus? & quid denique à Pont. Max. non fieri eius rei cauſa debere iudicemus? tanto religionis zelo ſeruente, tanta omnium veteris ſanctitatis exemplorũ veſtigia exprimente, tanta deniq; exitia Hungaria nobiliſsimo totius Europæ regno patiente? Habent ſuas laudes Pontifices multi, maiorem, quam ſub quo aliquid contra religionis hoſtes geritur, habiturus eſt nemo. Præeſſe denique non ſubeſſe Romam Deus Optimus Maximus perpetuò voluit Romano Pont. Petro, & eius ſucceſſoribus, magis quàm olim Romulo: nomen eius illuſtrauit Germania imperij maieſtate, & rerum geſtarum gloria perpetuò viguit: Hiſpania, poſt tot annorum centena à Mahometanorũ ſeruitute in libertatem ſeipſam poſuit: Polonia, id, quod antiquitus dicitur, re & veritate Chriſtiani orbis propugnaculũ eſſe ſemper cupiuit: Aliud poſtremò alio magis Chriſtianũ regnum, ſuis, maiorumq; ſuorum in Rempub. meritis, commendari ſemper deſiderauit. Quid igitur obſtiterit, quò minus eodem in vnum fœdere ſociata, bellum in Turcam moueant? quo minus ſe ſuaque defendant? quo minus ab imminenti & extremo excidio ambuſtas iſtas reliquias & prouincias tueãtur? Italos ad decus

& digni-

& dignitatẽ nata excitauerint ingenia: Germanos veteris illius maiorũ conſtantiæ & fortitudinis gloria: Hiſpanos Mahometanæ ſeruitutis memoria, Polonos auorum pietas & vigilantia, qui aliquando vel vna illa Theodoſia Ligurum Colonia capta, ad arma contra Turcas toto regno clamârunt, & Rhodo expugnata, cum ſuo rege Sigiſmundo veſtem mutârunt: Gallos, Anglos, Scotos, Suecos, Danos & Moſchos prætereo; qui tamen & ipſi vident, & aliqui eorum experti ſunt, Turcam apud eos regnare & in immenſum dominari voluiſſe, & deniq; quantò plus occupare, tantò minus ſatiari. Anus namque & auarus, ſemper queruntur. Tenet Turca Orientem, Occidentem petit; habet Auſtrum, Aquilonen tendit; nec quieſcit, donec æternûm conquieſcat: Regnum hodie vnum capit, cupit cras alterũ: & alius alium hac in parte imitatur magis Ottomannũ, licèt interim ſuſpectus pater ſit filio, & hic inſidias ſtruat genitori ſuo, & omnia in eorũ familia fœteant parricidio, & fratricidio deteſtando. Quò magis reſiſtendum eſt Mahometanis armis, obuiã eundũ expeditis copijs, infringendus eorũ eſt conatus, iunctis ſimul viribus atq; animis; vt terra mariq; Turca petitus, ſedes eius Conſtantinopolis, à Chriſtiana claſſe, à Polonico, Hungarico, & Germanico exercitu Andrinopolis, ab Italico & Hiſpanico Epyrus, & Macedonia, vno eodemq; tempore concutiatur, & demum, tàm ab externo quàm ab interno hoſte, totum imperium euertatur. Facilius hæc dici quàm fieri inquies. Non nego: ſed neque etiam factu incredibilia eſſe libere dixero, & multò difficiliora paulò poſt futura affirmabo. Præſtat ergo ſerò quàm nunquam contra hoſtem aliquid agere, & quæ commoda eſſe debent, ardua & difficilia licet ſtatim tentare. Publicum malum, priuato naſcitur lucro: & rurſus bonum publicum, priuato ſuſtentatur incommodo. Ibant olim, minoribus moti periculis, tot & tanti Chriſtiani in Aſiam, & diuenditis patrimonijs ſuis, nullo fere præeunte duce, nullo ſubminiſtrato commeatu certo, nullo delectu militum facto, tot tamque admirabiles res paſsim gerebant. Iam verò, ſi vetuſtiora repetamus, an vno illo prædandi & latrocinandi ſtudio, Gotti Italiam, Hunni Hungariam, Vandali Hiſpaniam, Saxones Angliã, Slauones non inuaſerunt Germaniam? & pro Chriſti gloria ſuaq; & ſuorum ſalute nihil facient Chriſtiani? copijs fortibus aucti, ducibus eximijs freti, iuſtitia cauſæ nixi, ære & commeatu locupletati? Nunquam in barbaros defuit Chriſtianis animus. Quid in tanta æquitate deeſſet & triumphus? Certum eſt dimidia Chriſtianorum parte, Turcarum conſtare imperium, ſi imperium dixeris, quòd

adacti, aut victoria de Turcis potiti, & in vos tandem irruant, aut aliquid eiuſmodi contra vos domiciliaq; veſtra moliantur. Diuturnũ enim inter nationes odiũ, iuſto aliquo dolore conceptũ, excitat tandem belli & armorum incendium non ita facile extinguendum. Videtis, quæ rerum & temporum quotidie maior fiat inclinatio: quanta lignorum ad ignem & magis aucta ſtrues, ſic malorum ad euertendam Rempub. congeries, indies grandior ſemper euadat. Huius Turcæ pater, planè erat ineptus ducandis exercitibus in expeditionem, quid bellum fuiſſet, vix ſciebat: progredi & regredi in eo ignorabat: Purpuratos prætorianos, & Spahos ſuos occultò metuebat: decies centena hominum millia, in Perſide contra hoſtem obtriuerat: magnum equorum armentorum, armorum, & bombardarum numerum, diſperdiderat: omnia denique tam domi quàm foris reddiderat ſuſpecta, & quodammodo ad interitum iam prolapſa. Quibus omnibus non obſtantibus, quanta nihilominus eo viuente Ottomanico imperio facta ſit acceſsio, quot & quanti coaceruati theſauri, quàm longè fines prolati, quis ignorat? Iam verò ſucceſsit ei alter, & ſucceſsit quidẽ, non ſolùm in dominationis, ſed etiam in Ottomanicæ crudelitatis hæreditatem: qui vel Nerone ipſo immanior, & Saracenis crudelior, à matris & fratrum nece imperium ſuum auſpicatus, circiter triginta homines diuerſi ſexus, vna fere die crudeliſs. ſuſtulit. Feratum ſuum præcipuum purpuratũ, & duos Beglerbegos, Natoliæ vnũ, Romaniæ vulgò dictæ, alterum interfici curauit. Præfectum prætorianorum tàm præclare de ſe meritum, & neſcio ſi non ſanguine ſibi iunctum, iugulauit: & deniq; ſummæ ſpei adoleſcentes duos, in Valachiæ Ciſalpinæ vnum, in Tranſalpinæ alterũ principatum, ius neſcio quod prætendentes, naribus & auribus mutilari iuſsit; ne amplius ad eam dignitatem aſpirarent, quòd ob mobilia eorum totiuſque gentis ingenia, illis prouincijs, tanquam quadam Traciæ cella, priuatum ſe eſſe quereretur. Negociatores poſtremò externos Italos, Armenios, Iudæos, & diuerſi generis alios captiuos fieri, & in duriſsima vincula coniici fecit, atque magna prætia redemptionis ab ijs extorſit, in vſus bellicos conuertenda. Cuius quidem belli apparatus maximos fieri nemo dubitauerit, & non iam alios, ſed ipſum Cæſarem bellum geſturum, ac exercitum ducturum in expeditionem. Qui tamen idem, vt omnium tyrannorum mos eſt, ad cuncta, quæ increpuerint ſe ſuoſque vertit: metum non fidum nec diuturnum magiſtrum officij eſſe meminit: Mahometanæ legis finem inſtare iam audit: miracula quorundam anguium, & alia alij generis edita vidit,

vidit,& deniq; ſuum ſuorumq; omnium finem & conuerſionē cum horrore circumſpectat. Adeſte igitur Chriſtiani animis,& mutuam omnes nauate vobis & Reipub. operam : imploretis diuinitus opē, & ſperate victoriam, aderit ille certò vobis, qui nunquàm defuit, nec defuturus eſt ſuis: redibunt illa feliciſsima tempora,quibus aliquādò in Aſia condebātur à Chriſtianis regna: redibūt,quibus lup' cū agno habitabit ſecula : omnia perpetuò metu & ſuſpitione liberabūtur noſtra : auertētur quæ animus meminiſſe horret, Reipub. funera ; cùm pro ſe quiſq; patriam iuuerit, ornauerit, auxerit, & ſecus agendo, ſuum interitum certum certò venturum ſibi perſuaſerit,nec deniq; ab eo,qui fraude & inſidijs omnia aggreditur,ſçcialē duxerit expectandū ; qui Venetis,Corone, Metone,Cypro ereptis, Deſpotis,Raſcia & Bulguria ademtis,Pallæologis Græcia,& alijs alia re & poſſeſsione ſpoliatis, Auſtriacis quoq; regib' Hungariā eripere aſtu & vi cōcupiſci.Quę iura, libertas,ſi nihil vos permouerint, peribūt quidē,quod abſit Hungarorū reliquiæ,ſed pariter quoq; ſedes,fortunę,liberi,&coniuges,periclitabuntur veſtræ:Turca externis auxilijs excludet, & adorietur vos vndequaq; : & vereor tandē, ne ſera illa imprudentium excuſatio, in ore veſtro tandē verſetur: Non putâram. Quæ ſi nihil Græcos, nihil Illyrios, nihil Epyrotas, nihil Cyprios, nihil iam adiuuat Hungaros ; quid iuuaret & Chriſtianos alios, qui veluti partim vi tempeſtatis, partim incuria gubernatoris naufragi facti, amentiam & diſcordias ſuas ſerò admodum deplorarent, & nihilominus vellent nollent Turcicam ſeruirent ſeruitutem ; quæ nec cum Romanorum in exteras gentes imperio, neque cum Aſsyriorum dominatione, neq; cum Græcorum principatu poteſt conferri ? Proinde miſereamini tandem Reipub. miſereamini conditionis veſtræ futuræ, miſereamini veſtrarū ſediū & domiciliorum, miſereamini ſociorum, diminutionem Chriſtiani imperij factam, tot Regum regnorumq́; ruinam, vaſtitatē vrbium, excidium ciuium,animo contemplamini, & maiora adhuc Reipub. funera atq; exitia,niſi his malis occurſum citò fuerit,propediem expectate: foris,non domi,in acie ad dimicandū parati,nō velata facie ad riſum commouendū perſonati, in hoſtes nō in conciues veſtros arma induite: & deniq; non ad diffundendum,ſed ad defendendum Chriſtianum ſanguinē enſes veſtros diſtringatis: Satis ſuperq́; eſt luſum,ſi modò dici debet luſum,& nō fuſum,ſanguinis potius eſt Chriſtiani. Quid reſtat, quàm vt hæc tandem aliunde retexatur tela, & ab hac tàm præpoſtera velificatione aliò vertantur mox vela. Sera & ſeria ſunt iſta ſecula: concurrunt vndiquaque omnia, ipſi ea ſi

quæ

quæ ſunt vrgemus, de quibus conquerimur fata,fatua, quæ obdurauimus corda ad Deum non conuertimus: tot ſectæ tam inter ſe diſſectæ, tot tantæque hæreſes robuſtiores factæ, tot tantæque clades ab hoſtibus noſtris acceptæ, tot ciuiles diſſenſiones paſsim inter nos excitatæ; quid aliud nobis, poſteriſque noſtris,quàm iugum,flammam,ferrum,excidiumq; Turcicum comminantur? cùm gloriæ Dei & ſalutis noſtræ hoſtis, nihil non apertè, tentet & molliatur Sathan: & quod à mille annis per Mahometanos non potuit, hoc denique per hos,& hæreticos,conatur iam efficere,& veræ religionis luce, nos,noſtraque omnia ſpoliare. Noſtrum verò fuerit, vel opponere ſe animoſè omnibus, vel dare vtrique aut alterutri manus, ciuium cruore oblitas, & ſempiternis cruciatibus expiandas. Multa quidem bella aut ratio concordiæ ſuſtulit, aut proſequendi difficultas reſtrinxit, aut tempus & neceſsitas ipſa mitigauit; hoc vnum Turcicum bellum nec ſine periculo poteſt, neq; ſine Dei hominumque iniuria debet vel ſegniter geri,vel ad aliquod tempus intermitti,vel ſicuti grando aliqua in alieno agro pereuntibus ſocijs ocioſè inſpectari.

CHRIS. VARSEVICII,

DE CONCILIO ET CONSILIARIIS PRINCIPIS LIBER.

EX F. FVRII CERIOLE HISPANICO IN LATINVM VERSVS, INQVE LVCEM EDITVS.

ILLVSTRIS,

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET REVERENDISS: DOMINO,

DOMINO GEORGIO, MISERATIONE DIVINA, TITVLI S. SIXTI, S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI,

Radiuilo nuncupato, perpetuo Adminiſtratori Epiſcopatus Cracouieñ. Ducatuſq; Seuerieñ. nec non Olicæ & Nieſviez Duci, &c. &c. Dño ſemper colendiſſi°.

QVi non modò ſuo marte edendis, verùm etiam aliorum bonis conuertendis deſudant libris, næ haud illi ineptè feciſſe, & oleum (quod aiunt) operamq; videntur mihi amiſiſſe. Alienæ enim lucubrationis verſio fidelis, cùm vtilis eſt multis; tum tuæ ipſius opinionem præbet omnibus, & argumentũ nauitatis. Quo magis hunc Ceriolam Hiſpanũ, Latinè à me verſum, & ſub tuo, Illuſtriſſ. Princeps, prodeuntẽ nomine, ſi non omnibus, ſanioribus ſaltem probatum iri ſpero, opto quidem certè; verbum enim verbo redditum eſt, quidquid in materia tam graui & ardua, breuiter & ſuccinctè ab eo eſt exaratum. Quod ſanè, multis multorum, vel longiſſimis commentationibus eſt præferendum. Sic enim reſpondet acumen ingenij pectoris candori, & diſputandi ſubtilitas, ſententiarum grauitati; vt tales Ceriolæ conſiliarij, omni æuo optari, quàm ſperari videantur mihi magis potuiſſe. Sed vtinam quidem, vel aliqua aliquando extet eorum ſimilitudo, cùm Catones præturis, & non hæ illis, ſint fuerintq; ſemper magis quærendæ; minus fortaſſe his moribus & temporibus Reſpub. laboraret. Quod tamen ego, aſſequi ſi vellet, velle autem debet, principum poſſe dicerem non neminem, vel hoc vno Ceriola per otium lectitando. Eſt enim rectus & tectus dandis conſilijs, ſic vt, licèt ab alio quodam etiam conuerſum audierim, viderim quidem nunquam, non pœnituerit me in eo vertendo laboris, & obitæ, ſi quæ fuit, difficultatis: vno illo excepto, quòd in Polonicis quibusdam hallucinatus eſt rebus, & nimis magnam in candidatos dediſſe licentiam, aulæ peſti videtur, obtrectatoribus. Quod tamen ipſum non maligno animo illum feciſſe, & hos, ſi

qui fuerunt, næuos, præclaris aliis conſiliis obſcurâſſe, & ab Hiſpanico nomine tyrannidis ſuſpitionem falſam, quam alienæ felicitatis comes inuidia, & ciuiles, inciuiles admodum, inter Chriſtianos diſcordiæ gignere conſueuerunt, quantum in eo fuit amouiſſe, quis ignorat? Quæ vna (pace aliarũ dixerim) natio inter tot tantasq; alias, haud ſcio ſi obtinuerit in multis principatũ, ſiue imperij quam habet amplitudinem, ſiue religionis ſpectes conſtantiam, ſiue denique morum præ aliis firmiorum, & monetæ (licet minimum id fuerit) non ſuſpectæ cudendæ intueâre rationem. Quæ peræquè omnia non ita vbique inuentu ſunt facilia, & vel ipſa adeò monimenta, qualia ex Hiſpaniis prodeunt ſcriptorum, afferunt noſtro ſeculo lucem, & nomen genti exiſtimationemq; ſingularem. In quibus hunc vnum Ceriolam, Illuſtriſſime Princeps, dedicare potiſſimùm placuit tibi, quòd & Hiſpanicæ linguæ gnarus, & in omnibus Hiſpaniarum regnis ſumma cum pietatis tuæ & ſanctimoniæ laude verſatus, proptereaq; & in aula illa à ſummo regum inprimis honoratus, & à me antequã hæc ederem, quaſi alter Ceriolæ Conſiliarius ſemper fueris exiſtimatus. Quem Deus Opt. Max. florentem, & quàm diutiſſimè ſeruet incolumem. Ego, quod reliquũ fuerit, me ſeruitutemq; meam offero, & commendo tibi ſempiternam. Vale. Cracouiæ XXVII. *Iunij. Anno* 1595.

D. Veſtræ Illuſtriſ: & Reuerendiſ.

Addictiſ: ſeruitor.

C. Varſeuicius.

CHRIS: VARSEVICII,

DE CONCILIO ET Conſiliarijs Principis Liber,

Ex Friderici F. Ceriole Hiſpanico in latinum verſus, inque lucem editus.

CAPVT. I.

PRincipis Concilivm, hominvm ſelectorum eſt conuentus, ſeu quędam congregatio ad conſilium, in omnibus ei præſtandũ: qui tam bello incidunt, quàm etiam pace; vt tanto quidem facilius recordetur præteritorum, & futuris proſpiciat, & in rebus deliberationibuſque omnibus, proſperum exitum ſortiatur; vt aduerſa interim vitet atque fugiat, aut ſi euitari non poſſunt, quod ad eius fieri maximè poteſt, in id incumbat, ne quid detrimẽti patiatur. Quem eundem conuentum, propter finem, ad quem eſt excogitatus, placuit non nemini Conſilium appellâſſe. Nobis verò iuſtis quibuſdam de cauſis, quas ne prolixi ſimus, conſultò prætérimus, Conciliũ dicere videtur non ineptum. Quo tamen non obſtante, pro ſe quiſque, vt rectiùs exiſtimabit, loquatur & ſcribat, cùm hac in parte, Cõcilium vel Conſilium dicere, perinde fuerit. Qua de re omiſſa diſputatione, ad propoſitum reuertamur. Eſt ergo concilium Principi idem, quod omnes ipſius ſenſus, ipſius intellectus, ipſius memoria, ipſius demiq; oculi, ipſius aures, vox, atq; manus ipſius. Populo verò eſt pater, eſt tutor, eſt curator: idem & vterque tam Princeps, quàm & illud eius concilium, perſonam in terris referunt diuinitatis. Quo fit, vt bonum conſilium, quandam veluti integram perfectionem & auctoritatem tribuat ipſi Principi: ſuſtentet & augeat populum: & vterque, Princeps inquã & Concilium, boni, fideles & verè ſint miniſtri Dei. Ex aduerſus verò malum concilium obſcurat, & in nihilum ipſum Principem redigit, & ceu quoddam ſaxum reddit. Quo olim aliquando veteres Romani ſuo Deo termino effingendo

vtebantur. Populus ipſe diſsipatur, & tam Princeps quàm & eius conciliũ, fiunt Deo Opt. Max. rebelles, & mancipia Sathanæ. Quæ quidem tales ac tantæ ſunt res, vt neſciam, liceatné in hac vita ſpectare grauiores. Quo magis etiam dies noctéſque ipſis inuigilandum eſt Regibus; vt tale exquirant & habeant concilium, in quo nec vel minimum deſiderari poſſe videatur. Mihi quidem, cui rationem & experientiam, & regulas maximorum rectorũ ſequi placet, hæc ſtat ſententia: Quòd etſi conſilium Principis, non niſi exiſtat vnum, in quantum habeat caput, qui eſt princeps; diſterminari nihilominus in partes multas illud oportere, quæ ipſę non minus quàm pedes, brachia, & alia membra Principi reſpondebunt: quæ, licèt loco, forma, & officio diſparia ſint, vnũ conſtituunt hominẽ; ſic & concilium, quàmlibet, vt neceſſe erit, in multas diuidatur partes, non plus quàm vnum referet corpus, & declarabit vnam videlicet & bonam adminiſtrationem, & defenſionem, cuius caput eſt Princeps, & eius membra diuerſitas conſiliorum. Vnde, qui aſſignare voluerit regulas, & ordinem alicuius boni concilij, cuiuſcunque Principis; ante omnia explicare debet, quot conſilijs indiget: & in quolibet ipſorum, quot conſiliariis, quot præfectis, quot à ſecretis, quot ſcribis opus habere videatur: quas porrò prærogatiuas, & quantum habere debeant auctoritatis: quomodo conueniendum eis ſit, quo loco, & tempore, qua hora, quomodo proponenda negotia, quibus reddendæ Schedæ, quæ vulgò appellantur memorialia: apud quos requirenda reſponſa, qua ratione dicendæ ſententiæ, & alia quàm plurima: poſtremò neceſſe eſt, vt oſtendatur, quo modo ipſa etiam concilia ſe mutuò ad euitandam negotiorũ confuſionem intelligant; & quo pacto tandem concilium in extrema determinatione, antequam ſequatur concluſio, informare ipſum Principem debeat, ad quem omnia neceſſariò referuntur. Me quidem hunc ordinem ſecutum, par erit à prima parte ſumere exordium, qua planum fiat, quot principi concilia neceſſaria ſunt futura. Quod quidem iam dico, nec pluribus quàm ſeptem, nec etiam paucioribus eſſe neceſſe: & vt deniq; diſertè explicẽ omnia, repeto identidẽ inſtituendũ & ſeruandũ ſeptuplex Principi eſſe conciliũ, pro toto & integro eius imperio, negotijs, miniſtris, munere & auctoritate, ſi vult bene & citra difficultatẽ adminiſtrare principatum. Quorũ eorundẽ conciliorum, erit ærarij primũ, & ita quoq; Concilium Ærarij nuncupetur. Cui cura incumbet omniũ prouentuũ Principis, tam deſcriptorum, quàm extra ordinariorum: & quomodo congregare, cuſtodire, tueri, amplificare

ipſos

ipſos prouentus oporteat. Quomodo etiam extraordinarij ſunt exigendi, vnde, quo tempore: poſtremò, qua ratione tributum ipſum imperandum ſit, & quo pacto imponi, augeri, & promulgari ſine damno & querela populorum queat. Nec verò non & illud animaduertendum eſt, vt etiam ea, quæ aut ſuperflua, aut iniuſta, aut nociua, & odioſa ſunt, abrogentur. Huic eidem concilio, omnium, tam belli quàm pacis tempore, ſumptuum Regiorum incumbet cura: & ita quidem, vt modice auferantur ſumptus; alij autem qui fuerint neceſſarij, augeantur: regum namque opes, non ſolùm conquirendo ære, ſed immoderato etiam demendo ſumptu continentur. Sic, vt hoc concilium Theſaurus ſit Principis, aut ærarium, ſicut olim Romanis antiquitus dicebatur. Sine quo, in quocunq; tandem Principatu, Princeps egebit ſemper, & debita contrahet, & erit ſubiectis imperanda pecunia grauis, qua & ipſa ſenſim minuetur, populi veſtro exareſcent, & inſtar mortuorum pene reddentur. Alterum concilium eſt pacis, quod erit illud, quod vulgo concilium, ſtatus ſeu adminiſtrationis appellatur: continet quippè gubernationem vniuerſam. Quod vnicuiq; pro eo, vt placuerit, appellare licitũ ſit. Ego Conciliũ Pacis nuncupabo: cuius erit propriũ, circa ciuiles, & legum res ſiue actiones occupari, inſpicere proreges, & rectores, correctores, duces turmarum, quos vulgo campiductores nuncupant: caſtellanos, præfectos, conſiliarios, & reliquos omnes principis, tam belli quàm pacis adminiſtros, ſi rectè ſuo aut verò ſecus funguntur officio, ſi tempus eorum adminiſtrationis finitum eſt, qui eorum ſurrogandi ſunt loco, & qui etiam excludeñ: poſtremò, ne vel prouiſiones quoque & expeditiones ſurrepticiæ fiant, eſt prouidendũ. Hoc idem concilium, ordinariorum & extraordinariorum ſumptuũ ſubducet rationes, ſi ſuo ſubminiſtrantur tempore æquè bello atque pace. Quo magis dabit etiam ſchedas, quarum ratione apud ærarij, de quo diximus, concilium tandem præſtetur. Quod ipſum inſtar vaſis erit alicuius, ad recolligendã in ſe ſeruandamq; pecuniam, & ab hoc fiet diſtributio, mandato, & poteſtate concilij pacis, ſine quo, ne vnus quidẽ teruntius eſt abſumendus. Hoc deniq; idem expendet, & perponderabit ſecum concilium, quo cum ineunda & quo cum ſit abrumpenda pax, ſeu bellũ ordiendum: à quo alienior, & cum quo princeps debet eſſe coniunctior: quo cum bonis verbis, tantũ demptis rebus, & quibus cũ rebus ipſis vti expedierit: & in his omnibus, quomodo, quantum, quando priuatim, & quando publicè eſt progrediendũ. Quo ipſo erit hoc concilium tanquã caput quoddam omniũ reli-

Conſ[ilium] pacis

vt id quod ei reliquum fortuna fecit tueatur, & ſuam debilem & mancam quoquomodo ſuſtentet ſiue famam ſiue dignitatem, ad turpes condeſcendit conditiones, aut induciarum, aut verò ipſius pacis. Quo loco riſum mouet audire voces inſcientium, qui de fortuna conqueruntur, & non intelligunt, exiguum ibi fortunæ reſtare locum, vbi viget prudentia. Alij verò, ita viſum fuiſſe Deo Opt. Max. teſtificantur. Interim autem ego de diuina prouidentia non diſputabo: verùm ſi licet, cum Paulo loquar. Si tales non ſunt Deo à ſecretis, aut à ſancta Trinitate non acceperunt literas, quã habituri ſunt certitudinem, ita habere rem ſe, quemadmodum ipſi aſſeuerant? Nonnulli, noſtra cauſantur ſcelera, & hæc quidem veritas eſt ipſa. Nam errores principum, & eorum peruerſorum conſiliariorũ, illa ipſa ſunt ſcelera, quibus ad noſtrum & eorum exitium præcipitamur. Sed ne multa, iterum dico, quòd quandocunq; tale, quale ſuperius demonſtraui, nõ habebit deinceps concilium; non mirabitur aduerſa & infelicia omnia in bello ſibi euenire. Quartum eſt de commeatu & prouiſionibus, & ita illud nuncupabo, Conciliũ Commeatus. Huic cura incumbet prouidendi & paciſcendi de victu & commeatu, pacis & belli tempore, pro toto & integro principatu: & idcirco oportet, in numerato, deſcriptaq́; habere eum omnia ad ſuum munus pertinentia & principatum. Quantum nimirum habeat commeatus: quantum eius ſuperſit, & quantum deſit, quantum terra mariq́ue importetur & exportetur, & vnde promitur, quo itinere, & quomodo, & quando affertur, & his ſimilia. Quiſcunque autem à Principe exportandi cõmeatus poſtulabit facultatem, ſine huius concilij ſcitu & voluntate eam non aſſequatur. Reuera, ſi tale concilium, vt expedit, conſtitueretur; neq; bello, neq; pace, deeſſent nobis neceſſaria, ad vitæ humanæ ſuſtentationem: & ſuppeditaremus adeò ijs noſtra, quorum amicitia & beneuolentia indigemus. Iam verò dum illud deſideratur, confunduntur omnia, & quælibet prouincia plurimas patitur difficultates. Malitia aut auaritia paucorum, neceſſarias ſurripit res, deſumuſq́; amicis, inimici verò magnitudine pecuniæ ijs rebus aliquando potiuntur. Vnde noſtri languent, & à nobis ab alienantur. Ac denique illud etiam experimur, vt ob talis concilij penuriam, in ijs regionibus exoriantur bella, vbi neque equis neque hominibus certa vitæ præſidia amplius relinquuntur, & vix in bellum egredimur ipſi, vt nos deficiunt omnia, redeundum eſt domum neceſſariò, aut præter tempus turpis ineunda pax, ſiue induciæ cum principis infamia, & erga eum offenſione populo-

rum: duo namq; ſubiectorum beneuolentiam Principibus conciliant: Vnum cùm à potentioribus tuentur, & vindicant ſuos: Alterum, cùm illis benè cum ijs conueniet, ſine quibus commercia & negotiationes ipſorum ægrè & cum difficultate peraguntur. Quintum eſt Legum, & ita appellandum eſt Legũ concilium. Huius incumbet curæ, audire, quibus functionibus, quibus magiſtratibus, quibus rectoribus, & cum quali & quanta potentia vel auctoritate Principatus indigebit. Iſtud adinueniet, qui deſiderabũtur nouos, veteres verò vel ſuperfluos abrogabit. Habebit præterea onus condendarum, declarandarum, mutandarum, & delendarum legum, & inſtituendarũ, vt dixi neceſſariarũ. Hoc Concilium erit ceu Pater & defenſor legũ, omnemq; animi ſeu mentis ſuæ in id intendet aciẽ, vt ſine vlla exceptione, re & veritate eis ſatis fiat. Propter talis Concilij inopiam, videmus in multis regnis & vrbibus, minus magiſtratuum quàm Reipub. expediret; ex aduerſus in alijs plures, & quod omnium eſt peſsimum, alicubi reperiuntur illi ipſi ſibi inuicẽ contrarij, & repugnantes ſunt magiſtratus. Quòd ſi non in rebus peræquè omnibus, ſaltem in aliquibus. Vnde infinita mala, ſimultates, odia, hoſtiles ciuium erga ſe animi, contentiones, & litium controuerſiæ enaſcuntur. Quæ demum coniurationibus, & effuſioni ſanguinis, vel ipſius principis, aut imperij illius ruina & in alios conuerſione terminatur. Multi autem iſta non conſiderant. Et quæ malorum ſemina vno anno iaciuntur, eorum meſsis ſuperuenit in ſequenti. Apparet igitur, quantum ſit poſitum in condendis emendandiſq; legibus, liberè vt audeam affirmare, in centum nonaginta quinq; erroribus vel defectu vel abſurditate legum exoriri. Quæ ipſæ his moribus temporibuſque noſtris, nullo amplius ſunt vſui, neque poſſunt aut debent cuſtodiri: & quia non habetur tale concilium, neque mutantur, neq; emendantur, neq; etiam abrogantur; ſed ſeruiunt tantùm cauſidicorum ambitioni & auaritiæ; vt iniquè, & falsò ſerendis litibus, ſumptus cupiditatum per eas conſequantur. Sextum erit pœnarum, & ita appello pœnarum Concilium. Hoc omnia criminalia in ſe vno continebit, quantum ſpectabit perſonam ipſius Principis, pro re & occaſione, aut via aliqua incidente. Feret etiam ſententiam in & de omnibus criminibus, ſecundùm illius vrbis leges, vbi committuntur. Septimum eſt præmiorum, & ita Concilium Præmiorum illud vocabo. Huic intererit benè vel ſecus merita omnium & ſingulorum non ignorare: vitam, & mores, virtutes, geſtaſq; res habere exploratas; adeò etiam illorum, qui vt non petant, propter

ſua

ſua rara & excellentia merita, præmia meruerunt. At verò maximè eorum, qui adeò etiam vt eorum ratio habeatur inſtabunt. Nam ſi infligendæ pœnę ſunt malis; ſuo honore & præmio minimè etiam defraudare ipſam expedierit virtutem. Omnia autem præmia, quæ Princeps diſtribuit, ex conſilio ipſius cōcilij id faciet; nec ſine ipſius ſcitu, & concluſione, hac in parte aliquid aggredietur, aut terminabit. Interim tamen, quod tale deſideratur concilium, virtutem paſsim in aulis videmus, vt plerunq; fit, viluiſſe. Omnia cædunt fauori aut nundinationi. Idoneus, & paulò obſcurus vel pauper homo in angulo deliteſcit, aut tardè & ægrè admodum virtutis ſuæ refert teſtimonium. E contrario homines nihili, hypocritæ, ſycophantæ, adulatores, plus experiuntur beneficentiæ, fiunt Principum familiares, aucupantur, & aſſequuntur facultates. Quid igitur ſequitur? Boni aguntur in furorem, nonnulli molliuntur vindictam, vindicta mouet factiones, pariunt turbas, cædes, tumultus, & Principis ipſius ac imperij eius euerſionem. Atq; hæc quidem concilia ſunt ſeptem, ad quemlibet gubernandum neceſſaria principatum: & id cùm propter alias multas & iuſtas cauſas, tum verò ideo maximè, quòd in tali diſtinctione, ſeu conciliorum diuiſione, melius & facilius expediuntur negotia, & Princeps ipſe non tantoperè occupatur, & diſtinetur, cum caruerit, tot tantiſq; curis rerum à ſe petitarum, aut petendarum. Ipſi etiam ſubiecti, non tantam valetudinis, pecuniæ, facultatum patiuntur iacturam, dùm expectant deciſiones cauſarum, etiam minimarum, & conſiliarij non habebunt tantum quod agant, diſtributis ipſis negotijs, & ab inuicem inter illos ſeparatis. Video quippè laborioſum inſtar mortis eſſe, tribus aut quatuor, aut etiam ſex omnem mollem imponi negotiorum, tàm belli quàm pacis, & pœnarum, præmiorumque, & nunc Reipub. curam, nunc ipſius commeatus, & ſexcenta tam parua quàm magna, tam leuia quàm grauia, tam iocoſa quàm ſeria, diuitum æquè & pauperum, quæ vel ipſa magiſtra experientia, ne mediocriter quidem curari poſſunt omnia; vt omninò, qui hæc Conſiliariorum ſui Principis non perſpiciat, cœcus eſſe videatur. Qui autem perſpiciunt, & non occurrunt, neque vt plura concilia conſtituantur, principi ſuo fiunt auctores; vt eo ipſius negotijs melius atque facilius prouideant: tales ſunt auari, ſunt ambitioſi, ſunt vani, ſunt damnoſi Reipub. Etenim nihil aliud propoſitum magis habent, quàm vt adorentur, quàm vt ſe ſuoſque ditent & extollant; etiamſi interim Reſpub. detrimenti aliquid patiatur. Materia hæc reuera eſt grauis & ampla, ſic vt ea fuſius ex-

plicanda, me oporteret eſſe longiorem. Sed hæc interim, ex quibus reliqua poſſunt comprehendi, dicta ſufficiant. Illud autem potiſsimum conſiderare Principem par fuerit, vt vnus aliquis conſiliariorum, concilijs alijs nec ſe ipſe ingerat, neq; ab alijs miſceatur. Exempli cauſa: Conſiliarius qui erit ærarij, omninò ad reliqua alia concilia ſex non admittetur: & quod de vno concilio, hoc & de alijs dictum volo, prorſus, vt liceat niſi vnius concilij agere res conſiliario nemini. Alioquin plura concilia in vnum redigerentur, & nihil eis aliud quàm nomen vanum & otioſum reſtaret, & ipſe deniq; infinitis difficultatibus & periculis, de quibus alio loco mentionem fecimus, exponeretur Principatus; vnde maiora quotidie & grauiora damna exoriri oporteret, quibus commemorandis, nolo eſſe prolixus. Conſequens proinde eſt, vt ordinandis his ſeptem ritè concilijs, à primo ad extremum conſiderentur, omnia minutatim, in ſuis partibus, ponderibus, & circumſtantijs, de quibus in iſtius capituli exordio eſt diſceptatum. Quod vt adeò lucidius declaretur, in libros ſeptem diuidi illud oportebit, & vnus quiſque liber declarationem concilij vnius continebit, in quem etiam adiumenta pro ſe vniuſcuiuſq; conſiliarij includentur, & (vt aliquod in ijs diſcrimen fuerit) conſiliarijs ferè omnibus conuenient; diuidere autem adiumenta illa, errore non careret. Dicemus igitur partes & adiumenta boni conſiliarij generatim. Atq; hoc ipſo tandē huic libro finem imponemus, qui erit primus de Concilio & Conſiliarijs, & cum alijs ſeptem communis. Quos, quando Deo Opt. Max. fuerit viſum, eo duce & auſpice proſequemur.

DE CONSILIARIO.

Et Primum quidem, de ipſius quoad animum adiumentis.

CAPVT. II.

CONSILIARII PERSONA EST IDONEA MVNERI & effectioni vni ex ſupradictis concilijs electa. Quo magis conſiderandum eſt, in Conſiliario duas requiri potiſsimum res; vt idoneus & par functioni ſit obeundæ: altera, vt ritè legitimeque eligatur. Quod

Quod propriè quidem ipſi Principi incumbet: ſic vt eſſe & haberi idoneum, ſit conſiliarij. Prudentia verò conſiliarij eligendi, ad ipſum pertineat regem. De vna tamen & altera re ſcripturi, ab ipſo conſiliarij munere, exordium capiemus. Virtus, & præſidia viri, duabus maximè rebus ponderantur: animi, & corporis adiumentis. Verùm in altero corporis, in hoc porro capite animi præſidia intueamur. Quæ his ſequentibus partibus quindecim facilè conſtiterint. Primùm quidem, vt conſiliarius rari & excellentis ſit ingenij. Etenim rarum ingenium, principium, medium, & finis, magnarum & pluſquàm humanarum eſt actionum. Cunctæ, quæ in homine inueniuntur & inueniri poſſunt virtutes, niſi magnum habuerint ingenium, ſunt humiles, vires ſuas perdunt, & quaſi nihili æſtimantur. Experientia ipſa docet. Omnes artes, omnes magiſtros, omnes libros, omnes admonitiones, & conſilia, exiguum facere profectum in ijs, qui ingenij ſunt tardioris. Sic vt ij eorumq; ſimiles, multis admonitionibus, continuo ſtudio & ſolicitudine, diuturno item labore, parum aut nihil aſſequantur. Magnum contrà ingenium, paucis admonitionibus, minori labore, breui tempore, eò quò tendit peruenit. At breuiter; tardius ingenium, eſt inſtar alicuius campi ſterilis, qui quantumùis licèt multùm colatur, alijs non reſpondet bonitate, nec tantùm frugum, nec tam citò, neq; tam bonarũ afferre conſueuit. Itaque, vbi magnum defuerit ingenium, ibi nulla virtus poteſt eſſe ſolida, & omnibus partibus numeriſque abſoluta. Quo etiam magis hoc primum præcipuumq; eſto, quòd idoneum, quöad quidem ad animum, conſiliarium teſtificetur. Et hoc rarum magnumq; ingenium, volo, vt Princeps exploret ipſe, nec aliorum ſermoni aut teſtimonio de eo acquieſcat. Cuius cognoſcendi præſcribam adeò certas notas, vt niſi prorſus cœcutiat, tanquam ſolem in meridie deprehendat, & hoc idem ſeruabo in reliquis etiam adiumentis, eiuſdem conſiliarij exquirendis. At quod ante dixi, ipſa experientia duce, quæ in dictis factiſq; per ſe cuique fuerit, vis facile aſſequetur. Dicta namq; rarioris ingenij non ſunt in vſu & conſuetudine poſita cõmuni: & quemadmodũ animo concipit res, ab alijs magnoperè ſeparatas; ita eas eloquitur, cum magna & perilluſtri ſermonis & ratiocinationis differentia. Eſt enim certum talem verbis & ſententijs alijs vti, quã quæ cadunt in multitudinem, ſic vt diſcutiat & diſpiciat, melius & ſolidius res, pręter opinionem & expectationem permultorum. Eſt talis ſermone acutus, in reſponſis promptus, facilis ad intelligendum, in inſtruendis alijs expeditus & clarus in

facetijs iucundus, in ſerijs circumſpectus, ſcit ſe ijs, quibus cum habet aliquid negotij, accõmodare, ſiue illi boni, ſiue ſint mali, ſemper tamen ſalua ipſa virtute. Nunquam verò is auræ ſeruit populari, neque ad fauorem vulgi loquitur, neque os habet aqua repletum, non eſt vlli moleſtus, non ſtomachatur, non eſt confuſus, neq; infeſtus alicui genti aut nationi. Inter alia autem turpis ingenij argumentum eſt euidentiſsimum, de ſuo aduerſario male, & cum quadam animi perturbatione loqui, tum & de hoſtibus ſui principis, aut denique de ijs, qui alterius ſectæ ſunt, vel externi vel alienigenæ; ſiue illi Iudæi, ſiue ſint Mauritani, ſiue gentiles, ſiue Chriſtiani. Magnum quippè ingenium in omnibus tandem regionibus, ſeptem malæ viæ miliaria cernit, & malis bonos intermixtos ſemper & vbique eſſe locorum: quod bonum eſt, laudat & ſequitur: quod malum, & condemnat & auerſatur, idq; ſine nationis eius probro, in qua ſimile quid intuetur. Opera ingenij magni ſunt viua, ſunt efficacia, aſsiduè eſt occupatum, vult videre omnia, audire omnia, tangere omnia, prætermittit nihil, legit quàm plurima, confabulatur cum omni genere mortalium, ſcire auet præterita, intelligere præſentia, aſſequi futura, vel ipſa etiam coniectura. Multarum artium homo talis eſt gnarus, non vna & altera, ac ne tertia aut quarta eſt contentus; ſed appetit, ſcire, & diſcere alijs plura & ſubtiliora. Proinde plus etiam alijs ponit in qualibet re ſtudij & vigiliarum. Hic eiuſmodi in ſua iuuentute, habet aliquid ſemper viriditatis, & omnis generis profert fruges, & (quemadmodum rectè alicubi dixit Maro) inſtar fertilis eſt campi, in quo, propter nimiam vbertatem, generantur aliquando herbæ, inter bonas non omnium optimè, cùm nuſquam aliquẽ inſignẽ belli Ducem, Principem virum, aut Philoſophum alicuius nominis legamus fuiſſe, cuius præclaris virtutibus, aliqua aliquãdo vitia & vel notabilia inſperſa non fuiſſent. Cùm autẽ tale ingenium maturuerit, quòd circiter trigeſimum ipſius ætatis annum plerunque accidit, profert tandem fructus omninò ſalutares: at vt vno verbo dicam, planè èſt diuinum. Ex aduerſus homo remiſſus & debilis, piger, & diſſolutus, non niſi abdomini videtur eſſe natus, vt bibat & comedat, ludiſq; & ineptijs occupetur. Hic nihil ſcit. Nullas artes & ſecreta naturæ diſcit: magis ardua negotia non intelligit, externorum familiaritatem refugit, & aut turpiter viuit, aut ſaltem ingenij, quod minus quàm mediocre ſit ſemper notatur. Secunda nota eſt, quæ quòad animum idoneũ monſtret conſiliariũ, vt artem calleat & facultatẽ benè & appoſitè dicendi.

Quemad-

Quemadmodũ enim non vlla alia magis re, quàm intellectu & ſermone à brutis animantibus homines differunt; ſic tanto quidem alij alijs antecellunt,quãto bene dicendi adiumentis maioribus ſulciuntur. Expedit igitur conſiliarium inſtructum & exercitatum eſſe in Oratoria facultate:tantumq; adeò in hoc ſtudiorum genere ponet operæ, & induſtriæ; vt emineat præ cæteris, & vel eò admirabilis maximè videatur.Quotidie enim offerũtur occaſiones Principi, conſiliarios ſuos aut ad exteros,aut verò ad ſubiectos ablegãdi, ſiue illi Regni, ſiue Prouinciæ,ſiue vrbis alicuius nomine & ambitu continentur. Hic debebit ſuadere aut diſuadere,accuſare aut defendere,laudare aut vituperare,boni aut mali aliquid exaggerare verbis,& his ſimilia. Quæ omnia rectè,& ſciẽter,fieri neceſſe eſt, ad commoda,& principis,à quo mittitur,dignitatẽ. Quæ dum prȩſtare neſcit, periculo & vituperio,imò & exitio aliquando ſe exponit. Quo plus Reipub. quàm vlla alia re inuritur calamitatis. Quò autem dicendo erit exercitatior, eò tumultus exorientes facilius tranquillabit. Sic idem ille conſiliarius magno erit vſui ſcripto vel voce, reſponſionibus dandis, legatis vel oratoribus externis, qui negotia tractatum ad eius Principem allegantur. Hoc autẽ modo idoneum ipſa experientia duce, ſuum cognoſcet princeps conſiliarium. Primùm quidem ratione verborum, cùm acutè obſeruabit, quomodo animi profert ſenſa, in collocutione familiari. Acerſet nimirum ad ſe ipſum, & per horam vnam cum eo ſermones miſcebit,in ſequenti per duas per tres,tertia,plus vel minus. Interim recitare eum etiam faciet hiſtorias, vt videat, quo pacto protrahit & includit ductum ipſum materiæ: quomodo proponit,quo modo diuidit, quomodo proſequitur, & quo pacto tandem etiã terminat & definit,qua porrò cum venuſtate,grauitate,& proprietate verborum. Quæ etiam ipſa interdum cognoueris à conſiliarij magiſtro & præceptore, tum quantum in ijs ſtudijs poſuerit temporis,qua diligentia vſus ſit,& ſi fortè aliquid in lucẽ monumentorum edidit, illa omnino examinanda erunt diligenter. Poſtremò & in palatij ipſius penetralibus, nec quidem opinantẽ ſcribere aliquid de aliqua re curabit ipſe princeps ex tempore;vt re oculis ſubiecta, incorruptius de eo fiat iudicium, & penitius cognoſcatur. Tertium adiumentum, quod idoneum monſtret conſiliarium, multarum linguarum eſt cognitio: præcipuè autem illarum gentium,quibus imperat princeps, vel qui hoſtes,ſocijuè eius habẽtur. Exempli gratia. Sit vnus aliquis conſiliarius Regis Hiſpaniæ &c. Hunc quidem, Latinæ, Italicæ, Arabicæ, Gallicæ & Germanicæ

Maximè autem eas,quæ ad ſuos ſuique principis ſpectant maiores, & tum eius etiam hoſtiũ atq; vicinorum. Etenim,qui conſiliarius magnus fuerit hiſtoricus, & qui fructum ex hiſtorijs elicere non ignorabit; is certè perfectiſsimus poterit æſtimari. Nihil quippè in eo deſideratur: in omnibus ſui principis negotijs eſt verſatus & exercitatus, imò vſus rerum & experientia eſt ipſa. Nam hiſtoriæ non aliud ſunt, quàm congeries, ſeu congregatio quædam, variorum & diuerſorum vſuum,omnium hominum, & temporum, cuiuſcunq; tandem naturæ,profeſsionis,& conditionis fuerint. Da mihi aliquem hiſtoricum perinſignem, qui fructum ex hiſtorijs elicere ſciat: hic quidem tanta rerum in omni genere negotiorum pollebit experientia, quanta vix aliquis alter reperiatur: vt etiam illa ipſa ſit ars, in qua viginti annorum ſpatio, aliquis fuiſſet verſatus & exercitatus. Atque vt à re bellica exempla capiamus: Miles veteranus, ſiue ille ſummus belli dux, ſiue militum præfectus, ſiue alius fuerit, in fine & decurſu annorum viginti, ad minimum in quatuor prælijs verſatus eſt; in centum verò leuioribus conflictibus, in quinquaginta oppugnationibus, in duodecim aſſultubus, in quinque motubus belli, & totidem pacificationibus. Verus autem hiſtoricus habet experientiam, immenſarum pugnarum, innumerabilium conflictuum, infinitarum oppugnationum, infinitorum motuum belli, & compoſitionum pacis. Quæ eſt ergo proportio finiti ad infinitum? Adde,quòd iſte experiens annorum viginti, nouit tantùm naturam & ingenium,& rationem bellandi,vnius aut alterius,aut etiam trium vel quatuor nationum: hiſtoricus verò propemodum omnium. Huc accedit,quòd viginti annorum experiens, non potuit intellexiſſe eorum partem vel decimam, quæ munere, & nomine militiæ continentur. Nam in viginti annis non offeruntur æquè occaſiones, omnium vſu & tractatione diſcendorum. Hiſtoricus contrà omnia ſcit & intelligit: & nihil, quod legi, & in quęſtionem venire poteſt, prætermittit. Ille vt etiam viginti annis, foris & militiæ ſe exercuerit, non potuit cauſas ipſius perſpexiſſe vniuerſas, originem eius, & quomodo proceſſerit, & ad quem finem directa fuerit: ignorat ſtratagemata cuncta,euentus,difficultates: & deſpicatum, quem pati oportuit,non eſt aſſecutus: prætereũt eum vtrinq; prætenſa poſtulata, vtrinque profuſæ lachrymæ, ſimulata & diſsimulata vtrinque multa; & nunc huic nũc illi parti,in ſpecie oſtentata propenſio voluntatis: poſtremò neceſsitas ipſa, qua ad pacificationem vtrinq; eſt deuentum. Hiſtoricum horum latet prorſus nihil. Quod adeò inſtar animæ (vt ita dicam) belli ipſius eſt gerẽdi, & illud quaſi

quædam corporis particula. Quod autem de militia hoc loco affero, hoc de alijs omnibus negotijs, & ipſa etiam defenſione dixero principatus. Quæ quidẽ omnia, ſi fuſius à me explicarentur, viderer facere contra eam, quam aliâs ſum pollicitus, breuitatem. Quare, vt verbo, quod ſentio, complectar vno, vel ipſæ etiam leges nihil aliud ſunt, quàm hiſtoria, quæ continet ſententias, & opiniones antiquorum, & prudentium legislatorum, quibus vrbes, & ciuitates, ordinârunt, & ſuos ciues, iuris & iuſtitiæ æquabilitate, in tranquillitate & concordia conſeruârunt; & iam quidem demonſtrant, quo pacto nos idem quoque faciamus. Et hoc ipſo etiam modo, medicina eſt experimentorum hiſtoria, quæ antiquitus obſeruârunt Phyſici, quorum ratione noſtri medici iudicia ferunt, & curationes ſuas proſequuntur. Proinde inſtituenda Repub. gubernando Principatu, gerendo bello, tuendo imperio, amplificandis iuribus, ſequendo denique bono, & fugiendo malo, quid magis conducit quàm hiſtoria? Verùm ſimilia intelligunt paucißimi. Quo fit, vt paucißimos etiam rectè gubernantes deprehendas. Quod non aliunde venit, niſi quòd legendis non occupantur hiſtorijs. Et ſi horum legit aliquis, fructum hiſtoriarum non percipit: varietate tantum caſuum, qui ea continentur, delectatur: & non conſiderat, quo pacto domi, foriſque, in omnibus deliberationibus, & conſilijs, eos ſibi proponendo, ipſi eſſent adiumento. Non eſt hiſtoria fallendi temporis cauſa, ſed lucrandi euoluẽda gratia: vt vna die perfectè quis diſcat, quod experiundo toto ſuæ vitæ tempore vix apprehendat. Nam etiamſi trecentos complere poſſet annos, aut malè, aut tardè id quod ſequitur, aſſequeretur. Eſt hiſtoria imago vitæ relicta, ex moribus & ingenijs hominum, recordatio ingeniorum omnium, certa & infallibilis experientia actionum humanarum: conſultrix fidelis & prudens in omni deliberatione, magiſtra in tranquillitate, in bello Dux, in mari nauclerus, portus & perfugium hominum, cuiuſcunque conditionis. O quàm pulchrè hæc dicuntur, & tamen paucißimi ſimilia amplectuntur. Sit igitur Conſiliarius inſignis hiſtoricus. Atque hoc potißimum volo, vt in eo Princeps ſpectet: & experientia ipſa Duce, eo modo aſſequatur. Sciſcitetur inprimis res in hiſtorijs paſſim contentas, & inter alia diligenter ab eo perquirat, quoties Regna Hiſpanica (libet enim eiuſdem nationis exemplis perſtare) aliquas ſubierunt mutationes: aut item Gallicum & Anglicum Regnum, à quibus porro fuêre poſſeſſa: & quo iure, quaué iuſtitia, quã diu, & cur conuerſionem ſint paſſa, qui ex quaq; familia in ijs re-

gnauerunt:& in his,quis illuſtrior,& qui nominis minoris habebatur: eorũ quot bella quiſq; geſsit:quibus cum,& quo tempore:qua de cauſa,vnde ortus inimicitiarum : & quæ ratio aut neceſsitas pacis rurſus fuerit ineundæ. A mille quingentis annis, quot prælia confecit Hiſpania, & quot Gallia; & quanta hæc aut illa, ſecunda vel aduerſa fortuna: quibus deniq; conſilijs & artibus, his vel illis ceſsit victoria: & cur nunc ab his, nunc ab illis infeliciter eſt dimicatum. Ab hinc bis mille annis, quantæ communiones ſunt excitatæ in Hiſpanijs, Gallijs, & Romæ: & quæ ſuſcitandarum extitit cauſa: quid porro boni vel mali inde eſt ſubſecutum, & quomodo hæc omnia tandem fuerint tranquillata. Qui quidem ad has, earumq́ue interrogationum ſimiles rectè reſponderit; hunc tu hiſtoricum habeto optimum, qui pro re, & occaſione in publicis deliberationibus ſuæ lectionis fructum egregium ſortietur. Quintum adiumentum, quo aptus demonſtretur: quò ad quidem animum, conſiliarius eſt, vt benè & perfectè ſciat finem & materiam, & quomodo, quando, quatenuſq́; ſe extendunt ipſæ virtutes: nam in eo potiſsimùm peccatur: & ſi conſiliarius ipſe nititur multitudinis opinione, iſta toto cælo, quod aiunt, ſemper errabit. Etenim earum rerum ignoratione, (vt plerunq; fit) plurimi, ne dicam propemodum cuncti, hominem compoſitum meticuloſum, aſtutum proditorem, rudem & ineptum, bonum abiectum, manſuetum deſidem, & ſubtiliorum rerum non capacem, hominem via Regia & ſimpliciter ambulantem appellant: iracundum porrò candidũ, ſuperbum magnificum, furioſum fortem, prodigum liberalem, auarum prouidum, ſanctum ſuperſtitioſum, doctum curioſum, & omnibus denique tàm vitijs quàm virtutibus contrarijs nominibus dandis, conſcientia hominum aut ſaltem prudentiorum abutuntur. Quod maximum ſanè eſt vitium: & ſi fortè illud conſiliario inerit, (vt ineſſe oportebit, ſi autem neſciuerit aut noluerit virtutum proprietates noſſe) manifeſtus ipſius Principis, & totius Principatus eſt interitus. Caput namque eſt conſilij, in omnibus ijs, quæ in deliberationem veniunt, diſpicere, ſi eſt, vel ſecus, contra honeſtatem, omnibus circumſtantijs conſideratis & expenſis. Mandandis muneribus publicis hoc idem ſciendum eſt, ne nigrum pro albo accipiatur. Iam & præmijs diſtribuendis, ſi hoc eodem illo deſtituatur adiumento, perpetuò hallucinabitur, & impinget. Ac vt tandem faciam finem, hoc tale in conſiliario lumen, volo, vt experientia ipſa duce, hac ratione princeps deprehendat. Primum quidem ex ipſius verbis, cùm eum ad hunc modum aut perquiret

 ſimilem,

ſimilem: quot videlicet egeat homo rebus,ad culmẽ gloriæ in hac vita conſequendum: quot & quibus rationibus vtendum illi eſt, fauore populi ſibi conciliando: quibus interdum artibus, vt fides vulgò ei habeatur: quid denique moueat populum ad honorem alicui deferendum: quot vijs & rationibus in fortitudinem peccatur: quot & quales res requirit iuſtitia: & multa alia generis eiuſdem, quibus iudicium expiſcabitur conſiliarij haud ſanè difficulter. Verùm & ab actionibus ipſius coniecturam capiet, quos habuerit inſtitutores ſciſcitando, quæ coluerit Gymnaſia: quibus cum vixerit & viuat: quos libros legat: quid inde fructus in lucem proferat, & quibus rebus occupetur. Sextum eſt argumentũ, quod idoneum arguat conſiliarium. Vt ſit Politicus. Hoc autem eſt, vt ſit experiens in tractatione artium tam belli quàm pacis, & rerum,quæ eò ſpectant, aliarum. Etenim cùm munus,& ſeu quoddam principis vinculum, duabus maximè contineatur rebus: Gubernatione, & Defenſione populorum: & tam quidem vnum, quã alterum ad bellum pacemq́ue referatur. Quanquam gubernatio magis ſit pacis; armorum verò defenſio illis non intellectis, vix factu eſt credibile, boni aliquid conſiliario poſſe præſtare. Quocirca expediet conſiliarium noſſe Rempub. hoc eſt,cœtum & congregationẽ hominũ vniuerſam,vita communi ſociatam,compoſitã (vt ita loquar) ex corpore & anima.Corporis nomine habitationes continentur. Quo loco cęlum potiſsimum ſpectatur, ſi eſt calidum, frigidum,aut temperatum: ſitus ſi eſt in continenti,ſi eſt mari proximus, ſi aliquod flumen,aut ſtagnum habet, ſi eſt decliuis, aut verò ſublimis, ſi ſiccus aut lutoſus, ſi fertilis aut ſterilis, ſi in vicinia, aut ab hoſtibus remotus, quibus deniq; ventis vt plerunque fit expoſitus. Nam harum rerum reſpectu & ratione habita, extruenda vel ſecus ſunt ædificia, & plateæ ſiue arctiores ſiue ampliores erigendæ: videndumq́ue,num vni apertæ vento, & recluſæ ab alio: num altæ vel humiles habitationes: & omnia quidem ad vſum vtilitatemq́ue publicam ſunt dirigenda, dando ijs magis conuenientem formam, quæ videbitur expedire, ſiue illa rotunda, ſiue triangularis fuerit, ſiue etiam quadrata, aut multorum punctuum, prout ipſę res,eorumq; circumſtantiæ, magis requirent. Quarum rerum, quoniam non exacta eſt intelligentia, ideo multa ædificia caſu fieri cernimus, & loca infirma aut malè diſpartita, aut inepta reperiri quàm plurima, quæ indies tandem minus redduntur populata. At vidi ego ipſe in multis publicis ædificijs impendiſſe viginti aut triginta aureorum numorum millia non neminem.

Quam

Quam circumacto anno apparuit pecuniam peſsimè fuiſſe collatam, propter non obſeruatas ſuperiùs dictas circumſtantias. Quæ procul dubiò non eſſent, ſi conſiliarij eius partis Reipub. quam appello corpus, maiorem vſum & experientiam, ſibi adiumento compararent. Anima verò eſt gubernatio, quæ primùm in ſua forma ſpectatur; ſi videlicet in vnius adminiſtratione eſt poſita, quem Regem appellamus. Ego interim voco Principem, qualis eſt in Hiſpania, Luſitania, & Regno Caſtellæ: aut ſi eſt nobilium tantùm gubernatio, quemadmodũ eſt Venetijs, & antiquitus Spartæ ſpectabatur: aut ſi eſt populi, vt noſtris temporibus ſunt Heluetiorum vrbes confœderatæ: vel ſi Regis & nobilium eſt adminiſtratio, quale eſt Regnũ Daniæ, & aliquando fuit Roma in ſuis Regibus vſq; ad Tarquinium: aut ſi Regis & populi, quale fuit olim diu Regnũ Perſarũ: aut ſi deniq; Nobiliũ & plebeiorũ, qualis fuit Romę exactis Regibus, ſtatus; aut Athenis & apud Lacedęmonios, vel noſtra ętate apud Senẽſes, & Florentinos, & quędã Reſpub. alię, quę in hunc diem manẽt in Italia: aut ſi eſt gubernatio penes Regẽ, Nobiles, & plebeios, quale eſt imperiũ Germanicũ, Regnũ Polonię, & Regnum Arragoniæ, in Hiſpanijs. Eſt & illud conſiliarium neceſſe ſcire, quomodo acquiritur, creſcit, augetur, & perditur principatus: quibus periculis eſt obnoxius: quomodo ijs poſsit, & debeat occurri, ne capiat detrimentum: quomodo & quibus eſt vinciendus legibus: qualibus eget magiſtratibus, vt rectè & ſcienter gubernetur. Conſiliarius autem qui hæc ignorat, factu eſt incredibile; vt diſquirat & inueniat remedia omnibus & ſingulis rebus, difficultatibuſq; Principatus. Neſciet deniq; opportuna ſuo principi conſilia ſuggerere: quo pacto, cum hoc amico & ſocio illo viuendum illi eſt, quo pacto occurrendum hoſti: & quomodo ab vno aliquid capiat commodi, effugiat ab altero damni, & alia his ſimilia infinita. In altera parte politicæ expediet bellica, & militaria cuncta habere eum explorata. Vt nimirum intelligat, quibus præſidijs inſtructum eſſe oporteat militem: quibus Centurionem, quibus Ducem, quibus armis debent indui: quomodo colligendæ ſunt copiæ, quomodo ductandæ, quomodo metanda caſtra, quomodo confligendũ, quomodo canendum receptui, aut verò hoſtis fugiens perſequendus. Et in his omnibus, à recta via & tramite, quo pacto etiam aliquando aberratur. Nam alio modo neſcio, quid daturus conſilij ſit ipſe conſiliarius: & hunc neceſſariò magnum politicum eſſe oportet. Quo nomine, num idoneus ſit, ipſa Duce experientia, hoc modo Princeps in eo

 per-

perſpiciet: interrogabit ipſum,nunc de hac,nunc verò de illa re ad gubernationem pertinente: num præſtet, in ſtertili an fertili ſolo ædificare: quibus porrò ventis in habitatione eſt obſiſtendum: quot modis amittitur Principatus: quot vijs negotium inficitur gubernandi: quomodo populi oriuntur ſeditiones, & quot modis viciſsim opprimuntur: in quo conſiſtunt principis vires, ſi in diuitijs, vel virtute militum: quot modis cum colore & prætextu aliquo contra eum arma capias, qui adeò nullam magnam cauſam hoſtilitatis præbuiſſet: quid poſtremò, præſtetné expectare aduentantem domi, an in hoſtico aggredi hoſtem: quot res expediat conſiderâſſe prius, quàm ad arma, & bellum apertum veniatur: quot demũ exorto bello, quot antè & confecto prælio, ſiue vincas ſiue uincare. Ex his, & alijs, ad interrogata conſiliarij reſponſionibus, quàm bonus politicus ſit, & haberi poſsit, coniectura demum capietur. Septimum verò adiumentum, quod eum aptum, quóàd animum declaret, illud habeto: ſi nimirum multorum populorum viderit mores, & vrbes, maximè principis ſui, atque eius hoſtium, aut etiam ſociorum, aut qui omninò principi ſunt viciniores. Et quidẽ curioſa & prudens debebit eſſe iſta peregrinatio, non ignaua aut iners, qualis ocioſorum & vagabundorum eſſe conſueuit: qui non ſecus, ac in nũdinis, paſcentes tantùm oculos, diuagantur. Peregrinatio, quæ propriè ad conſiliarium ſpectat, eiuſmodi eſt; vt omnia, quæ ad bellum pacemué pertinent, exactè exploret: ordinarios & extraordinarios prouentus ſciat: amorem & erga principem, ſubiectorũ reuerentiam, omnia deniq; tam bona quàm mala, munitiones fortes, hominũ mores & ingenia, & id genus alia penitus hábeat explorata. Eo quippè prudentia comparatur, & homo locupletatus & conſideratus domum ſuam redit, multumque conquirit ſuppellectilis pro conſilio dando, & principis ſui augendo imperio, omni loco, tempore & occaſione. Secus verò qui facit, tempus inutiliter terit, facultates dilapidat, corpus affligit, & vitam ſuam mille exponit periculis, ſine ſpe profectus alicuius. Narratũ mihi eſt aliquando de Principe Neapoleos quodã, homine alioqui conſiderato, quid cuidã nepoti reſponderit ſuo, qui poteſtatem ſibi ab eo fieri, excurrere, & exteros videre poſſet, poſtulauerat. Primum quidem, vt Romam proficiſceretur, dixit; demum tandem rediret: atque ſi ita videretur, denuo iter ingrederetur. Paruit, & fecit ita adoleſcens: & cùm princeps ipſius tarditatem animaduertiſſet, cuius gratia exiguos profectus feciſſe videbatur, ad eum modum illum eſt allocutus: Fili mi, tu vidiſti, inquit, prata, planiciem,

ciem,montes,colles,valles, agros conſutos, vaſtos,& inanes,ſyluas, pinnas, fontes,riuulos, arbores, pagos, villas, vrbes,quadrupedes, viros,& mulieres.Non eſt amplius,quod in mundo ſpectes: proinde,quieſce, & domi tuæ te contineto. Egregiè verò hic tantus & dixit & ſenſit vir:hoc eiuſcemodi caſu, & nobis,quaſi quandam peregrinandi regulam præſcripſit: & tacito quodam modo abuſum communem reprehendit. Conſiliarius interim poſteaquàm vt par eſt peregrinatus fuerit, accuratè & ſcienter extra regna, hæc & illa perluſtrando, & omnia cum ſuo comparando,hunc referet fructũ, quòd omnia mala & bona, quæ domi ſunt ſuæ, faciliùs aſſequetur: & vſum atq; intelligentiã meliorum tandem ſibi comparabit: fugiet verò contraria: & moris corrigendi auctor erit deprauati,& introducendi probatioris. Iam neq; expers erit humanè & ſcienter excipiendorum hoſpitum, amicorum & inimicorum, aut qui neutrarum ſunt partium: melius intelliget conditiones: & quemadmodum negotia poſcent, ſciet ſe accommodare verbis,ſcripto, & factis,ad ea,quæ tam illorum,quàm ipſius temporis, & principis neceſsitas poſtulabit. Non deniq; opportunitates & difficultates temporum & regionum ipſum effugient, falſis narrationibus non ducet concilium, aut ſaltem alieno decerpendo pilo, non admodum ſe exornabit. Tale lumen ſiue præſidium animi,experientia Duce,princeps in conſiliario ſic inueſtigabit. Nempè quęret ex eo, quot milliaribus in longitudinem conſtat Gallia, quot verò in latitudinem, quot in circuitu: quas munitiones habet firmiores: à qua parte eſt facilior aditu: quot flumina habet, quæ vado tranſiri nequeant: qua virtute excellunt magis Galli, & quo vitio magis laborant: quibus rebus maximè tenentur & capiuntur: quod inter Gallicam & Hiſpanicã nobilitatẽ eſt diſcrimẽ,quę differentia inter noſtrã & illorum ædificandi rationem: quis horũ regum magis imperat abſolutè: qua via ſuo Regi reſiſtit populus, & non pro libito,agere ſemꝑ ipſum permittit: quot rebus noſter à ſuo vaſallus differt: quomodo ſuum exercitum colligit: quomodo inſtruit & exercitat: quomodo in expeditione prouidet bellica, ne coloni opprimantur. Iam verò,quod de vno populo,hoc de reliquis omnibus,hunc eundem interrogatum volo conſiliarium: & hoc quod de Gallijs & Hiſpanijs poſui exemplum, pro ſe quiſque principum transferet ad exempla alia, ſuo principatui magis accommodata. Sicuti faciet & in reliquis omnibꝰ,quę toto hoc operę cõtinentur. Sufficiat tantùm dixiſſe,hanc eſſe certã & veram regulam, profectus peregrinãtium cognoſcendi. Quamquam vel in familiari con-

ri conuictu & confabulatione, multa deprehendas ſimilia, demptis etiam interrogationibus, vt videlicet, ſi ſtatim aliena vituperat, ſua verò laudat. Animi enim id eſt argumentum impotentiæ, & talem aut inertem, aut diſſolutum, aut fatuum eſſe oportet. Nam in talem hominem, non rerum cadit diſtinctio, non delectus, ſine quo nulla eſt prudentia; qua demum excluſa, nihil reſtat quod probari poſſe videatur. Octauum animi adiumentum eſt conſiliarij, vt exactè vires, & potentiam ſui Principis ſciat, & tam hoſtium quàm ſociorum illius aut etiam vicinorum. Nam vt medicus in humano corpore, temperamentum & virtutem, quanta ſit, naturalem, primum eſt quod conſiderat; hoc eodem modo quantæ ſint, & quo ſe extendant principis ſui vires, eiuſque hoſtium & ſociorum, ſcire conſiliarium expedit; alioquin conſilio dando vehementer à ſcopo aberrabit. Harum rerum ignoratione conſiliariorum multi, principibus ſuis fiunt belli contra eos mouendi auctores, quibus cum colere pacem multò magis præſtitiſſet. Et idem rurſus euenit, ineunda cum alijs ſocietate, cùm in perpetuis tenebris ſine vlla luce & claritate verſantur. Bonus autem conſiliarius vtramq; partem expiſcatur: tam principis ipſius, quàm eius hoſtium & ſociorum. Quibus prouentibus gaudeat, vnde eos promat: quo deniq; modo & tempore, quantũq; cõſcribi poſsũt milites: quàm diu alere, quomodo armati & exercitati ſunt, & quæ capita ſortiuntur: qui ſocij eorum ſint, quibus nitantur clientelis, quàm debilibus, aut firmis; quibus rebus in regione ſua abundant, & quibus deſtituuntur; vt hoc modo colligi & expendi vires poſsint, & potentia Principis vniuſcuiuſque. Hoc verò adiumentum ſic perſpiciet Princeps in ſuo conſiliario: de his nimirum rebus, de quibus iam dixi, diligentiùs eum examinando. Eſt hæc omninò generalis & infallibilis regula. Etenim, quicunque tandem mortalium, in dictis & factis ſuis, hoſtes ſui principis aſpernatur; ſua verò extollit, & ſuſpicit ipſum; hic nequidem conſiliarij nomine dignus eſt iudicandus. Quòd ſi in ſcientia labitur, quàm ſit idoneus, vel hoc ipſo reddit teſtatum, cùm conſiliarium prudentiſsimum eſſe, & ea quæ præ manibus ſunt, noſſe & intelligere neceſſe ſit: ſi hypocriſia facit, eſt aſſentator, & nihil ab eo expectandum boni: ſuis namq; tantùm ſeruit cupiditatibus, & ad principis loquitur placitum, non ad cõmodum, aut verò dignitatem. Nonum præſidium, quod aptum oſtendat conſiliarium, habetur. Vt non ſolùm amet, ſed etiam procuret commoda publica: ſui autem commodi & ſplendoris obliuiſcatur. Ita quidem, vt vbicunque iuuare poſsit Rempub. in eo animi

nimi ſui intendat vires, & omnem operam atque induſtriam ponat. Quanquam interim in fama, boniſque & fortunis priuatis, damni aliquid ei eſſet ſubeundum. Et hoc videlicet adiumentum eſt præcipuum, quod commendat Plato in Conſiliario, ſiue in quolibet altero Reipub: rectore, & gubernatore. Eſt enim illud certum, quod verus amor ſemper eſt ſollicitus & diligens; ſollicitudo autẽ nunquam quieſcit; omnia rimatur, omnia perueſtigat, nullius rei obliuiſcitur, & omnibus ſemper prouidet, quæ neceſſaria arbitratur. Quocirca amor, primum & præcipuum Conſiliarij eſt adiumentum, inter alia vniuerſa. Qui, ſi verus fuerit, procurabit bonũ publicum quàm priuatum magis, quippè omnem ſuam ſpem, omne emolumentum, omnem honorem, in publicis ponit commodis & ornamentis. Quibus, ſi quid ornamenti afferatur, neceſſe erit & priuatas res tandem perire: & ideo & ipſum ſe, & bona ſua, deſiderant potius pati aliquid, quàm rem publicam venire in diſcrimen. Interim autem dum his rebus occupatur, parua creſcunt, parta conſeruantur, & viuitur ſine aliquo incommodo aut difficultate, & ſecus contraria experimur. Quæ ipſa patent ex omnibus mundi hiſtorijs: & nullum imperium in hunc vſq; diem auxit magnoperè vires, aut in auctis ſe conſeruauit, quàm hominibus hoc nono de quo tractamus adiumento, prędítis & exornatis. Ex aduerſus illa ipſa die, qua ab hominibus contrariarum partium & artium gubernari ſunt cæpta, continuò vſq; ad extremam perrexerũt ſemper ruinam. Quo loco exempla duo reperio. Quibus citandis, vt contrarium agere videar, quàm ſæpius profeſſus & pollicitus ſum, breuitati; tamen cùm rara & doctrinæ ſint plena, merebor fortaſsè excuſationem, præſertim cùm magnorum Principum exemplis citandis magni errores rarò committantur. Callicratides bello Peloponeſiaco, Lacedæmoniorum Dux, cùm claſſem ſuam, ſi tantum Arginuſis diſceſsiſſet, ſeruare potuiſſet, facere id noluit, affirmans; quòd Lacedęmonij amiſſa claſſe aliam parare poſſent, ſe diſcedentem ignominia liberare non poſſent. Vnde cùm poſtea initum eſſet prælium, fuſus eſt turpiter, & ipſa claſsis demerſa, & Lacedęmonij memorabilem cladem perpeſsi. Cui omnia ex oppoſito, Q. egit Fabius, Dux Romanus, & patiẽter iniurias ſui proprij exercitus ſuorumq; æmulorum perferendo, qui eum appellabant tardum, & habebãt deſperatum; ita poſteà Hannibalẽ fatigauit, & redegit in nihilum; vt fuerit haud dubiè auctor & conſeruator patriæ libertatis, interitus verò cauſa Carthaginenſis. Vnde Magnus ille Poëta de ipſo canit Ennius: Vnus nobis homo reſtituit rem & reliqua.

Callicratides ne ſemel quidem referre pedem voluit, ne vllam vel minimam iacturam exiſtimationis ſuæ pateretur. Fabius ſe recepit, & dedit fugam ſæpius, nihil reſpectans hac in parte exiſtimationem. Quo ipſo magnoperè iuuit Rempub. Callicratides voluit potius cum periculo conſerere manus, quàm famam ſuam adducere in diſcrimen. Fabius potius cùm infamia fugere habuit (loquor iuxta opiniones inſcientium) quàm committere rem prælio cum omnium exitio. Callicratides ſubiit aleam pugnæ, victus eſt, nocuitque per id patriæ, imò & honori atque famæ ſuæ, nomen in morte temerarij relinquendo. Fabius ſemper prælium vitauit, & ideo patriam conſeruauit.

Quo pòſt modum tantùm laudis meruit, vt Maximi etiam appellationem ſortiretur. Quapropter, quod in magnis rebus & deliberationibus volo ſeruatum; hoc idem in minoribus, aut verò in mediocribus. Conſiliarij autem diſcant, quæ & qualia Principi ſuo conſilia ſuggerere in omnibus publicis negotijs debeant. Et Principes viciſsim obſeruēt diligenter, num hoc adiumentum nonum eorum habeant Conſiliarij. Quod quidem cognoſcent hac ipſa ratione. Fingant ſe petere ab ipſis conſilium, in rebus, quæ bono publico prorſus fuerint contrariæ, cauſati quòd quanquam re ipſa eſſent eiuſcemodi, nihilominus tamen expedire principi, vt interim perfruantur. Verbigratia: violare leges veteres, maxima ciuium priuilegia, imponere grauia tributa populis, & his ſimilia. Et mox ex ipſius conſiliarij reſponſionibus, quo animo ſit in Remp. facilè cognoſcetur. Alias interim vias & rationes, quibus hæc eadem ex dictis factiſq; Conſiliarij perueſtigare liceat, prudens prætereo: partim, quòd intellectu difficiles non fuerint: partim quòd forſitan, ſed & certiſsimè, alios pungerent. Atq; ideo, qui habet aures audiendi, audiat. Regula illa certa, & ſine vlla eſt exceptione: quòd omnis auarus & hypocrita, eſt boni publici hoſtis; & adeò etiam illi ipſi, qui omnia dicunt eſſe Regis, & quòd Regi fas ſit pro libito omnia gerere, & tributa imponere quotquot ſibi placuerint: & adhuc quòd Rex nunquam poteſt à recta via aberrare. Adiumentum decimum eſt, quod idoneum facit conſiliarium; vt totū & integrum corpus curet ipſius Principatus, ne curanda parte vna, relinquat alteram. Quod eſſet inſtar medici illius, qui remedium afferendo vni membro, cauſa deſtructionis eſt aliorum. Proinde integer conſiliarius ita ſit compoſitus, vt prorſus ſe ſpoliet omnibus commodis amicitiæ, agnationibus, perſonarum acceptatione, factionibus, & alijs quibuſcunq; reſpectibus: & veſtiat ſe firma &

prudenti

prudenti bonitate, quæ nec ſcit, neque poteſt, neque vult, niſi virtuti & iuſtitiæ patrocinari. Hanc accipit pro ſuo ſanguine, pro ſua agnatione, pro ſua amicitia & neceſsitudine: hanc vnam reuereatur, & aliud præterea nihil. Ad eum modum oportebit ipſum cunctorum conſiliarium, audire omnes: & propendere animo & voluntate in vniuerſos, ſine aliquo vel minimo alicuius diſcrimine: niſi quantum ratio ſeu virtus pro ſe vniuſcuiuſq; plus vel minus poſtulabit. Eſt bonus & virtute aliquis præſtans, & quàmlibet etiam non ſit, petit iuſtam rem: & ſit quo velit tandem genere, aut ortu, inter Garamantas & Indos natus; hic verò talis eſt eiuſdem nationis, eiuſdem prouinciæ, eiuſdem ciuitatis, eiuſdem factionis, eiuſdem agnationis, eiuſdem familiæ & ſanguinis, cum ipſo conſiliario: & vt tali oportet fauere ipſi conſiliario, cum omni charitate, viribus & diligentia. Eſt alter malus homo, vel etiamſi malus non ſit; petit tamen iniquam rem, & fortaſsis, eſt propinquus amicus, aut cognatus ipſius conſiliarij; hic verò nec eſt nationis, neque eſt prouinciæ, neq; amicorum, neq; cognationis ipſius conſiliarij: atque ideo non ſolùm non debet conſiliarius patrocinari ipſi; ſed adeò etiam eum reprehendere, atq; mulctare. Nam aliud eſt agere publicam, & aliud priuatam perſonam. Non ſunt, niſi duæ in mundo regiones. Bonorum quidem vna: Malorum altera. Omnes boni, licèt Indi, Mauri, gentiles, Chriſtiani, aut alterius ſint ſectæ; certè eiuſdem ſunt vrbis, eiuſdem familiæ, eiuſdem ſanguinis, & agnationis. Et cuncti rurſus mali in contrarium numerum ſunt & erunt referendi. Sed interim tamẽ vt obſeruetur, æqua lance ponderata prius re, amicus, agnatus, vicinus, eiuſdemq; vrbis, aut nationis, ne exterior ſit inferior. Hoc enim volunt diuinæ & humanæ leges, vt potiorem iſtorum habeamus rationem, quàm illorum, qui fortè à nobis ſunt remotiores: verùm præualente interim externo, quàm omnes propinqui & affines, primo loco habeatur. Itaq; inter multa alia, hoc etiam, de quo loquor ipſum, magnum eſt conſiliarij adiumentum. Quod experientia duce ſic Princeps cognoſcet. Primùm quidem, ſi petit aut comparat amicis ſuis peculia, aut ſocijs, aut cognatis, aut familiaribus, & id genus alijs, etiam ſi minus id meruerint, diligenter perquiret: aut ſi eorum cauſa illorum beneficiorum digniores, quo minus illa impetrâſſent, impediuit. Nam qui hæc facit, peccat in hoc decimum conſiliarij adiumentum. Idem ex ipſius animo & beneuolentia, qua in hunc, qua in alium propendet magis, exactè etiam cognoſcetur. Aut ſi aucupando fauore procerum, odium ſibi conflat nobilium: vel ſi rurſus his

ſibi adiungendis populo eſt iniurius & infeſtus. Multi ordinem & ſtatum complectuntur Eccleſiaſticum, & cum iniuria aliorum adiuuando ipſum, ſæpè in Regno cauſa ſunt ſeditionum. Tales aliquando periculo non carent conſiliarij, & deſtruũt non rarò principatum. Quo magis conſiliarius nulla ratione, qui (quod vulgò dicunt) caput eſt partium, admittendus eſt: aut qui gerit apertas cum aliquo regno, ſeu prouincia, aut vrbe, inimicitias, eius principis, cuius agere debet conſiliarium. Omnes namque homines ſumus, & talem conſcientiam habemus; vt cùm fieri poſsit, & gubernaculis rerum potiamur; non videamur prætermiſſuri, cùm aliqua æquitatis ſpecie perturbationibus animi noſtri indulgere, & armis publicis priuatam proſequi vltionem, & denique quod oppreſsi, non contra conſiliarium eorum aduerſarium, ſed contra ipſum principem, concipiunt odium; quaſi ipſe contrariarum partium caput, & promotione, eorum hoſtibus, concedendo in eos potentiam, & auctoritate ſe conſtituerit. Hinc multos principes interfectos fuiſſe proditoriè legimus, ipſius conſiliarij, aut alterius miniſtri odio, cui nimirum princeps ille tribuebat. Vndecimum præſidium, quod, quöad animum idoneum faciat conſiliariũ, eſt: vt bonus & iuſtus ſit. Nam talis cupit pro ſe quemq; quod merita ipſius exigunt ſemper referre, bonos videlicet præmia, & malos ſupplicia, & in vtroq; videt, ne peccet aliquo extremo; neuè benè meritis ea conferat præmia, quæ ſunt ſuperflua, aut rurſus exilia & modica, virtutiq; eorum minus reſpondentia. Et deniq; ne pœnas irroget eas, quę crudeles aut admodum indulgentes videantur. Hic iſte talis homo eſt iuſtus, eſt amator belli & pacis, iuxta loci & temporis opportunitatem, & homo iuſtus & fidelis, quod concilij ipſius eſt fundamentum. Talem ergo videmus vbique amari, cuiuſcunq; tandem conditionis, ſexus, ætatis, gentis & nationis fuerit; & is communiter ab omnibus optimus iudicatur, vt reuera (vt plerunq; fit) eſt perfectus & abſolutus. Huic ſecurè bona, fortunas, coniuges, liberos, vitam, honoremq; noſtrum concredimus; & vna omnium virtus eſt iuſtitia, ſine qua parum reliquæ valent; ipſa verò ſola ſe ipſam ſuſtentat. Itaq; prouidebit Princeps diligenter, vt ipſius conſiliarius re & veritate ſit iuſtus & bonus. Quod ipſum ſic in eo deprehendet. Oratio iuſti habet in ſe pondus & grauitatem, contermina eſt virtuti, & loquitur veritatem: talis præſens & abſens eſt: idem in ore quod in pectore habet: in ſuis negotijs apertus eſt: mala animi, manſuetudine & charitate reprehendit: laudat, extollit bona: totus amor, totus dilectio eſt: & nec ſpe,

neq;

neque metu ſententia dimouetur; quo minus, id quod ſentit, eloquatur: non petit, neq; quęrit aliquid amplius, quàm ipſius poſtulant opera: proſequitur beneuolentia & patrocinio bonos, admonet verò & dehortatur ab inſtituto malos; & in omni deniq; re atq; actione colit & tuetur æquitatem. Talis non eſt nec dici poteſt loquax: nihil extra propoſitum loquitur: non eſt mendax: non loquitur contra conſcientiam: non aliud præſens, aliud abſens profitetur: hypocrita non eſt, nec duplici corde, nec ſuſurro. Nam pręter, quòd non niſi in homines vilis & anguſti animi cadit ſuſurratio, eſt certum infidelitatis argumentũ, cùm ſuſurro in hanc vſq; diem nunquam fidelis ſit repertus. Idem non aliorum mores aut vitia abſentium reprehendit, cùm id coràm facere poſsit; nec vnquam quod ipſe non vidiſſet, aut manibus non palpâſſet certò teſtificatur. At breuiter nunquam talis aget aſſentatorem; ac nec audire quidem aſſentatores poterit, aut maledicos, aut ſuſurrones. Opera iuſti facilia ſunt cognitu: in pace & tranquillitate viuit: ſuo contentus eſt, laborioſo genere vitæ ſibi ſuiſq; peculij aliquid parare ſtudet: domum habet benè moratam: familiares modeſtos: viuit in luce hominum: æs diſſoluit alienum: rixas & litium refugit controuerſias. Non poteſt verò vlla ratione eſſe iuſtus, qui contentiones quærit, iurgia, pugnas, & partium inter ſe diſsidia: non poteſt eſſe iuſtus, qui ſuo non eſt contentus; ſed quærit vias & occaſiones per fas & nefas tam bonis quàm malis artibus diteſcendi; & vt tam ipſe quàm ſui potentia augeantur. Non poteſt eſſe iuſtus, qui die nocteq; non inuigilat; vt potiùs virtute ipſa duce & adminiſtra honoretur, & locupletetur. Non poteſt eſſe iuſtus, qui cùm propter virtutem honoratus eſſe poſsit, negligit teſtimonium & mercedem virtutis. Nam hoc modo, & ſibi & ſuis eſt iniurius; languidam reddit virtutem, & nocet admodum Reipub. Hoc nimirum congruit legi Diuinæ, & præceptis omnium Philoſophorum, ne admittatur illa turpis impoſtura, hominum quorundam ſtultorũ, qui ſub ſpecie cuiuſdam humilitatis, id de quo ego admoneo, vocant ambitionem. Etenim propriè illorum dicitur ambitio, qui vt inepti, & nulla virtute ſint freti, vnico tantùm fauore, aut patronorum, aut malis artibus innixi, fidenter petunt præ dignioribus ſe conditionem meliorem. Qui autem ſua virtute, ſcientia, ſudore, vult honorari, & opibus augeri; hic eſt iuſtus, eſt magnanimus, eſt generoſus: & ſi fortè non petit debitum virtutis ſuæ teſtimonium; tum eſt iniuſtus, eſt vilis, & puſillanimus. Ad propoſitum autem vt redeam, erit aliquis, qui malè moratam ſuam habuerit

Ambitio

domum, pueros & familiares diſſolutos & proteruos, qui viuit ſudoribus alienis, qui debita contrahit, qui delectatur litibus & tumultibus, qui interfector crudelis, & ingratus exiſtit; hic quidem iuſtus dici vel haberi nullo pacto poteſt.

Duodecimum adiumentum conſiliarij eſt, vt ſit largus & liberalis. Namq; populus largitione maximè delectatur, & hanc vnam amat & veneratur: auarum contrà auerſantur vniuerſi. Qui vt cupiditatibus ſatisfaciat ſuis, omnia habet venalia: nihil ſine aliqua commodi ſpe loquitur: & à quo aliquid aliquando ſperet, admittit ad ſe neminem; & ita ſuas apertas tenet cuilibet proditioni, modò fiant, ſe tantùm ſaluo. Qui dum in concilio eſt, alienorum bonorum, iurenè an iniuſtitia, non curat expilandorum, præſtat ſe auctorem; vt tantùm partem aliquam eorum ipſe etiam ſortiatur. Vnde grauiſsima & periculoſiſsima quæq; in Principatu oriuntur. Decoctor verò & prodigus, ſenſim abſumit ſemetipſum; & poſteà decem millibus errorum eſt obnoxius: & inde ſplendor & exiſtimatio eius imminuuntur, & hoc in maiores adhuc labyrintos. Expedit igitur, vt conſiliarius ſit largus & liberalis, & vt media via inter hæc duo inſiſtat extrema. Quod quidem conſiliarij adiumentum, ſic princeps aſſequetur liberalis. Pauperum, virginum, & viduarum iuuat connubia: egentioribus ſubuenit: captos redimit: honeſtorum ſuorum amicorum æs alienum diſſoluit, & viris ingenio & intelligentia rerũ prę̃ſtãtibus omni ratione auxiliatur. Quod ipſum magnum argumentum in Rempub. ipſius erit voluntatis. Prodigus porrò in immoderatis & plurimis epulis cognoſcitur præbendis & ſubminiſtrandis, in ſuperbo & luxurioſo veſtitu, in haſtiludijs & choreis, in venationibus, in hiſtrionibus alendis, & adoleſcentibus ſine aliqua neceſsitate, & in rebus alijs generis eiuſdem, in quibus nec modus neque obſeruatur tempus, neq; ipſum diſcrimen. Auarus verò vel eo agnoſcitur ipſo, quòd ſordide viuit, & tàm in veſtitu quàm domi ſuæ, plena ſunt omnia mendacitatis. Qui deniq; magis ipſum ſe, quàm principẽ reſpicit ſuum; & omnia omnium actionum ſuarum refert ad priuatum emolumentum. Iam verò & petax perpetuò eſt; & nihil ferè aliud agit, quàm ſupplices libellos perpetuò porrigit, & vrget ſua & ſuorum. In quo magnũ committit errorem; cùm is, qui conſiliarium agit Principis, obliuiſci quaſi deberet ſui; dirigere autẽ omnia ad commoda ſui principis, & nominis immortalitatem. E contrario autem, vt concilium ſuum bonum, candidum, & prouidum, princeps retineat, viciſsim in eo omnem curam & ſolicitudinem ſuam ponat; vt conſiliarios

quam

quàm maximè honoratos, & opibus dignitateque efficiat auctos, cùm credibile ſit, omnes & ſingulos, principe ſuo iuuando laboraturos, à quo diuitias, amplitudinem, ſalutem denique ſuam pendere intuentur. Tredecimum conſiliarij adiumentum eſt, vt beneficus ſit: hoc autem eſt amicus benefaciendi. Quam virtutem Latini dixerunt beneficentiam: & non refertur, neque conſiſtit in prædiorũ aut pecuniæ donatione, ſicut ipſa liberalitas; ſed in adiuuandà Repub. & vtilitate communi, & eiuſdem membrorum admonendo, laudando, vituperando, reprehendendo, conſolando, vires & robur adaugendo, prouidendo, fauore, & auctoritate proſequendo, nõ modò eos qui id poſtulent, ſed qui adeò etiam videantur meruiſſe, etiamſi nihil petant omninò. Itaque homo beneficus, videns vias regias, fontes, flumina, pontes, & alias res publicas aut extruendas, aut meliores faciendas, ponit in eo omnem ſuam operã apud Principem, & omnes ſuos miniſtros vt efficiantur alia: quę ſunt malefacta, vt diruãtur aut reficiantur & efficiãtur. Hic porrigit manũ lapſis, erectos facit ire, euntes currere, currentes gradum ſiſtere in lætitia & animi tranquillitate. Hic in aula principis inanimat ſemper aliquid agentes præclarè, facit eos cognoſci, in principis deducit notitiam, & aliquid pro ipſis impetrat ſtipendij, aut mercedis, denique omnes omni adiuuat ratione, qui laborioſo genere vitæ ad decus & gloriam ſolent contendere. Et rurſus eos deijcit, qui malis artibus, ad opes, dignitateſque connituntur. Idem ille malis iudicibus obſtat, & operam bonis legibus promulgandis nauat: quas eaſdem vult ſtrictiſsimè obſeruari. Poſtremò, qui habet illam virtutem eſt patronus iuſticiæ: eſt defenſor populi, eſt magiſter nobilitatis & nauclerus conſilij, eſt pater patriæ, eſt honos Principis, & quaſi alter in terra Deus. Nam damnum facere pro ſe quiſq; faciliùs poteſt. Tali verò eminere virtute, inſtar eſt diuinitatis. Quocirca, vt dicendi finem faciam, conſiliarius hanc virtutem debet maximè profiteri, & re ipſa exercere. Quę quomodo cognoſci à principe in ipſo debeat, ex ijs, quæ de beneficentia ſunt allata, non admodum difficilis res eſt intellectu. Quatuordecimum eſt adiumentum, quod aptum oſtendat conſiliarium, eſt illud, vt manſuetus & affabilis ſit; nam hic aditum magnis æquè & paruis, pauperibus & diuitibus ad ſe præſtant: omnes læta excipit fronte, audit omnium poſtulata attentè, reſpondet beneuolè, promiſsis ſtat cum grauitate, negat ſine moroſitate, reprehendit abſque iniuria, expedit abſque ſuperbia: ita nimirum, qui aliquid præmij aut beneficij à principe ſortiuntur, rem verbis

amplifi-

amplificant, & millies magis, quàm per ſe eſt ipſa, laudibus in cælũ efferunt. Qui verò id quod petiuit, non obtinuit, ſaltem in ipſius conſiliarij manſuetudine acquieſcit, & aliqua ex parte læto eius aſpectu, ſuauibus reſponſionibus, eius candido pectore eſt contentus. Quæ ipſę res ad eum modum ſunt comparatæ, vt generoſi animi magis aliquando ijs, quàm vel ipſis opibus & diuitijs capiantur. Sic legimus & audimus quotidie multos inductos fuiſſe, vt bona, & facultates, vitam deniq; perderẽt ipſam, indignatione quadam potiùs, quàm vel iniurijs infinitis. Expedit igitur, vt conſiliarius valuas ſuas apertas fieri cunctis patiatur, & non moueatur auditionibus: nemini etiam deſperationis præbeat cauſam, ſi id, quod aliquis ab eo petit, pręſtare nõ poteſt, excuſet id cum quadam affabilitate, quæ ipſi vel inprimis debet eſſe commendata. Hoc adiumentum ſic princeps cognoſcet in ſuo conſiliario. Aſtabilis homo, eſt iucundus, ſtatim colligit ſe, & non eſt præproperans, circumſpectè incedit, eleganter veſtitur. Amicus eſt familiarium conuentuũ, & collocutionum, partium non tenetur ſtudio, cum omnibus omnium generum tractat hominibus, facit dicto factouè iniuriam nemini, prius rumpet caput alicui, quàm vt aliquid iniurium ei loquatur. Eſt amicus acutè & quadam cum venuſtate dictorum, amat honeſtam libertatem, abhorret verò ab omni genere hypocriſiæ, & ſimulationis. Homo interim præceps & iracundus, nulla ratione poteſt eſſe affabilis. Moroſum & Melancolicum ſe oſtendit: omnia illi moleſta ſunt: non admittit ad ſe petentes facilè: audit & loquitur pauciſsima, & malo tandem fine terminat cuncta: patientiſsimum etiam quemque fatigat & offendit, & omnia ab eo peſſum eunt negotia: inimicitiarum inter ſuum principem & ſubiectos, eſt ceu quædam ſeges, & materia perpetua. In quem eundẽ errorem ſeu vicium incurrit arrogans & ſuperbus, qui omnes ad conſiliarij munus prorſus inutiles habentur. Quintumdecimum & vltimum, quod idoneum teſtatum faciat conſiliarium, eſt adiumentum, vt ſit fortis, & iſta quidem non eſt corporis ipſius fortitudo, propter quam nonnulli heroes appellantur, quaſi plus quàm ipſi homines. Nam hæc corporalis etiam inter baiulos, vel corpulones reperitur; qui vitam ſuam pro quatuor regalibus argenteis venalem non inuiti exponunt. Sed nimirum illa, de qua mihi inſtitutus eſt ſermo, non niſi in ſtudioſiſsimis eſt veritatis fortitudo, & qui manibus pedibusq; ſemper illam tuentur, nec vllum vel minimum hac in parte reſpectum retinẽt perſonarum. Qua defendenda pro nihilo ducunt ea, quæ alii maximoperè admirantur; videlicet,

delicet, habere familiaritatem cum principe, aut ſecus lætari: vel non eius patrocinio & paupertatem aut diuitias conſequi: habere dominatum vel ſubiectionem: laborem aut requiem: vitam vel mortem, & tam cum proſpera, quàm cum aduerſa fortuna collu-ctari, vnaque & altera æquè eſſe contentum. Nulla autem in aulis domibusque principum peſtis eſt capitalior, quàm quòd rariſsimus cultus, & ſtudium in hominibus eſt veritatis. Quam vt aliquando in apertum proferri neceſſe ſit, adornatur nihilominus blandiciis & lenocinio verborum; ſic vt difficillimè dignoſci queat ab ea, quæ omnium odioſiſsima nocentiſsimaque eſt falſitate. Verè & acutè quidam dixit Philoſophus: Vnam tantùm rem principibus cognitam eſſe, vt videlicet, benè equo inſideant, reliqua non admodum eſſe perſpecta. Etenim cùm neſciat aſſentari equus, ſine vllo reſpectu perſonarum æquè excutit regem, ac quemlibet alium inferiorem. Quo ipſo innuebat aſſentatorem, & quam parum principes delectarentur veritate. Quocirca conſiliarius fortis, non ſolùm vera ipſe principi loquetur, ſed amouebit etiam eos qui ipſius iudicium aſſentatione, atque mendacio adulterant. In quocunq; tandem ſtatu fortunæ, & tam bonorum oppidorum & regionum, quàm etiam coniugum & liberorum amiſsione, ipſius etiam famæ, & aliarum rerum iactura, eſt fortis & penè immobilis, non turbatur: eſt ſui ipſius & rationis dominus, & propterea poteſt ſtatim præcurrere & prouidere rebus, quæ ad ſui principis ſpectant dignitatem. Audire, loqui, reſpondere, præcipere, animare, erigere, tam principem ipſum, quàm & eius populũ poteſt ſine retardatione. Iam & illud perſpicuum eſt, quòd talis non à ratione, non à fide, non à ſui principis amouebitur amore, auro, amicitia, prece, vel precio, nec vlla vi, aut aliqua re, quæ in hac naturæ noſtræ reperitur mortalitate. Quod quidem adiumentum ſic cognoſcet princeps in conſiliario. Vir fortis cultor eſt & amator veritatis: hoſtis verò aſſentationis, non optimè omnium illi conſtat cum iocoſis, non variatur conditione, odio magno habet ſuſurrones, non ridet, liberè loquitur, non eſt ſuperſtitioſus, dicta ipſius habent pondus: peræquè principi ac cuipiam alteri ſuam aperit ſententiam, nec ſcit vel tantillum diſsimulare. Interim ab amicis hypocritarum & aſſentatorum, & qui occultant veritatem, caueant ſibi principes, caueant à conſiliario qui ſe dedit pecuniæ, non modo ſuæ libertatis, ſed & alienæ is aget venditorem: caueant à conſiliario qui bonorum coniugum, aut liberorum interitum ad lachrymas vſq; proſequitur. Lamentatur, qui ſe ipſum conficit, &

magnitudine doloris agitur aliquando in furorem. Nam eiuſmodi nō eſt fortis,ſed potius effœminatus & prorſus ineptus, qui conſilio adhibeatur. Atq; hic quidem finiunt adiumenta quindecim, quæ bonum & idoneum teſtatum faciunt conſiliarium, ſi animum eius intueamur. Qua ipſa in re diligens fiat inquiſitio, vt omninò aptus appareat is,qui aggregari concilio debeat, & interim qui adiumenta omnia quindecim habuerit aptiſsimus cenſeatur.Qui verò plus vel minus, eodem modo plus vel minus aptus omninò erit habendus. Illud autem certò certius futurum eſt, in quem ſuprà dicta adiumenta concurrent vniuerſa, illum omninò rerum intelligentia aſſequendarum fore capaciſsimum, & rurſus ab omnibus intelligendum; is haud dubio etiam ſequetur bonum, & fugiet malum, & in omnibus tam conſilijs quàm actionibus ſuis, retinebit firmitatem. Nam eundem oportebit eſſe prudentem, bonum & fortem : bonus autem non fallit, & prudens non fallitur, fortis verò peruincit omnes difficultates. Idem ille amatur à populo, propter liberalitatem, beneficentiam, affabilitatem & conceptam de eo bonam exiſtimationem. Hic habet in omnibus quæ dicit, & fidem facit: nam illis quidem nos noſtraq; credimus omnia, quos ea quæ tractant probè intelligere intuemur, & quos moderatè & iuſtè imperare non ignoramus. Hic orbis totius iudicio omni præ cæteris honore eſt digniſsimus. Nam res planè diuina & admirabilis eſt ingenium, quòd tot diuerſarum artium & ſcientiarum ſit capax. Hic harum in vita rerum contemptor eſt, & nihili ducit ea, quæ alij tantopere admirantur, & in eo felicitatem ſuam omnem reponunt. Sic vt talis, quiſcunque tandem fuerit, verè ſit nobilis & honoratus, ſit illuſtriſsimus, ſit excellentiſsimus, & ſit adeò ſereniſsimus, vt cum quibuſcunque tandem orbis terræ principibus poſsit conferri.

DE ADIVMENTIS IN Conſiliario, ratione corporis.

HOmo quiſq; pro ſe, qualis quantuſq; ſit, & quantùm adeò valeat (ac quæcunq; tandem alia res) duobus maximè experientia & coniectura perueſtigatur. Illa quidem maior certiorque eſt, atque adeò etiam magis neceſſaria;quamobrem & principem occupare debet locum. Coniectura ducis inſtar

inſtar & argumenti eſt, quæ vt vel nonnunquam fallat, ſæpius tamen elucet ipſa, & confirmatur veritate, quo etiam contemnenda, & abijcienda eſt minus: quanquam non vt peræquè certa, ſecundarium locum obtineat, & ipſa experientiam proximè comitetur. Iuxta autem hanc inſtitutionem, vt quo pacto idoneus eligendus ſit conſiliarius planum fiat. Primum quidem cognitum eſſe volo ab experientia, quæ in dictis factisq; conſiſtit vniuſcuiuſque: quæ quoniam ab animo proficiſcuntur duo, & ſine eo nec poſſunt, nec debent deprehendi; propterea hæc ipſius animi appellaui adiumenta, quæ quindecim his præſidijs vt apparet continentur. Sequitur iam porrò coniectura, quæ per quædam externa idoneum conſiliarium reddit teſtatum, quæ eſt pars altera noſtri de conſiliario inſtituti ſermonis, in quo ipſo multum eſſe me, aut oratione non expedit diuagari. Quantum videlicet ipſius adiumenta valeant corporis, & vnde, & quomodo oriantur, & alias, quæ vltro citroque moueri poſſunt diſceptationes, ſilentio prætereo: ſufficietque ſcire, quod, quomodo prata, ſi ſunt vel ſecus fertilia, equum bonum vel malum cognoſcas: ſic eſſe & notas quasdam hominibus ingenitas, & in ipſorum apparere corporibus, quæ plus vel minus idoneos, ſi vel adeò animum ipſum ſpectes, teſtificantur conſiliarios. Qua de re verbis non vtemur pluribus, ſed ad ipſas notas, ſeu adiumenta corporis in conſiliario demonſtranda veniemus.

Primum adiumentum corporis, quod idoneum monſtrat eſſe conſiliarium, eſt, vt non minus quàm triginta annos habeat, & non excedat ſexaginta: nam intra triginta annos intellectus non vſquequaque eſt tranquillus: experientia verò eſt modica, arrogantia nimia, ardor grauis, cogitationes elatæ, infirmitas naturæ multiplex, neq; eam, quam par eſt retinere licet grauitatẽ, cui nec populus ſatis fidit, neq; ſine murmuratione eã proſequi permittit. Cum autem ætatis annum ſexageſimum fuerit prætervectus, amittit memoriam, vacillat intellectus ipſius, experientiam in obſtinationem vertit, vigorẽ animi perdit, & elabi patitur ſibi occaſiones opportunas, corpora denique neceſſariò eneruantur ſenum, itinera non amplius facere poſſunt, & quaſi quædam perpetua aulæ redduntur impedimenta. Quanquam interim non inficior omnes regulas, ſuas habere exceptiones, & infra trigeſimum, atq; etiam poſt ſexageſimum ætatis annum, idoneos nonnullos huic muneri reperiri, paucos tamen illos, & tempore admodum rariore. Et ego de eo, quod magis certum & obſeruatum eſt loquor; quo magis intra triginta & ſexaginta ætatis annos, conſiliarios eligi iudico oportere,

vtpote qui (ſi fortè aliud quid non interceſſerit) totis triginta annis ſuam nauare operam poterunt Reipub. qui ſicuti inter viride & ſterile ſunt medij; ita & animum magis habent temperatum, & ſunt magis graues: pollent vſu & experientia rerum, valent memoria, præſtant viuacitate, natura ipſa eos corroborante, recto gaudent iudicio, non laborant peræquè perturbationibus animi, nituntur ratione & conſilio, imbecillitas non admodum eſt eis nocens, tuentur ſemper cum dignitate grauitatem, ire & redire non incommodè queunt, obſeruat eos populus, & fidem ipſis habet quam meritò debet. Ac poſtremò non alterius ætatis ſuos eliget princeps conſiliarios, vt ij qui infra hanc ætatem ſunt, dent literis in gymnaſijs operam, peregrinentur, exterorum mores, & vrbes videant, linguas diſcant, ſequantur militiam & aulas, & omnia illa aſſequi conentur, quæ ego in hoc ſecundo capitulo comprehendi. Qui verò ætatis ſuæ ſexageſimum ſuperuenerint annum, domum redeant, quieti ſe dent, ſuas exonerent conſcientias, & diſcant tempeſtiuè mori. Quibus princeps, quod aliquando olim Romani ſuis emeritis dabant, largiatur, vt videlicet honores, dignitates, & excellentiora priuilegia, & annuos reditus, pro vniuscuiusq; meritis atq; virtute. Secundum adiumentum, quod quoad corpus idoneum monſtret coſiliarium, quam vulgò appellant complexio eſt; nam certa quædam temperamenta habentur, quæ natura aptos quoſdam & illuſtres faciunt: & ex aduerſus ineptos & obſcuros alios, qui vt etiam diu noctuque in eo quod illis ingenitum eſt, emendando perpetuò elaborent, vix proficiunt aliquid aliquando. Illi verò priores exigua arte & diligentia nixi, quod volunt aſſequuntur: & in horas redduntur aptiores. Ac proinde bonum conſiliarium ſanguineum aut colericum, neque alterius complexionis arbitror eſſe oportere. Nam vt plerumque fit, iſtius & non alterius commixtionis, ſunt ingenioſi: & habent præterea memoriæ ſatis, deque rebus rectè & ſcienter verba faciunt: clarum habent iudicium, ſunt iuſti & benigni, affabiles, candidi, magnifici, benefici, & magnanimi, natura fortes, corpore agiles, & vel minimum valetudinarij. Modus tales non eſt difficilis cognoſcendi, præſertim cum principi non deſint medici, quorum vel hac in parte conſilio vtatur. Videat autem inprimis, ne conſilio ſuo phlegmaticum aut melancholicum adhibeat. Nam ad omne genus gubernationis eiusmodi ipſa natura ſunt inepti, præſertim ſi munere conſiliariorum perfungantur. Etenim melancholicus, vt eſt natura ſiccus & frigidus, terreſtris eſt, hoc eſt eiusdem quæ & terra complexionis:

xionis: itaque humi ſemper repit, & vix à terra eleuatur: eſt moroſus, triſtis, ſordidus, vanus, expers, & quaſi hoſtis illuſtrium cogitationum, malitioſus, & ceu quodam veneno vas plenum, eſt ſuperſtitioſus; ſic vt huius complexionis homines, religionem ſuis ſomnijs, & ocioſis quæſtionibus corruperint. Hic idem aliqua ex parte eſt & ſuſpitioſus: & quo magis ſe neſcit, eo minus habet intellectus: ipſa eſt inuidia, ſtatim excandeſcit, & manus temerè cõſerit, perpetuoque iurgatur, ac denique infinitis contumelijs, & iaciendis in alios maledictis eſt iniurius quàmplurimis. Quid multa? melancholici Saturno ſunt ſubiecti. Mira autem eſt res, quantopere philoſophi omnes ſaturninos auerſentur; ſic vt certũ habeatur, Apolonium Thianeum Epheſi melancholicũ quendam inueniſſe, qui ſua ſola præſentia vrbem totam corruperat, vnde poſtea peſtilentiæ lues grauiſsima eſt ſequuta. Phlegmaticus porrò eſt turpis, tardus, ſimplex, ignarus, neque vlla in eo reperitur virtus, ſed omnes ſunt minores quàm vel mediocres. Tertium adiumentum, quod conſiliarij oſtendat virtutem quöad corpus, ipſa corporis eſt habitudo, quę omnium optima, ſi mediocris fuerit ſemper habetur; nam hac in parte extrema omninò ſunt vitioſa, & adimunt, quæ eius eſt anima, conſiliario autoritatem. Proceræ namq; admodum ſtaturæ aliquem omnes aſtrologi non bene eſſe compactum teſtificantur; & ſic demum raro eſſe affirmant ſapientem: præſertim ſi fuerit debilis, & colli paulò altioris, quo etiam minus verentur parum idoneum, & prouidum ipſum appellare. Vnde cõmuni eorum ſermone tritum, natum eſt prouerbium: Subtilem & longum plerumque eſſe ſtupidum. In paruo verò non peræquè tot vitia gubernationi infeſta, quàm in longo licuit obſeruâſſe, eo duntaxat excepto, quòd parui ſoleant eſſe iracundi, arrogantes, & vulgus eos ridet, neque vnquam magnopere æſtimat & admiratur. Quæ quidem natura ingenita nullo pacto excuſari queunt, adeò vt principi neceſſarium fuerit, quöad eius fieri maximè poteſt curare, ne in conſiliario contraria bonæ reperiatur habitudo; etenim riſu publico poſtea facilè exagitatur. Cum autem nimis pingues quaſi dolium, aut ſubtilis vt congrus inſolatus, qui in quadrageſima comeditur ſpectantur, vt alia incommoda, quæ ex humore, aut pingui, aut tenui eis obueniunt, prætercam: qui quidem humor planè ad gubernationem reddit eos ineptiſsimos: quorum vitandorum cauſa, corpore & ſtatura mediocri expediet conſiliarios elegiſſe. Quartum adiumentum, quod idoneum quöad quidem corpus, monſtret conſiliarium, naturalis ingenita eſt proportio, in

qua vnum alteri membrum reſpondet, vt nec demi neq; addi poſſe aliquid videatur. Etenim, vbi in aliquo horum peccatum deprehendas; magnum argumentum eſt & animi ipſius vitioſi, & offenduntur haud dubie ſpectatores. Proportio verò in omnibus corporis partibus, eſt quidam ordo non magis mirabilis, quàm & delectabilis: cùm videlicet neque minus neq; maius eſt caput, quàm reliquum corpus requirat. Quod idem & de alijs membris ſtatuemus: ne vna manus ſit longior, contractior altera, humerus hic eleuatus, ille depreſſus, & alia generis eiusdem. Integritas quoque partium eſt perneceſſaria. Luſcum, gibboſum, aut ſine pede, manu, brachiouè naſci aliquem, monſtroſum eſt: & aut ſuperfluitas, aut defectus materiæ eſt cauſa. Et talis omnium ferè phyſicorum eſt opinio, præſertim Galeni & Hippocratis, cunctos ad eum modum generatos (niſi fortè ſucceſſu temporis aliunde id euenerit) habere infinita, quibus tam in intellectu, quàm in vita & moribus impediuntur. Et dicunt Ariſtotelem crebris illud vſurpâſſe ſermonibus: Libera me Deus à natura ſignato. Quibus de cauſis omnibus, inprimis autem ne homines eos refugiant & auerſentur, in ea prorſus ſum ſententia. Eos qui horum vitiorum aliquo laborauerint, in reliquorum conſiliariorum numerũ non eſſe aſſciſcendos. Quintum & poſtremum quöad corpus eius, qui conſiliarium agere debet, eſt adiumentum, vt pulchra & venuſta ſit facie, propterea quòd ijs, qui hoc naturæ habent beneficium, honor præ aliis defertur, & ſummopere diliguntur: & neſcio quomodo præ cæteris multum in vulgus habent authoritatis. Ideò conſiliarius mediocre & rotundum, neque cacuminis inſtar habere debet caput, faciem quidem longiorem quàm rotundam potiùs, non paruam neq; minus etiam carnoſam: frontem eleuatam, aut mediocrem, non paruam aut triſtem: oculos porrò mediocres, viuos & tranquillos, non omnium maximos, neq; etiam admodum paruos, aut turbidos, non ſine grauitate: nares longiores & delicatas, non breues, neque craſſas, neque depreſſas: labia mediocriter craſſa, non minus ſubtilia, neque etiam craſſa, neque pendentia: & ſit deniq; venuſtus ad inſinuandum ſe, hominum beneuolentiæ accommodatus. Atque hîc quidem finem adiumentorum faciam, quæ conſiliarium corporis ipſius ratione aptum declarant. Interim autem meam hanc diligentiã, quòd minuta etiam iſta de adiumentis conſiliarij adeò tractauerim, reprehenſuros eſſe quosdam non dubitabo. Verùm ego iſtis haud ita dubitanter viciſsim reſpondebo, eum qui aliquid bene tractare & diſcutere cupiat, per omnia ſermone & co-

ne & cogitatione nulla penitus prętermiſſa re diuagari oportere,& magis aliquando iſta, quæ minuta, videntur eſſe obſeruanda; cùm ſine illis, nec poſsint neque debeant vlla ratione ſtare maiora. Videmus, cùm ad domus alicuius venitur emptionem, quanta vtamur diligentia, non ſolùm fundamenta & parietes, ſed ipſa etiam ſtabula,& illa loca,quæ honeſtè dici non poſſunt,ſolertiſsimè ſcrutamur, & perueſtigamus. Quantò verò magis acutè in eum introſpicere par fuerit, qui regna & prouincias gubernabit, empturi equum pro decem,quinquaginta,centum,vel ducentis aureis,quid non faciamus? iubam, buccam, oſſa, oculos, aures, pedes, crura, pilos, formam, & id genus alia, acutè rimamur vniuerſa, iubemus vt currat, vt gradum ſiſtat, vt redeat,vt in gyrum vertatur,& vt lentò inambulet, quomodo denique vel bibit, vel comedit, inquirimus diligēter. Princeps ipſe,vt dentes equi videat,vel ſuas in eius buccam manus ingerit aliquando. At nobis quid minutam in eo cognoſcendo videatur,quem noſtris præficiamus facultatibus, cui honorem vitamq; noſtram concredamus, & qui curam gerere debeat totius noſtri principatus.

DE ELECTIONE Conſiliarij.

DVæ tantùm ſunt res (quod ſecundi capituli principio ſuperius eſt dictùm) quæ in conſiliario potiſſimum ſpectantur deligendo. Vna eſt,verè dignum & tanto muneri eſſe idoneum, quæ ipſa in præcedentibus capitibus duobus ſatis ſuperque eſt explicata,rita & prudens:de qua nunc loquar,electio eſt altera, quæ non niſi penes ipſum conſiſtit principem, vt nimirum intelligat, quo, quando, quomodo, quis egeat,& ſibi ſuiſque conſulat, conſiliario. Neque enim mihi eſt dubium, conſiliarij electionem tanti ponderis & momenti eſſe rem, pro ſe quenque principem cogitare oportere, vt ex vna quidem parte,honos,& commoda ipſius conſiſtant in eo omnia: ex altera vituperium & interitus tam eius, quàm populi conſequatur. At vt breuiter multa complectar, alijs quæ in hanc ſententiam dici poſſunt pluribus præteritis, vulgo videmus primum & præcipuum iudicium de principibus & eorum virtutibus à conſiliarijs proficiſci, qui ſi idonei & ſapientes fuerint, haud dubiè & princeps ipſe habetur ſapientiſsimus. Hic

verò vt

verò vt quales idonei ſint, intelligentia aſſequatur,eosdemque ſibi fideles & ſynceros reddat; id potiſsimum ſpectet, ne hac vna in re erret aliquando vehementius, in qua ſemel lapſus,facilè in reliquis etiam ſemper impingat. Etenim vt riuulis fontis infectis tota aqua corrumpitur; ſic conſilio deprauato regis, reliqua etiam in adminiſtratione publica defœdantur.Hinc audimus, cùm vna omnium voce ſolet laudare populus principem,tum nimirum eam inde laudem potiſsimùm exorditur, quòd præſtantes conſiliarios habet: & in his demùm,ſi quis adeò antecellit, tum ait: Hic aut ille,tali pręſtat virtute, & hoc aut illo nomine populo ſatisfacit. Iam verò mox viciſsim murmurat, & peſsimè contentus eſt, ſi defuerint; maximè autem, ſi bellum gerendum eſt,ſtatim acclamant: Deſunt nobis boni conſiliarij: hic & ille rex, tales habet ad tractationem pacis viros,& alias pactiones aut conditiones ineundas. Vniuerſus deniq; populus ſibi metuit,& vociferatur: Nos,inquit,decipiemur, & in diſcrimen rerum noſtrarum veniemus; quia nobis deeſt bonum conſilium. Non eſt igitur dubitandũ nos à recti cõſilij viribus & authoritate & omnia dependere. Quod rectè aliquando regius Propheta intellexit, cùm in bello,quod ei cum filio Abſolon interceſſerat, non alio nomine Deum Opt. Max. precabatur, quàm vt conſiliarium eius primarium excœcaſſet: nam magis ſibi ab Achitoffel, quod erat nomen conſiliarij, metuebat conſilio, quàm ab armis, bellandique vſu, & artibus omnium reliquorum. Habeat princeps conſiliarios bonos, hi vt aliquando errent, non erit cuius facilè fidem faciat.Si autem ſecus fuerit,& res vel aliquando ſuccedant benè, tribuitur caſui; & errore aut negligentia aduerſariorum,præter omnem expectationem dicitur eueniſſe. Certiſsimum igitur eſt, à concilio & conſiliarijs bonis,non ſolùm proſperum rerũ ſucceſſum,& ipſum honorem ac famã principis proficiſci,& tam quidem apud ſuos, quàm & apud exteros ipſum magni fieri, & retinere vbique autoritatem; vt videlicet ament eum ſui, & reuereantur exteri;& vna omnium voce paſsim & vbiq; prædicetur. Quare primum & præcipuum eligendo conſiliario id princeps habeat; vt meminerit & ſæpius ſeu conſideret ea, quæ hoc capitulo continentur. Secunda ſit admonitio, vt princeps etiam atque etiam cogitet tali conſiliario magis egere ſe, quàm ipſo, quem comedit, pane: & hoc ideo maximè,vt audire poſsit & admittere apud ſe veritatem. Etenim vix eſt credibile,nudam veritatem,ad aures principis, propter adulatorum multitudinem, quibus vndiquaq; ſemper circumſeptus eſt, peruenire. Audienda quippe ab vno quoq; ſine diſcri-

ſine diſcrimine, veritate, admittendæ autoritatis ſuæ periculo non caret; vt ad extremum tandem nihili & contemptui habeatur: neque expedit omninò, vt velint eius veritatis enunciandæ concedere omnibus facultatem. Sed ſuos principem habere conſiliarios neceſſe eſt ijs præſidijs, de quibus in alijs capitibus diximus, inſtructos & locupletatos; qui & veritatem intelligere ſciant, & ſuo loco & tempore velint eam proferre: & iſtorum quidem id propriè incumbet muneri; vt in omnibus, & per omnia obſeruent & loquantur veritatem. Atque hæc vnica erit via illius audiendæ, & aſſentatoriæ cognoſcendæ, & penitus explodendæ falſitatis, qua vix crediderim, meliorem aliam poſſe reperiri rationem. Tertia admonitio eſt, vt princeps, qui in multas habet partes diſpartitum imperium, eligat ex omnibus & diuerſis partibus, aut prouincijs ſibi ſubiectis, conſiliarios, non tantùm ex vna aut item altera. Cuius rei ergò facilius declarandæ, exemplo, & quidem domeſtico, regis catholici Hiſpaniarum vtemur. Inter alia plura ille dominatur Arragoniæ, Caſtiliæ, Siciliæ, Neapoleos, regnis, Mediolano, & inferiorum prouinciarum, Burgundicæ familiæ poſsidet principatum. Debet igitur habere conſiliarios, non ſolùm Arragonenſes, aut ex Caſtellæ regno oriundos; ſed etiam Siculos, Neapolitanos, Mediolanenſes, & Burgundos. Et quæ hoc loco de Hiſpaniarum rege diximus, hoc de omnibus principibus dictum eſto generatim. Expedit quippè rebus, vt hac vnica inſiſtant via, ſi populos ſuos rectè gerere, & reddere ſibi non infeſtos volunt: nam alioqui peſſum eunt vniuerſa, ægerrimeq́ue à publicis gubernaculis gentes & nationes amoueri ſe patiuntur, & quaſi in furorem aguntur, cùm ſuæ gentis vel agnationis vident in conſilio neminem: exiſtimant namque non ſine cauſa id fieri, & aut à principe haberi deſpicatui ſe, aut ſeruorum inſtar, aut deniq; indignos quibus ſe concredat, arbitrantur. Ac primum quidem ingenerat odium: alterum quærit & concupiſcit libertatem, vnde in principem coniurationes oriuntur, & externorum arma euocantur: poſtremum inflammat & obdurat corda ſubiectorum, ad quamùis proditionem in ſuum naturalem principem proſequendam. Iam & illud perſpicuum eſt, quòd illarum regionum, in quibus nati & educati ſumus, omnes omnium mores, ingenia, deſideria, virtutes, vitiaq́ue hominum, ac denique ipſas familias, ac earum merita, maculas, commoditates & difficultates, vtilia deniq; & damnoſa cuncta, rectiùs cognoſcimus, quàm externarum. Quo etiam magis, ſi ex omnibus, quæ illi ſubiacent prouincijs, rex elegerit conſiliarios, natos, inquam, & in ijs

educatos, poterit rebus commodius prouidere. Et quidem natura ipſa duce ita eſt comparatum, vt noſtros magis amemus ſemper, quàm externos & alienigenas: multa namq; nos conſociant & obligant noſtris, ſanguis, ſocietas, amicitia, obſequia, merita, vicinitates. Ac quo maximè tenentur boni, ſub ijsdem legibus eſſe natum atque educatum plurimum intereſt: earum enim rerum nulla cum externis nobis eſt communitas. conſequens ergo eſt in & extra conſilium, citius & melius, & maiori cum diligentia, domeſticorum negotia tractari, quàm externorum; qui quando conſequi aliquid nituntur, oportet eos ſudare guttas ſanguinis, ſummo labore, & (vt ita dicam) brachiorum contentione parant omnia; aut verò quod boni mercatores facere ſolent, numeratis pecunijs emunt quæ concupiſcunt. O quàm autem infelix eſt illa prouincia, quæ in principis ſui conſilio, ne vnum quidem ſuæ nationis conſiliarium intuetur. Iam verò & princeps ipſe, qui ex vna tantùm gente eligit ſibi conſiliarios, vt mihi quidem videtur maximè animi laborat impotentia, & partium ſectarumque ſe oſtendit amatorem. Etenim cùm nationi vni tribuuntur omnia, aut ſaltem maxima, neceſſariò illa tandē inſoleſcit: quod cùm aliæ indignius ferant, inflāmātur tādē inuidia, & in ipſos principes iaciunt maledicta, & deniq; perditos eos cupiunt, & varias concitant in eos ſeditiones, vnde poſtea ad bella & tumultus deuenitur. Iam & quælibet ſua vitia & virtutes habet prouincia, habet bonos & malos, doctos & indoctos, fidos & infidos: quam ad rem non multis mihi opus eſt verbis: qui poteſt me intelligat, ego quidem ſatis me ipſum intelligo. Princeps pro ſe quiſq; publica iuris ipſius ratione perſona eſt: nolit ergo contra rationem partium oſtendere ſe fautorem: eſt omnium ciuitatum ſuarum & regionum ciuis, nolit eſſe alienigena & externus: eſt pater omnium, non expedit vt vitrici loco habeatur. At breuiter, cùm conſilium principis omnes ipſius debeat regere prouincias, ex omnibus ijs conſiliarios operæpretium ad illud erit quæſiuiſſe. Quarta eſt admonitio, vt princeps eligendo conſiliario, non modò eorum numero, quos in aula ſua habet, aut aliquando eos vidit, vel de ijs audiuit, & vt vel ipſa re idonei reperiantur, ſit contentus; ſed vt adeò etiam omni via & ratione, quöad eius fieri maximè poteſt, de ijs perquirat, ſuiſque præfectis, vel prouinciarum mandet rectoribus; vt omni adhibita ſolicitudine & cura diligenter perueſtigent, qui ad hoc conſiliarij munus, plus vel minus apti videantur. Quorum trium aut quatuor nomina mitti debent: & ille ad ſe proficiſcentibus viatico non deſit, ſi vt cognoſcātur in

tur in aulam euocarentur. Vix autem percenſeri tot ac tanta commoda poſſunt, quæ ex hac vna admonitione, ſi rectè obſeruaretur, proficiſcerentur. Interim ſufficiat ſciuiſſe, inter complures aptos, quàm inter paucos facilius inueniri excellentiſsimum, & populos gaudere, magisq́ue amare principem, cùm paterna cura illum affici omniũ, & æquè procurare commoda & ornamenta omniũ deprehendunt. Iam & homines nobiles magis inuigilabunt artibus, gubernationis addiſcendis, & vt benè ſcienterq́; inter alios viuant, citra omnem infamiam ſeu reprehenſionem leuitatis. Hinc miſſa facient vitia, perſequentur virtutes, fugient ſcandala, & alia quæque turpiora; vt tantum nomen ſibi concilient, & in eum numerum referri poſsint aliquando. Hæc eadem poſtremò in ſuis prouincijs via cognoſcet princeps ſuos exactius, quales, & quanti ſint, & quid pro ſe quisque ipſorum mereatur. Atque ita pro re & occaſione, pro diuerſis periculis, negotijs, & muneribus publicis, quo loco quid promere poterit & debebit, non eum præteribit. In numero quidem ipſorum, qui apti eſſe cenſebuntur, vnus tandem aut alter reſtabit: verùm non reſtet princeps ipſe conſolari ſua affabilitate cunctos, laudando illorum mores, atq; adeò vitæ ipſius inſtitutum, in quo & perſeuerare, & curſum gloriæ continuare velint, ſpe præmiorum propoſita eos hortetur, & tandem aut in aula ſeruabit ſibi aliquos, aut publicis præficiet muneribus, aut domũ reuerti patietur. Et hac nimirum ratione pro vniuscuiusq; meritis & autoritate dicetur rectè omnes tractauiſſe, & reddet haud dubiè contentos, & ipſi conſilio optimè prouidebit. Quinta eſt admonitio, vt in eligēdo conſiliario princeps celeritate nō vtatur nimia rationi & diligentię inimica; ſed ſenſim & pedetentim ad eos, qui nominati fuerint muneri conſiliarij pręficiendos, progrediatur: & interim detur facultas omnibus omniũ vitiorum, tam ſcripto quàm voce proferendorum candidati, eiuſq́; rei commodius exequendę gratia, immunes accuſatores ſunto; ſed tamen ita, vt via obſepiatur falſitati: quod fiet, ſi talionis, quæ dicitur lex omni ſeueritate animaduerſionis ſuũ effectum ſortietur, incurrentq́; indignationem principes, qui tales fuerint. Iam & illud grauibus pœnis cauendum eſt, ne quis ea, quæ de ipſo principi referri debebunt, tam per ſe quàm per alium, vllo modo impediat. Hinc enim tam vitia, quàm virtutes candidatorum magis erunt exploratæ, & portæ calumnijs obſtruentur, & qui idonei fuerint, concilio ſubminiſtrabuntur: qui verò minus idonei erunt, ſaltem non audebunt eſſe petaces, ne cum infamia repellantur. Hoc idem aliquando in eligendis magiſtratibus obſeruabatur Romę,

tur Romæ, pœnis & præmijs in vtramque partem propoſitis, quæ executioni ſtrictiſsimè mandabantur. Quæ,quöad durauit conſuetudo, floruit ſemper Roma: vt deſita eſt obſeruari,eò tandem quò videmus res deuenit. Sexta admonitio eſt, vt attentè & alacriter tàm accuſationes, quàm commendationes omnes candidati princeps audiat; ſed interim tamen facile fidem habeat nemini, ſi infames accuſationes erunt,cogitet & veras & falſas eſſe poſſe,& quàm multi malitioſi, inuidi,ignari, animo impotentes, reperiantur. Neque verò dicat: hoc mihi dux aut epiſcopus ille, ſacerdos, doctor, pater ſanctus, aut denique hic vel ille narrauit: nam vel inter ipſas cruces, quod dicitur, diabolus eſt medius vel nonnunquam: hoc autem eſt,quòd omnes homines ſumus,& fallere atque falli poſſumus. Qua de cauſa princeps non facilè alicui credat, antequam recto iudicio & inquiſitioni ſui tribunalis id commiſerit, atque eodem etiam modo,ſi vel in fauorem candidati,multa ſortiatur teſtimonia, ne ijs quidem habeat perfacile fidem: non enim ſufficit dixiſſe talis cardinalis, talis marchio, talis miles, talis religioſus, bonus & ſanctus,hoc vel illud mihi confirmauit.Equidem nos omnes homines eſſe memini, qui aut alios circumſcribimus, aut circumſcribimur metipſi. Atque vnum illud tandem eſt certiſsimum, qui de his rebus teſtimonia dant, nunc rectè, nunc ſiniſtrè multa referre quamplurimos; & interdum partim cupiditate moueri aliqua, partim inuidentia, partim commodorum ſpe, partim etiam vanitate. Quæ vt omnia non ſubito dignoſcantur, eſt quod latent ſub quodam ſeu integumento ſtudij erga principem, & deſiderio ipſius dignitatis; & ſunt tanquam bolus quidam medicorum inaurati, in quo exterius non apparet,quæ intus recondita eſt amaritudo. Credere interim facilè, quòd experientia magiſtra, num ita ſe vel ſecus habeat poſsis ſcire, nunquam fuit ſapientis. Velim igitur principem cum S. Thoma loqui, & non niſi ea credere, quæ aut oculis cernere, aut manibus potuerit ipſe palpare. Septima admonitio eſt, vt nullo modo,non præcedente examine,conſiliarius eligatur, quòd ſi dignus vel ſecus fuerit, poſsit conſtare. Memini probè, quid ſuperioribus diebus eligendo piſtore regis Hiſpaniarum dulciario acciderit, res haud dubiè eò deducta eſt; vt is potiſſimum eligeretur, qui quibuſdam confectis ex ſacharo, ſciebat ſibi melius conciliare fautores. Iam & illud in mentem venit, quod aliquando Cardinalem Ludouicum Borbonium, cùm ex regno Galliarum ab eo poſtulans diſcedendi facultatem alloquerer, cùm ad arma vtrinq; ſpectarent res, anno à Chriſto nato ſuprà mille quingentos

gentos primo & quinquageſimo,cuidam,qui canes venaticos volebat ipſi donare memini dixiſſe: Fac, inquit, vt venandi periculum primùm ijs faciam: tum ſi mihi vſui ſecusuè fuerint,facilius iudicabo. Hoc quidem, vt rude hoc loco adduci argumentum videatur, certiſsimum tamen eſt, nec piſtores dulciarios ſine examine, neque canes ſine venandi exercitatione, poſſe ſpectari. Examen autem erit illud, vt princeps ſemel atque iterum, ſedulò inquam & accuratè perquirat, an candidatus habeat adiumenta illa, quæ ego in ſecundo & tertio capitulo annotaui, & vt eo modo, quo ego monui cuncta perueſtiget: nam qui illis adiumentis carebit, prorſus erit inutilis; qui cuncta habebit, erit haud dubiè perfectiſsimus; & qui plus vel minus, eodem modo plus vel minus idoneus erit exiſtimatus. Vt igitur hæc omnia adiumenta metiatur princeps, vnam vlnam quindecim palmarũ, hoc eſt quindecim adiumentorum animum concernentium, & quinque palmarum alteram, hoc eſt quinq; adiumentorum, quæ corpus ſpectant, adhibebit. Qui omnes, aut ſaltem habebit plures, is poſtpoſitis alijs, ad conſiliarij munus rectiſsimè eligetur; ita quidem, vt ſi vnus habuerit decem, alter verò octo aut nouem, ille qui habet decem cunctis præponatur, nec vllum ſit in hominibus diſcrimen, ſiue ille diues, ſiue pauper fuerit, ſiue paruus, ſiue magnus, ſiue ignotus, ſiue familiaris. Nam ſi potens dux, aut nobilis prædiues, aut intimus aliquis familiaris, ſimul & ſemel ambiret conſiliarij munus, cum eo qui nec principatu, neque diuitijs, neque gratia ipſius principis comparandus ijs eſſet, ſuperior duntaxat illis de quibus diximus adiumentis euaderet, citra vllam dubitationem præ cæteris eligendus, reliqui omnes eſſent repudiandi. Et quidem hoc intelligitur, de ijs, qui elucent clara aliqua & illuſtri virtute. Munera quippè publica debentur virtuti potiſsimum, & non aut beneuolentiæ gratia, aut præſtitorum obſequiorum cauſa, aut etiam diuitiarum ergò ſunt diſtribuenda. Interim certum etiam illud definitumq́ue eſſe, & fauorem, & diuitias, & obſequia tum haud dubiè valere, cùm in vtramque partem virtutis, paria ſunt adiumenta. Exempli gratia: ſi competitores duo æqua lance ponderandi eſſent, tum princeps ſuæ in aliquem tribuere poſſet aliquid voluntati, & obſequiorum ipſius recordari, concedere etiam nonnihil potentiæ, & non obliuiſci pręſtantium in Rempub. meritorum, aut ſuæ regali maieſtati præſtitorum. Etenim certiſsima hæc eſt regula, munera non niſi ex his cauſis tribus, vnius cauſæ concedi gratia, videlicet, aut propter merita, aut propter fauorem, aut

propter potentiam. Primus modus, vt ita dicam eſt ipſius virtutis, poſtremus abuſus, intermedius vt etiam abuſus ſit, poſtremò tamen non poteſt comparari. Vt vt autem habet ſe res, illa quidem boni principis & tyranni eſt nota, quod princeps virtuti tribuit, quæ tribuenda ſunt omnia, honores & magiſtratus: tyrannus propter fauorem & potentiam largitur vniuerſa, qui quidem in tertiam generationem vix ſuum tuebitur principatum. Prætereo multàs alias & graues rationes, quæ hoc loco commodè adduci poſſent & deberent: eo tantum finem facio, identidemque moneo, examen vt diligentiſsimum adhibeatur, & is præ cæteris eligatur, qui præſcriptis regulis, ſecundi & tertij capituli accedet quàm proximè ſemper, & denique vt illud examen ipſum ab illo principe, & non à quopiam fiat alio vllo modo aliquando. Octaua admonitio eſt, vt poſteaquam examen factum & ſubſecutum ea ratione, quam proximo præſcripſimus capite fuerit, ſine vlla vel minima priorum præceptionum, aut in hanc vel in illam partem interpretatione, tum demum duobus tribusuè diebus pòſt, vocet ad ſe princeps eundem conſiliarium, & præſentibus audientibusq; aulæ ſuæ cunctis, portis apertis, breuibus verbis ei demonſtret; quomodo ſit electus virtutis & meritorum ſuorum cauſa conſiliarius, pro ea ſpe & opinione, quam omnes de ipſo conceperunt. Videret igitur, vt virtute, integritate, & morum vitæque conſtantia in omnibus eam opinionem tueatur: demum principatum ſuum & omnia ipſius commoda & ornamenta diligenter ei commendabit; eo etiam adiuncto, vt pro re & occaſione, cum ea qua par eſt modeſtia, liberè eum hortetur & dehortetur, & ſuggerat cuncta, quæ ad ipſum pertinere maximè iudicabit. Ac nimirum dicet, vt nulla nō animaduerſionis grauitate, in eum vſurum ſe eſſe, ſi quid cōtra officiū fecerit: ſic rurſus & libenter opibus & honoribus eum aucturum, ſi de ſe ſemel expectationē excitatam virtute & induſtria ſartam tectamq; cōſeruauerit. Hæc tali & tam neceſſaria admonitione in effectū deducenda, princeps ſibi deuinctos reddit populos, ad virtutem & gloriam accenduntur boni, terror & deſperatio inijcitur malis: conſiliarius poſtremò ipſe non ſolùm ſimilis eſſe ſui; ſed adeò etiam ipſam expectationem de ſe ſemel excitatam indies vincere, quàm maximè poterit ſemper contendet. Nona & extrema eſt admonitio; vt his omnibus, quæ antea dicta ſunt ritè peractis, ſolenne à conſiliario iuſiurandum princeps exigat ipſe, in quo Deo Opt. Max. bonum & fidelem conſiliarium ſe eius futurum eſſe, & commoda dignitatemq; principatus diligen-

tiſsimè

tiſsimè curaturum, & quod deniq; nec vitæ, neque ſanguinis, neque bonorum, aut vtilitatis alicuius ſpe, vel ratione à iuſtitia & æquitate, ſe dimoueri patietur. Exacto ad eum modum iuramento, non eſt quod adhibeat ipſum alijs negotijs. Dici autem vix poteſt, quantum inde proueniet commodorum. Etenim, ſi tum forte officio & iuramento ſuo conſiliarius non ſatisfecerit, princeps in ipſum iuſtam habiturus cauſam indignationis, tanquam in eum, qui fidei & conſcientiæ ſuæ obliuiſceretur. Ipſe verò conſiliarius magis reddetur circumſpectus, ne officio & functione ſua abutatur: iis etiam, qui contra ius & æquitatem ab eo precibus obtinere volent, ſanguinis & neceſsitudinis colore alicuius, facilius, & cũ maiori æquitate ſe excuſabit. Populus deniq; rebus iniuſtis poſtulandis, erit moderatior, & aſſueſcet honeſta à conſiliariis regiis poſtulare; & ſi quid in contrarium fecerint, fidentius eos deferret & accuſabit.

OPERIS CONCLVSIO.

HOC illud eſt totum, quod in hoc primo octo librorum dixiſſe libro occurrebat, in quem materia de concilio & conſiliario principis debet inferri. Iam verò ſatis ſuperque quid ſit concilium, eſt declaratum. Et quomodo pro ſe quemque principem (ſi aliâs benè gubernare cupit) concilia differentia ſeptem, in omnibus & per omnia, in munere & adminiſtratione tota, in miniſtris, in mandatis, & authoritate, expediat ordinare. Eſt denique illud etiam oſtenſum, quid ſit & dicatur conſiliarius, qui, vt adeò aptus & idoneus habeatur, adiumenta viginti eum habere oportere, quindecim ratione animi, corporis duntaxat quinque. Iam & principi notas & admonitiones nouem, quomodo & quando eligere conſiliarium debeat ſuggeſsi. Hoc quidem eſt totum, quod apud animum propoſueram meum, & quod vel initiò iſtius libri me facturum eſſe promiſeram. Quam ipſam ad rem diuinæ & humanæ induxerunt me leges, quibus, vt quo & quando maximè poteſt, vnus alterum iuuet, obligamur; præſertim in rebus, quæ ad publicam maximè ſpectant ſalutem & vtilitatem. Quales concilium & conſiliarij ipſius ſunt principis. Quod ſi in me eſſet formare, quale fieri expediret concilium, ſicuti quidem ſcripto eſt comprehenſum, prius boni concilij proponerem exemplum, quàm illud ſtilo adumbrarem: ſed quando vnum non

datur, præſtemus ſaltem illud, quod noſtræ eſt poteſtatis. Illis incumbet reliquorũ perficiendorum cura, qui ad voluntatem afferre pariter poterũnt facultatẽ, quo profectò & maioris quietis ſuæ cauſa, & tàm honoris, quàm vtilitatis gratia debent præſtare. Ego interim, quöad vixero, duo illa diuinitus precabor: Vnum, vt principum aperiat oculos, vt quid eorum conciliis & conſiliariis deſit videant: aut vt tandem aliquando ſeriò ſecum, quomodo his tot ac tantis malis occurri poſsit recognoſcant: dimidium certè itineris confectum iudicarem, ſi vel ſaltem an bonum vel malum eis eſt conſilium cogitarent: Nulla quippè infirmitas, quàm ea, quæ non cognoſcitur, maior habetur. Alterum eſt, vt ij, qui ſunt conſiliorum apud principes directores, omnibus perturbationibus animi ſemotis, ſalutaribus monitis, viam demùm patefaciant, & Reipu. ſuiq; principis, quàm ſuæ priuatæ ſeruiant potiùs dignitati: neque falſis perturbationibus, album pro nigro, & nigrum pro albo ei obtrudant. Etenim illi ſunt, qui perditum volunt & faciunt principem. Illi, inquam, bonis & virtute præſtantibus crura ſuccidunt, ne vlterius altiuſúe progrediantur: Illi oculis principis tenebras offundunt denſiſsimas. De malis quidem, non de bonis, hoc loco loquor. De bonis ſatis perſuaſum mihi fuerit, quòd hoc eiuſmodi opuſculum ſemper probabunt; non quòd meum ſit, qui minus quàm mediocris ſum, ſed quòd proculdubiò re ipſa eſt ſalutare. At quid iam porrò non clamabunt mali? Affirmabit quidem iſte, vt princeps in tam ſubtili conſiliarij electione tantopere laboret, non expedire. Cui ego reſpondeo, non eſſe hunc laborem, ſed laboris potiùs alleuamentum: Nam eò minus bello & pace habiturus eſt occupationum. Mox dicet ille, principem eſſe liberum, & eius arbitratu diſtribuendas functiones. Iam & huic viciſsim hoc reſponſum dabo: Libertatem principis, expertem rationis nõ eſſe libertatem: Nam tum demùm abuſus eſt, & neſcio quid eiuſmodi inſtar ipſius ſeruitutis. Et ille verè eſt Rex, qui rectè facit; & liber, qui moderatè vtitur libertate: Nam aliter, qui tyrannus non habeatur, concedere autem id principi, vt pro libito diſtribuat magiſtratus, eſt exagitare ipſum riſu publico, & tyranni loco habere. Erit præterea non nemo, qui viros nobiles, præmiis & dignitatibus, ratione antiquitatis, & ſplendoris familiæ, præſtantiumq; in Rempub. meritorum afficiendos iudicabit: & hoc quidem ego etiam ſentio: verùm non vnum & idem eſt, aliquem aliquo præmio vel honore æſtimare dignum, & pati eſſe conſiliarium: Nam non deſunt quidem viæ præmiis afficiendi multos, conſiliarij licèt

non

nõ euaſerint quã plurimos. Quid verò eſt, quòd & eos poſtremò vi deas, qui, quales volumus, cõſiliarios in orbe terrarum reperiri nuſquã, non dubitabũt affirmare. Quibus ego ſic reſpondeo, quòd etiam multos, & idoneos, & ſpectatos in omnibus partibus reperiri. Sed vnum illud deeſſe, vt virtutis cauſa, non beneuolentiæ, aut potentię gratia, princeps eos eligat, & vt maximè deſiderarentur, præſtare illos velit pro eo ac debet. Ex lapidibus homines excitabit. Cùm eſt princeps poëta, omnes verſus pangimus: cùm eſt muſicus, omnes cantamus & choreas ducimus: cùm eſt bellator, tractamus arma: cùm eſt aſſentatorum amicus, omnes lepidis delectamur: cùm ſtudet aſtrologiæ, circa ſphæras verſamur, & id genus alia inſtrumẽta. Si verò talium conſiliariorum quales depinxi eſt fautor, caput mihi amputari patiar, ſi intra quadriennium, præcipui quique procerũ ad hæc munera idonei non reperientur. Seriò hæc tantùm aggrediatur princeps, & ſemel reipſa quod conſului prǫſtet, tum demùm opinione celerius, & aulam, & totum principatũ ſuum immutatum experietur; mutatum dico, imò etiam quodammodo nouum effectum. Omne hoc tempus, quod datur otio, aleæ, blaſphemiæ, adulterijs, & alijs mille vitijs, dabitur virtuti & honeſtati, & ijs artibus, quę ſunt crũtq; maximè Reipub. neceſſarię; aula poſtremò virtutis & ſapientię reddetur officina. Alijs autẽ interim quęſtiunculis, nec libet quidem reſpondere, cùm ſint pleniſsimę vanitatis. Redeo ergo ad ipſos principes, & illis hoc confirmo: ſi hoc, quo præſcripſi, ſuos conſiliarios eligent modo, quöad viuent, ſortituros eos quietem & voluptatem maximam; & non ſolùm defenſuros, verùm etiam aucturos eſſe principatum. Pacis denique & belli tempore erunt ſemper domini, amabuntur à ſuis ſubiectis, timebuntur ab aduerſarijs, & ab omnibus euadẽt laudati atq; celebrati. Poſteris etiam ſuis, firmum & diuturnum relinquent imperium, & magnorum bonorumq; principum nomen vel ab ipſa morte omni ęuo ſortientur.

✤

CHRIS. VARSEVICII,

DE LEGATO ET LEGATIONE, LIBER.

ILLVSTRISS° DOMINO, D. STANISLAO MINSCIO, PALATINO LANCICIEN: CAPITANEO LIVEN: &c. &c.

Domino ſuo obſeruandiſſimo: S.P.

MItto tibi librum de legato & legatione meum, cuius tu quidem lineamenta (quod aiunt) omnia, non verbis, ſed rebus expreßiſti ipſis, inq; ipſo docuiſti te virtutis quàm ætatis curſum eſſe celeriorem. Quo nomine, vt debeo, gratulor vel plurimum tibi, & hæc quantulacunq; ingenij mei monimenta, dico conſecroq; lubens, non tam ex aliorum eruta libris, quàm ex vſu prompta obſeruationeq; communi. Quo etiam magis vtilitatem vel aliquam alicui, tibi certè vni, qui quæ & quomodo geſſeris ipſe in ijs, tecum recognoſces, legenti voluptatem ſpero allatum. Cui quidem pro tam præclare nauata Reipublicæ opera, nulla ferè digna à nobis gratia referri facilè poteſt, nec vlla non debet. Multa ego multarum video ornamenta gentium; ſed illud vnum vel maximum, legatorum & legationum, cùm publica totius regni dignitate: alia enim aliorum in noſtro corpore membrorum; ſoli illi legati in imperio ſimilitudinem referunt oculorum. Quibus cùm non in aliquo alio theatro, ſed in oculis orbis terræ, et ſacrario religionis Romæ, in omni genere laudis, de principatu certauiſti, & illud nimirum in tot tantisq; aliis conſecutus es, vt beatus Hiacynctus, à Clemente octauo, Pont: Opt: Max: diuorum in numerum referretur, ſumma cum tua Poloniciq; nominis laude, & Eccleſiæ Dei, religionisq; Catholicæ ſplendore & maieſtate. Etenim nihil quàm ſanctitas & Pont: Max: vera illa & legittima ab Apoſtolorũ principe profecta ſucceſſio, & quæ ſemper et vbiq; & ab omnibus vno ore & pectore culta eſt religio, demùm verò miracula in ea edita, Chriſti Opt: Max: Eccleſiam firmam & inſignem magis reddiderint. Cui rei & orthodoxæ doctrinæ notarum claritati, quoniam ex hoc noſtro Aquilone, tu quoq; vel aliquid intuliſti lucis, lætatus profectò hoc nomine magnopere ſum, omniaq; opum & honoris inſignia & ornamenta dignitatis deberi tibi agnoſco, gratulorq; ex animo, cùm dubium fuerit nemini, quantum in ſplendidis ſcienterq; obitis legationibus regnis et prouincijs poſitũ ſit ſemperq; fuerit: et quanta nõ adumbrata, ſed expreſſa veſtigia Romæ reliqueris virtutis, pietatis, prudentiæ, &

humanitatis tuæ ſingularis, digna tali tantoq; viro mihi fuiſſe vt videatur legatio, & vir ipſe legatione memoranda. Quo ipſo ornatus reuerteris ſumma ad nos gloria, & à duobus Pontificibus Max: Innocentio et Clemente, vtriſq; octaui nomen ſortientibus, ea refers munera, qualia maiorum tuorum præſtantium oſſa, & inprimis matris tuæ optimæ & ſpectatiſſimæ fœminæ pietas, & reliqua ornamenta requirunt. Quibus omnibus, vtinam quàm diutiſ: perfruare. Hanc ego quidem non ſolùm verã, ſed vnam dixero nobilitatem atq; gloriam, quæ & maiorum imaginibus clara, & luculentiſ: hæreditatibus aucta, & obitis honorificis legationibus inſignita, & omni deniq; ornamẽtorum genere eſt illuſtrata; ſic vt tu tuiq; ſimiles legationibus quærendi, et non tã ambientibus, quàm refugientibus illæ dandæ, nec tam pompa, quàm rebus inſtructi legati ad exteros dimittendi potius videantur. Bene vale, decus & ornamentum patriæ. Varſauiæ Calendis Decemb. 1595.

D. Veſtræ Illuſtriſ:

Addictiſ: ſeruitor.

C. Varſeuicius.

CHRIS: VARSEVICII, DE LEGATO ET Legatione Liber.

MVLTAS EGO MAGNASQ. RES, SED vel has potiſsimùm duas, deſiderari animaduerto, gentibus nationibusq́ue gubernandis, vnam quidem legum maximè verò municipalium ſcientiam, populorũ alteram quibus aliquis præfuerit, morũ & ingeniorum cognitionem exactiſsimã, vt demùm neceſſaria illa tam noſtris aliò dimittendis, quàm exteris ad nos legatis admittẽdis perſpicax ſequatur prudentia, qua belli pacisq́ue negotia tractantur & continentur. Ac legum quidem ſtatutorumq; ratio, literis & codicibus comprehenſa, longè fuerit facilior, quàm vt de ea multa verba fieri debere videantur. Secus eſt ingeniis moribusq́ue hominum cognoſcendis. Nihil enim natura hominis eſt reconditius, nec quicquam aliud abſtruſos magis habet receſſus. Qua tamen ipſa in re, & ſeu quadam ancipiti deliberatione, fide, conſilio, & authoritate bonorum multum ſubleuãtur reges, & certis quibusdam obſeruationibus, veluti radijs illuſtrantur ſolis; vt aut rarò, aut nunquam, aut ſaltem modicè aberrent à ſcopo, ſi pręſertim conſiliarij fuerint, ij, qui odij & gratiæ, metus & cupiditatis expertes ſint, & aut negligentiæ habuerint nihil, aut temeritatis. Quod haud ſcio an rectius vlli quàm quos vocamus muti, videntur mihi cõſiliarij aſſecuti. Etenim perturbationibus animi cœcis, & ipſe oportet rex cœcutiat, & (vt plerumq; fit) in diuerſas partes diſtrahatur. Quo ipſo paucorum cauſa, odio futurus eſt infinitis, & in eo cui præerit regno, veluti in corpore ſano, multos morbos pariet inſanabiles; qui neſcio ſi non augebuntur quotidiè, cum magna infamia & exitio Reipublicæ. Semel enim ortæ rarò manſueſcunt ægritudines, & facilius reprehenduntur quàm corriguntur errores. Vna autem omnium legationum & legatorum, ſiue admittendorum, ſiue dimittendorum ratio, magis nodoſam habet viam publicæ expediundæ dignitatis. Cùm enim legatus dici is ſoleat, qui alicuius poteſtatis, aut perſonam ſuſtinet magiſtratus: aut verò ille, qui able-

gantis nutu, mittitur aliquid tractaturus: multum profectò in eo poſitum fuerit; vt vbi, quaúe ratione, & tempore, legatos ad te venientes excipias: & quæ eis reſponſa des, non ignores: & quos rurſus, ac quales, quo, & quomodo dimittas, & quando. Sunt namq; & debent eſſe legatorum corpora ſancta: & legati, tam eius in quo nati ſunt, populi, quàm ipſiúſmet, à quo mittuntur magiſtratus ſimulachra. Qui variis licèt vocabulis, nunc Oratores, nũc Interpretes, nunc Nuntij appellentur: vnam tamen, & eandem propemodum omnes, explicandarum & denunciandarum rerum ſortiuntur facultatem; tantùm quòd legandi & ablegandi verbum, hoc priuata, illud negotia reſpiciat publica, principum aut magiſtratuum aliquorum. Multum proinde in humanitate regum & principum externis legatis excipiundis, ſitum eſſe, ſemperq; fuiſſe, nemo dubitauerit. Nec tamen continuò, aut peræquè omnia. Male quippè ſe habet, cùm externis apud nos legatis, cuncta licuerint: noſtris verò, apud eos, nec adeò vel tantillum: & cùm noſtri apud aliquos aliqua de cauſa punientur, illorum verò, eo nomine apud nos ne appellabuntur quidem. Quod feras & barbaras gentes, aliquando feciſſe legimus, & audimus: & ſi denique aliorum legatos, nos facilè admiſerimus audiendos; ancipiti contentione noſtri tenebuntur diu ſuſpenſi, & minus quàm par fuerit videbuntur honorati, vt taceam, adhibitis etiam cuſtodibus, in hoſpitio teneri legatos alicubi: quod ſpeciem, neſcio cuius præſefert ſeruitutis. Quod tamen minimè mirum videri debet, præſertim ſi belli, aut tumultuum acciderit tempore, aut legati illi in aliena Repub. nimium fuerint curioſi: inertes enim domi, & curioſi foris ægrè feruntur. Quanquam enim chriſtianæ Reipub. ciues omnes ſimus, & ad ſalutem dignitatemque publicam noſtras actiones referre debeamus; tutius tamen ſemper in illam peccabitur partẽ, vt paſsim & vbiq; præſertim verò in alieno ſolo, moderatè & ſcienter verſemur, quàm diſſoluti ineptiq; habeamur: Alienũ enim homines ſolum cõpeſcit & ſalum. Quantum verò ad principem qui admittendarũ & dimittendarum legationum, habiturus eſt poteſtatem, pertinebit, vel inprimis curet, vt eũ honorem habeat externis, quẽ cupiet apud exteros haberi ſuis, citra tamen omnẽ vel minimam reprehenſionem leuitatis. Nam & in hac quidem ipſa re delectus eſto atque diſcrimen, & vt vitia & vitioſa imitanda non fuerint: ſaltem quo modo alibi tractabuntur noſtri, aliorum quoque legatos ſimilem humanitatem, eiuſque viciſsitudinem par fuerit experiri: ſecus ſi fuerit factum, quidam non iudicio, aut magnanimitati, ſed nunc metui, nunc deſperatis rebus, nunc imbecilli-

becillibus viribus,nunc intellectus noſtri adſcribent id infirmitati. Omnia enim ferè in deteriorem, quàm in meliorem partem, vulgus hominum interpretatur: cuius, vt minoris faciendum ſit iudicium,approbatio non eſt negligenda. Ac princeps quidē diſpiciat omnia per ſe primùm ipſe neceſſaria,demùm non niſi prudentiſsimorū & fideliſsimorum conſilio,& authoritate nitatur.Nam ſi non ſuo ſed alieno cōſilio ſemper vtetur,hoc ſicuti nihil meliùs,ita neq; periculoſiùs eſt aliquādo,propterea quòd multa ſunt,quæ percipiendis conſiliariorū ſententijs nobis imponunt,ſumma probabilitatē dicendi. Nunquā enim aliquem reipſa ſapientē ære,corrūpas verò non neminē perſuaſione.Curā mittendorum & excipiendorū legatorū,ſenatui olim Romę datam fuiſſe,grauiſsimus author teſtis eſt Polybius:quod & ipſius Liuij tota teſtatur hiſtoria.Nec obſtat,quod alicubi dixerit Tacitus:Magnam agitatam in ſenatu controuerſiam fuiſſe,ſi electione, aut ſortitione ſumi legati debuiſſent.Certum enim fuerit, nec in T. Liuio copioſiſsimo rerum Romanarum ſcriptore, neque adeò in ipſo Tacito,alio aliquo loco, & vel in aliquibus alijs id authoribus deprehendi. Ex aduerſus autem, maiores natu viros nobiliſsimos eſſe miſſos,decretos, lectos, aptos præ cæteris rei gerendæ, proditum eſt memoriæ. Quemadmodum & illud alterum, ſatis ſuperque ex eodem conſtiterit Liuio, quo loco, quo tempore, quo modo excepti, aut verò dimiſsi fuerint legati externi; & legationes,nempè in Comitio,& Græcoſtaſio,vbi ſedere ſolitos legatos externos, & Varro, & alij literis conſignârunt. Excipere quidem hoſtium legatos, intra vrbis mœnia non erat in more poſitum, & conſuetudine Romanorum: ac nec adeò ipſos legatos gentium & nationum exterarum, tametſi illa de re varient iureconſulti inter ſe, nec non & alij rerum vel annalium ſcriptores. De tempore illud liquet, quòd non niſi menſe Februario, modo & more penè,qui & noſtris eſt, audiebātur legationes,initis ſtatim magiſtratibus,& rebus omnibus,pro vſu communi,dignitateq; cōſtitutis.In quibus quidem alijs,quoniā nō peręquè tantum, quantū in electione ipſorum legatorum eſt ſitū, accedemus vel ad illam alteram paulatim partem,& pro noſtra tenuitate opportuna his rebus, & obeundis legationibus adiumenta diſquiremus.Factu eſt incredibile, niſi prius multa ſciantur, legantur, & videantur, omnes omnium rerum cùm dimittuntur, poſſe legatos admoneri. Quorum, quàm rarum & difficile ſit munus, vel inde eſt cognoſcere, quòd Cyrus, inter primos legatum ſibi educandum, inſtruendumque propoſuerit. Magna namque & magnifica aggreſſurum, inde à teneris (quod aiunt) vnguiculis diligentiſsimè expedit erudiri; neq;

diri;neque tamen & immenſa illa fuerint,aut prorſus factu incredibilia,quæ in legato requiruntur. Etenim,quòd quidam omniũ linguarum, nec ſcio, ſi non & ſcientiarum, peritum eſſe legatum exiſtimant oportere, næ haud intelligunt, quid hac in parte ſibi velle videantur: immenſæ enim cupiditates ſunt noſtræ, ætates verò anguſtiſsimis terminis circumſcriptæ. Illius quidem gentis, aut etiam principis linguam legato eſſe ſciendam, non dubitanter dixerim, apud quem legatione defungetur. Hoc amouet incõmoda legato grauia & magna,affert verò ſumma & plurima contraria: nemo enim communicandis alicui ſecretis, adhibet plures, cùm præſtare id poſsit ipſe, aut per pauciores. Barbarus denique videtur ſemper is, qui eum, apud quem verba facit, ſermonis ſui non habuerit intelligentem, & omnes ſurdi, M. Tullio teſte, ſumus, cùm eas linguas, quas non intelligimus, quaſi occultum aliquid, arrigendo aures, taciti veſtigamus. Hiſtoriarum certè, quàm linguarum plurium cognitionem, multò magis dixerim legato neceſſariam, quanquam & illarum non omninò poſthabendam. Eſt enim hiſtoria dux actionum, conſiliorum inuentrix, comes itineris, pronuba inſtituti ſalutaris; quam quò magis variam, & exactius aliquis legerit, & legendo rebus & temporibus præſentibus adaptauerit; eò & plures legationes obijſſe, & in portum quem quærit, facilius inuehere videbitur didiciſſe. Sed ad eius hiſtoriæ cognitionem, diuinarum humanarumque rerum, accedat oportet ſcientia. Parum namque vtilis librorum eſt lectio,niſi humano ingenio vires, aut cælitus infundantur, aut longo vſu acuantur. Quam ad rem Deo Opt. Max. inprimis duce & authore, & perilluſtri natura legatus opus habet, ac demùm ſtudio & exercitatione aſsidua & peculiari. Eſt enim per ſe quiſque nedum videtur tardior, celeri illo animi motu, & ſagacitate deſtitutus. Sed idem ille ſe cognouerit, frenaueritque ſemper, non minus alacri animo, quàm etiam ſtudioſo. Sicut enim cultri, ita & acuta ingenia vt facilè findunt, ſic & hebeſcunt. Iam & naturæ ornamenta, idem legatus habeat, & aliquando fortunarum: feſtiuum enim eſt, quod de ſecretario naturæ,& ingenij magiſtro fertur Ariſtotele, quòd cũ aliquando,quamobrem illa quæ pulchra ſunt,in amorem ſui homines raperent interrogaretur, cœci eſſe hãc interrogationẽ reſponderit: Pulchra enim omnia ſuapte ad ſe nos alliciunt, & magna per ſe tacita licèt,cõmendatio pulchræ eſt faciei.Duplex tamen vulgò, virilis & muliebris habetur pulchritudo: quarum altera in venuſtate: altera quæ legatorum eſt propria, in oris & totius corporis po-

ris ponitur dignitate: gibboſi (vt mox plura ijs de rebus infrà dicemus) claudi item, & vel aliquibus membris diſtorti, aut mutilati legati, magis cõmouent riſum, quàm aliquam tàm ſibi, quàm principi ſuo, vel minimam conciliauerint authoritatem; niſi fortè aliqua re aut arte ſint excellentiſsimi. Quod etiam ipſum apud incultas, & barbaras gentes parum valuerit vel nonnunquam: barbari enim ad irridendos, morati verò homines ad honorificè tractandos exteros, ſunt promptiores. Sic olim à regina Amazonum, Macedo contemptui eſt habitus Alexander, quòd non perinde pulcher, quàm rerum geſtarum fama celeber ei videbatur. Sic Ageſilaus Magnus, ab Ægyptiis, minori fuit in veneratione, quòd ſtaturæ eſſet breuioris: ſic alij alijs quidem minus; ſed fuerunt tamen omnes deſpicatui ſemper, qui aut naturæ, aut fortunarum adiumenta, non habuiſſent. Quot enim, & quanti legati, in medio ſeu quodam curſu, ſæpè ſubſiſtunt, nec aliorum erga ſe humanitati, & officijs reſpondent, nec niſi ære alieno obruti, ab aula proficiſcuntur: partim ob profuſionem aliquando nimiam: partim ob æris & facultatum inopiam. Quid? quàm multi, petenda identidem pecunia, principibus ſuis moleſti ſunt, & tandem iuuandi neceſſariò veniunt; quod non fieret, ſi aut opibus per ſe ſemel inſtructi prius eſſent, aut obeundis legationibus, idoneos iudicatos, quàm ineptos alios, rerum gerendarum inſtrumentis, principes ipſi potius augerẽt. Melius enim ad negotia apti pauperes licèt, ſubleuantur ære, quàm ceu quædam mutæ perſonæ opulenti, ſed inertes in rerum verſantur tractatione. Quo magis viderint reges, quibus faciem ſuam dandam potiſsimùm arbitrentur: ſi enim muſico inepto, quantò minus legato vtendum eſt inconſiderato. Virum certè ignobilem, rudem & egentem, principis perſonam decore præſtare minus poſſe, nemo dubitauerit. Verùm nec in diuitijs adeò etiam poſita ſunt, aut erunt omnia. Ac multò minus in pompa, & oſtentatione diuitiarum: ſapienter namque ſenſiſſe, & pulchrè mihi videtur dixiſſe, qui non tam pompa, quàm rebus inſtructum legatum aiebat dimitti oportere: neque tam eum, qui ipſum ſe vltrò & curiosè ingereret, quàm qui refugeret quodammodo legationem obeundam. Etenim turpius nihil ambitur, nihil inuidioſius ſuſcipitur, nihil difficilius peragitur, nihil variè & multipliciter magis interpretatur, quàm legatio. Vnus vel minimus commiſſus aliquando error turpat legationis omnia: & propter pauca legati vitia, ſæpè euanuerunt plurima & maxima, quæ erãt vel inprimis dilaudanda. Eſt enim legatus perſona publi-

ca, & vel nonnunquam noua, propoſita omnibus ad ſpectandum, paucisſimis peculiariter commendata ad prędicandum. Qui tantò quidem maiorem etiam ſæpius ſortitur inuidiam, quantò quod ſibi viſum fuerit agere, datur tandem ſibi à principe plus poteſtatis. Nam non vſque eò raro, res temporaque, ne quid certi legato præſcribatur, requirunt; ſed facultas conceditur, quod è re, & dignitate principis magis fuerit, liberè quandoque, de omnibus legato ſtatuendi. Sæpè enim occurrunt, de quibus nihil in mandato præſtitui poteſt, & rurſus multa præcisè, & diligenter legatis committantur neceſſe eſt, in quibus præſens rerum tractatio, ſubijcit conſilia certiora. In his autem omnibus, perſpicaci maximè opus eſt prudentia, longo rerum vſu, & tractatione comparata: non enim ſemel & iterum, ſed vix etiam infinitis modis, & vicibus, ſuffecerit aliquid tractauiſſe: nec tam proſperis ſucceſsibus partis, quàm naufragijs factis, res rerumque euentus meminiſſe: premunt enim grauia, læta verò & leuia exoleſcunt. Quo etiam pauciores idoneos, his & tantis legationibus reperias: nihil enim facilius fungi volenti, & nihil difficilius videtur experienti legationem; niſi quod continuò imploraueris, numen affulgeat diuinitatis. Itaq; eos potiſsimùm ad hæc, ſimiliaque munera obeunda, deligant ſibi principes, in quibus catholicæ religionis, & boni publici, maximè ſpectetur ſtudium: cùm pietatis concepta de aliquibus opinio, venerabiles faciat, etiam expertes aliquando pietatis. Quanquam ego non modò cum Deo, ſed nec cum hominibus quidem, fallaciter aliquid agere, author alicui fuero: multi enim ſimulantes pietatem, vel ipſam reddiderunt ſuſpectam in alijs probitatem; & Deus ipſe Opt. Max. cùm diu multumq; tulerit, eò tandem ſeueriùs caſtigat falſitatem. Religionis porrò Catholicæ ſincerum vbicunque ſtudium, ſequatur neceſſariò in legato fides, ſequatur prudentia, ſequatur temperantia, & ipſa denique, quæ murus adamantini eſt inſtar, nunquam ſatis laudata ſequatur fortitudo: reliqua enim in legato omnia, videntur eſſe ceu cuiuſdam vrbanitatis. Hæc certè quas enumeraui virtutes, ſoliditatis ſunt ſingularis: nam ſicuti ad pulchritudinem corpus, ad fortitudinem veluti ad robur, ad temperantiam perinde ac ad ſanitatem, ad prudentiam quaſi ad ſubtilitatem ſenſuum, legatus eſt conformandus: fide in eo nihil eſt pręclarius, & commendatius memoriæ hominum ſempiternæ. Etenim vt illud taceam, quod habita veteri prouerbio fides, obligat ipſam fidem, & erit qui proditionis crimine fœdius aliquid dicat, vel ſentiat, & cuius vitium virtuti oppoſitum, à virtute magis declinauerit?

clinauerit ?

clinauerit? Ferunt Borbonium illum, qui ad Romam occubuit, vel tam præclarè de Hiſpanis meritum, cùm in Hiſpaniam appuliſſet, ne hoſpitio quidem exceptum à quodam fuiſſe, quòd domo ſua indignus diceretur, neſcio ob quam ſuſpicionem peruerſæ in principem ſuum fidei, aut commutationem voluntatis. Quo tamen loco, nunquam ego proditorem appellauero eum, qui quòd à virtute diſcedere noluiſſet, proditionis inſimulatur alicuius. Eſt enim conſtans & perpetuum quid, quod iuſtitia appellatur, & quod peruerſis, & deprauatis hominum moribus, & conſuetudinibus, nec poteſt, nec debet vnquam mutari. Ac vt plurimum ijs, quorum beneficijs affecti ſumus debeamus; multò tamẽ plus nobis ipſis, & honeſtati debemus, quæ moribus licet, temporibusq; præſentibus, nõ quadrauerit ratio aut oratio, nec & ego eum legatum oratione finxero, qui certo aliquo loco, & tempore, ſeu perſona definitur; ſed qui rectæ rationis normæ iuſtitiæque, quàm maximè fuerit proximus & accommodatus. Quare, quid præter fidem in legato præterea requiratur, & quàm neceſſaria ipſi fortitudo prudentiaque fuerit, videamus. Summa quidẽ certè habeat oportet omnia. Etenim, vt à fortitudine ordiar, cùm timidus aliquando habitus ſit Cicero, & Pompeius ei dixerit: Tranſi, inquit, M. Tulli in caſtra Cæſaris, & me timebis: prudenter videtur feciſſe, cùm ſeipſum noſſet, quòd ad Antonium legationem fuerit deprecatus. Vt ex aduerſus, malè audiuit Demoſthenes, quòd in legatione, neſcio ad quem, publico nomine deſtinatus, & vſque in aliquam viæ partem progreſſus, dum ſubinde impotentiam animi, & iracundiam illius, ad quem mittebatur, ſecum ipſe cogitaſſet, miſſam fecit legationem; quo nomine non apud ſuos peræquè omnes, vt dixi, fuit laudatus: declinanda enim ſunt maturè, quorum nos aliquando deberet pœnitere. Quo loco recentius adhuc, & facetum proferam exemplum, cuiusdam principis Italici legati, qui ad Sigiſmundum Auguſtum Poloniæ regem, pro nuptijs eum inuitaturus Grodnam profectus, cùm in quandam paulò longiorem ſyluam apud Kniſchinum incidiſſet, & num multum eius ſupereſſet fortè quæſiuiſſet, reſponſo quod dimidio adhuc maior pars eius reſtabat accepto, per familiarem ſuum, ad regem principis literis miſsis, neſcio quid cauſatus, & ipſe quidem mox reuertit. Itaq; prudentia, fortitudoque pariter legato eſt neceſſaria; vt ſuſcepta demùm legatione diſpiciat, quatenus progredi poſsit & debeat, & quibus in rebus, ac quomodo fortitudine vti, & quando. Nonnunquam enim cauta conſilia, quàm elata ſequi præſtiterit: & parere potiùs neceſsitati,

ceſsitati, quàm indulgere appetitui, aut peruerſę voluntati. Ac breuiter, multa ac penè infinita ſunt, quæ præceptionibus circumſcribi non poſſunt, & in quibus ad nouas res noua conſilia adaptantur. Pulchrè ergo quidam, non tantùm inquit verborum nuncij crediti ſunt legati; ſed iudices rerum adeò etiam appellati, & oculi ac aures imperiorum; quos ego non tantùm in magnis magnum, ſed in omni denique re, volo gerere animum, nec de ſua concedere dignitate, vel tantillum. Nam memorabile ſemper fuerit, quod alicubi refert Tacitus, quòd cùm quidam Germanorum legati, Romam venientes, in ſedibus ſenatorum ſedere externos legatos animaduertiſſent, & quibus id honoris datum percuntati fuiſſent, & fide in populum Romanum magnis, reſponſum accepiſſent, deos hominesq̃ue teſtari, nullos hac in parte germanis præferendos, inter patres conſederunt. Eſt enim dignum, digniorem locum ſe cõcedere legatorũ nemini; ſed & in ea ipſa re, vt infrà dicemus, eatenus progrediendum, quatenus ſuaſerit ratio, aut ſummi alicuius principis interpoſita autoritas, & perſuaſio. Nam ſuperbum agere legatum, Deo hominibusq̃ue eſt odioſum, cum quodam non obſcuro contemptu, & irriſione totius gentis atque nationis. Hinc illis Luſitanorum legatis, in Hiſpanienſem aulam venientibus, & hoſpitiorum cauſa neſcio quem præmittentibus, palatij præfectus ridiculum dederat reſponſum, cùm quot eſſent interrogaſſet, & ille mille quidem omnes, ſed quingentos prorſus, Deo, alios alijs hominibus ſimiles reſpondiſſet: Benè habet, inquit, iſti quos tu Deo dicis eſſe ſimiles in templa, reliqui eant in hoſpitia. Quo non obſcurè animi perſtrinxit eorum leuitatem: omnis enim iactatio, & verborũ vanitas eſt moleſta; ſed illa veſtium, ſupellectilis, aut equorum, aut his ſimiliũ rerum moleſtiſsima. Fugiendis tamen his in ſermone & collocutione ineptijs, ſuę nunquã obliuiſcatur legatus grauitatis, amicũ omnibus, familiarem prę̃ſtet ſe nemini: licèt nec multos, neq; nullos amãdos eſſe cenſeant alij: in priuatis rebus humanitatẽ, in publicis retineat dignitatem. Frequens cõmeſſatio, parit nobis non rarò deſpicatũ: & indignum eſt, cùm ſobrius non audeas loqui, inter pocula velle garrire: iuuenes deniq; plura, ſenes verba facere cõſueſcunt meliora. Proinde vel hac in parte debet eſſe legatus cautus, & in publicis cõuiuijs, in ſermone parcus, & quodammodo etiã taciturnus. Sicuti enim occultata virtus parũ à ſtulticia differt; ſic ad opinionẽ ſapiẽtię ſilentium loco ſeruatum, ſtultis ſuffragatur: vaſcula inania maximè tinniunt, & quo minus mentis, eo aliquibus plus eſt loquacitatis: denique quo citro vtroque, ſerendis temerè

ſermoni-

ſermonibus,lingua nihil eſt nocẽtius, eò is qui illam arte frenauerit,magis in ſapientibus numeratur. Sępè vel ampliſsimus campus, reſtat iterato cuiuis dicendi; non peræquè autem ſemper ea, quæ protuleris,reticendi: nam verba & aues ſemel emiſſæ,poſtliminio non reuertuntur: & ſuſpicandum eſt ſemper, ea, quæ vni vel alteri dixerimus,breui conſcios fore etiam quàmplurimos. Mors ergo & vita in manibus linguæ eſt, dixit ille non inſipiens. Multi poſtremò multa dicunt,vt plura eliciant ipſi non à nemine, & aut in publico liberiùs loquentes, quò plures ſermonis habeant teſtes, acutè alios obſeruant; aut quem aliquis verbis vlciſci vellet occultato, altero verò paulatim ad libertatem obloquendi, ſeu in arenam educto, incautum circumſcribunt. Non ſint tamen talibus aut faciles ad credendum Reges, aut ad caſtigandos proni ſermones; leuitatem enim loquendi irridendam, inſaniæ commiſerendum, dolori ex iniuria accepto indulgendum aliquid, ſemper eſt iudicatum: & Imperatorum extat ſanctio in hæc verba trium. Si quis modeſtiæ neſcius, & pudoris ignarus, improbo, petulantique maledicto, nomina noſtra crediderit laceſſenda; ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit; eum pœnæ nolumus ſubiugari, neq; durum aliquid, neq; aſperum volumus ſuſtinere; quoniam ſi id ex leuitate proceſſerit, contemnendum eſt; ſi ex inſania, miſeratione dignum; ſi ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus, hoc ad noſtram ſcientiam referatur; vt ex perſonis hominum dicta penſemus, & vtrum prætermitti an exequi debeant, cenſeamus. Atq; hæc quidem verba ſunt ſanctionis. De conuitijs autem in abſentem principem iactatis, vel contumeliis abſenti dictis, tantum ſtatuendum eſt, quantum ſtatui volebat in eum Ariſtoteles, qui abſentem pulſauiſſet: etenim verborum ſuperbiam, qui facilè excandeſcunt, plerumque vlciſcuntur, prudentes irrident, leues ſequuntur. Vnde & Veneti regis Galliarum Fœcialem bellum Reipub. denunciantem, iniuſtitiamq; & alia ijs exprobrantẽ, religioſè dimiſerunt. Et Parthorum olim legatos Romæ, quod Armeniam peterent, quam ereptam tenebant, irritos quidem dimiſſos, ſed legimus tamen muneratos: non enim is, qui mandata tulerit incuſandus; ſed qui dederit,magis eſt redarguendus; vterque tamen hanc mandatorum libertatem non vſq; eò amplectatur; vt vel alijs ſit ea moleſtus. Etenim etiã illam animi ſenſuum proferendi, prudentiam habere legatus debet commendatiſsimam, nec à cõſiderata ratione differendi, vel in priuata collocutione auelli cũ principe ſe, & in altum diſpu-

tationum trahi, temerè patiatur: & poſtquam ad exteros venerit, potiùs laudatorem ſe eorum præſtet, quàm temerarium cenſorem vel æſtimatorem: omnes enim nobis ipſis plus quàm par eſt placemus & alios irridemus, vt vel maximè nobis præſtantiores eſſe, tacitè agnoſcamus, & quod plerumque fit, verbis præ nobis extenuemus. Iam & ipſum, quem ſemel adierit principem, obſeruet, & reuereatur legatus perpetuò: nec illius titulis, aut iuribus, tam dicto quàm facto detrahat vel tantillum: quòd ſi vel aliquid ſibi ab eo diſplicuerit, non queratur vel euulget eueſtigio, memor dicti illius Romani ſapientis: Potentiorum iniurias non ſolùm patienter, ſed hilari etiam fronte ſemper eſſe perferendas. Sæpè accidit, vt potens iniuriã iniuria cumulet: & ſi patienter feratur, non omnium optimè facti compunctus conſcientia, eam beneficio obliterandam potiùs arbitretur, & vnum aliud beneficium tandem ſequatur: raro enim gratis datur aliquid, quominus is, qui ſemel gratis dederit, ad dandum non denuò inuitetur. Quanquam nullius rei minus quàm beneficiorum, ab externo principe venandorum, inſit legato cupiditas, imò euitari omnis debet ſuſpicio cupiditatis; vt nimirũ principis, à quo miſſus eſt ſarta tectaq́; cõſeruetur dignitas; quæ vt medico ſalus, imperatori victoria, legato ſit propoſita: merces enim ratione mercatorũ, & principes domeſticorũ nonnũquã ęſtimantur. Quę quoniam magna & principum, & legatorum pars nõ intelligit, aut ſaltem intelligere nõ cupit; propterea principes, huc & illuc illis mittendis, ſibi nõ peræquè ſemper ſatisfaciunt, & eorum culpa aut in odiũ aliorum contemptumuè incurrunt, aut ad aperta bella, bellorumq́; incendia cũ vicinis veniunt, aut aliquid eiuſmodi committunt, quod ex ipſorum non eſt re, neq; dignitate. Cordati enim & prudẽtes legati, omnis honeſtatis & pacis, publicæq́; tranquillitatis, non diſsidiorũ vel bellorum pręſtare ſe debent authores. Sed nec interim etiam, vel maxima propoſita commodi, aut quietis ſpe, indignum ſe ſuoq́; domino cõmittant aliquid, neq; in principem comitatumq́; ſuum, impunè perbacchari alios patiantur. Maior namq; quàm vel vitæ ipſius ratio habenda eſt dignitatis: & qui fert temerè vnam, facilè alterã inuitat in ſe contumeliam: vnde poſtea exoritur deſpicatus: quo etiam ſolers, & prouidus magis, ſui ſuorumq́; legatus ſit indagator, non eos, quæ in buccã veniunt garrire, non diſſolutè viuere, non aſſuefaciat huc & illuc diſcurrere, non ſubitò noua ſibi latibula quęrere extra domũ ludendi, bibendi aut dormiendi, non deniq; temerè euagari per vrbem & compita ſemper, nõ ſuſpecta infamiaq́; inuiſere loca, vt rixarũ & cædium oc-

caſiones,

caſiones ſuis perimāt, facilè patiatur; nam vt neſcio cui ſeruituti id ſimile fuerit; præſtat quidem certè comitatui ſuo, ad bene beateq; viuendum exemplo, & authoritate præire, & demere ſemper aliquid, quàm adiungere potiùs libertatis. Id autem potiſsimùm fiat in principio, ac ceu quodam veſtibulo, & ingreſſu rerum & legationum: prima namque in oculos incurrunt maximè, & ab exordio de progreſſu rerum, vt plerumq; fit iudicatur, nec ea quæ de nobis in animis hominum ſemel inhæſerit opinio, facilè eradicatur. Meminerimus quàm & nos etiam curioſi domi noſtræ ſumus, cùm legatum, aut externum aliquem dominum, ad nos contigerit aduenisse, die noctuque, vt ita dicam, res ipſius rimamur, ſtatum & conditiones omnes ſcrutamur, familiares intuemur; hoc idem, ne apud alios nobis quoque eueniat, videamus, demuſque ſedulò operam, ne fortè aliquis, tam à nobis ipſis, quàm à domeſticis noſtris, priuſquàm neceſſe ſit, res & mandata nobis data expiſcetur: nihil enim eſt turpiùs, quàm fumum priuſquàm flammam (dixit ille) in legatione alicuius apparere, quod non aliunde quàm à legati, aut eius familiarium proficiſcitur vanitate; cùm aut ſuos ſuorumque res, immoderatis plerumque efferunt laudibus, aut minas miſcent precibus, aut aliorum vires, & reliqua, verbis vt fit, extenuant, non ſine ſtomacho & indignatione tam ipſorum principum, quàm eius etiam ſenatorum. Omnes enim vbique contemni nos non libenter patimur; ſed hanc impotentiam externorum in loquendo animi, domi noſtræ potiſsimùm auerſamur. Quanquā nec illud quidem expedierit, fictis aut etiam nimiis laudationibus principum venari gratiam; & aliud (quod aiunt) ſtantem, aliud ſedentem loqui, & nunc hoc hodiè, nunc illud poſtridiè, cum non obſcura quadam ſuſpicione vanitatis. Quod(vt plerumque fit)accidit, cum aut lippis tonſoribuſque nota, longa oratione tractamus, aut quod antea extenuauimus, ornamus & amplificamus dicendo: nihil enim magis virum decuerit, quàm nunquam ſui, ſuæque obliuiſci firmitatis. Memorant Carolum Quintum; at qualem & quantum cæſarem? poſt initam cum Franciſco Galliarum rege, ad Cameracum pacificationem, cuidam legato ſummis encomijs in os eum laudanti, in orationis fine dixiſſe: Vtinam, inquit, & nunc laudaſſes, & biennio antè in Anglia vituperaſſes me parciùs, ægrè vtroque nunc caruiſſem. Modus in laudando iuxtà ac vituperando fuerit optimus; & cum viuis, tum verò præſentibus efferendis, conuenit eſſe moderatum: dies enim ante occaſum, & homo ante diem mutatur ſupremum. Dare præterea alicui nimium in os

laudis

laudis, habet ſpeciem neſcio quam aſſentationis;neque tam virtuti tribuere, quàm in aures principum influere velle iudicamur. Vnde ille Carolus Burgundiæ Dux, crebris vſurpabat ſermonibus, neque laudari acriter, neque vituperari viuos principes oportere, quod vnum periculo, alterum ſuſpicione non caret adulatoriæ artis valdè inertis. Iam & illud legatus meminiſſe debet, ſi vel illo ſtatim momento, rebus ſui principis nomine poſtulandis, minimè potiatur; nõ deſpondendum eſſe animum, & ſi vel repulſam ferat, ad minas & expoſtulationes non veniendum: non ſemper ſunt bonæ, quæ citò dantur reſponſiones, nec multùm à repulſa, proficiunt contentiones. Quare, ſi vel meliorem cauſam habuerimus; declinanda ſemper eſt inuidia; impotenter cauſa tuenda; cùm non rarò accidat, vt contrariæ parti, vel aliquid de noſtro iure concedendo, rurſus in noſtram pertrahamus eam ſententiam, quod nimirum opinionem prudentiæ, attulerit nobis ſingularem. Vt enim equi ſeſſoribus, ſic principum plurimi, durioribus reſiſtunt oratoribus, moratis & moderatis multa concedunt. Quod cum ſemper & vbiq; valuerit; tùm potiſsimùm tractandis rebus cũ ijsdem regibus, quos nõ ſecus quàm Cetos marinos, in littus deducas paulatim, repellas vehementiùs impellendo: volunt enim, quod dixit ille, hæc idola coli, & vix faciunt aliquid moniti, tantùm abeſt vt coacti. Quare ſi impugnanda regis, aut alicuius magiſtratus fuerit ſententia, excuſabit ſe legatus primùm, demùm verò in verbis, geſtu, & oratione, omnem neceſſariam adhibebit modeſtiam, & ſuam propenſiſsimam erga principem teſtabitur voluntatem: & denique, ſi duriora fuerint poſtulata, non à ſe ſed principe à ſuo id oſtendet proficiſci: vt enim ſol, ſi hominis vertici immineat, aut prorſus tollit vmbram, aut reddit quàm minimam; ſic maximi alicuius principis conditio aut gloria, minuit inuidiam. Minor deniq; ſupremi, quàm minoris liuor eſt magiſtratus, nec tantus abſentis regis, quàm præſentis ipſius oratoris: qui quo etiam ſibi aliquando negata dolenter tulerit minus; eo illius qui negauerat, experietur viciſsim erga ſe commutationem celerius voluntatis: ægrè enim omnes iniuſtitiam nobis obijci ab aliquo patimur; alius verò alio facilius amplectitur æquitatem. Ferunt eundem illum Carolum Quintum, Romanorum Imperatorem (libenter enim in magnis, magnorum principum perſtamus exemplis) Ioanni Dantiſco Epiſcopo Varmienſi, Sigiſmundi Primi Regis Poloniæ legato, petenda pro Regina Bona eius coniuge, ab Iſabellæ Arragoniæ ipſius matris morte, Barenſi hæreditate, duriorem ſe initiò præſtitiſſe. Quod cũ

Dantiſcus paulò tuliſſet immoderatius, & vim ſuum principem pati cœnatus alicubi exclamaſſet, hæſit in illa aula opinione ſua diutius, nec vel aliquid aliquãdiu viſus eſt impetraſſe: demum verò modeſtior in ſermone factus, vel è medio quod apparauerat conuiuio, ad cæſarem venire repentè eſt iuſſus, qui in venationes iturus, & per multos dies ab aula dicebatur abfuturus; ſed tum nimirum vel maximè Dantiſcus, licèt vino incaluerat, moderationis & eloquentiæ laudem, apud cæſarem promeruit ſingularem, & quod diu non poterat, illa die impetrauit; neque enim peræquè vrgendis principibus, quàm eorum obſeruandis nutubus compotes reddimur noſtræ voluntatis. Quo faciliùs intelligas, quanti momenti in prudentia legati ſit poſitum, & quàm verè ille quondam rerum dominam ſapientiam appellârit. Etenim ſapiens legatus, quæ impetrari vel ſecus poſſunt animo cernit, & in poſterum rei quoque tentandæ vires non incidit, nec ſpe concordiæ alios excludit. Multa enim & grauia feruntur, quæ omni prorſus adempta ſpe, ægrè poſſent tollerari. Quo etiam magis, cum obtentu aliqua res videbitur difficilis, imperfecta potiùs relinquatur, quàm vt prorſus abijciatur. Dies poſterior magiſtra eſt prioris, & ſemel amiſſa de negotijs publicis conferendi fide, aut etiam poteſtate, non tam aliquis efficitur citò eiusdem compos facultatis. At verò, cuius rei gratia legatus petitum eſt miſſus, ſi fortè obtinuerit, ad imponendum vniuerſæ rei & tractationi finem, nihil moræ interponat; ſed quæ promiſſa ei fuerint conſignet literis, & quoad eius melius fieri poterit, acta conuenta efficiat firmiora: neque ijs rebus vllo pacto indormiat, cùm nox interpoſita, ſiue auditio vna, & vel nonnunquam falſa, perrumpat omnia, & deſideriorum viri, vt regalis ille Propheta alicubi eos appellauit, hac tempeſtate reperiantur quamplurimi, apud quos opinionum & variarum cogitationum perpetua quædam regnat viciſsitudo. Semel autem de controuerſa & deciſa re, rurſus controuerſia orta, non ſecus ſe habet, ac corporis aliqua ægritudo, quæ ſi ſemel curata recrudeſcit, plus in curatione habet difficultatis. Nocuit ergo, quod dicitur differre paratis, & manus afferre immaturis. Atque hæc quidem omnia vſu & tractatione conſtant rerum, & quadam veluti menſura, quæ non magis medico, quàm politico obſeruatu eſt neceſſaria: illi ne ægrotantem perimat, huic ne quæ immortalis eſſe debet, euertat Rempub. Præſtat tamen conficiendis negotijs, matura quadam celeritate, quàm ſupina vti tarditate: præpropera enim celeritas inimica eſt conſilio; ſed procraſtinatio omnium

nium & conſiliorum & actionum perturbatrix. Sed age progrediamur: nam eidem illi legato curæ ſit, vt ſcribendis tam ad populares, quàm ad externos literis,ab ijs vel diuerſorum argumentorum epiſtolas ſæpius viciſsim ſortiatur: quas cum amicis quidem communicabit liberiùs; ſed neq; ſuſpectos in amicitia expertes earum faciet,demptis præſertim ijs, quæ minus communicanda videbuntur. Qua de re eos ad quos ſcribit,& à quibus ſibi ſcribi volet,tempeſtiuè admonebit,& id vel maximè propterea,quòd nulla res prudentiæ opinionẽ magis nobis conciliauerit, quàm rerũ vel exactiſſima cognitio,tam quę ante fuerant,quàm quæ & nunc paſsim geruntur.Vnde etiam quidã ſolos reges,eorumq; conſiliarios atq; legatos,curioſos eſſe ex inſtituto debere teſtabatur,cæteros non itẽ, quibus non peręquè incumberet cura publicorum cõmodorum,ſiue dignitatis: ſuo enim quiſq; debet ſe metiri pede,& cõtentus eſſe ſua tantũmodo functione. Iam verò,non ſolùm oſtendendis literis, ſed crebris etiam,& officioſis viſitationibus,tempeſtiuiſq; conuiuiis, tam aliorum legatorũ,quàm quorumcunq; aulę procerum conciliatur legato beneuolentia, & quaſi imponitur neceſsitas quædam, alijs quoque, quod tamen ille minimè ſpectare debet, eiusdem voluntatis & humanitatis erga legatum declarandæ. Pulchrè enim Romanus ille neſcio quis: Aliena, inquit, pocula ſiccas, nemo tua, aut redde vices, aut deſine velle vocari. Et fit profectò magna magnis inter ſe viris diſſerendi, ſiue facultas, ſiue cupiditas vbicunque, ſed vbi incaluerint ad menſam maxima. Etenim multa multi, vel vltrò ipſi confitentur in menſa, quæ vix aliquando confiterentur in tortura. Quid, quod non ad noſtrorum tantùm principum, ad quorum redundauerit id gloriam, ſed ad aliorum proculdubiò gratiam, hac ratione ſtruitur nobis via, maximè compendiaria; adeò vt quorundam principum legatos, tractandis hoc modo eorum conſiliarijs,& aulæ familiaribus,primum gratiæ locum, apud exteros reges & principes tenuiſſe audiamus & legamus: non enim homines tantùm, ſed & ſimiam aliquando ſuam in honore haberi non illibenter videre ſe, neſcio quis ille dixerat Imperator. Qua ipſa de cauſa, principum in gratiam ſe, vt legati magis inſinuent; non tantùm aulæ proceres,ſed adeò etiam regios domeſticos quoſque menſæ ſuæ adhibebunt: cum illis familiariter, vt fit, confabulabuntur: cum illis nunc hos, nunc illos miſcebunt ſermones: illis hinc & inde ſibi allatas oſtendent literas: cum his principis tam ſui, quàm ipſorum perhonorificam facient mentionem: cum his ſtatis temporibus,cùm aut ſtrenæ,aut

ſimilia

ſimilia dantur munuſcula, hilarè verſabuntur, & dona dilargientur. Omnia enim ferè quæ aut fiunt, aut dicuntur in aula, principem non effugiunt, & pari rurſus modo rationeque penſantur: nam fama eſt malum, quo non aliud velocius vllum, dixit verè Pöeta: & qua principũ noſtrorum ad aures, ſiue bona, ſiue mala illa fuerint, quæ de nobis circumferuntur peruolant derepentè, vnde aut dolent, aut lætantur. Itaque & habitare commodè, & multò quàm ſi priuatus eſſet ſe gerere ſplendidiùs, legati expedierit dignitati, & hac in parte nullis parcere ſumptibus; ſi fortè odio, aut incuria eorum, quibus hoſpitiorum diſtribuendorum munus incumbit, id non aſſequatur: ſplendore enim & magnificentia capitur multitudo; & ſiue vt nos contemnat, ſiue ſuſpiciat facillimè incitatur. Deniq; qui commodè habitando & alios ad ſe inuitando, munerãdoq; gratificatur pluribus, vix eſt credibile; vt ei vel ab vno non referatur gratia, & principes ad ornandum & remunerandum non commoueantur: fidelis enim ſeruus fit benigno domino, & hic beatus fido & taciturno. Abſit tamen ſemper inanis profuſio à legato, & legati domo: & quæ debet eſſe officina pudoris & continentiæ, non ſit libidinis & diurnæ nocturnæque comeſſationis: debemus enim vti, & non abuti noſtris regijsque opibus & muneribus, cumque domi, tum foris eſſe continentes, & cum id probare cunctis, tum noſtris vel inprimis regibus, qui diſſolutis & profuſis haud ita libenter beneficia largiuntur: dolium enim perforatum, & hominem ſui oblitum vix impleueris. Quanquam hac in parte ſemper animi præualuerit magnitudo, pudetque ijs noſtra denegare bona, qui pro nobis præſtiterint vel pertulerint grauiora: refugiunt enim omnes, quem nulla remuneratio ſequitur famulatum. Ac memorabile inprimis fuerit, quod de Ferdinando Conſaluo proditum eſt memoriæ: qui cùm Ferdinando Hiſpaniarum Regi Catholico, regno Neapolitano ſub Gallis recuperando, per multos annos egregiam nauâſſet operam; tandem quarundam rerum inſimulatus cöegit ipſum regem, ex Hiſpanijs Neapolim nauigare; & adminiſtrati illius regni, ac tam perceptorum, quàm expenſorum rationem ab eo poſtulare: tum ille modico ſibi eam ad rem ſumpto tempore, parua quadam ſcheda poſtridiè oſtenſâ, omnia expenſa ea contineri fidenter confirmauit, facileque obtinuit, vt & rei benè geſtæ, & pecuniæ non malè locatæ memoria nihil ab eo magis exigeretur: vt enim magno conſtet, videtur conſtare modico publica quies, & regni poſſeſsio reſtituta: hoc eodem modo, & ſummi alicuius legati excuſabitur interdum profuſio, ſi conſtiterit omnibus eius profuſionis ratio, vtpote ad ſcienda quæque re-

gum regnorumq́; ſecretiora, ad indaganda, & aliquando corrumpendos eorum conſiliarios & conſilia, ad fomites bellorum impediendos, ad oppreſſos ſubleuandos, ad rebelles propter exemplum pecunia emptos, & ad ſupplicium rapiendos, & id genus alia. Et ſi deniq; à legato & eius principe, ad vnam illam Chriſti Opt. Max. gloriam, & publicam pacem & tranquillitatem, tanquam ad certum ſcopum fuerit perpetuò collineatum; multa quippè etiam ſuſpecta & odioſa, plana feceris, atque grata, vno illo prætenſo, & præ oculis ſemper habito fine & ſtudio, diuinæ gloriæ & Reipub. vtilitatis. Neq; tamen vel his etiam rebus, & actionibus omnibus lubricæ & præcipitis cuiuſdam ambitionis & curioſitatis, legatus notari ſe temerè patiatur. Relinquenda Deo Opt. Max. ſunt quàm plurima, & tempori ipſi, quod ratio ſanare non poteſt, aliquando committendum. Et deniq; nec ijs qui nunc huic, nunc alteri parti operam venditant ſuam, multum adhibendum fidei, & concedendum authoritati, qui vna manu porrigunt panem, & altera ingerunt ſcorpionem: cũ qui non fuerit fidus ſuis, qui fiat longinquis & alienigenis. Poſtremò vſu etiam venit, vt ſciſcitandis veris, infinita mendacia domum referamus noſtris, & pudeat pœniteatq́ue nos ſumptuum factorum, laborumq́ue obitorum, vt interim liuorem inuidiamq́; taceam, qua curioſi iſti flagrant, & periculum, quod ardeliones, qui vno ore flãt & ſorbent, manet: & præterea quòd deniq; ſemel amiſſa fides, talibus nulla cõſtiterit, ad omnẽ perpetuitatem: certiſsimum enim eſt, paſsim & vbiq; leues haberi malignos, percunctatores garrulos, curioſos, mẽdaces, & omnes deniq; acres impetus in perfidiam plerumque commutari, qui non tam citò emunt, quàm ſubitò diuendunt, nec tam facilè metunt, quàm diſſeminant falſitatem; quo nomine multi, in bene conſtituta Repub. puniti ſunt & fuerunt: quod vt principum legati impunè aliquando tulerint, tantò quidem ſubierunt inuidiæ magis, quantò ad vanitatem ipſorum maior acceſſerat authoritas, & auxerat vulgò odium impunitas, perpetua quædam illecebra delinquendi. Sit poſtremò legatus, quoad eius fieri maximè poteſt, vt ſuprà etiam diximus, ſanctimoniæ & caſtitatis ſpeculum: non inuentor & artifex libidinis, aut inhoneſtæ alicuius voluptatis. Etenim quò Deo Opt. Max. addictus & deuotus aliquis magis fuerit, eò etiam reuerentur omnes eum libentius: & quò ſibi plura licere legatus arbitratur, eò vt ſit diuturnior, moderatius vtatur illa eadem libertate. Fama vulgatum eſt, barbarorum quendam legatum, ob nefaria crimina, oſtenſa ex ipſius lege neceſsitate moriẽdi, Luſitanos exuſsiſſe. Nec ſcio ſi iniuria: Nam legatorum licèt corpora habeantur ſacroſancta;

ſancta; legatio tamen ipſa innocentia debet eſſe tecta, & non ſtupris, ac maleficio publico cooperta. Quo loco magnus quidã campus mihi oboritur de iure legationum differendi: antiquiſsimum enim habetur prouerbium: Legatus neque cæditur, neque violatur. Et de caduceatoribus Euſtachius meminit: Diuinum eos genus exiſtimatos, aut certè inter Deos & homines medium, nec niſi à Læſtrigonibus, Cyclopibus, alijsque qui fas non nôrunt, de ijs aliter cogitatum: eoſdem etiam Iouis atque hominum nuncios ipſe poëtarum deus nominat Homerus, & Xenophon de Pædia Cyri, honorandos ait oratores, itemque Cato: Nemo, inquit, homo nocet caduceatori. Secus tamen ſe habet de mentitis legationibus: qui aut legati ſunt ad neminem, aut legationem ſuo tempore non proferunt: aut deniq; ſi legati fuerint, non tamen ad eum ad quem ſe miſſos teſtantur, quos tamen crebrius impunitos dimiſſos, quã ſeueritate aliqua animaduerſionis legimus violatos. Nam pulchrè alicubi de Affricano Valerius, voluiſſe eum potiùs, vt Romani Imperatoris decepta fides, quàm fruſtra implorata iudicaretur. Iam & illud in quæſtionem venit: an tuti legati etiam cum ijs ſint, ad quos non mittatur? Sed facilè ea diſſoluitur quæſtio. Cum legati ad hoſtes miſsi, hoſtilia molientes, ſi paria patiuntur, non habent quod iuſtè doleant, non ſecus quàm milites, qui quod non pro ſe, ſed pro principe ſuo ſe dimicare profiterentur, & propterea ſibi vellent parſum. Vnde Liuius de Macedonum legatis verba faciens, in hanc loquitur ſententiam: Felici, inquit, primùm euaſêre mendacio, mox verò cogniti capti ſunt, Romamque deducti. Etenim legati ex ipſo nomine, ad alios non ſunt, niſi ad quos legantur, nec iura legationis obtinent, niſi quibus debent ob conſilia cõmunicanda. Sed hoc quidem de ſtricto, quod aiunt, iure multi eſſe autumant: ſecus expedierit rebus & dignitati regũ & principũ maximorum. Nam & Alexander Magnus legatis Carthaginenſium pepercerat, qui ad Tyrios in eum animandos erant profecti. Quo nomine Carolus Q. Cæſar rurſus à Gallis reprehenſus, quòd eorum legatos ad Turcam euntes iuſsiſſet interficiendos. Sed hęc quidem differunt: non enim Chriſtianorum cum Mahometanis communio, nec illorum qui quærebant ſua, cum his qui diuinam tuentur gloriam, vlla eſt ſimilitudo. Sed ad propoſitum reuertamur. Sunt enim legati homines pacis, & principis aut Reipub. perſonam gerentes, Rempub. pacificè tractantes, propterea vel apud hoſtes ipſos debent eſſe inuiolabiles: nec ſolùm in amicorum tectis, ſed etiam in inimicorum telis tutò verſari. Nam qui alterius legatos læſerit, non ſperet ſtare ius legationis ſuis. Eſt tamen exemplum Maioris Affricani, qui teſte Appiano rogatus, quid fieri Carthagi-

nenſium legatis deberet, nihil tale reſpondit quale Carthaginenſes: multi enim ſpectant, non quid alijs fieri poſsit, aut debeat, ſed quid inſtitutis patriæ moribusq́; eorum conueniat. Nam in interdicta legatione ſupplicum miſereri, vel ipſo Cicerone de Inuentione teſte vulgò omnibus probari, & adeo legatos ſpeculatores & perfidos, impunè dimiſſos legimus vel nonnunquam. Poſthumiusq́; Dictator Romanus, legatos quoſdam Volſcos conuictos ſpeculatores ſeruauit: quia vt Dyoniſius prodidit memoriæ, legationis nomini, quod præſeferebant, plus dandum cenſuerit, quàm certo facinori rependendum. Quibus tamen rebus minimè legatus confiſus, vita & moribus ſeipſum oſtendat honorandum: nam magnus quidam, magnique vir conſilij, cùm multas & varias legationes obiuiſſet, domum tandem rediens, quid potiſsimùm legato ineſſe oporteret quæſitus, manum primùm ori, demùm membris admouit genitalibus; quo innuere volebat, legatũ vtraq; re debere eſſe continentem: ſed eadem illa tandem etiã exporrecta manu teſtabatur, oportere eſſe magnanimum & liberalem. Quæ quidem magnanimitas, non ſolùm continetur dando, verùm etiam munera aliorum reſpuendo: nihil enim eſt inquinatius, quàm eum, quem non modò facto, ſed nec violare fas eſt verbo, muneribus poſſe corrumpere. Nam qui ſemel acceperit munera, & largitionibus ſe patitur violari & corrumpi; is (vt olim in Æſchinem quidam dixerat) non iam conſtans manere poteſt iudex publicorum commodorum; imò vt & legationem rectè obierit, credi id non oportere, nec fieri poſſe omninò. Quandoquidem is, qui pecuniam recipit, ſui ipſius dominum illum conſtituit à quo acceperit; vt ex Socrate libro primo de eius dictis factisque refert nobilis ille Græciæ hiſtoricus Tucidides, & Demoſthenes in aduerſarium inuectus: Non concio, inquit Æſchines, manu in ſinu condita habenda, ſed legatio eadem manu in ſinu retenta potiùs eſt obeunda. Proinde & alicubi teſtatur Valerius, legatos quidem aliquando Romanos accepiſſe munera, ſed detuliſſe in ærarium, idque prius quàm ad ſenatum referrent legationem: neq; ſanè id iniuria: de publico enim miniſterio nihil vnquam priuatis accedat, quàm rectè adminiſtrati officij cõmendatio. Quod neſcio, ſi & in Venetorũ Repub. domicilio veteri libertatis, & virtutũ omnium armamentario nõ obſeruatur. Pulcherrimũ enim de Xenocrate Athenienſium legato, Philippi illud fuit teſtimonium, quod ſolus Athenas muneribus incorruptus redijſſet: ſecus tamen eſt de eſculentis & poculentis muneribus, & parui momenti aliquibus, quæ aut legato principio, aut intermedio tempore, aut etiam mittuntur à principe tandem po-

ſtremo, tantum abeſt vt ambita, quod nec ſperata quidem, quæ licet eſſent etiam opinione maiora, cum quodam veluti contemptu aſpernari, & remittere principi, ſi non eſſet, ſaltem diceretur ruſticitatis. Cuius rei reprehenſionem legatus vt effugiat, pro re & tempore munera accipiet quidem, ſed tum & dona ferentes, tum & principes ipſos, ſi tanti fuerit rurſus alacriter munerabit: ita nimirum in ore verſabitur omnium, & ad ea munera crebrius ſibi offerenda, viciſsitudine humanitatis inuitatum excitabit nō neminem: dat enim aliquis, vt illi detur; & officia præſtat, vt referat viciſsim. Quanquam hæc mercatura videtur potiùs, qua nihil eſt ſordidius: officia enim & beneficia ſi non ſunt, volunt ſaltem videri gratuita. Etenim non hominum eſt amicitia ea, ſed pecudum, qua ſpectatur emolumentum. Age, an & illud legato non magnopere vtile neceſſariumq; fuerit, vt cum ijs, qui in eadem legatione antè fuerunt, ſæpè multumque colloquatur: ingenium eius ad quem mittitur principis, & aulæ procerum mores, regionum ſitus, inſtituta & cōſuetudines noſſe prius diſcat, quàm eò venerit: & omnia vel minutatim ab ijs, qui ibi prius verſati ſunt, perueſtiget, quę ad tantum tamq; arduum munus feliciter obeundum pertinebunt. Sicut enim ij, qui difficultates maris ſuperauerint, monent alios fidentius: ſic & ij, qui magnos legationum exantlarunt labores, præſtant conſilia ſaniora: vna enim alteraué dies tractandis negotijs data, ad rerum vſum comparandum, multorum menſium præſtiterit lectioni, prętertim ſi tales legati illi fuerint, qui minimè obtuſo ingenio fuiſſe, & cum ſummis in aula viris amicitiam habuiſſe videantur: & qui deniq; nominis ſui memoriā in diſceſſu reliquerint gratam, ſublimiores honorando, inferiores munerādo, & omnes humanitate & officio ſibi deuinciendo, & cunctis deniq; aut per ſe, aut per ſuos valedicendo: hæc namq; officia cōſtant paruo, & magno interdū æſtimantur. Qui idem, vt in aulam alicuius regis venerit, nihil habeat prius aut antiquius, quàm ſine mora velle adire regē, demùm & perpetuò & in omnibus eius veluti quoddam numen obſeruare: honorare item eius conſiliarios, & non contemnere vel inferiores alios: à ſui autem conſultò cauere ſimilibus: hoc autem eſt ab externis legatis alijs, eorūq; miniſtris omnibus, qui huc & illuc curſitant, & minutatim quæq; explorant; non quòd eos honorare par non ſit, ſed quòd ſemper inter æquales perpetua in aula eſt æmulatio, parum fida mutui amoris conciliatrix. Quo etiam neſcio quis vnius legati errorē alijs ornamento, aut ſaltē alleuamento dixit eſſe, propterea quòd non tam ille qui errorem cōmiſerit citò reprehēdatur, quàm alij quodāmodo tacito collaudantur, & adducuntur

cuntur in exemplũ:minus enim habet anxietatis,& turpitudinis error per multos latè fuſus, neq; ijs quæ exẽplis defendas tantopere euadis odioſus; poſtremò plena vt dixi omnia in aula ſunt inuidentiæ,vt ſimulandi & diſsimulãdi tecta ſint artificio:& vt ij qui talibus vtuntur artibus,paruis ſępè periculis expoſiti,& excellẽtes ceu quidã magiſtri populi ſibi videantur:inter namq; animantia multa,vulpes ſunt aſtutiſsimæ ; & tamen vulpium , quàm aliorum pelles circumferuntur plures. Nunciet interim legatus alijs lætiora quæ inaudierit primus; ſed ad ſignificanda aduerſa & ærumnoſa ſit poſtremus : & ſi interrogatus de ijs fuerit,nec peruulgata ſciuerit, occultet ea fronte & ſermone, ne in aliena calamitate exultare videatur. Et obſeruandum illud eſt ſemper, vt lippis & tonſoribus (quod vetus habet verbum) prius innoteſcant omnia. Demum à palatio regio, & legatorum domo exeant nuntij rerum , præſertim aduerſarum : vbi enim plurimum authoritatis,ibi minimum ſit vanitatis. Nitidę porrò & magnificæ legatorum ſint menſæ: perſonent acutè dictis, & excellentium ſcriptorum legendis monimentis : abſit verò intemperans aut procax locutio, & quæ aliorum exiſtimationem rodat,calumniandi libido : vbique enim maledici diſsimulanter ferri vix debent;ſed in ſummorum principum legatorumque domibus omnium minimè tollerãtur, ne falſis adſtipulari auditionibus, & patrocinari maledicendi videamur libertati. Abſint etiam gnathonum paraſytorumque greges,cauponantium item mores & clamores, obſcœnæque omnes exulent voces, ne quæ vna, maximè regibus eorumque legatis odio eſſe debet, participes velimus eſſe leuitatis.Seria iocoſis in domibus pręſertim regum,eorũq; legatorũ prępoſterè miſcentur.Vnde aliquando Romanorũ Imperatorum neſcio quis, tribus onerarijs nauibus, plenis hiſtrionibus in pontum miſsis,tres tantum ſapientes pro ijs ſibi remitti à præfecto poſtulauit: modicum enim auri magno ponderi plumbi antefertur:& deniq; tam à legato ipſo,quàm ab eius domo,blaſphemãdi, garriendi, inſaniendi, aut deniq; quę collibuerit agendi ſemper abſit conſuetudo.Multa namq; in multis notantur alijs,ſed potiſsimum aut in legatorum comitibus, aut in ipſis demùm legatis. Domi item maiori ex parte legatus ſe cõtineat & dormiat,neq; in turbam ſe frequẽter det;in oculis enim hominũ quotidie verſari quadam veluti ſatietate,homines quantumúis magnos,minus fecit verendos: & deniq; voluptatibus,aut nimijs,aut etiã illicitis,nec priuatim neq; publicè indulgeat,& ad illius exemplum ſe totus componat, qui vitream domum ſibi optauerat, in qua quid interdiu, noctuq; ageret perpetuò conſpiceretur. Moribus verò & grauitati legati

ti legati familiares item reſpondeant, neque quod omnibus collibuerit agendi temerè ſibi vſurpauerint poteſtatem. Regna multos non capiunt ſimul: & ſicuti quidem plena ſunt in aulis inuidiæ & obtrectationum omnia, qui vel aliquãdo ſibi pluſculum ſumpſerit libertatis, in immenſum arrogare dicitur voluiſſe. Non poſſum nõ meminiſſe, quid Ioanni Przerembio, Gneſnẽſi Archiepiſcopo, ſummo illis temporibus viro, ſed paulò in ſuos indulgentiori, Sigiſmundi Regis Poloniæ apud Ferdinandum Cæſarem legato, Viennæ acciderit, cùm eius quidam aurigæ prægrandi currui, octo equis iunctis, ad ſecanda ligna extra vrbem diſceſsiſſent, & aut alterius ſyluæ ignari, aut longius iter veriti, in proximiorem & Viennæ magis vicinam ſyluam diuertiſſent, quæ Imperatoris ipſius, non tam vſibus, quàm delitijs ſeruabatur. Ex hac igitur ſylua, cùm prægrandem illum lignis onuſtum currum Viennam traherent, Ferdinandus, vt eos eſt conſpicatus, ira ſubitò exarſit, & aurigas cuiuſnam eſſent quæſitum mittere, & ipſe demùm interrogare ipſos non dubitauit. Tum quidem aurigas illos barba paucis illis latinis voculis (ſi Deo placebant) ſapientes, Archiepiſcopi Gneſnenſis, legati nati, & Regni Polonię primatis, ac apud Cæſaream Maieſtatem Poloniæ Regis oratoris eſſe ſe teſtati ſunt, & adeò latino ſermone Cæſari reſpondere non dubitauerunt: Quo magis, re vt fit in riſum verſa, & quod vel ipſi etiã aurigæ apud Polonos latinè loquerentur, omnibus inter ſe iocantibus, iuſsi tandem impunè ſunt proficiſci, non ſine tamen tacita quadam reprehenſione, quòd vel aurigæ tantum ſibi ſumpſiſſent in alieno ſolo libertatis: inſolentię enim ferè ſemper, pudoris & moderationis nunquã aiunt aliquẽ pœnituiſſe. Etenim licentioſi & inſolentes, non modò ipſi; ſed etiam eorum cauſa innocentes multi plectuntur. Itaq; nemo quidem legati familiarium authoritate ſui domini, ſi vel maxima fuerit, ſpiritu augeatur, & quod liberè, hoc & licere paſsim & vbique ſibi exiſtimet: Sale enim fercula condita, & facta dictaque, modeſtia diſtincta, nihil habent vilitatis. Quocirca & legatus ipſe non tantùm viuendi, ſed & immoderatè expers ſit garriendi: quantò enim aliquis continentiùs vixerit, tantò (vt plerumque fit) & à loquendi licentia magis ſe ſeiungit, nec vngendi & pungendi (quod vetus habet verbum) vtitur conſuetudine verbis alicubi faciundis. Quæ quidem conſuetudo, cùm ſemper & vbiq; fugienda fuerit, tùm vel inprimis in conſeſſu regum & principum maximorum. Multi enim teneram, ſed potiſsimùm principes habent cuticulam, qui aculeatum legati ſermonem & facillimè ſentiunt, & ægerrimè patiuntur.

Exarſit aliquando inter Crucigeros & Polonos bellum, vel vna Archiepiſcopi Gneſneñ. ad Magiſtrũ Ordinis liberiori voce in tractatione pacis prolata. Et notatus Caroli Q. Cæſaris legatus, Didacus Mendocius eſt Venetijs, qui cùm eò veniſſet, ad hũc modum apud prudentem illum ſenatũ quaſi ex abrupto verba fecit. Audio inquit, inter Cæſarem meum, & inter Galliarum Regem, vos velle ſequi partes, & alere bellorum incenſiones; non eſt quòd eiuſmodi conſilia molitionesuè agitetis. Vidi ego hodiè ante hoc veſtrum proximè palatium, alborum lapillorum acre certamen, quibus oua inuidia ducta, confeſtim ſe immiſcuerunt, & minutiſsima in fruſta cõciſa ſunt, cùm illud, quod lapides facere viderant, præſtare ſe poſſe iudicaſſent. Moleſtiſsimè tulerunt id Veneti, adeoque legatum monere & adhortari, ne ea libertate loquendi apud eos vteretur, & eam Rempub. quæ mille annis ſtetiſſet, factorum ſuorum rationes optimè noſſe non dubitaret. Fortuna quippè rationem & potentes non libenter patiuntur monitorem; ſed vt quidem intemperans alicui viſa illa exponendorũ mandatorum ſit ratio, libertas oris differt à cõtumelijs, & pro re, & tempore aliquando etiã eſt neceſſaria. Zbigneus Cardinalis Polonorum legatus, Sigiſmundo Cæſari, eidemq; Hungarię Regi Budę exprobrauit ea, quorũ parum abfuit, quin pœnã capitis periculo exoluiſſet. Sed tamẽ & euaſit ſalu⁹, & vel hoc ipſo nomine à dignitate patrię intrepide tuẽda inprimis eſt dilaudatus. Ac memorabile vel illud quoq; fuerat, quibus verbis Heluetiorũ confœderatorum legati, Camerę Spirenſis pręſidem, & cõſiliarios ſemel dicuntur fuiſſe allocuti. Euocabantur hi ad Tribunal illud, pręter morem maiorũ frequentius; ſed quantum in illis fuerat, eò proficiſci identidẽ recuſabant. Poſtremò verò tandem cùm literis & citationibus crebris vrgerentur, miſerunt Spiram legatos viros inter ſe primarios, qui in publicum conſeſſum admiſsi, ad eummodum ſuo illo Heluetico idiomate dicuntur peroraſſe. Domini inquit confœderati Heluetij, vos vicinos ſuos ſaluere iubent. Mirantur verò quòd, tam crebris citationibus veſtris, placuerit vobis diu eos vexauiſſe: orant & hortantur, ne amplius eos exagitetis. Sed vſi ſunt vocabulo quodam, qùod nec dici quidem honeſtè videbatur potuiſſe. Obſtupuerunt ad illa verba omnes, nec reperiebatur qui facilè reſpondiſſet. Sed re demùm maturius examinata, ne ferox illa & indomita gens, grauius aliquid in eos rurſus tentaret, miſſos fecerunt, nec citationibus illos amplius euocârunt: vt enim modeſtia grata, ſic & libertas loquendi alicubi eſt neceſſaria. Qua tamen ipſa, nec

peræquè

peræquè ſingulis, nec omni loco atque tempore, nec ſine delectu & freno expedierit vti omninò. Etenim legationes liberæ vocis aliquando feruntur; ſed cõtumelioſæ linguæ ſemper & vbiq; coërcentur. Cuius rei exẽpla paſsim extant quàmplurima, adeò vt Spartanorum, Athenienſium, & Iuliani, & aliorum exemplis doceri poſſet, vel liberæ tantùm vocis legationes punitas extitiſſe. Quod tamẽ probauerit nemo: verùm ſi daretur optio, tutius in vnam, quàm in alteram partem vtriq; peccaretur. Omnes enim reges regere, ſed domi ſuæ adeò etiam aliqui cupiunt imperare. Quo ipſo honorandi ſunt magis, ſi quis viciſsim ab ijs voluerit honorari. Raró item & modeſtè exponendorum mandatorum tempus ab ijs eſt poſtulandum: nolunt namque cogi, ſed rogari principes: & ab eorum nutu & authoritate, non à noſtro arbitratu & cupiditate, nos pendere; ſic demùm vel præter expectationem noſtris aſſentiuntur facilius poſtulatis. Semel verò conceſſum, ſtrictè & accuratè obſeruandum legato eſt tempus, illis ipſis mandatis, quæ habuerit exponendis. Fit enim, vt vna aliqua opportuna occaſione, apud principes, qui ſe ludificari non patiuntur amiſſa, quàm diutiſsimè alteram & tertiam expectemus. Sed & exponendorum mandatorum, cùm obtinebitur tempus, non eo eſt abutendum. Sermones cum principibus ſerere, expedit ſemper parcè: verba ab ijs liberè, aut adeò etiam inconſideratè prolata non carpere; & vel longiſsimas verborũ circuitiones audire patienter, & ſi vel expectationi nõ reſponderint noſtrę, omnia diſsimulare. Etenim de garrulis legatis dici id ſolet, quòd non tam ſortiri, quàm concedere vulgò ſoleant audientiã. Ac reperiuntur profectò vel nonnulli, qui tam ſui, tamq; conditionis obliti ſunt ſuæ; vt ad exponenda mandata hora ſibi impetrata, totam illam conſumant, vel nonnunquam, nunc his nunc illis ſermonibus cum principe, ac ſi priuatus eſſet, ſerendis, & protrahendis; ſic vt ne vnius quidem verbi proferendi principi ipſi reliquerint facultatem: quod cùm principibus, tacuerint licèt, fuerit moleſtiſsimum, tum nec ipſorum legatorum rebus, aut expedierit neceſsitati. Index enim animi ſemper habetur oratio, quo penitiùs cognoſcendo, principis reſponſionibus audiendis, legatum patientem & moderatũ eſſe neceſſe eſt; aliâs nihil horum, quæ in rem ipſius eſſent, intelliget, tantùm ſibi ipſi ſapiet, & denique animum principis illa loquendi, & omnia ſibi arrogandi quadam licentia, facilè abalienabit. Arces enim & poſſeſsiones, quàm rerum intelligentiæ laudem præripi ſibi principes facilius patiuntur. Quo magis eorum vituperanda animi eſt impotentia, qui, tantùm abeſt, vt

quæ principes verba faciunt, patienter audiant, vt vel adeò etiam eorum ſermones (vt dictum eſt) interrumpant, & prolata verba, aut ſententias reprehendant, quaſi ipſi perfectiſsimi omnium magiſtri ſint atq; doctores. Nam ſi hoc vel illo idiomate profertur parum emendatè aliquid à principe, mox in quæſtionem vocant, & adeò etiam ſolitò carpunt liberius; quaſi in vna aut altera tantùm poſitum ſit vocula, & omnium linguarum exactè diſcendarũ principibus neceſsitas incumbat abſoluta, & ſingulis eorum dictis aut factis ponenda ſit tendicula, cùm ipſi nihilo ſciant aut didicerint meliora. Sed ingenioli neſcio cuius oſtentandi ergò, hæc & ſimilia loquuntur. Multi enim non tam ſunt, quàm videri acuti cupiunt, & vel eo facilius ipſi tandem hebeſcunt. Quo quidem nomine quendam legatum, apud Ferdinandum Cæſarem memorant eſſe notatum, quo cum Cæſar, ſemotis arbitris, ſermones miſcens, cùm neſcio quod verbulum contra præceptiones Grammaticas latinè protuliſſet; e veſtigio quòd non latinum eſſet, à legato eſt acclamatum. Tum verò ſubridens Cæſar, oblitum ſe eſſe, quod cũ pædagogo, & nõ cum legato loqueretur, argutè reſpondit. Et rectè quidẽ: quorſum enim fuerat in eũ principem ſumpſiſſe ſibi legatũ tantum adeò libertatis? Eſt legati munus, nõ niſi iuſſum adeſſe: non niſi pro re & occaſione verba facere: non niſi reſponſa ſibi data patienter audire: non niſi acceptis pauca loqui: non niſi de re & materia tempori, loco, & perſonæ ſuæ accommodata, in publico perorare. Turpiter ſe dedit aliquando Phormio, qui non iuſſus neque interrogatus, neque ſuo loco, & coram ſummo bellatore, de militari re diſſerendi ſumpſerat ſibi libertatem: omnium autem fuerat turpiſsimum, legatum cum Cæſare de Grammaticis loqui, aut illum neſcio quem alterum obſcœnum protuliſſe verbũ, cùm Cæſar tale aliquid, quod ipſi admirationem mouerat, fortè dixiſſet. Debet certè legatus homo eſſe prudens, & multò antè, quàm fungatur legatione, in agendis rebus, & cum principibus eſſe verſatus, nec tam loquens quàm eloquens, nec tam dicax quàm perſpicax, cui etiam ipſi in omni vita & actione, verbis & ſermone, habitu deniq; & veſtibus ipſis commendata ſemper ſit modeſtia: non enim peræquè omnia, quæ licuerint, decuerint derepentè: & quæ conuenient priuato, non conuenient fortaſſe legato: & ſecus iuueni, ſecus prouectioris ætatis viro, aut ſeni: ſecus huius, ſecus illius nationis homini: ſecus externo, ſecus indigenitali. Erat quidam rex, qui mirabatur vno eodemque ferè tempore, ſed tamen diſiunctos, & ſeparatim aliquanto miſſos ad ſe fuiſſe legatos duos, Italum Polonicè,

lonicè,& Polonum Italicè. Quanquam enim (quod dici ſolet) monachum habitus non faciat: tamen vel in eo etiam ipſo,certa quędam condecentia maximè nos condecorat. Non enim cuiquam veſtē,ſed ei qua vſus eſt in die veſti,egiſſe non neminem gratias audimus veſperi. Aditurus ergo legatus principem, primo illo audientiæ publicæ tempore, vtatur ipſe veſtibus, quöad eius fieri minus poteſt ſplendidioribus.De reliquo ipſius nihil diſputauero comitatu: illa enim in primo ſeu aditu & veſtibulo exponendæ legationis, diuitiarum & veſtium oſtentatio, habet non obſcuræ quid vanitatis,cùm non deeſſet locus & occaſio illarum oſtendēdarum, vel modico aliquo tempore interiecto,& quidē cum maiori legati ipſius prudentię laude,aut ſaltē leuitatis excuſatione:progrediendum enim potius, quàm regrediendum eſt ſemper,opibus & diuitijs oſtentandis. Et haud ſcio, ſi expedierit illa prima qua legatus audietur die, veſtibus indui nouis, quod primus nouarum veſtium vſus inijciat neſcio quid languoris, & aliquando veſtium illarum crepitus, qui pro crepitu alio fœdiori interpretari ſolet,audiatur. Omnes autem graues perſonas, mouere non conuenit riſum; ſed vnum illum minimè externum legatum, à ſummo aliquo principe ad alium allegatum: & vt denique aurea frena equum,ſic vel maxima veſtium ornamenta, non fecerint meliorem vnquam legatum. Licebit tamen vel nonnunquam etiam veſtibus vti legato ſplendidioribus, præſertim ſi iuuenis aut vir fuerit militaris: habet enim iuuentus neſcio quid delectabilis ſemper viriditatis, & militia plus libertatis. Obſeruetur tamen illud vel potiſsimum vnum,vt quod ad alicuius diej, vel principis honorem fuerit factum, præterlapſo illo modico tempore non fiat amplius,& ad ſuam in veſtibus & ornamentis priſtinam reuertatur legatus frugalitatem. Vt enim voluptatum, ſic & pompæ rarior vſus,habet plus non modo feſtiuitatis, ſed etiam grauitatis: quippè per externa crebrius interna deprehendas, & vt ex verborum ampullis, ſic ex veſtium coloribus & modis, mores & ingenia plurium metiare. Auarus interim, & tam in victu, quàm etiam in veſtitu, ſordidus fuerit legatorum nemo: ſordes enim veſtium reſpuit aula,& non iam modeſtiæ & grauitati, quàm partim id tenacitati, partim verò adſcribit egeſtati. Victus verò & ſplendore epularum, ſi aliorum erga ſe humanitati legatus non reſponderit, arguitur protinus tenacitatis, cùm non obſcuro legationis ſuæ deſpicatu: nihil enim minus, quàm parcitas, & auaritia decuerit oratorem, ſi non aratorem dicendum potiùs; qui ſuis perpetuò innixus moribus,ſanè agreſtibus, nec alieno ſolo, nec

elegantia,inter quos verſatur,hominum, neque humanitate collegarum cõdocefacere ſe patiatur. Locupletes nanque & nihili legati, tanquam quidam arietis aurea lana dotati æſtimantur. Neq; tamen hoc vno,licèt fœdo,vitio deuitando, legatus ſpectetur prodigus. Nuſquã ęs alienum cõtractum & non diſſolutũ, quàm in legato turpius apparet. Aliqui enim legationes ideò dicũtur ambire, ne debitorum cõpellentur nomine, aut verò perfugiũ ſuæ ſortiantur egeſtatis.Age verò,quanta vel in reliquis rebus legato prudẽtia fuerit opus videamus:ſumma quidẽ certè.Etenim cùm nihil difficilius videatur,quàm grauitati,facilitatem morum,res longiſsimè à ſe diſtantes adiungere;tamen illa ipſa re legato nihil magis fuerit neceſſariũ.Eſt enim legatus homo ad principem aliquem miſſus,referens perſonã alterius, propter amicitiam, & publicam populorum tranquillitatẽ. Nam illi,qui à principibus ad priuatos, & à priuatis ad principes mittuntur;haud ſcio, ſi in legatorũ numerum, iurè & meritò referentur.Duplex quippè eſt legati ſpecies, quemadmodũ & duplex materia eiuſdem functionis. Alij legati tractandorum negotiorum ergò mittuntur, ſiue pacis, ſiue belli, ſiue induciarum illa fuerint, ſiue verò ineundæ aliorum ſocietatis. Ablegantur alij propter ſimplicem beneuolentiæ teſtificationem, vt videlicet pateat, quanti æſtimamus ſocios, quanto odio proſequimur noſtros & eorum hoſtes: congratulamur amicorum nuptijs, aut natis liberis, aut partis victorijs; aut verò condolemus morti & infortunio alicui. Et denique alij ſunt legati, qui perpetuò in aula principum manent: & alij extraordinarij, & qui ad modicum excurrunt tempus breui domum reuerſuri. Omnes tamen in vniuerſum legationes,vnum illum eundemque finem habent propoſitum,conciliandi animos principum, & publicæ omnium tuendæ tranquillitatis. Vnde & legati partium fuerit, primùm quidem à ſui principis nutu & voluntate pendere, & nihil non agere, quod ipſius expedire cõmodis & ornamentis inprimis iudicabit. Proximum, & alteri pariter ad quem miſſus fuerit principi, omni officio ſatisfeciſſe. Si enim hominum legatos, cæleſtium legatorum exempla ſequi non indignum fuerit; quis neſcit, quòd officium angelorum primum & præcipuum eſt, exequi diuinam voluntatem: tamen eoſdem illos angelos commiſereri noſtræ humanitati,& condonare multa videmus infirmitati, ſic vt ſæpius pro homine, quæ voluerint, impetrauerint. Vnde etiam ſacris proditum eſt literis: Regnum cælorum vim pati: quæ ſanè non alia fuerit, quàm amoris & beneuolentiæ cuiuſdam ſingularis. Si igitur angelus,non ſolùm illi qui eum mit-

tit, verùm-

tit, verùmetiam & ei, ad quem mittitur,ſatisfacere deſiderat: quid idem non faciat legatus, ab vno ad alterum principem ablegatus, quòd non ſolùm in maioribus,ſed vel in minoribus quibuſq; rebus etiam obſeruabit. Nam & illud quidem etiã eſt neceſſarium; vt ſemel & iterum, aut ad ſummum tertiò à principe conſiliarijsué eius monitus fuerit, imperata legatus faciat, caput tegat,in loco qui illi oſtenſus fuerit ſedeat, liberè mandata quæ habuerit proferat, & qua meliori poterit vtatur actionis dignitate. Multa enim in oratore ſunt admirabilia, ſed vna illa dignitas actionis maximè eſt admiranda, ſibillis, murmurationibus & collocutionibus aliorum, ſi quæ fortè inciderint, turbari ſe non patiatur: fiunt hæc ſæpè caſu, fiunt etiã meditato, apud barbaros præſertim,cùm verba legati facturi verſus obſcuriora ponuntur lumina; vt de ſole atq; ſplendore in obſcuriora ingreſsi titubent & turbentur, & vel aliorum ſermocinationibus diſtracti hæreant, vel alicuius ſeu metus, imprudentiæué notentur. Ex qua nimirum re, capit non nemo,ridiculam licèt neſcio quam, in aula voluptatem. Multi enim luminibus ſuis putant obſtructum, ſi ab externis legatis ad admirationem publicè fuerit aliquid geſtum, vel peroratum. Poſteaquàm verò principis alicuius legato reſponſum datũ fuerit eo, ad quem venerit potiſsimùm venerato,ſalutatisque perhumaniter omnibus,& prętermiſsis quibuſcunq; confabulationibus, domum ſe recipiat, & demùm externos alios legatos, & aulæ præcipuos, domi eorum viſitet & alloquatur. Quòd ſi prius viſitatus ab aliquo fuerit, videat vt viciſsim pari humanitate reſpondeat,nec ſe officio in illo ſeu primo quodã veſtibulo,& ingreſſu rerũ ſuperari patiatur.Omnia enim quę in primordijs rerum fiunt, mentibus hominum facilius inhærent, ægrius tolluntur,& futuri eiusdem legati mores,& omnes quodãmodo teſtificantur actiones. Attamẽ vel hac etiã ipſa in re, delectus eſto atq; diſcrimen:ne,qui nobis multis gradibus inferiores fuerint viſitando, nobiſmet ipſi principibuſq; noſtris detrahere aliquid videamur. Demittere nãq; ſummi principis legato ſe nimis,valdè fuerit inconcinnũ:& quia parũ conſideratè facturos ſe nonnulli exiſtimant, ſi venerato ipſo rege, alios quoque eius conſiliarios ibidem non ſalutauerint; propterea quid moris conſuetudinisuè aulæ illius ſit,ad quã venerit, maturè prius exploret,antequàm vel in ea re, quantumùis non magna,hallucinetur. Eſt in more & conſuetudine aliquorum regũ poſitum; vt adeò etiam ſubterfugiant,in eorũ præſentia id honoris quidam, publicè ab alijs ſalutari, propter illam vnam, quæ cum alijs communicari & diuidi non debet ſupremam

regalem

regalem maieſtatem. Infimis enim cum medijs, & medijs cum ſupremis, ſemper odioſa & inæqualis eſt æqualitas, & differunt priuatorum inter ſe officia, à publicis legationibus regum: principes ipſi à conſiliarijs principum: alia denique ratio regij eſt palatij, alia priuatarum ædium: alius ſplendor ſolis, alius lichnorum. Quæ omnia exactiſsimè debet legatus conſideraſſe: & ſi in his rebus publiciſque muneribus aut inconſideratior, aut paulò fuerit timidior, & quod à principe iubebitur tempeſtiuè non fecerit; videat ne quod aliquando omiſerit, iterum tandem facere tentet, & id quod ſequetur non aſſequatur; ac non modò ſibi, ſed & ſuo principi, aliiſq; eius legatis poſt ſe venientibus præiudicet. Pulchre enim neſcio quis de hoc hominum genere aliquando pronunciauit: Accidit inquit ijs, quod plerumque hominibus nimia pertinacia & arrogantia accidere ſolet, vt eò recurrant, idque cupidiſsimè petant, quod paulò antè contempſerint: & obſeruatum deniq; eſt eiuſdem principis aut nationis legatis, id quod ſemel & iterũ moniti non feciſſent, etiã petẽtibus his vel alijs facilè poſtea denegari. Multa quippe in aula non ſemper optima; ſed legatorum maximè errata in exemplũ rapiuntur. Quod aliquando Caroli Q. Cæſaris legatus apud Turcicum Imperatorem veritus, cùm ad exponenda mandata accitus aliquandiu ſtetiſſet, neq; conſidere iuſſus fuiſſet, veſte quam habebat ſubſtrata, humi ipſe ſedit, & mandata ſui principis nomine intrepidè expoſuit. Mox conſurgens, cùm illud quod ſubſtrauerat fortè reliquiſſet, quamobrem id faceret interrogatus, Cæſaris legatum, ſellam ſibi portare non ſolere ſalsè reſpondit: ipſis enim principibus non legatis, ſi qui par eſt honos negatus fuerit, derogatur. Quod idem & de Sorantio quodam Veneto in Turcia legato vulgò fertur. Secus tamen eſt in diuerſarum barbarumq; gentium & nationum legationibus: quæ quoniam nihil commune cũ alijs habent, nihil etiam præter maiorum morem illis excipiendis innouetur. Nam perridiculum illud fuerat, quòd quidam antiqui moris & conſuetudinis ignarus, Tartarorum legatis ad Regem Poloniæ accedentibus, ſcamnum curauerat ferri, vt conſediſſent, cùm illi (vt plerumque fit) venerati Regem, genibus flexis, mandata ſuorum ſoleant exponere, nec ſecus vnquam feciſſe memorentur. Quò magis curandum eſt, vt pro ſe quiſque ſuo principe dignam humanitatẽ experiatur legatorũ: ſed nihil tamen (vt dixi) aut in moribus innouetur antiquis, aut in legatò ipſo, moris vel aliquid deprehẽdatur inciuilis. Etenim non ſolũ dicta, aut facta, ſed adeò etiã ipſi geſtus, vultus, & oculi notantur legatorum: & ſi his obſeruandis nõ

occupantur,

occupantur prudentes,hominum vulgus,qui bellua multorum capitum dicitur, vult cæteris hac in parte plus diſpexiſſe. Quin adeò eo tumore & animi eſt arrogantia, vt cùm ingredientem legatum caput tardius nudare,aut nudatum mox cooperire animaduerterit,multitudo illa,non amplius caput diſcooperiat,etiam ipſo nudante viciſsim Oratore. Scitè igitur quidam dixerat,ad conciliandam vulgò beneuolentiam, non tantùm procerum fauore, aut mediocrium officio, ſed infimorum etiam approbatione, interdum nos indigere: procerum vt iuuent, mediorum ne impediant, infimorum ne irrideant, cùm hæc omnia ſoleant vel nonnunquam vſu venire. Impedimur nanque faciliùs, quàm adiuuamur: irridemur,quàm miſerationem ſortimur; ſi veluti quadam velificatione mutata, contrarium non aſſequamur. Quid? an & legatorum ipſorũ domos violari alicubi non videas? cùm aut ſontes, non tam legibus, quàm parietibus ſuis tegunt,aut publicis magiſtratuũ edictis aliqua in parte aliquando aduerſantur. Ibi quidem,quantũ in multitudinis erga legatum poſitum ſit beneuolentia, facilè eſt cognoſcere. Non enim tam citò ad arma conclamatur,quàm quis furor populi & in legatum offenſus ſit animus facilè deprehendas; præſertim ſi veluti impunitate quadam, & vel diſsimulato ad tempus facto, multitudinis in legatum armetur audacia. Non enim ius legatorum temerè violandum eſt: ſed & legati, quantum in ijs fuerit, illa ipſa de re cum multitudine experiri ſubterfugiant certamẽ. Quo loco multa ſunt, quæ de iure admiſſæ, & contemptæ legationis dicerentur,ſed haud ſcio,ſi omnibus ſuffecero. Durat quidem officium legati, quàm diu ipſe in itinere durat, quàm diu in loco manet, & quàm diu eò non redit vnde eſt allegatus. Idque eò fit vel potiſsimum, quòd legati nuncij pacis habentur, & nunquam aut à nemine tanquam homines pacifici iure violantur. Vnde ille poëta de Oratoribus Æneæ verba faciens ſic alicubi cecinit:

Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum Oratores, auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet, ramis vellatos Palladis omnes.

Nam Oliua eſt arbor Palladis, & ſignum pacis:& Æneas optimũ quemq; legatorũ ex ordinibus omnibus delegerat; nemini tamen dederat prouinciã belli denunciandi. Quin adeò ex omnibus ordinibus eos ideò ſecreuerat, quòd vniuerſalem pacem requirebat. Non decent enim legatum alia, quàm pacis omnia. Et nuſquam, niſi me opinio fallit, legati admitterentur, nec pro hoſpitibus ſed

Mm pro

pro hoſtibus haberentur, ſi aut hoſtilem animum apertè gererent, aut arma tractare, & expedire in eos ad quos veniunt viderentur. Modeſtiſsimi igitur legati, eorumque familiares ſunto: nam ſi teſte Ariſtotele Pontici Fibri ſibi ipſi amputant genitalia, cùm in venatu vel maximè peti ſe ſuſpicantur; legati prudentes ea non abijciant, ob quæ potiſsimùm venirent in diſcrimen? Par tamen eſt incolumes non ſolùm inter amicorum tecta, ſed etiam inter hoſtium tela legatos verſari. Nam principis propriæ ſunt partes, non modò curare, ne à ſe, ſuoq; conſilio legatus lædatur; ſed neque ab alio quouis iniuriam vllam patiatur. Alias vt Colloſsi foris inſignes propiùs ſi acceſſerit luto fuerint pleni; ſic & principes, ſi tantùm equis, comitatu, auro, gēmisq; nitētur, & in animo magni habuerint nihil, minimè videbuntur venerandi. Eſt Iurecōnſultorū quorundā opinio, Legatis, qui apud ipſum ſunt læſis, principis ipſius offendi maieſtatem, quod ad legatos, inquit lex, oratores comitesùe attinet, ſi quem eorum quis pulſaſſe, & iniuriam feciſſe arguetur, lege Iulia de vi publica tenetor. Et quidem, quod contra ius gentium peccatum eſt, tradi ſolitum fuiſſe delinquentem, ac domino legatorum violatorem quis ignorat? Qui legatos Apolinatium pulſarunt Apolinatibus, qui Carthaginenſium Carthaginenſibus, conſtat fuiſſe deditos, & ad ſupplicium condemnatos. Quanquam & delinquentis principem conſtituere pœnam, qua iniuriæ legatorum vindicentur, ſi id poſtulauerint certiſsimum eſt: ſic enim Saturninum, quòd legatos Mitridatis grauiſsima iniuria affeciſſet, à legatis in iudicium vocatum Senatus mortis damnauit. Hoc enim eſt ius ſanctiſsimum legatorum, quod qui aliquando contempſerunt, grauia vbique mala experti ſunt, & infinitas calamitates pertulerunt. Vnde alicubi Cicero: Legati, inquit, quòd erant appellati ſuperbius, Corintum patres noſtri totius Græciæ lumen extinctum eſſe voluerunt; vt Hammonitas ob violatos legatos à Dauide perditos, vt Arabes ab Herode cœſos non commemorem: neq; Athenienſes referam, qui malè habito Darij legato, totam Atticam depopulari, & feliciſsimam regionem viderunt deuaſtari. Nam & Ammianus alicubi in hanc loquitur ſententiam: Vigilat, inquit, oculus iuſtitiæ ſempiternus, vltricesque diræ ſunt legatorum. Non ſine cauſa tamen monui, omnes legato deuitandas eſſe occaſiones, vt aut nunquam, ad rariſsimè ad rixas & diſsidia veniatur. Quòd ſi vna aliqua de re à principe aut eius populis requiſitus fuerit, & eam ſibi neceſſariò faciendam eſſe cognouerit, dicat quidem licèt non ſibi factu id eſſe facilè; ſed faciat nihilominus & non cunctanter &

propenſe.

propenſe. Duo enim per id aſſequetur: Vnum primum, quòd hæc natura eſt beneficij; vt niſi citò & alacriter collato, magna habeatur gratia: Alterum, quòd res, quæ à nobis petitur ſine aliorum ope & conſilio conceſſa, maiorem nobis opinionem vulgò parit prudentiæ, & authoritatem: neſcias enim cui interdum plus debeas, an authori beneficij, an verò conſultori. Et pulchrè quidam dixit: Beneficia à nobiſmet ipſis dari; minas verò noſtras, per alios debere nunciari: moleſtis enim homines fugantur, & ſuauibus ineſcantur. Itaq; idem etiam legatus totius aulæ, eiuſq; tam procerũ, quàm familiariũ inueſtigabit mores, ſtatũ, rationes, conditioneſq; vniuerſas: linguam deniq; & alia intelligere diſcet: & tam munera, quàm munerum ipſorum expiſcabitur momenta, & omnem adeò magiſtratuum poteſtatem; vt quantum cuiq; tribuendum, qua re & ratione gratificandũ, quid deniq; ab vnoquoq; expectandũ ſit, intelligat. Et num illa ipſius functio bello an pace, domi an foris, re an opinione magis conſtet. Sæpè enim harum rerum ignoratione quidam, qui ſe progredi putãt regrediuntur, & pedibus (quod aiunt) manibusq; capiuntur. Ac vt quidem in alto ſine ventorum ſyderumque ratione, ſic abſque exacta aulæ, & eius miniſtrorum ac magiſtratuum cognitione, non peræquè legato omnia facilia ſunt ſuperatu. Eſt enim in rerum agendarum prudentia multò plus poſitum, quàm doctrina: & plus refert vnius linguæ exactam, cuius in aula eſt vſus, quàm plurium cognitionem habuiſſe. Pulchrè aliquãdo in aula Hiſpanica Ruiugomes ille, cùm quidam à cognitione linguarũ ei commendaretur, num etiam Caſtellæ regni linguam noſſet, cuius in aula Hiſpanica præcipuus vſus eſſet interrogauit: quam cùm ſcire dicetur: ſatis, reſpondit. Verùm & hæc quidem ipſa, de qua diximus rerum agendarum prudentia, tam rara, & variè varijs explicanda occurrit; vt verendum magnopere ſit, ne aulæ moribus, magiſtratibus, magiſtratuumque functionibus, de quibus paulò antè habitus eſt ſermo reſciſcendis, temerè ſibi imponi legatus patiatur. Quod eo vitabit maximè, ſi vnus ille, à quo id ſcire voluerit, communicauerit eadem pluribus: vel ſi ei etiam dixerint plures & magis veraces: dixiſſe enim aliquem, vnum & idem fidenter pluribus, certiſsimum argumentũ eſt veritatis. Quantum verò ad mores & ingenia hominum cognoſcenda ſpectat; varium ſanè & multiplex ſemper aliorum ea de re eſt iudicium: & ille vir iudicandus optimus, qui minimis vrgetur vitijs: & à rectè & incorruptè iudicantibus pluribus commendatur. Nam non temerè Paulus ille III. Pontifex Max. crebris vſurpabat ſermonibus:

Non cum perfectis hîc nos viuere, ſed vnumquemque hominem in quinque diuidendum eſſe partes; quarum ſi duas in ſe bonitatis haberet, tolerandum; ſi tres, debere æſtimari probatiſsimum, cùm difficile ſit hominem exuere totum, & quoad hanc ſarcinam portauerimus corporis, omnem molem deponere peccatorum. Nec verò vt gubernator, cui maius aut pulchrius eſt nauigium, habetur ſtatim melior; ſic & vir, cui fortuna eſt ſplendidior. Dies ſuccedit diei, & nihil horum conceditur vni, aut perfectum, aut adeò etiam admodum diuturnum. Quo magis, vt illa ipſa indagatio apprimè vtilis & neceſſaria ſit futura, non tàm quidem alienos, quàm noſtros mores inquiramus libentius; & illam non dicam ſummam, ſed vnam eſſe ſemperque fuiſſe, cognoſcere noſmetipſos, ſapientiam perpetuò arbitremur. Hoc ſi non omnibus, at certè noſtris probabitur principibus, quibus colendis, eorumque commodis & ornamentis procurandis, nunquam defatigemur; & oblatos quidem eorum cauſa, nobis honores in externi principis aula non refugiamus; ſed non vſq; etiam auidè & perpetuò conſectemur. Qui nimis ſuſpici volunt, ridentur crebrius: & qui vltrò ſibi delatos modeſtè refugiunt honores, ij alijs atque alijs certatim cumulantur. Narratum eſt mihi, & quidem à fide digniſsimis, Legatum quendã Polonicum, magnum illum & Catholicum virum, ſed vno aut altero hæretico, præſertim verò Fricio virulento contra Orthodoxo ſcriptore comitatum, ad Carolum V. Cæſarem allegatum, à Duce Albano Cæſarei Palatij primo Præfecto, ſecretò poſtulaſſe; vt inter ipſum & alios Principis Legatos diſcrimen ſciret, & venienti obuiam longius progredi non dubitaret. Quod tantum abeſt vt feciſſet, vt ne ex penetralibus quidem ædium egredi voluerit: negãtur enim ambitiosè petita: vltrò dantur pro ſe quoque digna: & nihil minus conuenit, quàm Catholicum virum, diuerſi ritus & dogmatis, domeſticos apud exteros habuiſſe. Hinc Granuelanus ille ſenior, ad Ioannem Comitem Tarnouium, Senatus Polonici tum facilè Principem, dederat literas; quibus vt Oratores non tam quidem pompa, quàm rebus inſtructos ad eos mitteret hortabatur. Ridicula enim profectò, cùm quorundam aliorum populorum, tum maximè Moſcouitarum ſpectatur arrogantia: qui ſi aliquando (quod raro fit) domo efferunt pedem, vel vna illa perpetua rerum ſuarum iactatione moleſti ſunt audientibus, & alias gentes atque nationes, præ ſe ipſi non obſcurè aſpernantur. Romæ cùm ſtupenda illa ædificia eis monſtrarentur, & num ſimile aliquid alicubi vidiſſent interrogarentur; multò ſe in

Moſcouia

Moſcouia habere profitebantur rariora, vt & aliquando quid conſcientia eſſet quæſiti, in principis ſui Gaza eam reperiri reſponderunt. Iam & in Ratiſponenſibus Imperij Comitijs, quas Maximilianus Romanorum Imperator hoc nomine alter celebrauerat poſtremis, ab Alberto Duce Bauariæ pro prandio inuitati, cùm eius hora adueniſſet, & Dux præcipuos auctoritatis viros in legatorum hoſpitia miſiſſet; reſponderant ſe non aliter intellexiſſe, quã quòd Dux ipſe prandere apud ipſos debuiſſet. Qui enim liceret, tanti Imperatoris quantus eſſet Moſcus legatis, prandij ergo huc & illuc euagari? Quid verò de eorum moribus & ingenio alibi quoque notato & deriſo loquar? an in Polonia etiam non maximè vituperata eorum eſt barbaries, cùm ante ſe nudare alios prius capita, deſilire equo, cedere ſibi via, & id genus alia imperarent? Vt igitur quondam neſcio quis Imperator eos, qui fumos venditare, & ventoſi eſſe conſueuerant, fumo ex arida materia excitato perimebat; ſic haud ſcio, ſi Stephano Rege Poloniæ auctore, non iuſtas Moſci pœnas dederunt: & cùm à verbis ad arma eſt ventum, ab illa ferocia loquendi, ad vilitatem animi protinus reciderunt. Metus enim Tyrannis, & dicacitas indicium eſt vilitatis. Canes enim qui in menſa mordent, in venatu non reſpondent. Quę cùm ita ſint, & cùm legatus, totius quaſi gentis Principiſq; à quo mittitur ſui, apud exteros verſetur; danda eſt opera, vt ſi ſumma doctrinæ & variarum linguarum cognitionis non habuerit præſidia, vir bonus, & eius linguæ qua Princeps, ad quem mittitur vti ſolet non ſit imperitus, & tum in moribus, tum in ſermone moderatus; ne vel ſua nimis dilaudet, vel vituperet aliena. Principium enim amicitiæ eſt laudatio, vituperium odij & ſimultatis. Ita certè naturà comparatum eſt; vt ſuum cuique maximè videatur pulchrũ; & ægrè nobis anteponi noſtris aliena patiamur. Quòd ſi Principi, à quo miſſus eſt ſuo, pluſculum legatus tribuerit; quis hoc ei verterit vitio? debentur enim obſequia amico, laudes Regi & Principi noſtro. Sed & in his quidem laudationibus, locus, tempus, modusq; certus eſto: ne in eorum incurramus ſuſpicioné atq; odium, qui domi ſuæ alienas laudes prædicari ægerrimè patiuntur. Dictu profectò vix credibile fuerit, quàm apud vicinos, induſtriæ potentiæúe Principis alicuius fama, animo parum audiatur æquo: & quantum exteris datum, tantum per id detractum nonnulli ſibi arbitrantur: & quàm deniq; ſibi rebuſque ſuis tum metuant, tum diffidant, hæc taliaque audiendo: cùm varijs modis & artibus, tanquam aliud quid agendo, concitetur ſæpè in eos expers rationis &

quietis multitudo. Itaque ne vel minimam eius rei ſuſpicionem legatus de ſe præbeat, non ſe alienis temerè immiſceat: non præter modum aut conſuetudinem gentis nunc hæc laudibus, nunc illa proſequatur reprehenſionibus: & antè omnia, tam in dictis quàm in factis, nullum relinquat veſtigium falſitatis. Nullum enim eſt turpius, quàm à Principe, aut eius legato profectum mendaciũ, cuius gratia, ne vera quidem dicentibus fides habetur. Quo loco quæritur: Vtrum nunquam, aut verò aliquando etiam pro re & tempore licuerit legato aliquid confinxiſſe. Sunt enim quædam mendacia, quæ dicuntur officioſa, quibus nonnunquam Imperatores exercituũ inter milites vtentes, & falſum aliquid in medium afferentes, ſalutẽ dedêrunt exercitibus, Magiſtratus populis, Conſiliarij Principum indigenitalibus, & conciuibus ſuis: ſed tamen mendacium inferioris erga ſuperiorem, non modò temerarium, ſed adeò etiam fuerit periculoſum, propterea quòd is, qui dicit falſitatem, plus ſcire ſe, & illo cui dicit meliorem eſſe tacitus quodam modo profitetur. Et quoniam Principes ſunt omnibus maiores, & haud dubiè volunt videri aliquanto etiam meliores; multum legati amittunt apud eos fidei, ſi vel minimum deprehendatur in ijs falſitatis: ſilere quidem tutior videtur modus veritatis occultandæ: nam nunc ignorantiæ, nunc negligentiæ prætendi poteſt excuſatio. Si tamen anxiè de veritate quæramur; non vſquequaque expedierit eam celaſſe: vt enim orator, quo nomine legati appellantur, ſi vir bonus eſſe & appellari cupit, opprimendo innocentem, velare faciem non volet opinor veritatis; ſed ſalutem tantùm afferre periclitantibus; ſic & legatus, dum datur occaſio, non ad aliorum exitium, ſed ad principis ſalutem, ſi tamen hæc diſiungi poterunt, vera loquendi commendatam habeat libertatem. Inprimis autem incerta pro compertis, falſa pro veris, ſeminota pro exploratis, nunquam aut tuebitur obſtinatè, aut in apertum proferet præfidenter. Hæc enim (vt plerumque fit) aut intellectus tribuuntur imbecillitati, aut malignitati. Multa enim alia, ſed vel hæc potiſsimùm tria, noſtræ imprudentiæ fuerint ſemper argumenta: incognita pro cognitis apud nos habere: in res non neceſſarias & exiguo tempore duraturas, ſumptus nimios facere: & denique nouarum rerum & auditionum temerè ſe conſtituere authorem. Iam enim & illud legatus obſeruandum ſibi perpetuò meminerit, ne eos, qui ſub legibus ſilentij ſe ei concrediderint, temerè ſeu adeò etiam perfidiosè aliquando prodat & periculis obijciat: cùm enim, præter quod indigniſsimum fuerit, de nobis bene mereri cupientibus, ma-

bus, malam referre gratiam, nemo vnquam fidit amplius ei, quem ſecreta ſibi communicata ſcit facilè effutire. Poſtremò nec ſperabit, nec deſperabit legatus ſubitò de toto euentu & conſecutione rei, tam ordiendis negotijs, quàm etiam terminandis: paruis enim momentis, magnæ rerum & temporum inclinationes fiunt, & vel optimè cœpta tandem non procedunt. Principem ſuum nulla vnquam de re, cuius certa & euidentia ſigna, vel non habuerit legatus teſtimonia, faciat certiorem; ſecus quidem ſi non fidei, prudentiæ certè ſuæ imminuet vulgo opinionem. Nocuit ſemper vanas ſpes & cogitationes ſecutum, tempus quo nihil eſt carius amiſiſſe. Scribendis literis probè diſtinguat omnia, & quæ conſtant coniectura, deciſa & in vulgus emanata ſecus iudicabit. Differunt & illa, quæ ab ipſomet principe prius vel poſterius, & quæ rurſus ab illius audientur Conſiliarijs. Multa quippè ad terrorem, multa ad faciendam inanem ſpem, multa ad expiſcandam alterius dicuntur voluntatem. Quæ omnia quidem neceſſe eſt notare: ſed non expediet peræque æſtimare, aut literis ſubitò committere, cùm aut nullum, aut quàm modeſtiſsimum ſuum de ijs interponendum ſit iudicium: propterea quòd ſuam de rebus ſententiam, non libenter velint Principes præoccupari. Quid tamen non modò prudentiores, ſed & vulgus hominum, vel de Principe loquatur ipſo, poteſt aliquando commodè legatus innuere: ſiquidem communicandis Principi ſuo conſilijs, induit quaſi perſonam, in quo libertas ſententiæ imprimis eſt laudabilis ipſius Senatoris; & cùm negligere quid de nobis vel multitudo ipſa interdum dicat, aut ſentiat, non modò ſuperbi, verùmetiam ſit omninò diſſoluti. Ac ne multa, nihil non rimabitur, nihil non veſtigabit, nihil non dicet & perſcribet legatus, quæ ad principis ſui non modò dignitatem, verùmetiam pertinuerit animi voluptatem. Nam vel minutiora & inutiliora quæq; Epiſtolæ pro tempore inſerta ſæpè delectant. A Franciſci I. Galliarum Regis funere, ad Paulum III. Pont. Max: quidam eius legatus, quandiu candelæ funeri prælucentes arſiſſent, inter alia, quæ fortè ſcripſerat commemorauit, & illud præterea addidit, ad neminem alium, quàm ad ſuum Principem talia ſcribere eum voluiſſe, cuius auctoritas ſumma, ne quid fortè vel minutiſsimorum prætermitteret, officij eum admonebat. Priuati enim paruis induſtriæ voluntatiſque erga eos noſtræ ſignificationibus conquieſcunt, principes vix aliquando contenti eſſe vel maximis ſolent, & iure non debent. His igitur ſimilibusque rebus, & induſtriæ, ac indefeſsi noſtri ſtudij teſtificationibus, legatus ſuo principi velit red-

di com-

di commendatiſsimus; ſed neque eius principis apud quem verſatur conciliet ſibi aliquod hoc nomine odium, aut maleuolentiam, vix vllis officijs poſtea abolendam. Debemus enim ita gratificari vni, ne iniurij ſimus alteri: & ita ſcienter inter homines verſari, ne alicuius temeritatis meritò inculpemur: mundani enim omnes ſumus, & in hunc orbem nos immiſſos, vt mutuam nobis præſtemus operam, non inuiti profitemur. Vnde olim coquis, lenonibus, & id genus alijs vilioribus miniſtris, non diſsimiles eſſe legatos, ſcio dixiſſe non neminem, & haud ſcio an immeritò. Neque enim interdum earum rerum magna eſt diſsimilitudo: & quemadmodum coqui fercula condiendo, aut lenones amantium inter ſe iras & diſsidia mitigando; ita & legati principum conciliauerint animos, rectè & ſcienter res, quæ ad eorum concordiam facerent proponendo, & nunc hanc, nunc illam partem ratione & argumẽtis conuincendo; præſtiterit tamen benignos, quàm malignos affectus, quos odium & inimicitia comitatur ſemper magis commouiſſe, & apud quemlibet principem ita ſe gerere; vt non modò prudentem, ſed & ſibi rebusq́ue ſuis fauentem, eum qui ad ſe miſſus eſt legatum, certò ſibi polliceatur: dimidium enim vel prima legationis die depoſuerit oneris, qui principem ſibi beneuolum fecerit cauſa eius qui expectatur honoris, quod ſine magnis ingenij & eloquentiæ viribus præſtari non ſolet, ac proinde, multum in ijs ſtudiis collocari operæ & diligentiæ debet. Vnde infortunia ſua apud Latinum decantantes, & loca ad habitandum petentes, pulchrè alicubi Troianos induxit Poëta oratores:

> Quanta per Ideos ſæuis effuſa Mycænis
> Tempeſtas ierit campos, quibus actus vterque
> Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis,
> Audijt, & ſi quem tellus extrema refuſo
> Submouet Oceano, & ſi quem extenta plagarum,
> Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui
> Diluuio ex illo tot vaſta per æquora vecti
> Dijs ſedem exiguam, patrijs littusq́ue rogamus
> Innocuum, & cunctis vndamq; auramq; patentem.

Nec ſatis eſt dicere, ſed expedit etiã facere, cum mica ſalis, grauiterq; omnia, & tã ſua quàm principis ſui maxima cũ dignitate. Multi enim reperiuntur, qui quantumuis apud ſe, bonum licet propoſitum finem ſæpius habuerint; in rebus tamen ipſis tractioneq́ue illarum, aberrant à ſcopo: & aut in ſuſpicionem non rectę fidei, aut leuitatis incurrunt. Venerat olim pro imperij comitijs Ratiſponam Mo-

nam Moronus, at qualis & quantus Cardinalis? Gregorij XIII. Pont. Max. ad Maximilianum Cæſarem, eius nominis ſecundum, legatus:& quia Stephani Bathorei,Cæſaris æmuli,eodem illo tempore in Regem Poloniæ inaugurati, ibi quoque legati, quos medicus quidam eiuſdem Cardinalis viſitabat ſpectabantur, ſuſpicari illico non temerè illud fieri eſt cœptum,& de omnibus ijs, quæ inter Cæſarem & legatum tractarentur, reddi eos proculdubiò certiores. Quo adeò nomine ipſo, expoſtulauit cum Morono Cæſar vehementius, & cùm eius ſuſpicionis cauſa, tùm quòd ſuum quoq; legatum ad Gedanenſes profectum violatum in Polonia audierat, Stephani Regis legatos Ratiſpona diſcedentes, iuſſerat in itinere detineri: qui tamen, Cæſare vita functo,ſtatim ſunt dimiſsi. Quod ideò commemoro, vt legati omnes memoria teneant, nullam vel minimam ei apud quem verſantur principi occaſionem præbendam, de ſe eſſe ſiniſtrè aliquomodo ſuſpicandi. Non enim rectè facti tantùm legato ſuffecerit conſcientia,ſed adeò etiam ſumma neceſſaria eſt prudentia,animis principum inter ſe conciliandis. Quo etiã magis omnes apertas vitabit legatus inimicitias,& nec falli quidem,ſed neque volet fallere, aut verba dare alicui perſonæ, & authoritati ſuæ confidenti. Polliceri enim quod ſeruare non poſsis, aut minus velis, falſitatis; digladiari quibus cum non debeas, imprudentiæ eſt ſingularis.A Sigiſmundi Auguſti Regis Poloniæ morte, Ioannes Monlucius,Caroli IX. Galliarum Regis legatus, in Poloniam fortè venerat, & vt Henricum regis ſui fratrem creare potuiſſet regem, aureos quod dicitur montes non modò ordinibus, ſed & hominibus penè promiſerat vniuerſis. Tandem verò cùm pro inauguratione regis ventum eſſet Cracouiam, inter tot atque tantos qui in regio comitatu aduenerant proceres, vnus ille, qui maximè expectatus adfuiſſet,deſiderabatur Mõlucius,& ideòCœnobij præfectus, per iocum & ludibrium non à nemine fuerat appellatus. Ferunt enim peregrè quibuſdam diſcedentibus,monaſterij præfectis ſuas antiquitus res tradere non dubitauiſſe. quas recuperare volentibus,præfectos cœnobij nondum reuertiſſe ſolitum erat reſponderi. Quo eodem modo Gallos ſecum agere nonnulli affirmabant, cùm à quo promiſſa ſibi facta peterent, Monlucium deſiderarent. Vna igitur illa falſa pro veris dicendi,fugienda legato eſt conſuetudo, & ne ad iurgia, rixas, vel certamina aliqua vllo modo ab eo veniatur. Etenim vt vnus quidẽ altero ſuſceptarũ inimicitiarum minorem cauſam legatus habuerit; nõ omnium tamen optima fertur pro vtroque ſententia, aut ſaltem quod hic &

ille egiſſet dicuntur nõ habuiſſe: diu enim arcus tendendus: & antequam aliquid quod nolis excidat tibi, animus eſt cõprimendus; niſi fortè aut noſter, aut noſtri principis agatur honos, qui impoſuerit onus, vel morte ipſa turpitudinis, & ſeruitutis, à nobis noſtroque principe repellendæ, quod vt vitari omni ratione & occaſione queat, ferantur multa diſsimulanter neceſſe eſt, antequam ſanguinis effuſio, cædes, & laniatus noſtra cauſa ſubſequantur. Omnibus enim, ſed ſenibus & publicis perſonis maximè, fœdum eſt cruentari. Quod vt adeò contentione & exemplorum varietate planum fiat, quę paulò etiam acciderunt antè, breuiter repetamus. Riſit Sigiſmundus I. Rex Poloniæ, Ioannem Dantiſcum, primum quidem Culmenſem, poſtea Varmienſem Epiſcopum apud Carolum Q. Cæſarem diutius commoratum, eo die feſto, quo ſibi ab Imperatore ad frequentandum cum eo templum, alternatis cum Luſitaniæ Regis Legato vicibus, vitandæ contentionis ergò fuerat aſsignatus, tanquam aliud agendo Luſitanum legatum loco mouiſſe, & per ſpeciem collocutionis, quam porrigenti manum cum eo habiturum ſe ille crediderat, è loco ſic mouiſſe, vt ne conquerendi aut altercandi, cum eo cauſa reſtare legato videretur. Sed non riſerunt Italiæ principes, qui internuncios apud Imperatorem Rudolphum ſuos, in ponte Pragenſi, obuiam ſibi factos, quod vnus nolebat ceſsiſſe alteri, tota die intellexerunt ſtetiſſe, cum irriſione prætereuntium. Volunt enim principes legationes ſuas gloriæ & amplitudinis eorum teſtificandæ eſſe campum, non ineptiarum & ſannionum vllum theatrum. Quo etiam hæc & ſimilia, quæ ipſis dedecori eſſent futura legati magis declinabunt, & circa principes amicos habere enitentur, qui omnia dicta & facta ipſorum recta & felicia augeant ſermone, paulò aduerſa extenuent, quacunque poterunt maximè ratione: multum enim apud principes, in domeſticorum illorum poſitum eſt patrocinio, & prima quaſi narratione factorum; ſed vtrique viderint, ne vllam vel minimam eius rei, quod hæc videlicet ex compoſito fiant, veram de ſe ſuſpitionem inueniantur prębuiſſe. Emendicati quippè fauores tamdiu iuuant, quàmdiù quod emendicati ſint intellectum non fuerit: ſemel cognita falſitate, etiam illa, quæ verè anteà fuerant dicta, inſtar habentur figmentorum. Proinde danda erit opera, vt eorum, quod ſcitu imprimis neceſſarium fuerit, effugiat nos nihil; ſed vt etiam in narrationibus rerum vel euentuum nullum vel minimum veſtigium, noſtræ in credendo deprehendatur leuitatis. Scire enim plurima, eademque ſecreta, ſummæ argumentum eſt prudentiæ: facilè credere,

dere, & falſa pro veris admittere, rurſus illius regulis & expectationi aduerſatur. Magno honori cuidam Cardinali, qui vulgò Granuellanus dicebatur, fuerat, cùm neſcio quo loco aut tempore variè varijs de fœdere inter Venetos & Turcam icto (vt fit) diſceptantibus, certa eius rei documenta proferre potuerit, & qualis ac quantus vir eſſet, cùm alijs multis, tùm vel illa etiam ipſa re procul dubiò oſtenderit. Sed è contrario riſu exagitabatur Saxoniæ Ducis, & Philippi Landgrauij Heſsiæ, bello Saxonico in Gallijs legatus, qui de Caroli Q. Cæſaris in Germania progreſsibus, Franciſcum Regem debebat facere indies certiorem, & non prius quàm ab ipſo rege didicit, dominos ſuos à Cæſare detineri. Libenter quidem communicari auent principes ſibi multa, ſed faſtidiunt inepta, aut omninò etiam antea peruulgata. Quo magis tam ſerijs quàm iocoſis rebus, patet legato locus principis gratiæ aucupandæ; ſed vtatur non abutatur eadem legatus facultate. Tribuerat tantum Dantiſco, Sigiſmundi Regis Poloniæ apud ſe legato Carolus Q. Imperator; vt cùm aliquando omnibus externis legatis, ne in Hiſpanias nauigantem ex Belgio ſequerentur dici feciſſet, ſoli Dantiſco contrarium curauerit poſtridie nuntiari. Tum ille vt lepidus fuerat: Bene eſt, inquit, proficiſcamur; ſed ſicuti quidem voce præconis ea generatim omnibus profectio inhibita fuerat, ſic rurſus eiuſdem voce neceſsitas mihi quoq; ſpeciatim imponatur. Aſſenſus eſt Cæſar, & ille non ſolùm in Hiſpanias eum comitatus, ſed & maximis honoribus in ijsdem Hiſpanijs fuerat ab eo auctus, cùm in numerum illius nobilitatis, cum toto ſuo genere & agnatione referretur: amant enim ingenia principes, ſed cupiunt viciſsim candidè redamari. Ebrioſus, ſcortator, aleator, atque alijs eius generis vitijs deditus legatus, nunquam putetur, nec faciundis itineribus ſuſcepta profectione lentus, neq; voluptatibus blandiſsimis dominis aut delicijs quærendis occupatus. Notabatur eo nomine legatus quidam, quòd cùm aliquam viæ partem fortè cõfeciſſet, ſubſiſtebatur eueſtigio, & vel non neceſſarijs faciundis ſumptibus iterum & iterum immorabatur. Mox mittebat rurſus domum pro pecunia, quam antequam accepiſſet, tantum interdum alieni contrahebat æris, vt ne pecunia quidem allata illud diſſoluere potuerit, parumque abfuerit, quin à principe ſuo, qui illam ipſius itineris ægerrimè ferebat tarditatem, reuocaretur: ſeria enim ſeriò tractanda & ſuſcepta publico nomine itinera, nullis adhibitis voluptatum lenocinijs ſunt conficienda. Meminiſſe pro ſe quiſque debet, Annibalem armis inuictum, voluptatibus & luxu-

riæ Capuæ manus dediſſe, & Proſperum Columnam, qui foris tot tantóſque hoſtibus iuuenis ſæpè reſtiterat, muliercularum amoribus domi ſenem reſiſtere non potuiſſe. Turpe namque omnibus, ſed turpiſsimum eſt repueraſcere ſenibus, legatis & militibus. Peragrandis porrò regionibus, omnia & ſingula notet, & notata item ab alijs ad manum habeat ſemper, vt facilius intelligat locorum rerumq́ue momenta omnia, tam præſentis temporis, quàm ipſius etiam antiquitatis. Scire quidem & videre ſemper aliquid noui deſiderant ferè vniuerſi; ſed cum ratione ac delectu peregrinari didicerunt paucíſsimi, Quo etiam cœlũ non animum dicuntur mutare, qui aut vertunt ſolum, aut traijciunt ſalum, & non ſecus ac alij veredarij, vel tabelliones videri, qui vel magna vna die terrarum percurrunt ſpatia, ſed nullum inde profectum ſortiuntur. Quidam enim non ſecus, ac aliquid mercium plena, ſed malè diſpoſitarum dicuntur teſtudo, quòd multa viderunt, & audierunt, ſed non peræquè ſcienter viſis auditiſq́ue vtantur. quo magis expedierit notare indies ſingula, & loca ac perſonas quę occurrerint, & quæ opportunè aliquid nobis nunciauerint obſeruare: nulla denique non occaſione vel ex itinere ipſo dare ad principem aliquid perpetuò literarum: multa enim multos delectant, ſed nihil magis quàm ſapientes reges literæ, ſeu quidam nuncij & interpretes mentis ipſorum legatorum. Nam ſi laudatum in pictore illo fuerat, quod nullam ferè diem ſibi excidere, in qua vel vnam non duxiſſet lineam permittebat: quantò erit legati ſcribendis crebrò ad ſuum principem epiſtolis diligentia commendatior? & cùm non vno aut altero, ſed tribus atque adeò pluribus itineribus, & tam mari, quàm terra ſuſceptis, tranſmittet literas, vt pari modo ſi ita neceſsitas poſtulauerit, viciſsim ei reſpondeatur, maximè ſi & itinera longiora, & ſuſpecta fuerint loca, quæ terra marique ſunt ſuperanda. Accedit, quòd per errorem alteri alicui inſcriptæ literæ, moram afferunt rebus, & multifariæ viæ ſint erroris, vna illa & certa veritatis: quapropter vel antè illud etiam tempus ipſum, quo commoda tranſmittendæ epiſtolę expectatur occaſio, tempeſtiuè exarētur literę; ne ſi ſecus acciderit, tandem tranſmittendarum facultas elabatur. Scribendum quidem eſſe ſatis conſtat neceſſariò, & *illud* ignoratur, quo argumento, per quem, quomodo, & quando. Anticipare igitur tempus, non abs re interdũ fuerit: & ſi videbuntur ſuſpecti tabellarij, aut cuipiã alteri inſcribere epiſtolam, erit neceſſe, à quo vt principi eius reddatur, legatus poſtulabit, aut verò ignotis notis ſeparatim ab alijs literis eam prorſus exarare; vt ille, cui in-

terpretandæ

terpretandæ epiſtolæ,& notarum indicandarum incubuerit cura, minus illorum ſit conſcius, quæ vſitatis characteribus ſcripta conſtabunt, quo magis & linea in epiſtola, quæ ignotis exaratur notis cuilibet folio ſit circumducta, ne præterea aliquid additum videatur: prius tamen ille,ad quem tales ſcribentur literæ, omnium harum rerum exactè admoneatur. Nam licèt vel eiuſmodi diligentia tandem etiam eludatur, tutiùs in hanc ſemper peccabitur partem,vt cauti & ſoliciti,quàm indiligentes & ignaui habeamur. Cura namque & cogitatio acris, malleus eſt omnis difficultatis. Interim his ſimilibusque agendis, nec occaſionem aliquam de ſe ipſo alijs ſuſpicandi legatus dabit, nec friuolis ſuſpicionibus, nunc de hoc nunc de illo laborabit. Friuola ſuſpicio conſilij argumentum eſt inopiæ, & maligni qui criminis expertes ipſi non ſunt, ingenio ſuo alios metiri plerumque conſueuerunt. Diem, & ipſam deniq; horam,qua ſe in viam tabellarius dabit,ſuo legatus perſcribet principi, & ijs, qui ſe vltrò tranſportandis, offerunt literis fidem haud ita magnam peræquè ſemper habebit. Quod tamen ipſum,vt quam maximè occultare poſsit, ſcribet nihilominus aliquid, quod parui momenti fuerit, & maioris cautionis in poſterum ergo, ſi illa fortè reddita, vel ſecus epiſtola fuerat, ſemper inquiret: bis enim ab vno decipi,& geminatis vicibus coctum ſumere prandium, eſt ſubmoleſtum. Poſtremò,cùm hinc & inde varia & multiplicia occurrerint negotia legato in aula expedienda,dabit operam,vt quę prius,quęúe poſterius tractata ſunt,ſuum principem faciat certiorem: & adeò vel verba inſerat ipſa, quæ, & à quo, & quo loco, quo vultu, geſtu, tempore ad eum prolata ſunt & fuerunt, & num à principe ipſo, num ab eius conſilio, num verbis, num ſcripto, num ex tempore,num verò etiam meditato. A prudentibus enim non modò ipſæ res, ſed rerum etiam momenta omnium, circumſtantiæq; adeò vniuerſæ, ad certam rationis normam, quam vulgus hominũ facere conſueuit acrius expenduntur. Quo etiam legatus ea,quæ notatu erunt digniora,in calce literarum non inuitus repetierit, & omnem vel minimã notam vitauerit falſitatis: labilis eſt memoria, & aliquibus tantum abeſt,vt neceſſaria ſint frena,vt ne quidem ſuffecerint calcaria, præter morem. Quo conſultius etiam crebrius,ij in quorum nobis commodis poſitum aliquid eſt, occurrũt admonendi, ſuppreſsis authorum nominibus, à quibus quid in rem noſtram principiſque noſtri facit, auditione aliquid acceperimus. Scribendis autem ad principem raptim (quod aliquando contingit) raro autem contingat epiſtolis, ſi alicubi erratum fuerit, ex-

pungantur, quam eradantur potiùs characteres; ne doceamus alios artem & peruerſum vſum eradendi: facilius enim vitioſa ſequi, quàm bona imitari homines videas, & raptim ſcribendis literis nó nemo ſuſpicatur, quod contemnas. Priuatarum ſuarum rerum in epiſtola ad principem inſeret legatus nihil, præſertim ſi alio modo ad notitiam ipſius poſſe eas deducere videatur. Peræquè imo & maiori curæ ſua, quàm vel principis ſui inde plerumque dicitur habuiſſe: & ita reuera natura comparatum eſt, vt alienis ſpectandis, omnia nobis inſtar pyramidum, noſtra verò appareant humi repoſitorum quaſi nidorum. Vnde ſcribendis literis arripimus facilè occaſionem, quas principes rebus cum ſuis miſceri ægerrimè ferunt, noſtra de infelicitate querelarum. Accuratiſsimè porrò omnes ſcribet epiſtolas, & earum ſibi exempla multis & magnis vſibus ſeruitura reſeruabit: nec verò vno eodemque ſigno eas communiet, nec vnis ijsdemque ſcribet characteribus ſemper; vt eorum audaciæ viam obſepiat, qui nunc manum, nunc ſigna aliorum adulterare conſueuerunt. Multi qui veritatis non potuerunt, aut potiùs noluerunt via, ſumptus cupiditatum inuia quæſierunt ſibi falſitatis. Si epiſtola plura habere contigerit folia, non ea conſuat, ſed quod aut prius, aut fuerit poſterius, vnicuique inſcribat foliorum. Si quid ſecreti alicubi amiſerit, cogitet in cuius manus venire illud potuerit, & nullum laborem aut ſumptum refugiat; vt recuperare illud poſsit: quòd ſi minus poterit, nunquam temerè eiſe credat, contra cuius ſalutem machinatus eſt aliquid, aut verò dignitatem; & nec ſit ſollicitus, cui hæc vel illa vſui ſeruierit præceptio: ſat ſit recta monenti paruiſſe. Multa ſunt quorum & iureconſulti in ſuis libris rationem non reddunt; & tamen ſapientiſsimè eſſe ſcripta & conſtituta, quis ignorat? Me quidem, ne his de rebus plura diſſeram, legati ipſius, quem non temerè iam vel antè in rebus verſatum, & non tyronem futurum crediderim, retrahit prudentia, tum & rerum, quæ vna ex alia gignitur hac in parte magnitudo. Quò enim alicuius dicendo de hac materia inuehor, eò mihi minor ſpes affulget portus aliquando capiendi. Quapropter, cùm de legato, eiusque adiumentis, & exercitiis dixerim, de ipſa quoq; quæ propriè in manu eſt principis dimittenda ſubiungam aliquid legatione. Negant, ludicra enim miſcere ſerijs aliquando libet, in Turciam alios quàm ablegari animo debere fortes & liberales: quia, vt plerumque fit, Turcæ partim minaces, partim verò ſunt petaces. Vt ergo minus minas vereantur, & pro re & neceſsitate, munera & pecunias largiantur; nec timidos neque parcos dimittendos. Cautos in Moſcouiam, quod ibi græca viuatur fide,

tur fide, & rarò quid concedatur ſine longa licitatione. Romam mittantur pij, & religionis obſeruantia noti, & potiùs politici, quã eccleſiaſtici ordinis viri; vt eorum petita, qui Pont. Max. minus obnoxij ſunt, maiorem habeant authoritatem. In Hiſpanias moribus & ingenio ablegentur ſedati, & quàm minimè nouarum rerum dogmatumúe appetentes: quia ibi velint nolint facilè in officio continentur. Per totam Italiam proficiſcantur humani & officioſi, cùm ibi earum rerum quaſi quoddam perpetuum ſit certamen. In Gallias ingenio celeri, aut potiùs verſatili, vt ex re conſilium capiant & ſcœnę quod aiunt ſeruire ſciant, aut verò diſcant. In Angliam dimittantur formoſi & proceres, cum talibus viſis ſtatim Angli in admirationem rapiantur, & quòd Angli non ſint, dolendum crebrò loquantur. In Germaniam promiſſorum tenaces, cùm antiquitus dictorum factorumq; conſtantia Germani fuerint celebres. Vbicunque autem locorum legati ſint continentes & abſtinentes: nam non temerè duæ illæ voculæ multorum ſemper fuerunt in ore, ſuſtine & abſtine, niſi quòd in his veluti duobus quibusdam vitæ pręſidijs multum videbatur poſitum, tum vtilitatis, tum verò etiam dignitatis. Et denique quàm patresfamilias Hiſpani peregrè diſceſſuris filijs, modico viatico dató, eandem principes legatis ſuis, ſed pro dignitate ſumptu ſuppeditato, commendent grauitatem. Concurrant enim in legato oportet plurima; ſed vna illa maximè ſpectetur grauitas, quæ tamen expers occulti in legatum ſit odij & habeat plus amoris quàm alicuius formidinis, plus integritatis quàm aſſimulatæ bonitatis, & quæ priuatam cum publica perſona ſic legati commiſceat, vt & illius principis à quo mittitur odioſam maieſtatem, & eius ad quem venit minimè à ſe abalienatam reddat voluntatem. Cuius etiam perſonæ inſit vel aliqua ex parte claritas, & nobilitas generis, pulchritudo & concinnitas corporis, liberalitatis exercendæ facultas, peragratio exterarum gentium, luſtratio regiarum, intelligentia rerum, vſus & tractatio negotiorum, multarum & variarum hiſtoriarum lectio, & eius denique philoſophiæ partis cognitio, quæ ad formandos mores, adminiſtrationẽq; iuſtitiæ, & ſcientiam pertinet gubernandi: huic demùm etiam fides in principem eſto, amor in ſuos, comitas erga exteros, viuacitas ingenij, ars & copia in vtrãq; partem de rebus diſſerendi, & doctrinę literarum ſtudium propriũ ac peculiare: humanitas poſtremò in cõuictu & colloquio familiari, conſtantia in colendis amicitijs, prudentia in cognoſcendis, & tarditas in diſſuendis potiùs quàm diſrumpendis. Quæ vt aliâs etiam dicta fuerint, placuit vel denuò de

legato

legato attuliſſe. Iam verò dandorum legatis mandatorum duplex eſt ratio : libera vna, literis & ſeu quibusdam cancellis circumſcripta altera. Nihil autem minus quàm certum de legato ferri poteſt iudicium, cuius quod ſibi videbitur agere conceditur poteſtati ; & tamen antiquitus etiam id vſu receptum fuiſſe ambigat nemo, qui modò in hiſtoriarũ lectione paulò eſt verſatus. Quid enim? an Carthaginenſes olim, an Achæi, non miſerunt ſuos legatos Romam, quibus liberè quod vellent agendi dederant facultatem? Quid? an rurſus ijdem illi Romam ad Coriolanum, & ad eam, quæ ſeceſſerat plebem, cum tali eademq; poteſtate legatos non dimiſerunt? Nam vt hæc res periculo quandoque non careat, pro re tamen & occaſione eſt neceſſaria: multa enim nec opinantibus eueniunt, de quibus nihil prorſus conſtitui in mandato poterit, & haud ſcio an debebit. Exempli gratia. A morte Ferdinandi Cæſaris, Maximilianus Cæſar eius filius, tardius paulò legationem Conſtantinopolim miſit, pactis & fœderibus pacis, cum Solymano Turca confirmandis. Miſit ergo Solymanus ad eum ſuam, vt multi crediderant, pacem poſtulatam ; ſed ita, vt ſi fortè in itinere fieret ei Cæſaris legatus obuiam, ſtatim Conſtantinopolim reuerteretur imperaret, & reuerſus eſt, resq́ue ad illud bellum, in quo Giula & Seget eſt captũ, tandem deuenit. Quid hic poterat aut debebat legatus Cæſaris prꝑſtitiſſe? aut quomodo contra illã barbari molitionẽ poterat aliquid legato committi, quo eludi potuiſſet? Multa ergo vt dixi præter opinionem eueniunt, & multa legati credi debent prudentiæ, ac neceſſariò committi poteſtati; ſed & ille non obliuiſcatur eius, à quo miſſus fuerit, authoritatis: expedit enim ſemper Menenij, aut Manlij illius Romani imitari exemplum, qui, licèt ſumma donatus fuerat à ſenatu poteſtate, non tamen vſus ea eſt impotenter, cùm quædam ab eo præter expectationem peterentur, & nimirum Menenij conſilium ſiue factum, non tam per ſe quod rectum fuerat commendatur, quàm ipſi contrarijs Caſsij actionibus, cuius, Dyoniſius meminit, illuſtratur: qui accepto à patribus honore, non eum quem par fuerat viciſsim honorem habuit, nec vnquam conſilium cum ijs communicauit: par enim eſt ei qui dat totum, particulam vel aliquam reſeruari. Porrò variari hæc locis & temporibus non nego, & multa incidere quæ moram non patiantur liberè affirmabo; Sed tamen in perſpicaci multum poſitum legati eſt prudentia, qui, quæ fides & in principẽ obſeruantia eius ſit eſſeq́ue debeat, conſideret, & tam à quibusdam quꝑ illi permittentur conſultò abſtineat, & principem ſuum requirat, quàm & ijs rurſus liberè

ſus liberè faciat finem, quibus nulla videbitur mora debere interponi, ſed vno illo candore & ſinceritate in omnibus ſingulisq; vtatur. Nam quemadmodum perſonati, ſic & ſimulatores, nec peræquè omnes & ſemper, nec diu delectant. Ac vt dubitandum non ſit, illos qui futura prædicunt, multò plus quàm veri habere falſitatis; tamen mirum eſt, quantum inter hos & alios mentientes habeatur diſcrimen: his vt ſemel deprehenſi in mendacio fuerint nulla, illis qui futura denunciant vel aliqua ſemper adhibetur fides, vt ſint fuerintque falſiſsimi. Quod non aliunde prouenit, niſi quòd ſicuti medicis ſalutem promittentibus, ſic & ariolis aut Aſtrologis futura prædicentibus vulgò multum eſt authoritatis: ſemper enim dominantibus infeſta, præteritorum obliuioſa, & futurorum ſciendorũ cupida eſt multitudo. Iam verò obſeruatũ eſt inineundis prælijs, multa ea in acie periculosè mutari, quæ domi non fuerant præuiſa & conſiderata. Quod idem & in legatione multis euenit, ſi de quibusdam opportunè moniti, & ab ijs à quibus mittuntur plenè inſtructi non fuerint: educendę enim è portu in altum nauis, ſed non ſemper quò velit dirigendę potis eſt gubernator. Quo magis multa legati commiſeris prudentiæ, ſed & nihilominus expedierit eundem de nonnullis admoneri: nemo enim ſuæ tantùm præfidat prudentiæ, vt nihil habere ſe opus arbitretur hortatore. Quid, quod & legato & principi ipſi eſt vtilius, diſcipulum quàm magiſtrum videri potiùs mandatorum. Cùm enim variè admodum accipi & interpretari ſoleat legatio, & vel bene in ea meritis vix vlla aliquando referatur gratia, an non præſtiterit obſecundare nutui in ea domini, quàm ſuæ neſcio cui hac in parte ſeruire cupiditati? qui enim inſeruit ſummis, imperat haud dubiè alijs: ſubit verò ſæpius iugum, qui appetit dominatum. Itaque inoleuit adeò etiam noua quædam apud nonnullos conſuetudo; vt quæ vel antea legati iudicio permittebatur haberi oratio, nunc habenda exhibeatur ſcripto; vt nec vel tranſuerſum quidem vnguem à præſcripta formula diſcedatur dicendi, & ſiue memoriæ mandetur, ſiue ſcripto recitetur. Non tam enim eloquentię laus legato quærenda, quàm ex ſententia ſui domini omnia ſunt conficienda. Ac multum licèt in diſſerendi vſu atque copia, & in actionis ipſius poſitum ſit dignitate; maluit tamen non nemo vel his aliquando caruiſſe, & principis ſui à quo mittebatur commendationem retuliſſe. Quidam enim contenti sunt paruo, & vix acquieſcunt alij, vel immenſo. Conſultius tamen mittere eſt legatos his omnibus adiumentis inſtructos, & qui tum dicendi grauitate atque copia, tum excellant pruden-

tia,& ſine vlla vulnerum & ſignorum quæ faciem turpem fœditate, regalem quandam præ ſe ferant maieſtatem. Nam vt ad eadem illa in legato turpia aut vitioſa repetenda recurramus, veteremque Perſarum in eligendis regibus conſuetudinem taceamus,an vt mutilatis naribus principem in Valachia fas non eſt eligere? Sic & in Turcia atq; etiam alibi perridiculum non accidit, intueri legatum, cui vulnus in facie aliquod ſit inflictum, & ipſe aut diſtortus, aut membris appareat mutilatis. Vnde purpuratus ille Turcicus ad legatum Hiſpanienſem: Deerantné tuo domino, inquit, quos ſine vulnere in faciem inflicto ad nos miſiſſet? Tum verò legatus: Non deerat,nait, ſed hoc videlicet vulnus antè non retrò acceptum,noſtræ de vobis ad Naupactum teſtis eſt victoriæ, in qua & tu debebas interfici,niſi aufugiſſes. Atque hæc quidem de adiumentis legati corporis dicta ſufficiant: quæ ſi in magno ſunt fueruntq; ſemper pretio; quantò animi habebuntur gratiora, cùm ſemel ſibi dicendi conceſſa, non temerè abutetur poteſtate; nec ſubitò & ex tempore, ſed meditato potiùs verba faciet, & ijs neminem carpet, inueheturq; prorſus in neminem; ſed ſi fortè dicendum eſſet liberius aliquid,vitia non homines notabit:vulnera enim cicatrice obducuntur, verba in alicuius famam prolata frequenti memoria recrudeſcunt. Quo fiebat,vt & Pericles ille,in cuius ore Suada ſeſitaſſe dicta eſt, ad dicendum acceſſurus, ne vel verbulum aliquod ei excideret, quo populi aures læderentur diuinitùs precaretur. Lucerna enim & flore ignis opus habet,quod olere debet: cuius quidem lucernæ,tantùm abeſt vt Demoſtenem puduerit, vt adeò illi qui orationem eius olere fortè affirmauerat, dixerit: Bene habet, inquit, tua quidem furtis, mea meis ſeruit lucerna lucubrationibus. Quid enim, cùm in omnibus rebus alijs, tùm verò diligenti ſtudio, non opus ſit in literis, & longa cura, cogitationeque mandatis principis exponendis, adeò vt ſcripta multò antè prius, & ab alijs item lecta ac examinata, quàm ſubita & extemporanea placuerit ſemper magis oratio. Plus quippe oculi, quàm videt oculus, & ſuo vno illo orbatus bonam in perpetuum noctem precatur monoculus. Poſtremò, quod genitoribus liberi, libri hoc nobis ſunt noſtri; vt oculis capiamur ijs amandis, & vita donemur diutius elucubrandis: Vina enim & ſcripta reddit tempus precioſa. Quid? legato,cui in ſumma ſummorum virorum corona verba facienda fuerint,curæ non ſit,vt non tam à pigmentis verborum, quàm à pondere & grauitate ſententiarum laus ſit eloquentiæ? ſi modò eloquentiam dixeris,quæ ad ſalutem hominum & delectationem

lectationem data, non ſecus ac plumbea framea ex aurea vagina producta riſum moueat circumſtantium. Omnes enim eloquentia decet, ſed legatos maximè condecorat: cùm vt hominis ornamentum oratio, ſic rurſus orationis, veluti quoddam illuſtre theatrum ſit legatio. Quæ niſi iuſtum ſibi ſumpſerit tempus ad meditandum, quomodo, quid, & quo quidque loco, & qua dicat ratione poterit circumſpicere, & tractanda re ſagaciter diſcuſſa, venire tandem ad argumentis rationibuſque muniendam? quomodo item inuentam ordinatè diſtincteque diſponet: diſpoſitam omni ornatu & elegantia verborum veſtiet: veſtitam actione & pronunciatione cum dignitate proſequetur? Omnia quidem, vt mea fert opinio, minus elaborata hodie aures reſpuunt: & nec diligentiores quique immenſis penè hominum cupiditatibus ſatisfaciunt dicendo; tantùm verò abeſt, vt inepta & ridicula quæque in legato laudentur. Quo ipſo loco, non poſſum non recordari magni cuiuſdam dicti, Principis Holſaciæ, Danorum Regis fratris, aratoris magis quàm oratoris ad Stephanum Regē ablegati. Qui vt diſtortus ipſe fuerat, ſic & legatū quaſi aliquod monſtrū geſtu & oratione ferè habebat. Hic cùm Stephanum Poloniæ regem miris in os decantatis laudibus extuliſſet, vel illud quoque addidit: Scire ex aſtris ſe, quod Ioannes Magnus Moſcouiæ Dux, proximo futuro anno regijs armis eſſet ceſſurus, & vitam cum imperio amiſſurus, vtpotè qui hoc & illud cœleſte ſignum in aſcendente haberet: & præterea obſcurum nemini eſſet, quo, quando, & quàm periculoſo morbo laboraret. Ita ille (ſi Deo placebat) & legatum, & mathematicum, & medicum, & denique egit ſtultum coram Rege & Senatu, verbis ſine delectu faciundis. Vt enim furioſus educto gladio aërem verberandi, ſic logodedalus, cùm verba fundere cœperit, nec rationem incipiendi, nec modum ſcit deſinendi. Quod quàm non ferendum ſit, vel ex illo Laconum reſponſo, neſcio quorum legatis dato facilè eſt elicere. Priora, inquit, obliti ſumus, media fuêre obſcura, & non intelleximus tandem poſtrema. Auet animus ſeria potiùs quàm iocoſa, grauia quàm leuia audire ſemper; & breuis ac erudita, quàm longa & inepta ſatisfacit magis oratio. Anfractu & quaſi quadam longa circuitione nec licèt, nec decet vti verborum: nec verò aut precibus miſceat minas, aut priuatas publicis res legatus interponat: nec tam in penetralibus ædium minacibus verbis tonandum, quàm cùm ad bellum ventum fuerit, ſcienter exercitum cum ſuis ordinibus & vexillis explicandum eſſe potiùs recordetur. Vt plerumque fit, canes qui vehementiùs

latrant, & hoſtes qui multum hoſtilitatis denunciant, habentur viliores. Quin vt eo etiam maiorem authoritatem ſortiatur legatio, rarò, & cum dignitate dimittatur; potiusque ſenibus quàm iuuenibus, indigenis quàm externis ſemper mandetur: qui enim iuuenem quàm legatum ſenem magis mihi laudauerit; hic ſpem quàm rem laudare videbitur potiùs voluiſſe; quanquam interim virtutis quàm ætatis curſum videre etiam quandoque ſit celeriorem. Non enim barba & pallium, ſed eximia natura, externum, ſolum, ac continuum ſtudium, in numerum referunt te ſapientum. Veruntamen cùm veteri illo prouerbio, non niſi à ſeris veniat prudentia annis, conſultiſsimum quidem fuerit, non niſi in magnis magnorum vti conſilio, & præſertim ſenum, qui illud dicere non iniuria poſſe videantur: Audite iuuenes ſenem, quem iuuenem ſenes audierunt: iuuenes enim nondum ſenes, at hi fuerunt pueri & adoleſcentes. Iam verò nobiles quàm plebeios, indigenitales quàm externos, idoneos quàm ineptos, rectiùs propterea miſeris; ne principes, quibuscum futura tibi eſt res, ludificari ſe abs te quodammodo ſuſpicentur. Ita enim pro ſe quisque magnus, magni vel ſecus fieri ſe ab altero putat, prout cùm alijs rebus, tum maximè legationibus obſeruatur. Vnde Gallorum regum ingens quondam fertur fuiſſe odium, quod primogenitos eccleſiæ, & omnium regum antiquiſsimos ſe profeſsi, his, ſimilibusque legationibus, quæ minorum gentium fuerant, nunc hos, nunc illos, & vel dicis cauſa tantum ſalutabant. Quis enim non ægerrimè tulerit, in tanto nobilium virorum regni vnius nŭmero, in tanta copia lectiſsimorum ſenatorum, ad ſe mitti nunc obſcuros, nunc alienigenas, nunc ineptos? Equidem nullum maius inertiæ gentis fuerit argumentum, quàm hominum turbam, in hunc legationum orbem produci nihili, & præſtantiores quaſi contemni, à quibus & mandata rectiùs exponuntur, & petita obtinentur, & gentes nationesque illuſtrantur. Dici enim vix poteſt, quæ, & quanta etiam dum tacet, loquatur ille, ad quem neſcio quis regum, durum legationis imponendæ onus nactus, hæc verba principio epiſtolæ exarauerat: Si ſtas, iter ingredere, ſi ingreſſus es, curre, ſi curris aduola. Et Pœnorũ ille callidiſsimus perſuadenda à legationis dignitate Romanis pace, hæc aliquando facere verba minimè dubitauit: Veſtrum, inquit, vt audio patres, nonnihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat negauerunt pacem, Annibal peto pacem. Ex quo ipſo intelligi poteſt, quanto conſilio, ratione, delectu & diſcrimine principibus ſit opus ad exteros legationibus dimittendis. Neq; enim

mihi pro-

mihi probatur, probabiturque vnquam Pauli IIII. Pont. Max. & eius ſimilium conſuetudo, qui cùm neſcio quem amicorum veterum, in Cardinalium collegium cooptare apud ſe ſecretò ſtatuiſſet, acciuit illum Roma, Neapoli primùm, deinde vt ſacros ſuſciperet ordines ſeriò imperauit: mox longius progreſſus, miſſurum ſe & in Galliam legatum, eſt pollicitus. At ille, cùm ſe imparem vtrique, vt ſit, rei reſpondiſſet, Apage cum hac excuſatione, inquit: ecquis duobus, nobis exceptis, nihili eſſe ſciuerit te, niſi ipſe fateare? Sed multò quidem habent ſe iſta ſecus: nam cùm ad rem ventum eſt, non vt veſtium, aut equorum, ingenij atque animi ornamenta mutuo ſemper accipias; & quid in diligentia ac ſtudio vel inde à teneris annis poſitum ſit, ſemperq; fuerit, tecum ipſe ſeriò licèt recognoſcas. Talis autem magna ex parte opinione hominum princeps pro ſe quiſq; fuit, qualis eius nomine legatus publicum illud apud exteros munus rectè vel ſecus obiuit. Nam vt ferè vel à minimis legatorum exordiar vitijs, quot, & quanti legati verba facturi, in primo illo aditu allocutioneque regis obmutuerunt? Quæ res in poſtremo, vt dixi, errorum numerari licèt poſsit aut debeat, tamen non à nemine pro maximo ſæpè eſt æſtimata. Multi enim aut contemni per id ſe duxerunt; aut non omnium rectiſsimè ſibi conſcios, id diuinitus pœnæ ſortitos dixerunt; aut verò neſcio, quid aliud ſiniſtri de ijs ſuſpicari minimè dubitarunt: errorem enim cõmittit vnus, variè hunc varij interpretantur infiniti. Ac vidi ego ſummum quendam, ſummisque de rebus miſſum virum in collegium Cardinalium pòſt cooptatum, cùm clariſsimum regem ex longinqua profectione redeuntem alloqui debuiſſet, nulla de cauſa obmutuiſſe, & nec vnum tantùm verbum proferre potuiſſe. Et vidi Cardinalem alterum, qui vt ſemel & iterum interpellatus fuiſſet, animosè recolligentem ſe, & vſque ad finem ſumma cum libertate vocis & orationis perorantem. Quod neſcio vnde euenerit. Sed vt mihi quidem videtur, duplex eius rei eſt remedium. Primum, vt id nobis etiam amiciſsimis euenire poſſe in animum noſtrum inducamus, ac proinde contra eius rei aut exitus periculum, nos fortiter muniamus. Alterum, ne ad ipſa verba, eorumque contextum prorſus nos alligemus, aut ſi meminerimus, memoriæ ſic ea mandemus, vt nequaquam hallucinemur. Sed omnium remediorum fuerit illud maximum, ne princeps in legatione vtatur tyrone, ſed homine iam maturo, & diu multumque exercitato: ingloriè enim diſcit, qui faciundis erroribus vult videri didiciſſe. Sæpè ſæpius accidit, vt eiuſmodi legati, muti repentè facti, aut domum vt

edormiant crapulam remittantur, aut non omniũ optimam, quod dixi, habere putentur conſcientiam; vnde poſtea multarum rerum in aula inſimulentur, & aliquando captiui teneantur. Sigiſmundus I. Poloniæ Rex Turcicum legatum, tanta illa Regis & ſenatus, qui verè à ſenibus eſt dictus, maieſtate in ſtuporem quendam adductum, & nec vnum verbum proferentem in hoſpitium remiſit, & vt poſtridiè ad ſe reuerteretur poſtulauit. Maximilianus Cæſar, à expoſita legatione modicis temporis ſpatijs Stephanũ Bathoreũ, pòſt Regem Polonię creatũ, captiuũ fecit, quòd pacificationis loco, cuius tractãdæ cauſa ille fortè à Principe Tranſyluaniæ venerat, res ad arma interim recidiſſet. Quod quidem ſui æmuli Gaſpari Bekeſchij arte, magni illius & ingenioſi in Tranſyluaniæ Satrapæ dicebat Bathoreus eueniſſe. Multi enim creantur legati, ligati vt videantur. Nam cùm nihil magis variam & multiplicem quàm legatio in ſe recipiat interpretationem, conſiderandum eſt, quo modo, & animo illa nobis demandetur. Harum rerum artificio Catharina Medicia Regina Franciæ, præcipitem in aula dedit non neminem: ac inprimis memorabile illud eſt, quod Bellegardio Marſallo, & Pibrachio, regij Sacratioris conſilij conſiliario, ea authore dicitur eueniſſe. Occupare illa filios omnes, totumque eorum diſcupiebat ſemper dominatum. Quare, ſi qui fortè reperiebantur, qui primum gratiæ apud eos locum aſſecuti dicerentur, hos eueſtigio curabat aliò ablegari: & aut ductandorum exercituum, aut legationum munera ijs mandabat. Erant autem in alijs Henrico Regi, cùm ex Polonia reuertiſſet Bellegardus & Pibrachius chariſsimi, hic quidem pacis, belli ille artibus ſatis inſignis. Quem cum Liuronium oppugnatum miſiſſet, ſubtraxit ei ante bello gerendo neceſſaria; vt hominem nihili, & bello adminiſtrando minus aptum, quod & effecit, vulgo oſtendiſſet. Mox ad Pibrachium conuerſa, & hunc in legatione ad Regni Poloniæ Ordines voluit mitti; ſed ita vt in finibus Germaniæ & Lotaringiæ excuteretur, irritaq; prorſus omnis illa fieret ipſius profectio, qua & Polonicas res, ex intricatis intricatiſsimas fecit, & tum publica, tum & priuata nonnullorum negotia impediuit. Sic nimirum ludunt rebus, vel in rebus ij, qui plus aliquid alijs habent in aula poteſtatis. Quàm rectè illi viderint, ego, & principum artes, & inferiorum partes, cum ea quę eruditionis & prudentiæ ſit differentia, tacitus mecum ipſe recognoui. Pulchrum quidem eſt, ſequi & aſſequi munera; ſed tutiſsimum caruiſſe. Ac quemadmodum pro argillæ gleba nihil prorſus datur, vas verò ex ea confectum ſuo pretio æſtimatur; ſic ſine vſu

& tracta-

& tractatione rerum habet ſe doctrina, parum aut nihil valitura: aſini enim libris cooperti, & docti inepti, quid à ſe diſtabunt? Quocirca, ſi qui fortè legati minus intelligentes & experientes fuerint rerum, & aut in itinere tardauerint, aut alias quaſque occupationes ineptas habuerint, ineptiúe ipſi ſint, non omninò videantur tutò in legatione dimittendi: præſtat enim domi retinere inertem, quàm ipſius indignitatis habere non neminem foris ſpectatorem. Paruo enim momento huc atque illuc impelluntur, ſententiam facilè mutant, nec interrogati cum dignitate eam explicant, nec imperare ſibi familiæque ſuæ ſciunt, & debita facile contrahunt, quæ denique multis menſibus ſufficere potuiſſent, paucis abliguriunt. Iam quas nec ipſi quidem habent, in alijs virtutes deſiderant: aliorum ſtudia & mores carpunt: in alienam vitam inquirunt, & aſsimulatæ cuiuſdam probitatis ſpecie, non tam eſſe boni, quàm videri volunt; & nec tamen vel aliquando ſibi, vel alijs, hoc nomine ſatisfaciunt. Vt enim muli ex equo & aſina conflati; ſic nunc boni nunc peruerſi neutrum dicuntur. Qui ſi ſapiunt (ſapere autem alieno, quàm ſuo damno potiùs debent) munera publica & legationes per ſe ipſi refugiant: quid ſibi deſit videant, ſuos quàm alienos næuos potiùs introſpiciant: & ſi cum perfectis ſemper viuere volunt, quærant ſibi vrbem ſponte ſua, Non vinclo, nec legibus æquam, vt ait Poëta. Nam aliud eſt in Licęo Platonis, & aliud in fece Romuli viuere: & aliud in ore, aliud in pectore gerere bonitatem. Principes etiam ipſi, non tam ambientibus, quàm refugientibus munera publica & legationes mandent: quatenus progredi vel regredi in ijs debeant, præſcribant: ſimias, quò altius aſcẽderint, pudenda magis oſtentare ſua moneant: nihil gratiæ & fauori, omnia virtuti & induſtriæ tribuant: dandis legato mandatis, quoäd eius fieri paucioribus poteſt, ſe concredant, & humani ingenij morem eſſe perpetuò licitari, & iniqua interdum petere, vt æqua obtineantur, recordentur. Multas denique tendi inſidias multis, ſed inprimis publica negotia tractantibus atque legatis. Vnde videmus quoſdam & maximè barbaros principes, cùm externi legati in eorum ſententiam non ſtatim deſcendere voluiſſent, mandatis eorum ſcriptis oſtenſis, facere imperata coëgiſſe, & vel hoc ipſo nomine, legatorum quas vocant inſtructionibus diſquirendis, quàm curioſiſsimi fuerint, non obſcurè oſtendiſſe. Fecit id huius nominis alter, & tertius Turcarum dominus Baiazetes Venetis: fecit & olim Galeacius Dux Mediolani Florentinis: fecerunt alij alijs: quàm rectè non diſputo, ſed tantùm ipſum factum profero in

apertum

apertum. Valdè quippè ſunt ſolliciti principes ſciendis penitius omnibus mandatis legatorum. Itaque & Maximilianus Cæſar, admirabili princeps ingenio, ſecretam inſtructionem, quam Regni Poloniæ proceres, ad Stephanum Regem, legatis in Tranſyluaniam dederant ſuis, magno ſtudio quæſitam habuit, & nobis Ratiſponæ oſtendit. Quo magis legationem expedit eſſe ſecretiſsimam, & habere mandata, quæ contineant obſcuritatis modicũ, & quàm minimum amphibologiarum: vt enim myſticè vel amphibologicè loqui, videatur neſcio cuius ſapientiæ; tamen regius quidam candor præſtat artificijs omnibus ſimulandi & diſsimulandi, vt ille neſcio quis, qui neſciret ſimulare, neſcire eum & regnare, dixerit Imperator. Sed multum ſimulare & diſsimulare differunt, ac primum quidem malitiæ, poſterius fuerit neceſsitatis. Vnum verò maximè indubitatum illud eſt, eum qui ambularet ſimpliciter, ambulare & confidenter. Eſt quidem aliquid eſſe tectum, ſed multò plus rectum ſuis in conſilijs, cùm malè ſibi conſcij oculos deijciant, & latera vulneribus aperiant, recta verò conſcientia muri inſtar habeatur. Intereſt autem & legati, & principis, ea quæ ſemel data fuerint mandata, habere perpetua rata; ne ſi fortè immutata fuerint, in ea pericula legatus incurrat, quæ antè monuimus, ſiue id legati culpa, ſiue principis acciderit voluntate. Ac nec quidem eſt regium, vna manu oſtentare panem, & altera ingerere velle ſcorpionem. Et plerumque vſu venit, vt qui verborum aucupijs, aut literarum tendiculis alios circumueniunt, poſteaquam ad apertum venitur bellum, cadant eorundem armis, & publico riſu exagitentur. Non vult Deus, eos qui impiè & fallaciter agunt, diu ſucceſſibus augeri. Nec verò & ego ſoleo inſultare cuiuſquam vulneribus, nec præceps eſſe æſtimandis aliarum gentium nationumque moribus, quos ſcio variè varios interpretari, & nihil non eſſe plenum in vtramque partem exemplorum; ſed vt tamen ad ſupremum illud offenſum numen, reuocentur omnia, quis non legit, quæ fuerit Græcorum aut Græca cum Latinis fides, & quæ nunc ſit etiam Moſcouitarum. De quibus nihilominus ſępius triumphauit, non nemo barbarorum. Et non temerè id quidem. Nam vbi plurimũ caliditatis, ibi minimum ſæpè eſt felicitatis. Quo loco multa equidẽ poſſem afferre, quę de huius gentis verſutia etiam citra vllam ſuſpicionem falſi producerentur. Sed vnum illud ſufficiat, quando Ioannis Magni Moſcouię Ducis legati, in tractatione ad Zapolſciũ cum rege Stephano pacis, legatos regios, quibuſdam arcibus quas in Liuonia ſemel conceſſerant, ante ipſum edendum iuſiurandum,

ſuppoſito

ſuppoſito falſo diplomate, fraudare viſi ſunt voluiſſe: ſunt enim multa fraudationũ genera memorabilia, at in publica tractatione inter reges pacis, memorabiliſsima. Verùm alteri loco & tempori hæc reſeruetur potiùs narratio. Vnum autem illud hæreat memoria, quæ iuſtitiæ contraria, ea nec futura quidem felicia: & Anglos tractanda pace imprudentiores, Gallis armis ſuperiores ſe profiteri, quod olim idem de Crucigeris & maioribus noſtris vulgò ſermonibus vſurpabatur. Sed non ſemper vt apparet facilia nodoſa, & clara turbida expedit reddidiſſe: recto enim propoſito fine, vt conſilium defuerit, numen pro ſe cuique bono aderit diuinitatis. Quare (quod Apollo Pythius) monuit, quodq́; ego paulò antè obſeruãdum cenſui, legatus cognoſcat ſemet ipſum; & tam petenda, quàm aſſumenda legatione, quid iuris iuſtitiæué fuerit, & quid tam per ſe præſtare poſsit, quàm aliunde ſubſidij expectare debeat, ipſe ſecum maturè recognoſcat. Vaſtæ cogitationes ſunt noſtræ, & quò minus aliquis ſapit, eò opinione ſapientiæ ditare ſe magis cõſueuit. Cui morbo occurrendũ ſanè eſt tum ſcienter, tum verò etiã ſtudioſè: multos enim vinũ in prælia inermes, & ineptos ambitio in legationes protruſit inſipientes. At verò cùm ad tractandas venitur res, tuis te pedibus oportet ſuſtineas; & quod antè nõ didiciſti fortè priuatus, ęgrè diſcas factus legatus. Vt enim conſiliũ tibi aliqui dederint, hic rurſus conſultore opus, quod & quale conſilium fuerit amplectendum: non minus enim errat, qui nullo conſilio facit aliquid malè, quàm qui peruerſo vtitur conſultore. Quem ad cognoſcendũ, non ſemihorę ſpatio, ſed multo quòd cũ eo comedas indigebis ſale, & in conſeſſu regũ, non vna aut altera occaſione & cauſa verbis (vt fit) faciũdis: auget enim animum publicum & frequens theatrũ, & ardor ille dicẽdi, teſte ipſo M. Tullio, anguſto debilitatur loco. Qui deniq; non moueat riſum, interruptis vocibus, & veluti cum quadam titubatione & hæſitantia habita oratio. Qualem cùm neſcio quis in purpuratorum apud Turcas conſeſſu fortè habuiſſet, & interpretari alter verba ipſius debuiſſet, curſim omnia ea, quæ legatus dixerat expoſuit, & quodammodo legato ipſo orationem viſus eſt habuiſſe pulchriorem. Tum verò purpuratorum quendam ridere, & Deos hominesq́ue cœpiſſe teſtari; nunquam ſe qui magis legato abuteretur vidiſſe tempore, & qui adeò ſeruo vteretur ipſo ſe prudentiore. Et niſi me animus fallit, haud ita iniuria: Semper enim non quàm multa, ſed quàm multum quis dixerit ſpectatur: nec quàm nobili, ſed quàm idoneo legatio demandetur. Humilitas enim generis, neq; offenſio adimit ſcientiã popularis. Sed nimi-

rùm, cùm ad præclarũ ipſum genus, maiorumq́; imagines, acceſſerit eruditio, næ haud legatus & legatio facilè exoleſcit. Habet enim non obſcurum obſcuritas generis deſpicatum, cùm, vt antè dixi, & principes ipſi deſpicatui ſe haberi putant, cùm aut obſcuri, aut externi, aut patre notato, vel notati ipſi ad eos legati dimittuntur. Etenim, ſi diuinus ille & morum magiſter Plato, notato patre filios, ad Rempub. non cenſuit admittendos; quî publicas legationes obierint ij, qui alicuius criminis notati ipſi ſunt vel fuerunt, niſi fortè flexu ætatis commiſſum aliquid ſit, quod firmata ſtirpe virtutis, egregiæ compenſatum videatur? Tum quidem tantum abeſſet, vt recordari ea debeant, vt quaſi quædam etiam teſtimonia virtutis ſint refulgentis. Raro enim ſunt viſi, qui vberes ingenij edituri fruges, vitiorũ prius ſemina non aliqua iecerint, quod nihil minus quàm vituperio eis vertebatur. Melior quippè culpata eſt virtus, quàm torpore quodam langues continuo innocentia. Quid quod nec ęquum aliâs fuerit, exprobrare ea vitia mortali, quę credibile eſt in obliuionẽ veniſſe Deo ipſi immortali. Laurus vel media hyeme viret, & virtutis ingenijq́; fama etiãſi vel aliquos habueris nęuos nũquam areſcit. Sed age progrediamur, & certiſſimũ quidem eſto, nec obſcuros, neq; ſceleribus infames, neq; ab infamibus legatos venire oportere. Verùm adhuc illud certius, dimittendis illis parẽ imò maiorem ſemper habendam eſſe rationẽ virtutis, quàm generis, probitatis quàm nobilitatis; & ſi adeò proficiſcãtur plures, animi & conſilij ſpectetur potiſsimùm in ijs magnitudo. Paruo nãq; eſt vſui, nautę naſci & appellari filios, ſi demùm illos omnes videas remiges non naucleros: & ſicuti ſurdo ſoni, cœco perſpicilli, aratrum nauiganti, clauus nauticus ambulanti; ſic nobilitas quæ virtute caret, thraſoni fuerit non nemini. Nõ etenim aliena dicas tua, quorũ ipſe oſtendere non poſsis te authorẽ. Hinc poſtea & inter collegas legationis vnius, morum & animorũ naſcitur diſsimilitudo; cùm hi maiorum imaginibus tument, & alios præ ſe aſpernantur, & rurſus illi contemnunt contemnentem. Quæ omnia apud exteros præſertim & citò notantur, & ſubitò vulgantur, & rebus eorum principis dignitatique aduerſantur: quidquid enim legati intriuerint, id exedendum eſt eos mittenti. Dixit mihi aliquando Cromerus, vir non quidem genere, ſed doctrina & eruditione clariſsimus, cùm apud Ferdinandum, Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque Regem, cum perilluſtri quodam procere Sigiſmundi Auguſti Poloniæ regis fuiſſet legatus, ſic ante regem in ſcamno, quod capiebat duos, collegam ſediſſe, vt ille excludi

non ob-

non obſcure videretur. Tum Ferdinandum dixiſſe: Sedeat inquit vterque, cùm & in legatione vterque contineatur: quod non eueniſſet, ſi inter ſe legati ipſi differentiam non quærerent,& quadam veluti riualitate animo opinioneq́ue non variarent:perſuaſio enim de ſeipſo magna, alterius contemnendi fax eſt certa. Quo etiam reſtringendum ſemper quàm augendum dicerem numerum legatorum,& vix ipſum ternarium excedendum, ipſis mittendis. Fit enim,vt cùm plures pluribus ſtipati comitibus veniũt,bellandi cauſa veniſſe pauci,tractandorum negotiorum ergò legationis comitatũ dicantur exceſsiſſe: non tam enim numerus aut comitatus ,quàm ipſum pondus & concordia mutua legatorum ſpectatur: quæ ſi omninò deſideretur (deſideratur autem in pluribus ſæpiſsimè) ſtatim omnes laborant infamia leuitatis. Factiones enim inter ſe excitant & alunt, & varijs ac multiplicibus nunc harum nunc illarum rerum narrationibus principi cauſam & occaſionem præbent de eorum fide, aut ſaltem prudentia dubitandi. Non temerè igitur veteres, aut inter diſceſſuros legatos concordiam faciebant, aut verò vltrò ipſi per ſe legati peregrè profecturi inimicitias deponebant. Pulchrũ eſt Græcorum illud: Relinquamus his in mõtibus inquit inimicitias inter nos veteres; reſumemus ſi placuerit cum à legatione reuertemur. Qui enim amicitia cum alijs alicui ſit fida, ſi nulla cum collega fuerit? aut quis bonum teſtimonium ei dederit, cui itineris comes negauerit? Et tamen hoc vitio cùm inter alios, tum inter chriſtianorum principum legatos,maximè laboratur, quibus Chriſtus Opt. Max. ſui amoris ſymbolum concordiam dedit, & non adumbrata,ſed expreſſa veſtigia reliquit lenitatis. Quod non aliunde prouenit, quàm ab animi quodam tumore & impotentia, & quòd nonnulli partim debitorum quæ ſoluenda eſſent, niſi legatio obſtaret gratia; partim compendij alicuius, & vt ſemper quod prætendant habeant cauſa,ambiunt temerè legationes;& eorum ſibi comparant ad eam rem patrocinia, à quibus principũ dignitatis ergò deberent potiùs remoueri. Quo magis ipſi principes viderint, quibus faciem ſuam ad exteros permiſerint deportandã:& ſi non præſtiterit,cõciliare inter ſe & domi retinere profecturos,quàm demùm audire digladiari à ſe miſſos fatuos vel ambitioſos.Sumptibus quidẽ legati prouidẽdi ſunt neceſſarijs,ne in medio veluti quodam rerũ curſu gradum ſiſtant,& cum vel à portu parũ abfuerint,contrarijs ventis ſubitò trahantur. Difficile dictu eſt, quãtus hoſtis paupertas ſit fueritq́; ſemper virtutis, & quàm Reipub. inſigni detrimẽto nauis & induſtrijs viris, eius fa-

cultates denegãtur. Eorum autem loco augentur ij, qui poterãt, & haud ſcio an debebant, facultatibus caruiſſe: tantum enim abeſt, vt ijs ſint vſui, aut decori alicui, vt quaſi quędã etiam inſtrumenta libidinũ videantur, quibus apud exteros abutentes, & nõ iniuria dicti ventoſi, paſsim proculdubiò irridẽtur. Quod ne fiat, ſenes & maturos, vt antè etiã monui, in legationibus mittere præſtiterit, in quibus multa ſemper dies leniuit, ætas mitigauit; & quos experiundo cõtempſiſſe, ſatietate abieciſſe, quędã etiam pręter opinionem aliquando deprehendas; ſed ita, vt & hi nullum vſquam relinquant veſtigium auaritiæ, & cupiditatis ſuæ: ſenectus enim affert ſecum moroſitatem, & habendi ſitim. Quæ cùm omnibus fuerit turpis, tum legato turpiſsima: munera enim legati accipere poſſunt; ſed qui quæſtus gratia legationes obeunt, his principes nihil debebũt. Sunt enim quædam gratuitæ, & quæſtus gratia aliæ ſuſceptæ legationes. Hæ nullum, illę habent duplex beneficium: vnũ à lege, alterum ab homine. Vnũ ergo illud tam fœdum auaritiæ vitium, quàm longiſsimè abſit à legato eiuſque animo, qui maior ferè habetur imperatore ipſo. Etenim hic multa officia, quorum ipſe imperitus eſt opera aliorum adminiſtrat vicaria: legatum verò propria non aliena, vera non fucata ornamenta commendant. Vnde etiam bellatorum neſcio quis ille, vnius ſui legati ore quàm maxima quaq; militum cohorte, arces cepiſſe ſe plures gloriabatur. Quo etiam legati ipſius functio, & amatur vehementius, & colitur numinis inſtar impenſius, & illuſtris ac magnifica ſemper habetur. Quis enim eò ſit charior, qui arma verbis dirimit, gentes & nationes in hoſtes conſociat, aduerſarios voce opprimit, ſocios perpetuò otio atque quiete lætari facit, cùm omnium non dicam laude ſed plane etiam admiratione? quis illo ſanctior, qui Chriſti & Apoſtolorum, & ipſius deniq; anunciantis refert perſonam Gabrielis? & non tam armis aut ſatellitibus ſeptus, quàm iure gentium vallatus, quo, & quando, & quomodo vult ſemper peruadit? quis deniq; legato habeatur illuſtrior, qui tot honorificẽtiſsimis legationibus cũ dignitate obitis, tot regijs viſis, tot colloquijs & reſponſionibus regũ auditis, quàm vllis lauri folijs citò areſcentibus rectius gloriatur? Quo nomine, cum multi noſtra ætate alij, tum nimirum Cardinalis Moronus, neſcio quid pluſculum laudis ſibi tribui modeſtè licèt cupiebat: nam Pardi inſtar, qui vt tertio aſſultu feram capere, ſic & ille negotia conficere conſueuiſſe vulgò dicebatur; cùm reuera prudenti legato, nihil ſit maius, nec magis neceſſarium, neque adeò commendabile hominum memoriæ ſempiternæ.

Ac memo-

Ac memoria inprimis fuerit digniſsimum, quod de Ludouico neſcio quo Galliarum rege vulgò circumfertur, qui cùm per legatum ſuum hominem induſtrium, Caroli Burgundię Ducis animum, à ſe nonnihil abalienatum, & ſpe cuiuſdam ab eo defectionis ſubiectorum belli cupidum fortè cognouiſſet, certa quadam vti arte, & per eundem illum legatum de omnibus pacatè cum eo voluit tranſegiſſe: præſtat enim legatione, quàm armis omnia terminari. Hoc facto ad ſuos conuerſus, nunc hos capitali affecit ſupplicio, nunc illos in exilium egit, nunc alios graui ære mulctauit; Quod non feciſſet, ſi & prudentem legatum, & minimè præcipitem ad vindictam animum non habuiſſet: non enim niſi lento & bene firmato pede rebellionem aggrediare caſtigādam: & tantum quidem in mittendis ad exteros nuncijs poſitum eſt diſcriminis; vt pax & bellum, felicitas & infelicitas, contemptus & maieſtas principis inde haud dubiè proficiſci videatur. Sed meminerimus non omnes peræquè eſſe qui videri cupiunt, & alios opinione vulgi, alios incorruptè iudicantium iudicio cenſeri ſapientes, aliam denique verboſam, aliam rerum omnium dominam eſſe ſapientiam. Quam vt hic perfectè non diſcamus, proximè quidem ad eius perfectionem accedere conniti debemus, & opinionem ſemel de nobis excitatam virtute & conſtantia tueamur: neque perperam & malitioſè facta, latere diu poſſe, aut ex latebra impunitatem ſperare nos debere arbitremur. Pulchrè enim alicubi Sophocles:

Nihil occulto quando cuncta tuens,
Et cuncta audiens, omnia reuelabit dies.

Quo etiā magis turpia quęq; & ignominioſa mandata ſtudioſiſsimè ſunt vitanda, & tam occulta omnia, quàm quæ in aliorum vergunt exitium, nobis non inuitis, nec inuidentibus cuiuis potiùs quàm nobis mandentur. Habent enim neſcio quam ſpeciem proditionis quęcunq; aguntur ſimulatè: non enim illi ſolùm, qui ſcelere & maleficio paſcuntur, ſed qui adeò etiam in aliorum necem cōſilium præſtant, habentur interfectores. Vnde vt varia legationum & mandatorum ſunt genera; ſic maximè deſideranda ſunt magis pacata & tranquilla, ne aut malitioſi, aut ingrati, aut etiam leues & temerarij habeamur. Quis enim legatorum futurus eſt gratus, quem mandata fecerint odioſum? & quem paulò curioſius in Rèpub. verſantem, non reddiderint tandem ſuſpectum, præſertim tot ſectis tam inter ſe diſſectis, & non tantùm animis, verùmetiam caſtris regibus inter ſe diſsidentibus, quorum aliqui ideo ſe, legatoſque ſuos, maiorem authoritatem habere putant, quòd ſuperiores non

ores non agnoſcant,quaſi & Deo Opt. Max. non liceat rebellaſſe, quod tantùm abeſt,vt probari debeat, vt quò grauiori animaduerſione dignius ſit,tẽpori & occaſioni eò magis reſeruetur. Nõ enim impunitas authoramentũ errorum, nec cõſpiratio bonis nocuerit improborũ.Sed relinquamus querelas, ac vnũ illud ſequamur,& vtinã quidem aſſequamur omnes,vt ſicuti capitis vnius mẽbra Chriſti, ita & doctrinę conſenſione vnũ in ipſo ſimus,& non tam otioſis ſyllogiſmis dogmata, quàm fortibus factis imperium proferendum iudicemus, Legatis, qui & maiorũ noſtrorum ſuus honos cõſtaret, & eorum authoritate, quibus olim paruerunt omnes, ſarta tectaq; cõſeruata,haud ſcio ſi quis ita fidenter alienis etiã inhiaret;ſed vnius contemptus,generat alterius deſpicatum. Quanquam & Maximiliani Primi Cæſaris tempore, iam illud etiam moris fuerat, exteros legatos longius ab aula tenuiſſe, & non facile aditum ad eos patuiſſe. Quod & Comineus in Hiſpanijs ſub Ferdinando Catholico rege accidiſſe ſibi teſtificatur.Vix enim alia aliqua re explorator ab oratore,quàm vna illa differt impunitate.Qui tantò etiam in ſuſpicionẽ citius incurrit,quantò non modò regionis,ſed illius etiã apud quos verſabitur,expers erit religionis:,inter enim alia multa vincula,hominũ animi,à qua & dicitur maximè religione religantur. Neq; tamẽ in omnes alios legatos fraudis, & iniuriæ ſubitò cadat ſuſpicio, neque vita & dogmatibus legati inquirendis opus eſt properato. Multi non tam iudicio, quàm errore & contagione quadam ſeculi,eò vt diuerſum à nobis ſentiant delati ſunt:& multi non tam voluntate, quàm neceſsitate quadam ſuperiorum iuſſu in curioſitatis ſuſpicionem tandem venerunt, cùm ea diſquirerent, quæ non videbantur debuiſſe. Sed & natura ingenita nobis cupiditas eſt quædam, noui ſemper aliquid ſciendi & ſciſcitandi: & vt hominis finis non ſit ſcientia, ſine tamen ea, in cognitionem rei creatæ & creatoris venire factu eſt incredibile, quæ nimirum ſumma nec ſcio, an vna appellatur ſapientia, quam non humanitus datam, ſed cælitus fuſam antiqui putauerunt. Sed ſicuti quidem in omnibus rebus, quæ laudari debent ars occultanda, ſic & hæc curioſitas, comitate, affabilitate, & omni generis erga indigenitales officio, neceſſariò eſt tegenda & regenda. Malũ enim eſt in ſuſpicionẽ venire curioſi, ſed multo adhuc deterius ſortiri nomen pariter & moroſi:ægrè enim vbiq; tumidos,ſed domi nimirùm noſtrę omnium ægerrimè tolleramus. Quamobrem ſit illius dicti legatus vel inprimis memor, tales nos debere eſſe in inferiores, quales vellemus erga nos inuenire ſuperiores. Arroganter compellandi,ſcom-

mata in aliquem iaciendi, temerè res aliorum æſtimandi, & nunc huius nunc illius ferendi de hominibus iudicij, abſit à legato quàm longiſsimè conſuetudo. Accidit neſcio in qua aula, quòd legatorum dictum eſt non nemini: Dominus inquit legatus perpetuò malè; ego contrà loquor de illo benè: viderit, ne noſtrum alteruter mentiatur. Sed & ſibi quàm alteri magis nocet, qui abſenti obtrectatur: vulgo enim oſtentat animi ſui impotentiam, & minorem ſe illo cui fortè inuidet teſtificatur. Deniq; obſeruatum eſt, quod quando aliquis creatum periculum alteri voluit, quod bonus voluerit nemo; creditum eſt magis rem quaſi aliam agenti, quàm ex inſtituto accuſanti. Memorabile eſt Proſperi illius Columnæ exemplum, qui cum Ferdinando Conſaluo, ſuſceptis paruis quibusdam offenſionibus, in Hiſpanias nauigaſſet, cumque ab Iſabella Ferdinandi Catholici Hiſpaniarum Regis coniuge, de eo, deque rebus ab eo geſtis interrogaretur, quo loco Neapoli eſſet, & quomodo in vulgus eius actiones probarentur: Perbellè, ac vnum illud deeſſe illi diadema acutè reſpondit. Quæ demum reſponſio cauſa fuit, quæ ab hinc centum annis ex Hiſpanijs Neapolim profectionis extitit Ferdinandi, qua Conſalui adminiſtratio & authoritas fuit paulò diminuta: ſemper enim ſuſpecta regnantibus procerum eſt virtus & amplitudo; quanquam viderint, ne dum ſuſpicionibus indulgent, erga bene meritos ingrati habeantur: ſed ad curriculum reuertamur. Legatis quidem illud vel potiſsimùm curæ ſit, vt quæ nocere grauius eis poſsint, omni ratione fugiant, amplectantur quibus iuuantur: Vnde & rarò quod dixi conuiuari, non indulgere aleæ, non commeſſationibus, non alijs id genus voluptatibus multum dare temporis, legati expediet dignitati. Nec verò & primos illos in menſa petere accubitus, non interrumpere aliorum in ſermone exorſus, in ſuo non habere morſus; ſed & conſideratè, & paulatim, & pauca loqui, quod ſæpè dictũ eſt, ſummæ prudentiæ iudicatur. Etenim vel ex minimis de ſummis aliquando capitur coniectura. Itaq; vt vel ad minutiora etiam deſcendamus, rarò niſi prorſus habuerit neminem domi ſuæ, loco ſe poſuerit legatus primo, ac nec ſecundo; ſed præferat ſibi pares, præmittat ſuperiores, ac nec eo vſque inferiores demittat; vt cùm menſæ ſuæ hoſpites adhibuerit, conturbatos quàm recreatos potius dimiſiſſe, & ſibi non alijs honorem & authoritatem ijs quæſiiſſe videatur. Vt enim muſici leui cordarum tactu, quàm graui aliquo pulſu, demulcent magis aures; ſic ciuili ratione cùm comiter aliquem excipimus, placideque & ſuauiter tractamus, quàm contractione

tractione aliqua frontis,& ſupercilio graui, omnium nobis concili-amus magis voluntates. Et habet quidem vnuſquisque in ſe lega-tus naturas, vt ita dicam, duas: Propriam ſiue naturalem vnam: Principis quæ illi eſt impoſita alteram. Quapropter,ſicuti quidem in Comędijs aut Tragœdijs, qui aut Cæſarem aut Pompeiũ repręſentant, eorum videri quàm ſimillimi cupiunt, finita autem ſcæna, relictaque chlamide ad geſtus & veſtitus proprios reuertuntur: ſic quidem & legatos in publicis theatris aut congreſsibus, ſui principis cuius perſonam referunt par fuerit meminiſſe; ſed reuerti haud ita grauatim ad ſuam in conuictu familiari. Eſt enim publicum cum priuato decoro ita miſcendum; vt & ſupra conditionem noſtram nunquam nos efferamus, nec nimium demittentes, grauitatis noſtræ & principis à quo miſsi ſumus dignitatis, penitus obliuiſcamur. Alterum quidem aggreſtium,alterum ſuperborum nomen & inuidiam facile nobis conflabit: & ſi aliquibus admirationi, pluribus erimus contemptui: noui quippè mores & numiſmata reſpuuntur, & differt vnius gentis ab altera natura, & nunc huius nunc illius aulæ conſuetudo. Nam vt illud etiam denuo ipſum quod paulò antè attigeram,breuiter ſuccinctequе commemorem; & quisquam dubitabit, quod quibusdam in regnis capiundi pro ſe cuique loci facultas in menſa datur, alibi verò non niſi arbitratu hoſpitis hoſpes collocatur. Quid igitur? An & hoc ei, qui in aulam legatus venit, ſcitu non fuerit neceſſarium, tum vt alios apud ſe diſcubituros collocare ſciat, aut eorum voluntati & iudicio id permittat, tum verò vt & ipſe locum ſibi eligat, perſonæ & dignitati ſuæ congruentem. Minuta hæc ſunt fateor,ſed turpiùs eſt ignoraſſe illa, quàm diſcere noluiſſe. Vnum autem quod toties dixi, quodque ipſe gentium Doctor alicubi monet, Piè, caſtè, ſobriéque viuere, in legationibus ſciamus, & alios ad exhaurienda pocula non tãtopere vrgeamus. Enimuerò neſcias, cùm aliquando potũ volueris effutire vim apud te omnem quã habet ſecretorum, quod tu ipſe in eandem illam, quam alteri ſtruxeris foueam,facilè etiam illaberis. Vna illa ebrietas omnis licentiæ eſt mater,& infida cuſtos taciturnitatis. Quid quod & refugiunt talẽ legatum homines,vt cõtra ſobrietatis,& taciturnitatis fama inuitãtur ad eũ quàmplurimi, & legatusquod non ſcit hodie ab vno,reſciſcit poſtridiè ab altero, atq; item tertio humanitate & taciturnitate noſtra victis, & quodammodo in legati ſententiam & familiaritatem ſenſim perductis: compedes enim inijcit, qui credenti ſe alicui fidem ſeruauerit: & qui maior exiſtens, facit ſibi inferiorem, vel nonnunquam cum grauitate pa-

uitate pa-

uitate parem.Omnes enim ferè homines contrarium licèt præſeferant, æſtimant ſe magno,& æſtimari cupiunt, præſertim ab æſtimato. Ac vt nihil magis ſit lubricum & incertum, quàm verborum pompa, & externa iſta denunciatio voluntatis; tamen mirum eſt, quot & quanti his rebus etiam capiantur. Non ſit tamen taciturnitatis quærenda laude legatus, ligatus celare aliorum crimina, in principem aut ſuum,aut eum apud quẽ verſabitur commiſſa,ſi pręcipuè ea de re fuerit requiſitus.Quo minus & facilis alijs,præſertim quos aut non diu, aut minus probè nouit regibus commendandis. Nam pręter quòd ſuos ſibi ab exteris cõmendari ęgrè ferunt reges, nõ multũ in receſſu gloriæ & emolumenti ſubita aliqua habet cõmendatio,cùm quos cõmendauerimus,cõmendationi non reſpondentibus,cũ quodã veluti rubore quotidie in aula intuemur, & aliquãdo imponimus nobis neceſsitatẽ pro ſceleribus,ſi quę fortè eorũ inciderint,reſpõdendi. Et quoniam memoria plerũq; eſt labilis, cõſignet quotidiè legatus literis, quæ vel ipſe loquitur,vel audit ab alijs,notatu præſertim digniora.Fuerunt vſui multa,quæ delituerũt in ſcrinio diu ſecreta. Sed hac in parte & princeps & legatus ipſius ſint cautiſsimi, nec illa temerè velint literis cõmittere,quæ aliquãdo poſſent vulgari.Etenim ſicuti nulla alia magis re,quàm epiſtolis cõmunicantur plurima, ita volunt & debent eſſe ſecretiſsimæ illæ, ne in manus aliorum deuolutę damnum,aut ignominiã pariant nobis ſempiternam: omnia enim ſecreta anxiè quæruntur,& occulta inueniũtur.Seuerus olim Imperator Clodio Albinio occiſo, ſtatim inquiri ipſius literas iuſsit,& quę ad alios ſcripſerat,& quæ reſponſa habuerat,tandem inuenit,quo erat factum,vt multi hoſtes patrię à ſenatu pronunciarentur. Cuius rei vt occurrere quidam potuiſſent, tabellis ligneis, ſcriptura deſuper cera obducta,hoſtium conſilia ſuis prodiderunt: & aliqui loris circa baculum complicatis, quæ ſciebant ſecreta perſcripſerunt: alij è caſtris & munitionibus bullas plumbeas, certis notis conſignatas è funda miſerunt, & denique etiam nonnulli literas ſagittis interpoſitas, ſunt eiaculati. Vt epiſtolas quæ lacte,aut ſucco cæpis ſcribi poſſunt,non commemorem, quarum characteres ad ignem admoti exeunt, & in apertum veluti ex nihilo proferuntur: & vt literarum notas, quas vulgò vocant ignotas, taceam, quibus ſecretiſsima quæque inter ſe communicantur. Quæ omnia ad legati & legationis munus pertinent, ſcienter & cum dignitate obeundum: quo haud ſcio ſi quid fuerit illuſtrius, vtpotè cùm vna illa rectè obita legatione, legatus paſsim & vbique laudetur, ſuorum & hoſtium in ore verſetur, præſens &

Ac nimirùm ad ipſius principis apud quem legatione fungebatur, mores, ingenium, & tam ocij, quàm negotij illius rationes veniet explicandas, & quàm odio habeatur vel ametur à ſuis, ſuſpiciatur vel contemnatur ab exteris, quantum vectigalium ei ſit, quot rurſus & quantos ſumptus faciat, quantum militiæ foris, quantum domi ſtipatorum alat, qualem & quantam aulam, quales conſiliarios, quales domeſticos, quot & quales corporis cuſtodes, quibus cum amicitiæ aliquid & hoſtilitatis habeat, & quę deniq; tã ſubſidia pacis, quàm prędiſia belli, pro re & occaſione nanciſceretur. His enim ſciendis & reſciſcendis legati diteſcit animus, & lucem haurit principum non nemo, & tota deniq; eiuſcemodi legatis condecoratur regio atque religio: ſunt enim idonei legati, tanquam quidem flores populi, quibus conſtat honos omnium, & pax, & tranquillitas, in qua cultus Dei & religio viget regionũ. Sua deniq; ſcire & ignorare aliena, dimidium eſt ſcientiæ Repub. gubernanda, & vna ſunt illa ad documentum poſteritatis obitæ legationes, ſcripta relicta, & in archiuum regium, tanquam in quoddam ſacrarium importata, quæ ſeriem & viciſsitudinem teſtantur temporum, memoriam conſeruant præteritorum, & induſtriam ac opera locupletant ſcriptorum. Sciendum tamen eſt, non peræquè omnibus ſcriptis & ſcriptoribus habendam eſſe fidem: nam multa dicuntur partim odio, partim inſcientia, partim vanitate. Sed vnũ illud omnium maximam dat authoritatem eorum monimentis, cùm non modò interfuerint, ſed & præfuerint ipſi aliquando rebus, & placuerint ſi non cunctis, ſaltem ſanioribus, & perfuncti poſtremò legatione, eius rei teſtimonium ad ſuos retulerint luculentũ: nefas enim eſt, ſine eius ad quẽ veneris, & ſine illius à quo miſſus fueris, ſcitu & volũtate ab aula diſceſsiſſe, ac multo minus decuerit non depoſita legatione, apud exteros remanſiſſe. Quod olim Philippum Callimachũ Italum à Florẽtinis, ad Cazimirũ III, & Andreã Dudicium Sbardellatũ Hungarum, à Maximiliano Cæſare, ad Sigiſmundum Auguſtum, & Andreã Lorichium Germanum, à Ioanne III. Sueciæ Rege, ad Stephanum Poloniæ Reges conſtat feciſſe, & in Polonia remanſiſſe. Quod ipſum & Polonici cæli non omnium inclementiſsimi, & nationis haud ita inciuilis eſt argumentum. Vix enim aliquis paulò cultior mores ſuorum, nedum aliorum barbaros, & regionem patitur horridiorem. Quid quod multorum & ſaniorum eſt opinio, præſtare eius principis apud quem fungere legatione, retuliſſe literas parum moratas, quàm ſine obitæ legationis aliqua ſaltem nota, ad ſuos reuertiſſe. Illud enim principis qui ſcribit animi tribuitur impotentiæ, poſterius aut legati metui, aut verò leuitati. Cum tamen eius-

mē eiuſmodi legatis,qui pro patria aliquid experti difficultatis ſint, aut mortem obierint, ſtatuas & trophęa erecta antiquitus memorentur. Curet tamen quantum in ipſo fuerit, vt ne tales quidem, quales odio & contemptui eſſent, legatus domum referat literas, & legatum non tabellarium ſe eſſe recordetur. Aut ſi apud moroſum aliquem principem, obtentu id erit incredibile, exemplum literarū earum quę ſibi dabuntur petat,eoq; viſo dehortetur eum ab inſtituto: eſt enim magna loquendi,ſed multò in principe ſcribendi maior licentiæ turpitudo. Proditionis verò alicuius, ſimul ac conuictus legatus fuerit, & ſine retardatione & grauiſsimè puniatur,ne qui non modò facto, ſed etiam peccare videtur & exemplo, propter authoritatem, & eius cuius perſonam in ſe ſuſtinuerit maieſtatem principis, impunitus dimiſſus dicatur. Facilius enim impunita imitamur vitia, quàm quæ in alijs præmijs affici cernimus virtutum exprimimus ſimulachra. Iam verò nec illud quoq; quod quibusdam placuit,vnquam probauero,principi alicui verbis dandis, prius legato qui ad eum mittitur dari oportere,quo acrius perſuadeat, nihil ſimulationis in mandatis latere ſuſpicatus. Quorſum enim hæc fuerit ſimulatio, cùm aut bono aut ſecus viro mandanda ſit legatio? & fido quidem verba non expediat dari,infido ſe committere planè ſit fatuitatis. Nec item alterius laudauero ſententiam, qui verbis planè ijs vult exponi mandata, quibus ab ipſo rege aut principe fuerint pronunciata. Cui enim bono daretur diuinitus eloquentia? ſi pro re & occaſione ea non vteremur? & quaſi omnes & ſinguli principes ſint ad perſuadendum faciles & vniformes, cùm concitatus vnus & vehemens ſit, ſedatus & temperatus alter: ille fundat multa ex tempore verba, hic proferat etiam meditato pauca: ille det ambigua, hic clara reſponſa: ille propoſitas ſibi res in diſquiſitionē ponat, hic ſine cunctatione reſpondeat: ac vnus non immoretur, alter deliberet diu. Vt enim facies,ſic diuerſa ſunt ingenia hominum,& non noſtris principes,ſed nos expedit accommodare ſe nutibus regum, & principum maximorum. Atq; vt medicus cibi & chirurgus balnei, nō niſi eius qui conſilium petit, cognita prius neceſsitate, tempus & rationem præſcripſerit: ſic & legatus non niſi in arena (quod aiunt) quid illi faciendum, obmittendumuē fuerit, conſilium capere poterit & debebit. Deniq; vt corpora noſtra,ſine alterna quiete & exercitio; ſic nec rerū tractatio poteſt eſſe tā aliquando felix,quàm etiā diuturna.Nam ſi is qui negotia tractare debeat, celeritate tantum rationi inimica vtitur, quæ ipſius eſt anima expers erit dignitatis; ſed oportet vt

hoc cum illo miſceat, & moram feſtinationi cupiditatique ſuæ interponat. Cùm enim volumus eſſe diligentes, ſæpè aut leues, aut importuni habemur: & tantum quidem abeſt, vt re quam tam anxiè quærimus potiamur, vt vel eò etiam magis eos quibus cum nobis negotia fuerint, principiò erga nos arrogantes, mox obſtinatos, poſtremò etiam cognoſcamus furioſos. Itaq; vt vel aliquãdo paulò tardius detur nobis reſponſio, nõ ſubitò præcipitata omnia velimus, aut etiam interpretemur iniquius. Multi magni morbi (inquit Cornelius Celſus) curantur abſtinẽtia & quiete. Hoc item modo magna quæq; negotia, magna rerum humanarum tolerantia ad exitum optatum prouehuntur. Facilis quidẽ procraſtinationis & tarditatis cuiuſuis inuenitur explicatus: nam aut alicuius rei, ſucceſſu temporis veritas diſquiritur, aut poſtulata habentur iniuſta, aut deſpicabiles ij, qui eorum ſunt authores. Si non extrahendi temerè temporis cauſa, ſed inueſtigandi veri aliquid interponitur moræ; tolerandum eſt patienter: ſi iniuſta legati videbuntur poſtulata, vt diſsimulanter aliquandiu id feratur, nec illud quidem latuerit diu, ſi contemnimur, ne adeò plus etiam & periculi & difficultatis ſortiamur, ſeriò & ſollicitè prouideamus. Importuna petitio deſpicatum, iniuſta odium, difficilis aliorum animum reddit erga nos alienum. Nos verò contra hæc omnia minimè præcipites ſimus, ne ſi fortè negatum nobis aliquid fuerit, ad arma neceſsitatem recurrendi, non tam habuiſſe, quàm ipſi quæſiſſe videamur: in multis enim bonis, imprimis nominis & famæ, & bonum amemus publicum. Quid quod ſępè ſæpius vſu venit, vt nec in ipſa quidem deſperatione omninò ſit deſperandum, prędertim cum ratio præeſt & appetitus ancillatur; & tam is qui petit, quàm & ille à quo petitur, ſui non obliuiſcitur decoris, ſtatus & conditionis. Sic olim & Carthaginenſes à Romanis petebant interdum aliqua, quæ nec peti, nedum obtineri videbantur potuiſſe: & nihilominus tamen poſtremò facta ſunt tandem etiam & facilia ipſo obtẽtu. Nõ tam enim petentis, quàm à quo petitur cõſideratur ſæpè conditio: nec tam propter alios, quàm propter nos ipſos multa multis elargimur. Vnde illud ſermonibus vulgò crebrò vſurpatur prouerbiũ, quòd iuuat audaces fortuna. Nam quantumùis licèt actum immoderatum fateamur eſſe audaciam; tamen iuuari, vt plerumque fit, audaces videmus, & contra omnem rationem & conſilium fieri quamplurima, quæ nihilominus ſequi quàm ſecus præſtiterit, & in conſilium non admittere caſum, nec velle videri te-

merarium. Semel enim & iterũ fortunam, quàm rationem magis ſecuti, & repulſam paſsi, ſimul imprudentes impudenteſque habemur, & in eorũ quibus cum negotia tractauerimus odiũ & ſuſpicionẽ incurrimus, quorum alterum periculi, alterũ noſtri cauſa eſt deſpicatus. Nemo enim ijs quę petuntur negatis, facilè ſibi promittat largiora, & duplex ferè accepti & negati beneficij eſt ratio, dato ad danda inuitamur plura, negato nos ipſos priuamus voluntate dandi etiam minutiora. Antequam igitur aliquid poſtules conſultò, poſtquam poſtulaueris animo opus eſt magno, poſtulatis quę negantur obliuiſcendis: ridiculum enim eſt, vt pomis pueris negatis, ſic cruciari prudentiores irritis eorum poſtulatis. Quo magis in legati cognitione & intelligentia rerum, multum eſt poſitum, qui ne quid in eo reſideat culpæ, conſignabit mea quidem ſententia tutius omnia literis, & adeò familiaribus & domeſticis ſuis, cunctorũ in legatione, vel minutiorum author erit notandorũ: vt enim in vrbiũ irruptionibus, pręlijsq; maioribus, nunc hoc iſte, nunc videt ille, nec peręquè in narratione rerum concordant vniuerſi: ſic ſe habet & in legationibus, quod plus aliquando quàm legatus ipſe obſeruant eius familiares, præſertim ſi ſagaces fuerint, & in pænitiora ædium intromittantur regiarum, vbi is qui veluti in proſcænium prodit, in rem ipſam intentus, parum aut nihil circumſtantiarum videt, comites facilius omnia per ſe ipſi intuentur. Ad eum modum legatus legatione functus, domumque ſuam reuerſus, principi amabilis, omnibus admirabilis, & æmulis ſuis, qui vt vmbra corpus legati comitantur induſtriam, reddetur formidabilis. Qui tanto etiam alijs cõmunicabit hęc libentius, quanto inde ſuæ gentis omnes & ſingulos maior manet honos, & ſecura recordatio naufragiorũ, affert in tranquillo plus voluptatis. Vt enim ij qui ex magna aliqua portũ capiunt tẽpeſtate, illis qui portu ſoluunt præſtant ſe cõmodè monitores: ſic quidem & legationes publicas obituri, aliorũ admonitiones nunquam reſpuunt ſalutares. Quę cùm ita ſint, pręclarum ſanè legationis cenſendũ eſt munus, ſiue ſanctitatem, ſiue vtilitatem eius ſpectes, & ſiue publica ſiue priuata commoda intueare. Ac proinde probè nauata Reipub. à legato opera, ornabit princeps eum & munerabit ſemper, vt alij etiam eius exemplo ad virtutem accendantur: vt enim humana corpora cibo, ſic virtus ſuo alitur præmio, nec libenter feruntur labores, qui nullo prorſus emolumento alleuantur. Quis enim neſcit magnos magno ſemper viuere, & aulam ſplendorem & magnificentiam poſtulare? Sic

vt æquiſi-

vt æquiſsimum ſit præter illas quæ profecturis dantur pecuniæ, opibus Reipub. legatos præterea augeri: magis enim Reſpub. idoneis indiget viris, quàm vel illi ipſi Reipub. diuitijs. Ac tantùm quidem abeſt, laudi vt fuerit ineptis idoneorum loco dare, vt ſolem è mundo tollat, qui virtutem inedia & contemptu labefactat: nemo enim honoratus ipſe, habitantem adit ſordidè, nemo æſtimat viuentẽ parcè, nemo obſeruat cum vno aut altero inambulantem comite, nemo miratur abſque currubus, equis, & phaleris, in quodam quaſi hærentem piſtrino, perpetuaque egeſtate; & denique non ſolùm hominum vulgus ipſum, qui hoc maximè capitur, ſed & prudentiores requirunt in nobis ſplendorem vitæ externum, inprimis autem vel internum. Iam verò vt ſemel & iterum legatus expectationi non reſponderit, abſtineat princeps vti ipſius opera, nec velit committendis erroribus videre aut reddere ſolidiorem: legatio enim requirit maturum hominem, non tyronem, grauem non hiſtrionem. Nam quantulum idcunque fuerit, in quo legatus pedem impegerit, augetur verbis vehementius, & hæret memoriæ diu, nec vel vnius lapſus, plurium qui eum ſubſequũtur emendatur firmitate. Quo etiam eorundem legatorũ, qui benè ſe geſſerunt opera, quöad eius fieri poteſt diutius, apud eosdem illos principes magis expediet vti, ne noui & non peræquè experientes, in errorem aliquem craſſum prius illabantur, quàm erudiantur: ſcopas enim & miniſtros nouos initio laudaueris, ſed paulò pòſt plura ferè in ijs quàm veteribus requiras. Sed nec ita princeps, vt vnum & eundem ſemper mittat, veluti cuidam neceſsitati alligatum ſe arbitretur: nã qui identidem & perpetuò operam nauant, deberi ſibi omnia exiſtimant, & facilius ſibi præfidunt, & denique corrumpuntur. Ac ne multa, tam princeps dimittendis legatis, quàm legatus ipſe his rurſus rebus negotijsque tractandis, magno delectu, conſilio, & rerum vſu ipſo opus habet: turpius enim cum mandatis reuocatur, quàm ea negantur legato, & quàm rectè factis ſuum honorem tribuamus, minus alterius commiſeremur infirmitati. Interim tamen meminiſſe pro ſe quiſq; principum etiam debet, quòd in hoc mundo immundo, ſeu vitiorum quorundam verſamur omnes Oceano, & montes atque colles ſtare, homines hominibus obuiam fieri, & tanquam lepores leporibus ſimillimos naſci. Iudicia quidem ſua ferre de nobis vulgò varios varia, ſed (vt plerumque fit) ſæpius etiam nihili & temeraria. Victus ergo ratione tantum valetudini conſulendum, & medicorum turbam negligendam. Obſeruatum eſt, non peræquè tribui laudem & præmium virtuti, quàm

præſtari patrocinium ſceleri, nec tam ſuſpici doctum & diligentem, quàm cum hoc commiſceri rudem & inſipientem. Regium verò eſſe beneficijs obligare ſibi multos, fideles licèt experiatur quàm paucisſimos: audire vulgo malè, & facere nihilominus benè, vitijs etiam quàm hominibus plus ſuccenſere, ingrato aliorũ animo non offendi, & quantum Deo Opt. Max. pro tot ac tantis acceptis beneficijs ipſe debeas, & quid gratię exoluas, tecũ ipſe reminiſcendo recordari, ac tum nimirũ futurũ te, alijs quoq; quos ingratos dicis æquiorem. Vnum autẽ pro multis relaturũ ſemel beneficio vicem, & Deum Opt. Max. tam eſſe ſemperq́; fuiſſe locupletem, vt aliorum inopiam poſsit & velit ſupplere. Poſtremò Ioannis Sepuſij Hungariæ Regis dictum illud eſſe memorabile: Si vel mille quotidiè nos fraudarent homines, non admittendos in conſuetudinem poſtridiè quadrupedes; verùm cum illis ipſis hominibus viuendum & moriendum. Vnus Deus Opt. Max. eſt perfectiſsimus, homo homine imbecillior & imperfectior paulò plus vel minus. Vnã interim normã illam vitæ potiſsimùm obſeruandã, vt arcana celemus, pauca loquamur, nihil inconſultò aggrediamur: nec modo ordiendæ rei principia, ſed finem adeò ac exitum cogitatione colluſtremus: falſitatem quantum in nobis eſt habeamus odio: parum aliquid aut nihil temporis otio, plus ſemper tribuamus negotio: virtutem honore, ſcelus dignum arbitremur ſupplicio: cohibeamus iram, ſeruemus moderationem animi & iuſtitiam: loco ſuperioribus ſine retardatione cedamus: inferioribus de eorum iure nihil prorſus detrahamus: fide & taciturnitate maximè commendari, pauperum miſereri, vt & ipſi miſericordiam aliquando ſorciamur velimus: & ante vltima funera, tempeſtiuè diſcamus mori, ne illa ſuprema die, qua multa incommoda ſimul concurrent, tanto quantus futurus eſt oneri atque angori, ſuccumbamus. Noſtrum iſtud quidquid eſt ſcire & viuere vmbræ eſt ſimillimum. Nos igitur ipſos quàm alios potiùs noſcamus, ne falſa perſuaſione de nobis inebriati, cùm portum cepiſſe nos, tum maximè portu ſoluiſſe videamur. Deus Opt. Max. bonorum author eſt omnium, qui dat & illuminat intellectũ, & qui facit omnia ſine errore, & nihil vult fieri vt hic tantùm laudemur aſsimulata probitate. Facilè alioqui pedem impingit mortalis, ſed qui lapſus non ſurrexerit, ad interitum ruet ipſe voluntarium, quem pro ſe quiſque tum maximè timeat, cùm præfidere ſibi ipſi cœperit; & morbum, caſum, ſenectutem, quaſi quoſdam prænuncios mortis, ipſumq́ue adeò ſe creatam rem, & creatorem noluerit agnouiſſe. Qui cùm vnigenam ſuum filium, apud nos legatione

gatione fungi, & ipſe Apoſtolos ſuos quaſi quoſdam interpretes, & nuncios rerum vitæq; noſtrę magiſtros per orbem terrarum paſſim voluerit mitti, nos quoque ad vnam illam æternam ipſius gloriam, legatos & legationes, noſtraque dirigamus vniuerſa, & non magis dici, quàm eſſe in occaſionibus idonei legati, & qui eorum mittendorum poteſtatem habuerint inprimis conſiderati, ac quod denique ſummum eſt, eritq́; perpetuò, omnes omnibus in rebus & actionibus noſtris non magis nomine, quàm ipſa re chriſtiani eſſe, & haberi cupiamus.

Finis ad gloriam vnius Dei Opt. Max.

STANISLAVS MINSCIVS PALATINVS LENCICIAE, Chriſtophoro Varſeuicio. S.

LEgi epiſtolam tuam, pronubam libri de legato & legatiône tui, & quidem ita legi, mihi ſummæ vt fuerit voluptati: nam & amoris in me tui, & ingenij ſimul velis ita vectus es latiſſimè, vt horum vtrumq; ſibi viciſſim adiumento fuerit. Quid enim breuibus, vel de me honorificentius, vel de ipſa ſingulari materia grauius dici potuit? In quo cùm omnia & doctiſſimi viri, & amiciſſimi coniunxiſſes officia, illud eſt quod vereare, ne dum me parem præceptis fingis, iudicio grauiſſimo tuo nonnihil præiudicaſſe videaris. Amaui te ſemper mi Varſeuici, vt debui, cùm ob ſingulare animi tui in me ſtudium, mihi antea iampridem notum, et antiquam familiarum noſtrarum in hac prouincia coniũctionem; tùm ob eas animi dotes, quibus non ſolùm te, ſed & patriam exornare ſemper ſtuduiſti. Nunc verò te etiam atq; etiam diligo, & admiror me herculè, quod inter tot tuas calamitates, & aduerſæ fortunæ procellas, non modò animum te dignum non remiſiſti; ſed & ſtudia ac literas ita coluiſti, vt nunc plurima laborum & lucubrationum tuarum monimenta, externorum manibus ſumma cum laude tua paſſim conterantur. Ita ſeneſcere oportet

re oportet virum, qui tot Imperatoribus, tot regibus, tot principibus ſeruierit, & chariſſimus fuerit, negotia domi foriſq; tractauerit, multas gentes, regiones, moresq; ipſarum viderit, vt & prima vitæ tuæ tempora, et media, et extrema meliori præmio, non animo, à iudicibus haud inuidis digna fuiſſe cenſeantur. Ad quorum certè conſenſum, vnus ego licèt paruus magnarum virtutum tuarum & doctrinæ teſtis, libenter accedo, & dum ipſe ciuili labore liberioris vitæ otium mereri ſtudeo, fauebo ſi vnquam potero dignitati tuæ. Interim te valere percupio. Datæ ex Minſcio vij. Calen. Decembris. Anno M. D. XCIIII.

Corrigenda.

Folij facie 5. pro ſeu, lege ceu. 6. vicina vicinia. 6. perfidiei perfidiæ. 8. ſeu ceu. 16. ſeu ceu. 16. iucumbet incumbet. 22. rationando ratiocinando. 25 euidantia euidentia 27. Mahometa Mahometana. 28. Turca Turcam. 28. examinata exanimata 29 depræder depredetur. 39. interitum interitu. 35. ruſus rurſus. 36. ſeu ceu. 37. captũ capto. 37. bella, vel: bella, & quæ, vel 37. Turcis ipſi Turcis ipſis. 38. Chriſtianorum Chriſternorum. 38. ſpoliandorum ergo, ſpoliandorum fanorum ergo. 39. ſorzia Sforzia. 39. Gaudenum Gandauum. 41. iutuitus intuitus. 48. fluruerũt floruerunt. 49 quorum quarum. 55. quod quo. 76. incenidum incendium. 77. ſui ſuæ. 61. ne non nec non 103. gubernacuiis gubernaculis. 104. teſtificandæ teſtificandi. 113. exaduerſis exaduerſus. 115. ſeu ceu. 120. religinem religionem. 123. alte o alteri. 124. habueritis habueris. 124. iuuauerint iuuerint. 126. à quieſcas acquieſcas. 126. ſubeundem ſubeundum. 127. Tarnonius Tarncuius. 129. ,nſtruendæ inſtruendæ. 130. at omnibus ab omnibus. 132 ſeu ceu. 140. Chriſtianis Chriſtiani. 141. Chriſtianam Chriſtiana. 145. partem in partem. 149. ſeu ceu. 151. vi dixi vt dixi. 154 ſequi milleſimum ſeſquimilleſimum. 157. ingulum iugulum. 157. Hahometana Mahometana. 157. reuereamus reuereamur. 157. eam meo. 158. ſeu ceu. 158. ſtipenda ſtipendia. 161. poſtlimio poſtliminio. 165. exinanimat exanimat. 167. publicum publicam. 173. hæreſeos hæreſeon. 174. Hinc ille illæ. 176. ſeu ceu. 178. ſtimulis ſtimulus. 179. ſeu ceu. 179. habere haberi. 181. virida viridia. 183. ſteffectus eſt effectus. 184. nimina minima. 184. exhauri exhauriri. 185. ſequere ſequâre. 185. depingenbat depingebat. 185. pecunia pecuniam. 185. impetrata impetratam. 186. vno illo vni illi. 188. & qui denique vno, & quæ denique vni. 188. Pont. Pontifice. 189. Aquilonem ad Aquilonem. 190. de Arabis Arabibus. 192. concupiſci concupiſcit. 192. quæ iura libertas, ſi; quæ ſi. 192 quoque ſedes; quoque iura, libertas, ſedes.

Regiſtrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq.

Omnes ſunt Duerniones, præter Qq Ternio.

A0 1147401